

İKİ AYLIK SOSYALİST SİYASİ KÜLTÜR DERGİSİ. FİYATI 5.000.000. TL

KIZILCIK

2004 KASIM
ARALIK 22

Mısır Heykel Sanatı
Ayfer Coşkun

Hangi Avrupa?
Ö.B. Canatan

Devlet/Toplum/Demokrasi
Hüseyin Hasançebi

ABD/Seçimler/Demokrasi
Taner Timur

**“Yunanca Düşünce,
Arapça Kültür”**
Fatmagül Berktaş

**Medeniyet Terörü mü,
Barbarlık mı?**
Tektaş Ağaoğlu

Azınlıklar/Hak Eşitliği
Yalçın Yusufoglu

**HIV/AIDS Salgınıyla
Mücadele**
İlkay Alptekin Demir

Kayıp Kıt'a: Afrika
Zeki Yavuz

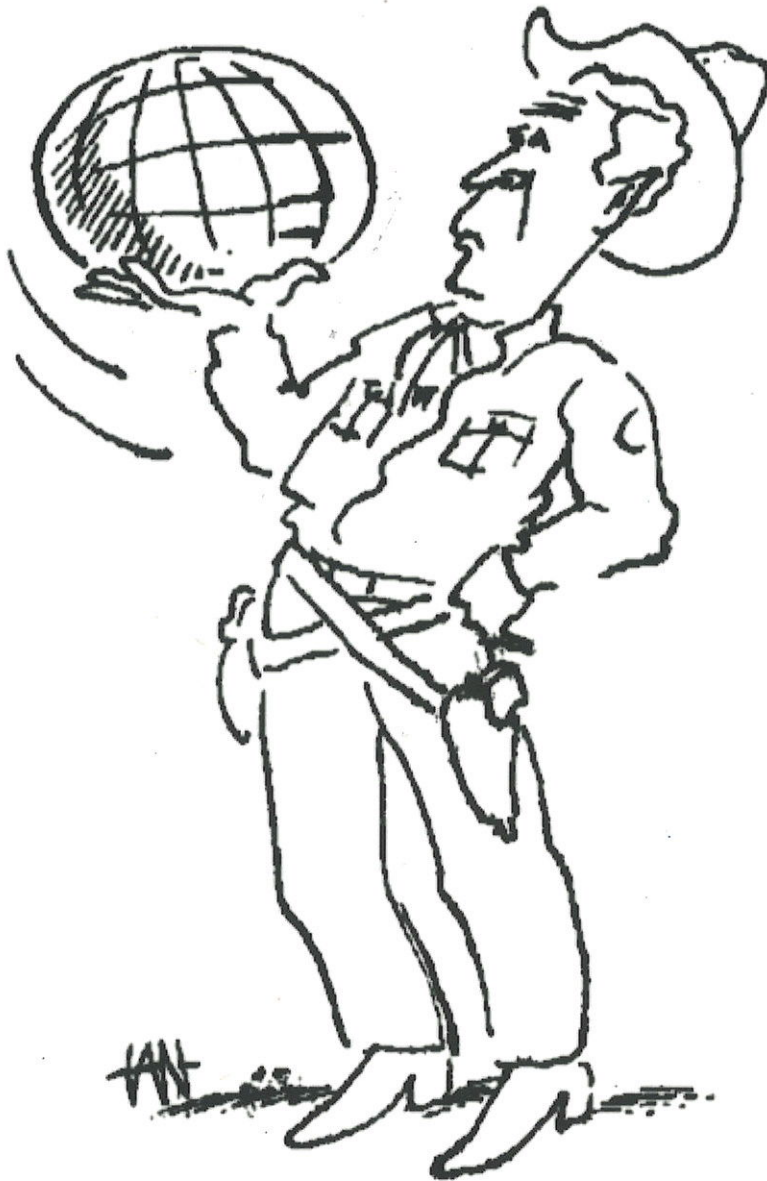
Sağlıkta Deform
Dr. Turgay Yerlikaya

**Aleviliği Yaratın
Koşullar ve İnsanlar**
Esat Korkmaz

Çakıcılar, Çatlılar, vb...

Sait Faik Üzerine
Konur Ertop

Kaygusuz Abdal
Refik Zerengil

Bu sayıda

Kapak ve iç sayfalarda:
Eski Mısır heykel sanatı

- 10 Köstebek**
İşçi sınıfı arı kovarı gibiydi...
çomak sok, yine öyledir
- 12 Hangi Avrupa?**
Ömer Bedri Canatan
- 16 ASP Manifestosu**
"Serbest piyasa ekonomisi" dogmasıyla
mücadele için Avrupa çapında yeni bir atılım
- 19 Yeni TCK**
Ergin Cinmen
- 21 Turşucu ile Perhizci**
Zina "fırtına"sı üzerine
- 22 ABD, Seçimler ve Demokrasi**
Taner Timur
Paranoyak saplantılar maddi çıkarlarla örüttükürken
dünyanın parsellenmesi
- 27 Medeniyet Terörü/Barbarlık**
Tektaş Ağaoğlu
- 30 Cinnet**
Beslan cinayetinin arkasında ne var ne yok?
- 31 Kayıp Kıt'a: Afrika**
Zeki Yavuz
- 35 HIV/AIDS Salgını ve Sermayenin**
Küresel Saldırısına Küresel Yanıt
İlkay Alptekin Demir
- 41 Sağlıkta Deform**
Dr. Turgay Yerlikaya
- 45 Aleviliği Yaratın**
Koşullar ve İnsanlar
Esat Korkmaz
- 55 Azınlıklar ve Hak Eşitliği**
Yalçın Yusufoglu
- 59 Sûreti Haktan Bir "Kahraman"**
Halim Togan
- 65 Devlet/Toplum/Demokrasi (II)**
Hüseyin Hasaııcebi
Özgürleşmek için bir yere gitmek lüzumsuzdur.
Herkesin prangası kendi boynundadır
- 76 Kapitalizm ve Mafya**
Osman Şengül
- 78 Eski Mısır'da Heykel Sanatı**
Ayfer Coşkun
- 80 Ölümünün 50. Yılında Sait Faik**
Konur Ertop
- 83 Kaygusuz Abdal**
Refik Zerengil
- 86 "Yunanca Düşünce, Arapça Kültür"**
Fatmagül Berktaş

YAYIN KURULU: Ali Rıza Tura, Cahit Mete, Can Kayabal,
Hüseyin Hasaııcebi, Kaan Tokar, Mehmet Özgen, Tektaş Ağaoğlu, Zekiye Arıkel

Sahibi ve Sorumlu Yazışları Müdürü: Can Kayabal. **İrtibat Adresi:**
Moda Cad. No:6/57 Kadıköy-İST. Tel: (0216) 338 23 04, Fax: 0212
243 32 57 **Posta Çeki Hesap No:** 1052647-Züleyha Yıldız. **Grafik:**
Kızılçık, e-posta kizilcik2004@yahoo.com **Basım:** Engin Yayıncılık.

Yirmi yıl önce Beyrut'u dünyanın gözü önünde yıktılar, harabeye çevirdiler. Aylarca sürdü. Şimdi Gaza'da ve Filistin halkının her toprağında aynı cinayeti işliyorlar. Arafat kendi yurdunda üç yıl ev hapsinde tutuldu, ölümcül hastalığa yakalandı. Öldükten sonra İsrail devletinin Siyonist sözcüleri, "Batı medeniyetini savunmak" için cinayetlerini sürdüreceklerini ilan ettiler.

AB'ymiş, BM'ymiş!
Göz göre göre işlenen cinayete seyirci kalmak bu kadar olur!

Es Sadr'a ne oldu?
Sistani el verdi. Soluk aldırdı.
Başka ne yapacaktı?

ABD "iç savaş" — mezhep çatışması — çıkarıp Iraklıları birbirine kırdırtmak istiyor.

Nasıl olacak?
Irak'ta iç savaş, "İspanya iç savaşı" olur. Tarafları bellidir.

İran'ı niye sıkıştırıyorlar?

Sivil amaçlı nükleer enerji üretimi standart ve kurallarına harfiyen uyuyor-muş ama, ne olur ne olmaz diye, fazlasını yüklenip iyi niyetini ispat etmeliymiş!

Kötü niyetin bu kadarı da olur mu demeyin... Olur!

Baykal'ın hiç değilse "devlet kurmuş" bir partisi vardı. Cem'in nesi var?

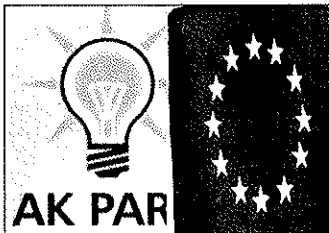
Hukuk devleti kavramı hiç sorgulanmıyor.

Kutsal kriter!

İşkenceci polis, "iyi hâl"den, paçayı sıyrıyor, gangsterler bin bir güçlkle yakalanıp üç saatte tahliye ediliyor, Adalet Bakanı, "Hukuka uygundur," diyor. İstanbul'un göbeğinde her kuraflı çiğneyen gözyarası Gök Kafes dikilirken yargıdan yıkım kararı çıkıyor, yıkılamıyor. Gereğesi: hukuk devleti.

Hangi hukuk? Hangi devlet?

Hukuk da, devlet de sorgulanmadan "adalet"in sırrına erilemez...

Genelev kazançlarından kesilen vergi katkısıyla IMF'ye faiz dışı fazla taahhüdünü yerine getirenler, "Zinaya hayır!" diye tutturunca AB muhiblerinin AKP ile muşakasasında elim bir aile faciası yaşanmasına ramak kaldı.

KIZILCIK

Üç Seçim

Nevyork'ta CIA bordrolu lokantacı, Afganistan'da başına devlet kuşu... Karzai! Bush ve adamlarının "çağdaş toplum" mühendisliğinin timsali. Afganistan'ın "seçilmiş" başkanı, lideri!

Havada vızır vızır uçan apaşiler, karada tepeden tırnağa silahlı, boyalı suratlı korumalarla sözde seçim kampanyası yapmaya kalktı, Kabil'den dışarı burnunun ucunu çıkaramadı. Afganistan gibi bir ülkede ancak bu kadar olabilir denildi. Başlangıçmış!

Afganistan'ın 20. Yüzyıl tarihini bilenler, "böyle bir ülke" hâline ne zaman ve nasıl geldiğini çok iyi biliyorlar.

Benzeri bir seçime şimdi Irak'ı hazırlamaktalar: beş bin yıllık mâmur şehirleri yakıp yıkarak, her gün çoluk çocuk, genç, ihtiyar 50-60 Iraklı'yı öldürerek! Seçim için "temizlik operasyonu" diyorlar.

Ocak ayında ya da öyle bir tarihte bütün Irak'ta seçim yapılacak ve ahali — Sünni'siyle, Şii'siyle, yüz yıla yakın Baas birikimiyle — geçici Allavi'nin adamlarını seçip başa geçirecek, öyle mi? Geçirmeyince ne olacak?

Seçim panayırı mı, katakullisi mi, holokostu mu, neyse, Irak'ı ve Iraklıları 21. Yüzyıl'a taşıyacakmış. Endaze bu kadar kaçabilir! 21. Yüzyıl'da bir ülke ve bir halk göz göre göre gaspediliyor, bütün dünya, Batı'sıyla, Doğu'suyla, kollarını kavuşturmuş seyrediyor.

Arada bir "seçim" daha oldu.

Amerikan seçmeninin akıl sınırlarını zorlayan korkularına alabildiğine yatırım yapıldı. Ordu, Aile, Tanrı sevgisi açık arttırmaya çıkarıldı. Kimin daha iyi — işini bilir ve görür — "Başkomutan" olacağı ve daha çok terörist öldüreceği çekişmesi gündemi işgal etti. Bush'un, "En iyi ben savaşırm!" demesine karşılık Kerry ondan daha iyi savaşaacağına seçmeni ikna için ağzına geleni söyledi. Bacayı saran dış borç sorunu ve rekor düzeyde işsizlik üzerine suyu tirit eleştiriden başka hiç bir şey söylemedi. Bush yönetiminin devreye soktuğu polis devleti yasalarına ve uygulamalarına ise hiç değinmedi.

Sonunda "Başkomutan seçimi"ni Bush'un kazanması ne anlama geliyor? İki adayın seçim platformları üç aşağı beş yukarı aynı platform olduğuna göre, seçim "Amerikan demokrasisi"nin çarklarını çeviren hâkim çıkarlar adına kazanıldı. Yazı da, tura da onların. Bush yönetiminin düne kadar yaptıklarıyla bundan sonra yapacakları, salt, Beyaz Saray'ı her nasılsa ele geçirmiş bir avuç adamın marifeti değil. Dünya ahvalinde ve siyasetinde Amerikan kapitalizminin işgal ettiği yerin bir icabı.

Bush'un "zafer"i ABD yönetiminin insanlık düşmanı politikalarına Amerikan seçmeninin onay verdiğini mi gösteriyor? Amerikan halkı şudur budur, şu sıra ben-merkezci güvenliği ile aklını bozmuştur ama, o kadar da aşağılanmaya lâyık mıdır? Bush ve taifesi toplumun bir ürünü değil, sistemin bir ürünü: sistem uğruna dünyayı kasıp kavurmaya baş koymuş, her cinayeti işlemeye teşne gözükara fedailer. Zafer de, çalışanlar ve orta sınıflar üzerinde sistemin artan baskısının zaferi.

Bu sonuç, bir kere daha, sermayenin borusunun öttüğü her yerde demokratik seçim denilen şeyin ne olduğunu kanıtladı: hâkim çıkarlar adına yetki kapma, emrivâkiyi meşrûlaştırma operasyonu.

“Sosyal haklar”

Kapitalizmden önce “ölünceye kadar” çalışma vardı, kapitalizm ile birlikte çalışma yönünden “erken ölüm” geldi, genelleşti. Şimdiki çağın kapitalizminde çalışmaya can dayanmıyor.

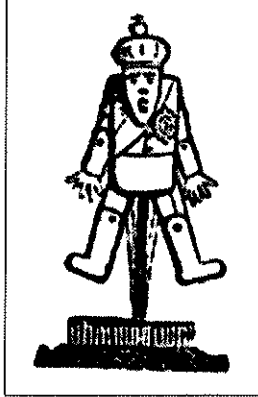
“Yarın güvenliği” demek olan sosyal güvenlik açısından Türkiye’de çalışanların durumu vahim olmasına vahim de, AB ile “uyum”lu olma bağlamında hızla daha da kötüye gidiyor; çünkü Avrupa kapitalizmi, arasına sıkıştığı ABD ve Japonya/Çin/Uzakdoğu Kaplanları basıncından kurtulup nefes alabilmeyi bütünüyle sosyal güvenlikten kurtulmaya bağlamıştır. İşçilerin mücadeleye kazandığı ne kadar sosyal hak varsa, “rövanş” denilen bir siyasetle hemen hepsini peyderpey geri almaktadır. Reagan eski AB kapitalizmi, yani “Sosyal Avrupa” için, “Ayyaşların cebine her sabah bir şişe şarap parası koymaktır,” demişti, “Sosyal Avrupa”, sosyalliğinin bir şişe şarap mertebesinde olduğunu da ima eden bu eleştiriden, hakkını vererek kurtulmaya çalışıyor.

Türkiye’de sosyal güvenlik, olduğu kadarıyla, devletin uhdesindeydi. “...sosyal hukuk devleti” ibaresiyle Anayasanın “değişmez” maddelerinden birinde sözde hâlâ yer alıyor. Avrupa’da ise “iyi” (sosyal) olduğu dönemde zaten yeterince özelleştirilmişti. Sosyal hakları budama siyasetini Avrupa’da devlet ve özel kesim “piyasa mekanizmaları” temelinde birlikte kotarıyorlar. Türk sermayesi de bu vizyona bağlandığı için devlet sosyal güvenlik yükünden kurtulmanın adımlarını sektirmeden bir bir atıyor.

Sosyal güvenliğin içeriği “sağlık-egitim-emeklilik”, yani hayatın temelidir. Bu güvenlik yaşamakla ve kendini gerçekleştirmekle ilintilidir. Resen ve hukuken yok ediliyor, kimsede ses yok! Ne demek bu? Türkiye’de zaten “güvenlik” denecek bir sosyal güvenlik mi vardı?

AB ile “uyum”da bu nokta hiç gündeme gelmedi. Gelmez, çünkü mevcut durum AB sermayesinin işine gelmektedir ve Türkiye, AB sermayesi için zaten bu özellikleri nedeniyle de özellikle caziptir. “Sosyal güvenlik” denilen ucube’nin çalıştıranlar için yükü hafif de olsa değeri yüksek bir maliyeti var. Türkiye kapitalizminin üçte ikisi illegalse bu maliyetten kurtulmak içindir.

Günümüzde kapitalizmin genel gidişatı ve âcil ihtiyacı “vahşileşme” yönünde. Bu anlaşılmasın günlük hayatın “gizemi” anlaşılmasın, bireyler, “Niçin her şey iyiye gidiyor da bizim durumumuz kötüleşiyor?” şaşkınlığı içinde kalır. Oysa şaşılacak bir şey yok. Şaşkınlık, kapitalizmin buhranlı yapısı içinde ortaya çıkan kısa soluk

aralarına bağlanan umut nedeniyledir.

Sosyal güvenlik, adından da belli, salt çalışanların sorunu değildir, toplumsal olarak gerçekleşir. Çalışanların sorunu olduğu kadar, çalışmayanları da ilgilendirir. Piyasaya havale edilerek değil, doğası gereği piyasaya karşı çözülebilecek bir sorundur.

Önce çalışanların akıllarını başlarına toplaması şarttır. Çalışmayanların da en azından bu konu bağlamında akıllarını çalışanlar gibi kullanmaları gerekir. TV dizilerine harcadığımız dikkatin onda birini bu konuya harcasak mesele çözülecek. Ne diyor Başbakan ve

bakanları? Ne diyor TUSİAD, Müsiad, Tügiad gibi irili ufaklı sermaye örgütleri? Ne diyor, devlet-özel, bu mekanizmanın parçası olmuş üniversiteler? Türkiye’yi “rekabet edebilir” bir ülke yapmak lâzım! Nasıl olur? Çalışanın ve çalışmayanın “toplumsal maliyeti”ni düşürmekle. Kim düşürecek? Piyasa. İşte vahşetin yolu...

Madem ki sermaye kendi ihtiyacı gereği vahşileşiyor, çalışanların da en azından aynı ölçüde ve yönde “vahşileşmesi” hem şart, hem de hak. Bu “vahşilik” çalışanlarda “doğa” olarak zaten vardır; eksiklik bilinçtedir, durumun âciliyetinin idrak edilemeyeşindedir.

Vahşilik dedikse, bunun taş balta olmadığını, nerde bir iş görülüyorsa orda ve o sıra işin gerektirdiği araç ve eylemin kararlıca kullanılması anlamına geldiğini en iyi bilecek olan, kendi sınıf deneyimleri nedeniyle, gene çalışanlardır. Hafızalarını deşseler, ne kazanmışlarsa bunu böyle yaptıkları zaman kazandıklarını da hatırlayacaklardır. Sendika ise o, işçi komiteleri ise o, siyaset ve parti ise yine odur. Direniş, grev, ihkakı hak... bunlar yetmiyorsa ya da imkânsızsa, yetmeyi yeterli, imkânsız mümkün kılmak için yeni araç ve eylemleri keşfetmektir. Mücadele için araç keşfetmekte işçinin eline su dökecek başka bir sınıf da yoktur... eğer işçi, işçi olduğunu hatırlarsa; ya da memur, memura ödeyecek param yok diyen bakanın, memurun eline verdiği kozun farkındaysa.

“Vahşileşme”ye açılım için, çalışanların ve çalışmayanların ihtiyacı olan “itici bilinç”in “dışarı”dan gelmesi beklenirdi. Çünkü öyle olagelmisti. Ama artık değişen her şey gibi bu da değişti. İş başa düşüyor.

Devletle olmayacağı besbelli, o halde devlete rağmen. Sendikalar, dernekler, partiler, aydınlar duyarsız, o halde onları da beklemeden. Bu, onlarsız da olur demek mi? Değil! “Dışarı”da kala kala ne kalmışsa, çalışan ve çalışmayanların “doğası” ne kadar nüsediyorsa, bunları birleştirmek, şartların sıkıştırıp zorladığı yerde inatla kavgaya sürmek... Çaresizlikten daha kötü olmayan tek çare budur.

Eğitimin kötüye kullanılması

Eğitim nedir? Ne olmalı? Nasıl olmalı? Elli yıldır üzerinde hep düşünülür gibi yapıldı, ordan burdan aparma taklit pratiklerden başka ortalıkta bir şey görünmedi. Her yıl kurulan yeni bir "sistem" ertesi yıl bozularaktan bugünlere gelindi. En son, "olmazsa olmaz" parlak buluş: liseler yine dört yıl olacaktı!

Tam bir fiyasko.

İlk/orta öğretim tek kelimeyle içler acısı. Aç kalmamak için tencere pazarlamaktan taksi şöförlüğüne kadar her işe el atmaya mahkûm edilmiş öğretmenler; iki kelimeyi bir araya getirip meramını anlatamayan, otuz yıl önce yazılmış bir hikâyeyi doğru dürüst okuyup anlamakta zorlanan öğrenciler; seçme ve yerleştirme sınav sorularıyla uğraşmaktan dünyalarını şaşırmış üniversite adayı sözde lise mezunları... Elli yılda elli kez bozulup yeniden kurulan, her seferinde yıl daha sona ermeden laçkası çıkan "sistem" in defolu mal kabilinden ortalığa saldırdığı cahiller/yarı cahiller alayı. Bunların eline kalan ne gibi bir toplum ve ülke geleceği tasavvur edilebilir?

Ülkenin üniversiteleri... Büyük çoğunluğu — istisnalar kuralı belirliyor — bildiğini bileceğini, ruhunu geleceğini sermayenin çıkarına adamayı ya da iktidar koridorlarında fink atmayı hayat yolu bellemiş "hoca"lar; bilimsel araştırma ve yaratıcı düşünce fukarası, hazır eser yankesicisi tipler; Türk-İslam sentezi pazarlamacıları, "aydınlanmacı" erdemleri kendilerinden menkul Atatürkçüler, Frenkçe lügat paralaması sevdalıları, evrim teorisi düşmanı tarikatçıları... Gerisi, sıradanlıkta karar kılmış eyyamcı takımı.

Ve YÖK! Bilimin, vicdanın, özgür düşüncenin tepesine tünemiş rejim bekçisi inzibat karakolu!

Bunlarla "yüksek öğretim" yüksek olsa ne olur, olmasa ne olur?

Evet, tam bir fiyasko. Ne yapmak istiyorsa nasıl yapacağını bilemeden ordan oraya savrulan kaç bakan, bakan adamı, kaç hükümet geldi geçti!

Ne yapmak istiyorlar?

Halkın çocuklarını, gençleri, gelecek nesilleri, iş âleminin, sanayinin, finans ve hizmet sektörlerinin her kademedeki hizmetkârları, giderek esirleri olarak yetiştirmek istiyorlar. Adına, gençleri "hayata hazırlamak" diyorlar. Eğitim hayattan kopuk olmamalıymış! "Hayat" diye bildiklerinin ne olduğunu söylemeye hiç gerek yok; "hayata hazırlamak"tan kasıtları, ellerine düşen her gencin hayatını — hayattan nasibini, kaderini — sermaye çıkarlarının tekerine bağlamak.

Eğitim önce çocuğu, sonra genci niçin hayata hazırlayacakmış? Hayatı sahiplenmeye hazırlamalı. Her birini dünyanın ve hayatın girdisine çıktısına nüfuz etmeye elverir bilgilenmeyle ve metodla, ruh ve kafa sağlığı ve ahlakî öngörüyle techiz etmeli, etmiyorsa neye yarar? Eğitimin işi, genç insanların dünyayı ve hayatı sahiplenmeye cüret edebilir özgür irade sahibi bireyler olmalarına yardımcı olmak değilse, onları kurulu düzenin çarkları arasında

öğütüp yerli ve yabancı çıkarların sömürü malzemesine çevirmekten başka nedir ki?

Bizde de bu oluyor. Bunun sözümona daha iyisi, verimlisi olsun diye çırpınıyorlar. Üniversite adayları bir tür sınav sorusu endüstrisinin asabi tüketicileri olarak içine döküldükleri hazır kalıpların hakkını vermek üzere "hayat"a hazırlanıyor. Ekseriyet, nerede boşluk görülüyorsa orayı doldurmaya sevk ediliyor. Gazeteler yazıyordu: sanayi- üniversite işbirliği, sanayinin ihtiyacını karşılama... Genç kadının, erkeğin onun bunun müdahdemi değil, kendi aklının, gönlünün dilediği biri olma ihtiyacı ne, peki?

Neredeyse tek, hâkim motivasyon: geçim kaygusu. Bütün dikkatler, beklentiler, çabalar — hayaller! — o dar alana sıkıştırılmış. Hangi meslekte ne kadar para var? İş imkânı ne kadar? Hangisi revaçta ya da gelecek vaad ediyor?

Filozof olmak isteyen var mı? Ya da matematik dehası? Kaç kişi dünya çapında teorik fizik araştırmacısı ya da gördüğünün, duyduğunun hakkını verebilir sanat tarihçisi olmak ister? Ya da gelmiş geçmiş en büyük ressam? (Güzel sanatlar fakültelerinden — bizdeki kadar sürüsüne bereket güzel sanatlar fakültesi nerede var? — alay alay reklam grafikçisi, tasarım "mühendisi", şu bu yetişiyor!)

Geçim için eğitim, eğitimin temel işlevine aykırıdır. Eğitimin suistimalidir. "Fırsat eşitliği"nden kasıt, sermayenin baltasına olabildiğince çok sayıda sap üretmekse... Bu anlayışla eğitim herkes için parasız — ve de demokratik! — olsa ne değişir? Yıllardır eksik kalan okul ve öğretmen kontenjanlarının hepsi dolsa ve dolu kalsa ne olur? Meslek okulları da mı olmasın? Olsun elbette ama, eğitimin en alttan en tepeye kadar meslek öğrenimine indirgenmesi hangi akla hizmettir?

Hangi akla hizmetse, bundan başkasını yarım yüzyıl boyunca başımıza gelmiş geçmiş yönetimlerden beklemek zaten abesti. Bundan sonrakilerden beklemek daha da abes!

Ekonomiden kesitler

Önce, parasal göstergelere bakalım. 2001 yılında derin bir kriz sonucunda millî gelir % 9,5

oranında küçüldükten sonra, 2002 ve 2003 yıllarında oldukça yüksek büyüme hızları yakalandı. İçinde bulunduğumuz yılın ilk yarısında da ekonomi % 13,5 gibi sadece Türkiye tarihinde değil, kapitalizm tarihinde de olağanüstü sayılan bir hızla büyüdü. Ekonominin üretim kapasitesinin buna ayak uydurmadığı koşulda fiyatların artması beklenirdi; oysa tam tersi bir gelişme ile enflasyon giderek geriledi ve yıl sonu itibarıyla tek haneli oranlara düşme olasılığı dahi, zayıf bir olasılık da olsa, ortaya çıktı.

Döviz fiyatı hareketlerine baktığımızda, son zina tartışmalarının tetiklediği geçici yükselişi dikkate almazsak, kurun da ekonominin büyüme hızı karşısında vermesi gereken tepkiyi vermediği anlaşılmaktadır. Gözünü Avrupa Birliği'nden tarih almaya dikmiş olan borsa, yine zina tartışmalarının etkilerini bir tarafa bırakırsak, neşeli bir hava içinde yükselen tempoda ilerlemektedir.

Bütçe uygulaması sonuçları, öngörülen faiz dışı fazla tutarını da fazlasıyla sağlayarak, tahminleri doğrularcasına gerçekleşiyor. IMF'nin ekonomiyi test ölçütleri olan, bütçe uygulamaları, enflasyon ve faiz haddi umut verici bir gelişme seyri izlerken, bir tek, carî açıktaki öngörülenin üzerinde bir gelişme görülüyor. Ama bu da, IMF ile zaten üç yıllık yeni bir stand-by anlaşması yapılıyor olduğu için, finans çevrelerinde fazla bir endişe doğurmuyor. Öyle ki, Avrupa Birliği'nden Aralık ayında uygun bir tarih alınması durumunda, elverişli ekonomik koşulların yarattığı hava ile 2005 yılında AKP hükümetine yarayacak bir baskın seçim dahi gündeme gelebilir.

Ekonominin yüzeysel "parasal göstergeler"inin yansıdığı pembe kesit böyle!

Ekonomide "reel göstergeler"nin yansıdığı gerçek kesitte ise pembelik karanlığa dönüşmektedir. Millî gelir yükselirken, döviz kurunun baskılı tutulması, enflasyonu da baskı altında tutarken, dış bağımlılık göstergesi olan carî açığın yükselmesine neden olmaktadır. Önlenebilen bütçe açığının yanında carî açığın da yükselmesi, dış finansman yükünün faiziyle birlikte gelecek nesillere aktarılması demektir. Daha da vahim olarak, baskılı döviz kuru marjinal işletmeleri çökertirken, işsizliği yaygınlaştırmakta, gelir dağılımını daha da bozmakta ve yoksulluğu derinleştirmektedir. Böylece, gelir dağılımı bozukluğunun kamçılıdığı varsıl kesimin sorumsuz harcamaları gelecek neslin üzerine yıklanmaktadır. Yüksek carî açığın sı-

kıntı yaratmaması sıcak para operasyonundan kaynaklandığı için, finansal spekülâtörlerin sağladıkları yüksek reel faizin yükü de, bütçeye yansıdığı bölümüyle reel kamu harcamalarının kısılmasıyla kamu hizmetinden yararlanarlara, özel kesime yansıdığı bölümüyle de işten çıkarmalar ve ücret baskılamaları yoluyla emekçilere yansıtılmaktadır.

Faiz ödemelerinin bütçeyi sıkıştırmasının ilk etkisi özlük haklarının baskılanmasıdır. Nitekim, kamu çalışanları ile hükümet arasında sürdürülen toplu pazarlık komedisi tam bir trajediye dönüşmüştür. Yüksek faiz ödentisi kamu hizmetlerini nicelik ve nitelik olarak eriterek, bu hizmetlerden yararlananların refah düzeyini geriletmektedir. Carî açık yükselirken enflasyonun baskılanıyor olması, dış kaynak gereksinimi konusunda siyasilerin toplumu aldatmada önemli bir araç işlevi görmektedir.

Millî gelir artmakta mıdır? Evet. Kısmen kriz sonrası gibi algılanan dönemin etkisi ile, kısmen de kredilerle pompalanan taleple, bir yandan varolan kapasiteyi zorlayarak, diğer yandan ithalatı patlatarak yüksek ithalat vergileriyle, yapay destekli bir gelir artışı yaratmaktadır. Ancak, reel yatırım ve gelir artışı ile beslenmediğinden sağlıksız ve kısa sürede olası bir krizle sönmeye mahkûm olan bu tablo, krizini aşmaya çalışan merkez kapitalist ekonomilerin ürün ve finans piyasalarını genişletme işlevini görmekle yükümlendirilen bir ekonomiyi yansıtmaktadır. Küresel kapitalist sistemin işleyiş dinamikleri doğrultusunda Türkiye'nin yüklenmiş olduğu bu işlevin bedelini, emekçiler ve giderek yoksullaşan halk yüklenmektedir.

Ekonomi dışı açılırken güçlü ekonomilerin rekabeti karşısında maliyet tasarrufuna yöneldikçe, sadece kayıt dışına kaçarak kamu gelirlerini kemirmekle ve emeğe abanarak işsizliği ve yoksulluğu yaygınlaştırmakla kalmamaktadır; bunlara ilâveten, girdi ve ara-malı alımlarında da ithalatı patlatarak, hem iç piyasadaki bazı üretim alanlarını çökertmekte, hem de carî açığın büyümesine yol açarak ekonominin borçluluk konumunu ağırlaştırmaktadır. Oysa, ekonomi zaten çok ağır bir borç yükü altındadır. Faiz ödemelerinin bütçe üzerindeki ağır yükü yanında, dünyada eşî görülmemiş yüksek reel faiz oranları nedeniyle de ekonominin dış dünyaya kanaması önlenememektedir. Yükselen carî açığın döviz kurunu ve enflasyonu tetiklemiyor olması da, ileride oluşacak çok büyük toplumsal bedellerin habercisidir.

İstimplak

Su, susuz İstanbul'un baş belası. Her yağmur kentin yoksul semtleri için bir felaket. Felakete karşı devlet ve yerel yönetim tavrı da belli: Takdiri ilahî..! Yağmur duasına çıkıp yağışta kentin su yatağı semtlerinden ceset toplayan belediye başkanları (sonradan başbakan) bile gördük.

Ama geçen o Ağustos yağmurunda her şey aynı oldu da, devlet ve belediye tavrı bir başka oldu. Selin bastığı semtler istimplak edilerek boşaltılacak dediler. Niye? Devlet ve Belediye halkın böyle "su"dan sebeplerle telef olmasına razı değilmiş!

Bunca yıl niye razı oldular? O vakit dere boyu iskândan rant sağlanıyordu. Şimdi istimplakte rant arayışı gündemde demektir.

Sermayeye çalışanların işleri böyledir. "Çözüm"de hızlı ve fâhiş kâr görmedikçe belde halkının hiç bir çilesine çare bulmayı, sorununu çözme işi edinmezler.

Alibeyköy'de yeni bir yağma döneminin başladığının resmidir. Buna karşı ne yapılabilir..? Ne yapılacaksa, "Kim yapar?" diye sormalı.

Kent yağmacılarına karşı kentin sesi çıkmıyorsa, kim "kentli"? Konu AB'ye girmek olunca gürültüsü duyulan STK'larımızı seyreyleyelim!

Hızlandırılmış

Hızlandırılmış tren. Birdenbire. Hangi ihtiyaçtan? Hızlısı biliniyor da, hızlandırılmışı nasıl oluyor? Doğu uygarlığının Batı uygarlığına yeni bir katkısı mı? Anlamak için derine inmek boşuna zahmet. Kapitalizm pratik çözümlerle ayakta durur. Çapaçulsa eğer, daha da pratiktir. "Hızlı"sı olmazsa, hızlandırır!

Tamam. Siyasette bazen, "bereketiyle geldi" dedirtmek için böyle sembolik ataklara ihtiyaç olabilir. Bunun bir siyasî bedeli olacaksa, o da göze alınır. Bizdeki, ödecek birileri olmadığı için bedelini ödemiyor. Kendisi bir suçlu bulup bedeli sırtına bindiriyor.

"Hızlandırılmış" projesi hızla çokünce aynı hızla makinistleri buldu: "Suç"ları? Hızlı gitmişler!

Kendi yaşama hakkına bile yabancı düşen toplum, gündemi belli bir toplumdur.

Hızlandırılmış dinlenme... Hızlandırılmış beslenme... Hızlandırılmış eğitim...

Hızlandırılmış deprem... Hızlandırılmış hayat!

Dönüp geriye, "Ben yaşadım mı?" diye sormaya vakit yoktur. Ölenler öldüler, nerde ölecek olanlar? İşçiler, sendikalar nerede? Makinistler önde uykusuz, tavuk kanadı/ bira terleyip hayatı sürüklerken İstanbul-Ankara treni barında yaşamı yudumlayarak tadan ehlikeyif aydın geleneği nerede?

Vazgeçtik bütün bunlardan. "Yetti be!" demek için pasif savunma hakkını kullanmak da mı yok?

Şehremaneti

İstanbul'un tam göbeğinde Karaköy-Kabataş arasına tramvay hattı çekiliyor. İnşaat bir yıl sürdü, sonra durdu. Aylar boyu neredeyse hiç çalışmadı. Para bitmiş! Cadde ortasına açılan tramvay yolu, rayları döşeli, atıl kaldı uzun süre. Hâlâ uzayan "çalışma", trafiği boğup tıkayarak öyle küfürlere vesile oluyor ki altından ancak bu işin sorumlusu malûm zevat kalkabilir!

Sen gel, şehrin en işlek, kalabalık bir yolunun yarısını işgal ve iptal et, sonra da işi yarım bırak git! Belediyenin her yıl altyapıya, şuna buna kim bilir kaç katrilyon harcadığı, on iki milyon nüfuslu "dünya kenti" İstanbul'da...

Aynı İstanbul'da nereye gitseniz — Kadıköy, Beşiktaş, Bakırköy gibi en kalabalık, Dolmabahçe gibi en mutena yerler dahil — bok koktu durdu yine geçen yaz. Her yağmur yağdığında her yeri sel götürdü, yollar beller tıkanı, İstanbullu sefil perişan oldu. Hâlâ daha, altyapı yetersiz de ondan oldu diyorlar. Kimler diyor? Yıllardır o altyapıya onca parayı gömenler!

Bu lâkaydi, laubalilik nedir, nedendir? Beceriksizlikse, bu kadarı ancak kasıtlı mümkündür.

Hep söylüyoruz: Bu şehirde yaşayanlar beldelerinin işlerine kendileri el koymazlarsa olacağı budur. Her beş yılda bir "emanet" üzere siyasî ihale usulü belediyecilik, nasılsa başa geçen şunun bunun elinde herkesi — onlara oy vereni de, vermeyeni de — işte böyle ortada bırakır.

İşlerin olur olmaz nedenlerle durup aksamasına, uzayıp durmasına, ertelenmesine, en hayatî, âcil sorunlarınızın görmezden gelinmesine karşı belde sakinleri olarak ne yapacağınızı bilemiyorsunuz, değil mi?

Ama ağlamasını biliyorsunuz!

Masum öneri

Avrupa Bankacılık Federasyonu denilen bir heyet geçenlerde bir araştırma raporu yayınlayıp Avrupa'nın yaşlanan nüfusunun — "nüfus denilen soyutlamayı açacak olursak: *yaşlı insanların* — ileriki yıllarda büyük SORUN yaratacağını bildirdi.

Dedikleri doğru ama, *sorun* ne o insanlarda, ne de yaşlılara yaşlılara hiç ölmeyecekmiş gibi yaşıyor olmalarında... Sorunun nerde yattığını biliyoruz. Yine birbirimize anlatmayalım.

"Çözüm" ne olabilir?

Bundan iki yüz yıl önce ünlü "Gulliver" romanının İrlanda asıllı yazarı papaz Jonathan Swift, o sıralar gündemi meşgul eden vahim bir durum üzerine bir makale yayınlamıştı: İngiliz lordlarının işgali ve tahakkümü altındaki İrlanda'da toprakları ellerinden alınan, alınmamış olanların da ürünlerine yok pahası fiyat biçilen köylüler aklıtan kırılıyor, ölenler on binlerle sayılıyordu. Swift, "Masum Bir Öneri" başlıklı yazısında bir çözüm önerdi: "Yeni doğan bebeleri bir kaç aylıkken kesip yiyelim! Böylece hem onlar masum yavrular olarak doğrudan Cennet'e uçarlar, hem acıdan ölenlerin sayısı azalır, birçoğumuzun karnı doyar, hem de nüfusumuz üzerinde ileriki nesillerin aşırı baskısına karşı şimdiden önlem alınmış olur."

"BilimselteknolojikdevrimdoğrultusundagloballeşentekkutupluYeniDünyaDüzeni'nde" Avrupa'nın yaşlı nüfusunun neden olduğu sorunla baş edebilmenin en uygun çözümünü buna benzer bir vâdide aramak gerekecek herhalde.

Bankacılık Federasyonu mu nedir, dünyaya çılatmak istediği bundan başka bir şey mi?

Almanya'da şu sıra Şröder/Fişer çiftinin inatla sürdürdüğü "reform" çabalarını izleyin!

Kasap...

Hürriyet (4 Ekim 2004) "Musul morglarında 35 Türk cesedi var," diye yazıyordu. Şu sıra 50'yi aştığı söyleniyor. Adam kaçırın çeteler bir Türk'ün hayatına karşılık 60 bin dolara fit oluyormuş. İngilizlerin, İtalyanların fidesi 1 milyon dolardan başlıyormuş!

Eski MHP'li — hâlen ne'li olduğu belli değil ama AKP hükümetinde bakan — Kürşat Beg, "Biz Irak'la ticaretimizi bırakacak lükse erişmiş bir ülke değiliz," demişti. (22 Eylül 2004 tarihli basından.)

Kendine Türkiye-Irak Ekonomi Konseyi diyen bir heyetin başı da ondan iki gün önce, "Kelle koltukta da olsa Irak'a gidip gelmek zorundayız," diyordu TV ekranlarından birinde.

Ölür müsün, öldürür müsün!

J. Swift. 1667-1745

Devlet sivilleşince...

İçişleri bakanı — Özal'ın da bakanıydı... — Çakıcı, Çatlı, Kırıcı gibi azılı suçluların devletle karışık ve karanlık ilişkilerine dair bir soruya TBMM'de cevap veriyor (bütün basın yazdı):

"Devlet sırrıdır, konuşamam. Suç olur."

Uyum yasalarıyla filan giderek sivilleşiyoruz ya — "sivil" in halk dilinde ne anlama geldiğini bilirsiniz — çekin aradan "despot devlet" örtüsünü de görün bakalım "sivil toplum" ne imiş!

Bileşik kaplar teorisi

Madalya manyak medya âlemi lâıyığını buldu. Alamadığımız madalyaların sayısı sayılamayacak kadar çok!

Türk sporunun Atina macerasının özeti.

1948 Londra Olimpiyatları'nda Ruhi Sarıalp alının ve ayağının teriyle üç adım uzun atlamada bronz madalya almış, yurda dönüşünde Ankara garında bir kahraman gibi karşılanmıştı. O coşkuyu haketmişti. O günden bugüne — 54 yıl! — Türkiye'de atletizmin aldığı yol ortada. 12 milyon nüfuslu Yunanistan hemen her dalda yarışır, madalya alırken bizimkiler neredeydi? Başka spor dallarında da en arkalarda nal topladılar, hep elendiler. Medyaya "halterci kızlarımız"la övünmek kaldı.

Kadın erkek haltercilerimizin gücüne ve sevkine, azmine, becerisine bir diyeceğimiz yok, başarı başarıdır, helal olsun ama, atletizmde, yüzmede, hattâ güreşte acınacak hallere düşüp ağırlık kaldırma ile övünmek ne oluyor?

Federasyon üst yöneticilerine 30-40 milyar maaş ödendiğini duymuş da inanmamıştık. Sonuçlar görülünce inandık. Bu kadar başarısızlık başarıya bu kadar yatırımla ancak mümkündür!

Türkiye'nin boyu büyüdükçe Türk sporu boyundan büyük çukurlarda debeleniyor.

Galatasaray dört yıl önce UEFA kupasını kazanınca bir bileşik kaplar teorisi ortaya atılmıştı. "İşte Türkiye bu!" denilmişti.

Şimdi?

Kutu

Irak'ta yaratılan kaos ortamında kimin ne yaptığı, ne için yaptığı ne kadar biliniyor?

Söz gelimi, işgal güçlerinin haber sansürü ve dezenformasyonunun (haber çarpıtmasının) boyutu ne? Adam kaçırılmaların kaç acaba fidye için rehine tutan fırsat düşkünlerinin işi? Kaçı, müstevliye çalışan yabancı şirketler arasında rekabet çatışması? Ya da — eğer direniş içinse — Fransa'yı "türban uğruna" gazeteci öldürmekle tehdit etmeye kadar işi vardırırmak nedir?

Bu tür eylemlerin yurtsever direnişle bir ilgisi olmadığı, olanlarından da bir hayır gelmeyeceği çok açık. Bunlara bakıp ABD korsanlığına gerekçe yakıştırmaksa safsatanın daniskası. Korsanlığın gerekçesi kendi içindedir: korsanlık!

ABD ile yurt haini "müttefik"leri her taşın altında bir "Zarkavi" ya da başka "teröristler" arayarak her gün çoluk çocuk on, on beş, gün aşırı otuz, kırk sivil öldürüyorlar. Evlerini, mahallelerini, şehirlerini başlarına yıkıyorlar. Bu nedir? Irak'ın "Saddamdan kurtarılması"nın bedeli mi? "Terörizme karşı savaş"ın kaçınılmaz firesi, "medeniyeti savunma"ya ödenen diyet mi?

Hangisi ise, yurtsever direnişin "azarak" sürmesine ve bu arada olmaması gereken şeylerin olmasına neden şaşıyor? Pandora'nın kutusu bi kez açılmayagörsündü...

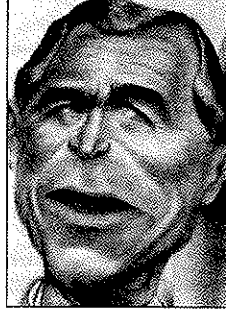
İmparator

Paranın ve tekniğin tekeli "imparator", Venezuela yoksullarıyla bir türlü başedemiyor. O ülkede işbirlikçisi hiç de az değil. İş adamı, generali, sendikacısı, acentacısı, gazetecisi mebzul miktarda var. Ekonomiyi denetliyor da, siyaseti elden geçiriyorlar. İnatçı Şavez dünyayı tir tir titreten Amerikan canavarına kök söktürüyor.

"Yiğit" olduğu için mi? Hayır. Arkasında yoksul, tek tek her biri tek bir avuç dolara muhtaç ama toplamı kararlı bir halk bulunduğu, kendisinde de en azından bir parça — İnka kanıyla karışık — "namus" olduğu için.

ABD'ye rağmen bir şey yapmanın bugünkü dünyada mümkün olup olmadığını kanıtlamanın böyle yoksul ve gücü sınırlı halklara kalmış olması bir handicap ama, güce boyun eğen diğer halklara örnek olması bakımından önemli. "Halk" ise eğer yapan, yapılanı sahip çıkan, sahip çıkmaktan başka çıkar yol olmadığını idrak eden, yapabiliyor demek ki.

Kurtarıcı Şavez mi? Haşa! Halk kendini kurtardığı kadar Şavez'i de kurtarıyor.

Venezuela halkının ve benzeri yoksul halkların isyanı dünyayı emperyalizmin elinden mi kurtaracak? Hayır. Sadece şunu kanıtlayacak:

Dünyayı korkutup sindiren "imparator" sessiz ve sağır dünyanın imparatorudur. Evet, büyük zengindir. Çağın en zengini. Ama bu zenginliğin (gücün) kusuru (zayıf yönü) sürdürülemez bir zenginlik olmasıdır. Yoksulların boğazlanmasına bağlı bir zenginlik olduğu için, yoksullar ölürse ölecek olan bir zenginlik. Yoksullar da bunu yapıyor işte. Ne yapacaklar başka?

Korku duvarı, yapılacak işin başkası kalmadığı, bunun idraki kafalara dank ettiği zaman aşılır. Venezuela yoksulları aşmaya uğraşiyor. Iraklılar aşmayı akıllarına koydular. Başkaları da o yola girecek. "İmparator" her

yerde kök sökecek. Bunun için her yerde silaha gerek olmayacak. Öz çıkarımı idrak ve biraz fikir namusu yeterli olacak

Kendi kalesine...

A. Gül: AB İlerleme Raporu'nda "Kürtler için azınlık denmesine hemen itiraz ettik, düzeltildi." (Basında, TV ekranlarında, her yerde.)

AB yetkilisi: "Doğru. 'Azınlık' ibaresi 'topluluk' oldu. Ama Türk hükümeti ne yaptığını biliyor mu? Azınlıkların kendi kaderini tayin hakkı yoktur." (Hürriyet, 9 Ekim 2004.)

"Topluluk" nedir?

"Kürt realitesini tanıyoruz," demişlerdi. (S. Demirel/E. İnönü.) Topluluktan kasıt Kürt realitesinin "ne kadarı"dır? Kürt realitesinin tamamı nedir?

Bir yanda asimile olmuş ve olmaya teşne birkaç yüz bin kişilik cemaatler, öbür yanda asimile olmamakta "inat" eden on, on beş milyon insan...

"Topluluk"!?

Ayıklasınlar şimdi pirinçlerinin taşını!

Uçak olmuyorsa Mercedes alalım!

Her şey bir yana, hızlı uçak hiç değilse bir işe yarardı. Her biri bir buçuk trilyonluk Mercedesler ne işe yarayacak?

En tepeden, en kıytırık kobi sahibine kadar hepsi lükse, debdebeye bayılır. Mesleklerinin ve mezheplerinin icabındandır.

Siyaset özgürlüğü

Siyasi özgürlüğün önü örgütlü siyasî güçlerle açılır. Yani partilerle. Türkiye’de partiler devlet karşısında “legal” değiller. Devletin her an ve her tür müdahalesine mâruzlar. Buna karşı partilerin de meşrû savunması olmalı. Ama yok. Legalite buna imkân sağlamadığı için devlet partileri dahi devlete karşı gizli işler çevirmek zorunda kalırlar. Erbakan’ın başı bu yüzden çok yanmamış mıdır?

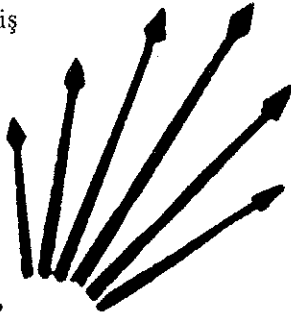
Şimdi de CHP’de bir şeyler oluyor. “Muhallifler” var, partiden ihraç ediliyorlar. Neyin ve kimin muhalifi belli değil ama muhalif! Bizim görevimiz CHP’nin altına üstüne bakmak değil. Bizi ilgilendiren, “muhalif”lerin ihraç kararlarına karşı “yargı”ya gitmiş olmaları.

Yargı ne yaptı? Bu zatların parti üyeliklerini iade etti. Ne oldu? Siyasi hak yargıda mı tecelli etti? Ya yargı tersi bir karar verseydi?

Niçin yargı? Yargıya ne? Siyasî parti bu. İstedğini üye yapar, istediğini atar. Kimse siyasî partiye zorla üye yazılmaz. Her partinin kendi siyasî ölçüleri, değerleri kendine ve amacına göredir, uygular. Kabul edersen, ya da değiştirmek istiyorsan oturur çalışsın. Olmuyorsa gidersin. Parti üyeliği babanın tapulu malı mı?

CHP’nin ihraç edilmiş muhalifleri şimdi geri döndüler. Nereye döndüler? Dönüp de ne buldular? “Adalet” sayesinde adaletsiz bir yere dönmüş olmadılar mı?

Muhallifmişler!
Anıtkabir’e şikayete gitmişsiniz, yetmedi mi?
Bir de devletten ne istiyordunuz?

Miloseviç ne diyor?

Kesin unutulmuştur, önce hatırlayalım.

Ülkesinde ABD’ye, NATO’ya kafa tutan, kelimenin beylik anlamına pek uymayan, kendine özgü bir diktatördü. Klasik bir CIA darbesiyle düşürüldü. Kaçırıldı. “Uluslararası” bir korsan mahkemede gülünç bir yargılamaya uğratıldı.

Diktatörlüğünün yerine ikame edilen “demokrasi” onu yeniden milletvekili seçtiği halde durumu değişmedi.

Şimdi her uyduruk siyasî dâvada olması gerektiği gibi, “savunma” yerine “SUÇLAMA” yapıyor. Dünya âlemin bildiği fakat umursamadığı gerçekleri (rezaletleri) anlatıyor. Ülke-

mi önce Almanya böldü diyor. (Hırvatistan’ın koparılmasını kastediyor.) Sonra ABD, NATO girdiler devreye, ülkemi işgal ettiler, yakıp yıktılar diyor. (Kosova’nın işgalini, CIA darbesini kastediyor.)

Çok konuşuyor, her şeyi söylüyor diye susturmak istediler, ona “Mahkeme”den maaşlı “vekil” — avukat — atadılar.

Sağcısı-solcusu farketmiyor, Miloseviç diktatördü, ona ve ülkesine reva görülenleri hakettiği deniyor. (Böylece Yugoslavya halkı da CIA darbesini hak etmiş oluyor!)

Emperyalizm için ha demokrasi, ha diktatörlük... ne farkediyor? Saddam Hüseyin’le, Taliban’la yıllar yılı işbirliği yaptılar. Şimdi de Pakistan’ın darbeyle başa geçmiş Müşerref’i başlarının tacı.

Şavez diktatör mü? Halk iktidara getiriyor, yumruk gibi referandumlarla ayakta tutuyor. Tek kusuru ABD yönetiminin yediği herzeleri halka açıkça anlatması. Yarın başına aynı şey gelirse aynısı söylenecek:

“Haketmişti!”

Putin

Aptal, densiz, kırma olmadığı belli. Türk medyasına dediği: “Komünizm güzel bir şarkıydı.” Demek istediği: erişilmezdi.

Onun gibilerin komünizme iltifatı küfürden tehlikelidir.

Niçin “güzel” ama “erişilmez”? Bu dünyada hayatın çirkinliğinin açık itirafı ve bu çirkinliğe mahkûm olduğumuz palavrası.

Biz Marx’ın, “Her gün yapmakta olduğumuz şeydir komünizm,” demesine yakınız. Eğer yapıyorsak, tabii. Putin’in mahkûm olduğumuzu telkin ettiği çirkinliğe, kapitalizme karşı savaşıyorsak.

Putin’in söylediği doğru ise — ki kapitalizmi mutlaklaştıran her bilince doğru gibi gözükür — güzel olan her şey erişilmezdir. At bir adım daha ve söyle: *erişilmez olduğu için güzeldir*. Güzelliği insan gücünün menzili dışına koy ve iltifat et.

Felsefede geriye çarkettiktir bu, Volter’e kadar gider: “Olan şey, olabileceklerin en iyisidir.”

Oysa güzel sadece gerekli değil, zorunludur da. İnsanın yalın fakat aynı zamanda gizemli günlük hayat pratiğinde görünür. Üretimde, tasarımda nesnel bir ilke gibi gerçekleşir. Böylece gelinmemiş midir taş baltadan bilgisayara, kabak kemanesinden piyanoya?

Putin, ülkesine saygılı olsun. İnsanlığa çok şeyler veren bir halkın “yetmiş yıl” boş bir işle uğraştığını söylemeden önce dokuz kez düşünsün.

Köstebek

İşçi sınıfı arı kovarı gibiydi... Çomak sok, yine öyledir

Dünyanın altı üstüne geliyor da işçilerden ses yok. Dünyayı geçtik, işçilerin bizzat kendi hayatları mahvoluyor, doğru dürüst bir itirazları yok. Nerede o kabına sığmayan sınıf? Demek ki artık bu sınıf eski sınıf değil. Bir sebebi olmalı.

Ne deniyor?

Kapitalizm işçileri "kendine dahil etti". Böldü, parçaladı, yuttu. Sonra? Kandırdı, sindirdi, teslim aldı, vb. Sonuç: İşçi sınıfı sendikasıyla, siyasetten soğudu, pörsüdü, özne olarak tarih sahnesinden çekildi.

Bütün bunlar nasıl olabildi? "Nesnel gelişme" sayesinde oldu. Muthiş bir "Teknolojik Devrim", hattâ "Bilgi Devrimi" yaşandı da o sayede oldu. Ayrıca, "küreselleştik." Kapitalizm işçilerle çelişmesini ekonomik, siyasî, ideolojik her düzeyde ayarlayabileceği yapısal bir dönüşüm geçirdi. "İşçi mücadelesi" olarak belirlenmiş özel bir mücadeleye, sınıf mücadelesine bu yüzden gerek kalmadı. Bu nesnel gelişmeye direnen dirensin, ama direnenlerin şansı kalmadı.

"Teknoloji"!.. İşçi sınıfı üzerine teorileri altüst etti. Herkesin kafasını karıştırdı. Kapitalizmi değiştirdi. Artık her şeyi oturup yeniden düşünmek gerek. Böyle diyorlar.

Düşünelim. Ama sınıflar toplumunda olduğumuzu unutmadan düşünelim. En başta ne getirdi teknoloji? "BOŞ Zaman"! Boş zaman nedir? Hazine-dir, servettir, hayattır. Yaşamın katlanmaya değer gizemidir. Teknoloji "Boş Zaman" getirdi de nasıl getirdi? Yani, getirdi mi? Sermaye, bu boş zamandan işçilere zırmık verdi mi? Vermedi. İşçilerin bu "Boş Zaman"dan bir kaç dakika, hattâ bir kaç saniye pay istedikleri her durumda kıyameti kopardı. İşçi eskiden kaytararak boş zaman çalardı; elektronik, otomasyon bunu da engelledi. Demek ki "işçi"nin ilişkilerinde iyiye değişen bir şey olmadı. Yeni bir savaş sebebi çıktı.

"Nesnellik"! Nesnellik direnilmez demek değildir. "İrade"den arınmış nesnellik hiç olmamıştır. Her işin bir gereği vardır. Nesnellik iradeden sonra geriye kalandır. İrade söyleyeceği son sözü söyledikten sonra nesnellik başlar. Bu nedenle "nesnellik", "irade" ile birliktedir. İradeye bakmadan nesnelliğin sınırları kavranamaz. Nesnelliğin yarattığı sorunları kavrayabilmek için düşüncenin her zaman "iradî sorunlar" üzerine yoğunlaşması gerekir.

Gelişme söylenen sonuçları üretiyor elbette. İşçi sınıfı, üretim bölündükçe, bölünüyor. İletişim olanakları arttıkça sınıfın iç iletişimi zayıflıyor. Yeni işçi katmanları oluşuyor. Çalışmayan çalışana dış

biliyor. Teknoloji işçileri vasıfsızlaştırdı, önemsizleştirdi. Eğitimi ve ihtisası artan işçinin bilgi çeşitliliği azaldı, işçi "bilmesi gereken"den başka hiç bir şey bilmez hâle geldi. Batı'da olanlara bakıp abartsak bile, bunlar oldu, oluyor.

Ama işçi İŞÇİ kaldı. Üretim bitti mi? Kim yapıyor? Robotlar bütün dünyada ne kadarını yapıyor? Robotları kim yapıyor, çalıştırıyor, denetliyor? Bütün mesele budur.

Her işin bir gereği varsa işçi olmanın da gereği vardır. Şartlar değiştiği işçi olmanın gereklilikleri değişmiş

ama "GEREKLİLİK" değişmemiştir. Göze görünen, bu gerek yerine getirilmiş de mi böyle "görünüyor", yoksa getirilmemiş de mi? Bunu sormadan düşünmek "düşünceden tasarruf" olur.

Sendika iş görmediği için sen sendikalaşmaktan vazgeçme de bak nasıl oluyor. Hak-İş, Türk-İş, KESK, DİSK, vb. hepsi "sarı" sendika mı oldu, sen kızıl kal da bak bakalım oluyor mu olmuyor mu... Olmuyorsa o zaman konuş!

Küçük bir örnek. Yaz aylarının miskinlik ve bezginlik demek olduğu Çorum'da bir şeyler oldu. Nasıl oldu da oldu? Niye oldu?

Çorum irili ufaklı kiremit ve tuğla fabrikalarıyla doludur. İşçiler işyerlerinde binlerle değildir. Bölük pörçük, onlu, otuzlu, ellili dağılmışlardır. Sol siyasî mücadele geleneği eskiden vardı ama şimdi o da sönümlendi. Çorum'da toprak sanayisi işçileri örgütsüz. Sendikalar artık işçi sınıfını örgütlemiyor. Sendika, işlevsiz, göstermelik de olsa işyerinde kalsın diye işverenlerle anlaşır politikleşmiş "huysuz" öncü işçileri sokağa atmakla uğraşır. Sendikacılık — istisnalarıyla birlikte — hepten ayıplı, yüz kızartıcı "meslek"lerden oldu. Çorumlu toprak işçilerinin "örgütlenmemizi destekle" deyip reddedildikleri sendika da bunlardan biriydi.

Böyle diye işçiler haklarını almak için örgütlenmekten vaz mı geçsinlerdi? Geçmediler. Tek tek davrandıklarında avlandıklarını tecrübelerinden biliyorlar. Örgütlenme mücadelesine örgütlenerek başladılar. İşyeri komiteleri kurdular. Kurdukları komiteleri birleştirdiler. Direndiler. Sendikal örgütlenme hakkını işverenlere, bu arada sendikaya bile kabul ettirdiler. Bölünmüşlerdi, işyerleri küçüktü, baskı büyüktü, işten atılanları oldu. Dayanıştılar, başardılar.

İşçilerin yürütüp başardıkları sendikalaşma mücadelesi işçileri kurtardı mı? Hayır ama onlara, haklar mücadele edilmekle kazanılır gibi bir deneyim kazandırdı ise değerlidir. İşçi sınıfı mücadelesi bitmiştir, gitmiştir diyen "Bilimsel-Teknolojik Devrim"

ulemâsını bir yerde, bir kereliğine bile olsa yalanlamışsa, kayda değerdir. Ne değişti, ne değişmedi anlamamız için önemlidir.

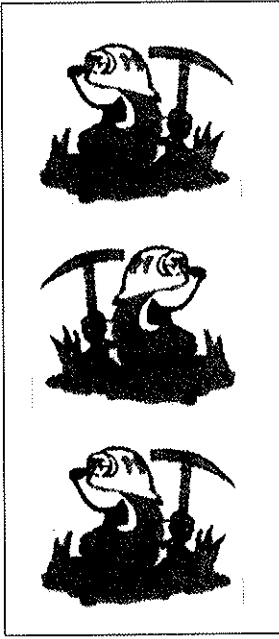
“Küçük başarı”lar bize göre mi küçüktür? Niye küçüktür? Küçük başarı işçinin özgüven kazanmasına, yeniden ve daha büyüğünü denemesine, giderek siyasîleşmesine yol açacaksa gene mi küçüktür?

Çorumlu işçilerin bu küçük mücadelesinin olabilmesinde bile bir politik bilincin veya en azından dürtünün işlev gördüğü anlaşıyor. EMEP desteklemiş, yanlarında olmuş, bildiği kadarıyla yol göstermiş işçilere. Deney hem işçiler, hem EMEP için deney olmuş. Daha ileri gider, gitmez, bu değil önemli olan. Önemli olan, nesnel durum demeden, nesnelliğin sınırını görmek, kanıtlamak için iradî olanı yapmaktır. Yapılmış, fena mı olmuş?

Benzeri bir işçi eylemi, benzer saiklerle Antep’te de oldu. Orda da, küçük küçük atölyelerdeki işçiler sendikalaşmanın kendileri için bir hak olduğunu, bu hakkın köküne kibrit suyu eken patronlara kabul ettirmeyi başardılar. Başardıkları nedir ki? Hiç bir şey! Sendikalaşmalar da toplu sözleşmeye oturamazlar. Otursalar da hakları verilmez. Verilse de zaman içinde tek tek, bir pundu bulunup kapı önüne konulurlar. Bunlar hep böyle olmadı mı? Böyledir diye işçi yerinde mi otur-sun?

Başka yerlerde ne oluyor, nasıl oluyor, ona da bakalım. İşçileri Alman kapitalizmi de bölüyor. Sendikalar orda da geriledi. Hakları ellerinden bir bir alınıyor. IV. Hertz yasaları deniyor. Yüz yıllık işçi mücadelesini tepeliyor, sahneden siliyor. Nesnel bir durum! Ne demek bu? İşçi için “nesnel” dediğin şey karşı taraf için “iradî” bir eylem. Devlet arkasında. Gerekirse polis elinin altında. Ne yapılacak? Elbette gereği: Mücadele. Bu kahredici yasalara karşı işçilerin “Pazartesi eylemi” bölük pörçük başladı. Sendikaların dışından başladı. Zorluklarla başladı. Süreklilik kazanınca etkili oldu. İşçiler Pazartesi Komiteleri’ni birleştirmeye başladılar. Özgüvenleri, mücadele bilinci geri geldi. Elbette çağın kâbusunu yırtıp ötesine geçmek kolay değil. O sadece işçilerin işi değil. (O sadece Antep veya Çorum işçilerinin de işi değildi.) O herkesin, hepimizin, en başta da siyaseti emekçi sınıf adına yaptığına inanmış sosyalist siyasîlerin işi. İşin gereğini yapmayacaksın, gerekçe olarak da “değişim”i göstereceksin. Otur oturduğun yerde, dünya mı değişirmiş?

Çorum’da, Antep’de olan niye Türkiye genelinde bölge bölge, giderek bütün ülkeye yayılarak olmasın? Alman işçilerinin Pazartesi eylemleri Almanya’yı aşmış bütün Avrupa’ya yayılmadı mı? Bu hareketlenme Avrupa’yı da aşmış daha yaygın uluslararası/enternasyonalist bir zemine neden taşınama-

sın? Daha Almanya’da önu kesilip kaldı, doğru, ama öyle olması ileride de hep öyle olacağının “teminatı” mıdır? Sen teorini baştan öyle kurarsan taşınmaz. Oysa teorinin öyle değil, başka türlü kurulabileceğinin maddî temelleri yok değil çağdaş dünyada. “Küreselleşme” denilen meret, uluslararası sermayenin işleyişi ve iç çelişkileri dolayısıyla, işçi mücadelesinin uluslararası zeminde yeni atılımlarla gelişmesine elverişir imkânlar sağlamıyor mu? Sağlamıyorsa, sermayenin “küreselleşmesi” kavramı maddî zeminden — üretimden — yoksun sanal bir gerçeklik üzerine kurulu demektir. “Üretimden kopuk” finans-kapital olgusu nerde, ne zaman görülmüş?

Almanya’daki işçilerini, fabrikamı bilmem nereye taşıyım diye tehdit eden patrona dört bir yandan “Haydi oradan!” resti çekilemez mi? Bugün çekilemiyorsa, nedenlerini gidermek için kollar da mı sıvanamaz? Yeter ki bu-

nun için gerekli irade, o iradeyi kitlelere mal etme direnci ve o süreci harekete geçirecek “muhayyele gücü” olsun.

Eskiyle avunmak da, ondan bir şey çıkmaz diye şimdikinden yerinmek de iş değil. İşçi sınıfı arı kovarı gibiydi... Çomak sok, gene öyledir. Dünya seninle değil, onunla değişecek. “Mesele siyasî”dir diyorsan onu da orda deneyerek üretecek, maddî güce dönüştüreceksin. Schröder’in Sosyal Demokrat Partisi’ni köşeye sıkıştıran Almanya Sol Partisi “siyasî fikri” Alman patronların sözleşmeyi feshetmeleri üzerine IG-Metal içinde büyüyen tartışmalardan çıkmadı mı?

Süreklilik kazanan her mücadele, mantığını sonuna kadar götürür. Bu partiyi — kurulup işe koyulursa — beğenmeyenler, yeterince radikal bulmayanlar olabilir. Öyledir de. Peki radikalizm nerde, nasıl gelişir? Elbette mücadelenin bilfiil başlayıp süreklilik kazandığı yerde. Radikalizm, sınıf mücadelesi ekonomik-demokratik mücadelenin sınırlarını aşmış aktif siyasî içerikle gelişiyorsa anlamlıdır. Siyasete sınıf bağları üzerinden yansır. Boşlukta da siyasî radikalizm oluşur elbet ama, bu saçmalıklardan öteye gitmez. Lula’yı alalım. Biz bu siyasî hareketi gereğince radikal olmadığı için mi eleştireceğiz, yoksa yönettiği işçi hareketinin radikalleşmesini engellerse, engellediği zaman mı? Sınıf bağları güçlü olan bir siyasette siyasî radikalizmi sınıfın kendisi yaratır. Sınıf radikalleşmeden sınıf siyasetinin radikalleşmesi ne demektir? Demek ki siyaset radikalleşmeye değil, içinde kök saldığı sınıfı radikalleş-tirmeye kafa yormalıdır. Gördüğümüz radikal siyasetler sınıf siyaseti değil, “sınıf adına” siyasetlerdir.

Şimdilik bir sonuca bağlamak zorundaysak: teorik ya da siyasî tıkanma noktalarını PRATİKLE açabiliriz. Bedahattir ama, bizden tekrarlaması.

Hangi Avrupa?

Ömer Bedri Canatan

Türkiye "içe dönük" mücadelenin şiddetleneyeceği bir döneme giriyor. Avrupa'nın bizden alacağını kim ödeyecek? Avrupa'dan alacaklarımız kimin cebine girecek? Şimdi bu sorular sorulacak.

Türkiye yüzdü yüzdü kuyruğuna getirdi. Bin yıllık postundan yakında kurtulacak, Avrupa postuna girecek! Herkes daha şimdiden bu tarihsel zaferin sarhoşluğu içinde. AB'ye giren hiç bir ülkede bu kadar ve böyle olmadı. Bu bize mahsus, üstelik hakedilmiş bir "hal". Başbakan yolunu kesip iş-ekmek isteyenlere AB veriyor. Esnafın top-tancıya verdiği çek senet AB vadeli. Sendikalar toplu sözleşme görüşmelerinde ücret ve sosyal hak istemekten AB istemeye geçtiler. Kitabı satmayan yazar AB'de satar diye umutlanıyor. Çocuklar AB oynuyor. Hamile kadınlar bile nerdeyse doğumu bir kaç gün geciktirip AB'li bir çocuk doğurabilmenin çaresini arıyorlar! Tarihsel zaferin farkında olmayan — belki de asıl farkında olan — sokaktaki kapkaççı çocuk, o işine bakıyor.

AB denilen şey, özellikle de aydınlar marifetiy-le ideolojik bir konu hâline getirildi. Uygarlığın tek şekli ve Türkiye'nin uygarlık yürüyüşü olarak tanımlandı. Öte yandan halkın uygarlıkla falan ilgilenmediğini herkes bilmektedir. "Demokratikleşme" gibi sorunlar da halkın ilgi alanı dışındadır. Bu durumda halkın önüne AB'deki yüksek GSMH oranlarını, zenginlik ve refahı sürdüler. Böyle olunca her bir şey anlaşılır olmaktan çıktı. Sınıfsal olma-tan çıktı yani. Tartış, tartış da, neyi tartışacaksın?

AB'ye katılmaya, rüşeym hâlinde başlayarak bugüne kadar, Avrupalı emekçi siyasetlerin — he-men tüm Komünist Partilerin de — niçin inatla karşı çıktıklarını Türkiye'deki emekçilere kimse an-latamadı. Bizde karşı çıkanlar idam cezasının kal-dırılmasına, kadın erkek eşitliğine, MGK'nın sivil-leşmesine, sivil toplumun güçlenmesine karşı çık-mış oluyor, bütün bunların toplam sonucu, Ulus-Devlet'i sözde savunmuş oluyorlar.

Emekçi yığınların meselesi değil bunlar, bu ko-nular üzerinden gelişen bir tartışma onları ilgilen-dirmiyor. Onların derdi "serbest dolaşım", mesela: iş. Bunun Brüksel bürokratinin kâbusu olduğunu nerden bilsin? Niçin bilsin? %70 çoğunluk şimdi-ye kadar böyle varolageldi. Şimdi artık bu alandan çıkıyor, gerçeğin içine giriyoruz. 10-15 yıl sürecek bir cehennem (müzakere süreci) başlıyor. Bu süreç-te Türkiyeli emekçiler, Avrupalı emekçilerin niçin AB'ye karşı çıktıklarını AB realitesini bizzat yaşa-yarak anlayacaklar. AB'cilerin arkasına yığılan %70 çoğunluk hızla %40-30'lara düşecek. Avrupa kendi

içinde hangi sınıfları vurduysa Türkiye'de de bu sı-nıfları vuracak. Emekçi sınıfları, orta katman top-lum kesimlerini ve aydınları nereden, nasıl vuraca-ğının ipuçları gerçi ortaya çıkmıştı ama ideolojik alanda yaşanan sarhoşluk bunların görülmesini en-gelledi. Bütün bunlar bitiyor.

Bizim korkumuz yok, akıllı olan herkes işlerin er geç buraya varacağını biliyordu. AB'cilerin içinde akıllı adam yok mu? Elbette var, onlar da biliyor-lardı. İşte onları korku sarmaya başladı. Artık ide-oloji konuşulmayacak. Gerçek konuşulacak. Bir ya-rı tarım, yarı sanayi toplumunu AB toplumu hâli-ne getirmenin ne demek olduğunu benzeri deney-ler göstermiştir. "İktisat" kimin ödediğiyle ilgilen-memiş ama "yüksek maliyet" demiştir. Kim ödeye-cek? Emekçiler öder! Ya ödemek istemezlerse? AB'ci aydınlarımızın korktuğu da bu ya. O zaman "demokratikleşme" hüllesi güme gidecek, çünkü ka-rın doyumadığı anlaşılacak. AB'cilerimizin en akıl-lıları şimdi korkmaya başladılar. Tek umutları kal-dı: Süre 10, 15, belki de 25 yıl gibi uzundur, kim öle kim kala... Bu varsayım kitlelerin ahmak oldu-ğu inancına dayanıyor. Kitleler, gerçek etlerine ba-tınca dâhileşirler. Bu da bin kez doğrulanmış bir başka varsayımdır. Hadi görelim.

Ama önce dünyayı görelim.

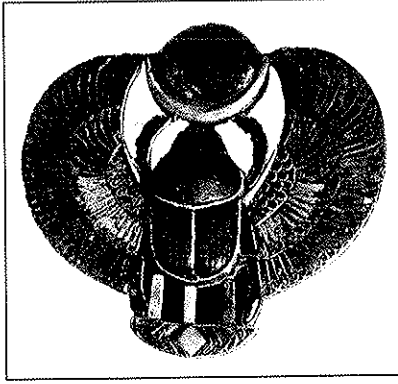
21. Yüzyıl "gece yarısı" başladı. Yani herkes yorumunu uykudayken yaptı. Sabahı bekleme sabrı gösterilmedi. Sosyalizmden korkusu son bulan ka-pitalizmin kendini değiştirip demokrasiye yönele-ceği zannedildi. Bu "zan"lar birleşti, zırh delen bir teoriye dönüştü. Hemen herkesi bir yerinden teslim aldı. Şimdi gün söküyor. Hayret! Gece yorumların-da hayal edilen "demokratik", "sosyal", vb. kapita-lizmden eser yok. Hayale kapılan sadece kurgular-mış, niyetlermiş. Daha çaresiz ve daha azgın bir kapitalizm ile karşı karşıya kaldık. Kimse bugünkü dünya gibi bir dünya beklemiyordu. "Kaos"a doğ-ru ilerliyoruz.

Birbirini belirleyen iki sistemden biri dağılınca, dünya bir "bütün"dür, bütünlüğü bozulmuştur. Bütünlüğü bozulan dünya kendini, ayakta kalan sistem aracılığıyla yeniden toparlamaya, bütünlüğünü yeni-den kurmaya çalışmaktadır. İddiası olan, fakat araç-ları ve imkânları olmayan bir varsayımdır bu: "kü-resel yeni bir dünya"! Peki nedir? Bekle gör. Hal bu olunca, dışına kaçanlar, içinde olmak isteyenler-

den on kat daha fazla. O halde şimdi, yani bugün, tarihin yeni bir sarmalına doğru hareket hâlinde değiliz. Bu bir tür felakettir. "Nerdeyiz?" feryatları bu nedenle ayyuka çıkmaktadır. Bugünkü dünya hâlini illa ki teorileştirmek gerekiyorsa, herkesi içine çeken bir KAOS'tur. KAOS'tan daha kapsayıcı bir teori olamaz. KAOS dünyanın şurasında burasında olup bitene, dine imana, kültürlere, uluslara ve etnik gruplara, bunların taleplerine ve gelişme eğilimlerine bağlı olmayarak var. Sebep besbellidir. Kapitalizm vahşi döneminde bile umuttu. Sömürgeci rekabet döneminde de, ekonomiyi, teknolojiyi, bilimi, felsefeyi, sanatı geliştirmişti. Emperyalizm döneminde de insanlığı ilerlettiği, geliştirdiği şeklindeki varsayımı, sosyalist varsayıma rağmen yıkılmamıştı. Kapitalizmin bütün varsayımları sosyalizm ile birlikte çöktü. Bütün varsayımların yıkıldığı bir dünya KAOS'tur.

Kaosu düşünmeliyiz. Bundan kaçamayız. Kaçıp da, düzen olsun da isterse Yeni Dünya Düzeni olsun demek kaosa teslim olmaktır. Kaos, ondan korkularak düşünülemez. Herkes kehdini "kaos"tan korkmamaya alıştırmalı. Düz "ilerleme" yoktur. Tanımı istenmesin, kaos tanımlanabilseydi kaos olmazdı. Ama herkes görebilir, çünkü elifbası var: Durum nesnel bir durumdur der demez bir "irade" (diyelim Usame) çıkıp herkesi şaşırtıyor, gördük. O hâlde "İrade" desek o da değil, olayların mantığı iradeye kulak asmıyor. Şaşırmamak mümkün değil. Bin yıllık soyutlamalar yerle bir olmaktadır. Güzel mi çirkin mi belli değildir, ŞEY ya estetik ufkumuzun ötesinde güzel, ya da taş balta gibi çirkindir; çünkü kaos ölçüyü ilga etmiştir. Bunun nesi olumsuz?! Tarih tepeden tırnağa zaten "kaos" tur, "ilerleme" gibi gördüğümüz düz sanal çizginin doğasıdır. Kaosa karşı sakın olabilirsek sözümüzün bir değeri vardır.

Kaos'un yüzeye çıkardığı bir görüntü var. "Batı"laşma değil, "Batılı"laşma anlamında baskın bir düşünce ve eylem var. Dünyanın bütün burjuvaları Batı'ya gidiyorlar. Bunda herkes hemfikir. Kapitalizmin gereği, bundan kurtuluş yok ama şimdilik yok. Eskiden, yüz yıl önce mesela, vardı. Üretim araçları ihracı emperyalist kapitalizme her ülkede "rakip"ler yaratmıştı. Sermayenin ve burjuvaların kendi çöplüklerinden âzami ölçüde nemalanmak için "ulus" diye tutturdıkları bir dönemdi bu. Hafızasına güvenen hemen hatırlayacaktır; bu kadarı bile dünyayı yıkıp yeniden kuran bir neden olmuştu. Nedenleri ile birlikte o dönem silinip gitmiştir. Vatan millet sakarya burjuvalığı derdik buna, artık tuz ve buz olmuştur. Anlamlı bir maddî temeli yoksa, şimdi nedir? Türkiye'de örneğini görüyoruz. Kumda oyundur.

Lapislazuli taşından kanatlı bokböceği muskası.

Burjuvaları, sermayesi Batı'ya gitmeyen ülke var mı? Rusya, Çin, İran, Hindistan, ya da Brezilya mı? Öyle görünüyor, ama sadece görüntü. Tereddütleri, uzak-yakın tarihlerinden gelen direnç gerekçeleri var. Ancak bu dirençlerden, gidişata karşı etkili birleşik bir blok çıkmıyor. Çıkamaz da. Çünkü kendi direnç gerekçelerini emekçi sınıfların baskısı altında bizzat kendileri bastırıyorlar. Batı'ya gidiyorlar.

Her bir ülkedeki sol-komünist-sosyalist hareketlere bakın, hiç birinden bu gidişe karşı henüz doğ-

ru dürüst bir itiraz yükselmiyor. Herkes can havliyle kapağı Batı'ya atmak isterken sol geride mi kalacak? "Gece karanlığı"nda herkes nereye koştuysa sol da oraya koştu. Marx'ın bir zaman "hergün yaptığımız şey", sonra da "öncü olarak yaptığımız şey" dediği komünizm de düşünce ve eylem alanından çıkıp gitti.

Herkes ve her şey böyle Batı'ya giderse geride karanlık, anlamsız bir boşluktan başka ne kalır? Gidenler, düşüncenin doğrusunu, akli fikri, felsefeyi, sanatı, "aydınlık" ve "hayat" olarak ne varsa her şeyi alıp götürüyorlar. Batı'da bir adacık cennet kurmaya gidiyorlar. Soyut değil bu, gerçek. Tarihin en büyük zihin ve ızan göçü. Büyük göçler tarihin belini kırar, bu göç de kırmaktadır. Bundan olsa gerek "çağ dönümü" denilmektedir. Cennet ve cehennem çağı.

Batı'ya giden gittikten sonra geride kalan karanlığın içinde ne var? Birbirini yiyen, sadece "tür" olarak beş milyar insan var. Sefil, ışsız bir dünya var. "Hayat" Batıya gittiği için, geriye kalan her yerde ölüm var. Peki, Batı'da nasıl bir hayat var? Giden görecektir.

Böyle bir dünya eski kavram dizileriyle de, Batı'nın kavramlar sistemiyle de bilinemez. Onlarla bakıp gördüğümüz ya Usame'dir ya da aynı anlamda hiç bir şey. Kimmiş Usame, neymiş, nerdeymiş. Bilen var mı? Her yerde ise — ki her yerdedir — Usame midir? (Siz şimdi bu "Usame"den bir şey anladınız mı?)

Kaos elbette aynı zamanda cinnettir. Sınıf mücadelesi değildir. Tam tersidir. Sınıf mücadelesinin kavramları ile anlaşılamaz. Sınıf mücadelesinin olmadığı yerde ve olmadığı için vardır. Bu nedenle kaos sınıf mücadelesiyle aşılar.

Kaosta mantık yoktur, sınıf mücadelesi mantığın bizzat kendisidir. O halde kaostan sınıf mücadelesi çıkarılamaz! Hayır, bal gibi çıkarılır. Mantıkla değil, mücadeleyle çıkarılır. Batı'ya gidenler gittikten sonra geride kalan karanlık boşlukta mantığın zerresi işlemiyor. Mantık işlemiyorsa mantıkta ısrar etmenin âlemi ne? "Doğru" zaten çok dar bir alana sıkıştı. Bilimden, fizikten, kimyadan çıktı sorun,

Ölümler rahibi. Kireç taşından. 43 cm. boyunda. 5. Hânedan.

hayata geldi. Marx'ın felsefeyi bir zamanlar çağırdığı gibi, beş milyar insan da bugün "Doğru"yu aynen öyle, kendi yanına çağırıyor. Ürküntü veren, "doğru"nun bu geriye kalan karanlık boşluğa girince doğru olmaktan çıkmasıdır. Bundan da korkmak lazım.

Marksizme dönüp şimdi yere basabiliriz.

"Sol" düşünce ve eylem "yanlış"ta kalamaz. Bu na Doğu-Batı zıtlığından bakarsak Doğu'da kalamaz. Solu daha dar anlamda Marksizm olarak düşünürsek, bütün başlangıç referanslarını orda bulduğu için Batı'dan başka hiç bir yerde temellendirilemez. En genelinde Batı'nın evreni dışında Marksizm "İslama", "Budizme", "Konfiçyüs'e, çetrefil milliyetçiliklere, kapalı kültür kozalarına, duygu ve inanç ırmaklarına bulaşır ve Marksizm olmaktan çıkar. Marksizm "Batı"dan hiç kopmamalı, özellikle bu kaosta "Avrupa"dan ayrılmamalı. Ayrılsa ne olur? Biçimi, dili, amacı her ne olursa olsun söz, yazı, çizi, soyutta ne yapıyorsak; siyaset, grev, eğlence, ölüm-kalım, somutta ne yaşıyorsak bu soruy-

la ilgilidir. Marksist sol düşüncenin Batı'ya yönelmesi diye bir şey yoktur, çünkü hep Batı'da kalmıştır. Doğu'daki vurgusu da, "Batı"yı geçmektir. Bir şeyi geçmek önce o olmayı gerektirdiği için, "Batı"laşmak"tır. Marksizmle kendini hâlâ bağlı sayan düşünce ve siyasî eylem alanında Batı, Avrupa gibi olgular, oraya soyut yakıştırmalarla yüklenmiş anlamında değil, somut tarihsel vaka anlamında, dünya bugün değişirken de değişmemiştir.

Türkiye müzakereye başlar başlamaz bütünüyle AB'nin etki çemberi içine girmiş olacak. Durum ne olacak? AB'ci toplumsal blok düşünür ve sözcülerine göre Türkiye AB'den büyük yarar sağlayacak, AB'nin Türkiye'den sağlayacağı yarar ise bundan az olmayacak. Anladınız mı? Vereceğiz, alacağız, hepimiz büyük yararlar sağlayacağız! Bu lâf kuşatması altında bunalan bilinç kendini "yarar" kefesine koyup "zarar"dan kurtuluyor. Peki somutu nedir bunun?

Somutu, Türkiye "içe dönük" mücadelenin şiddetleneceği bir döneme giriyor. Avrupa'nın bizden alacağını kim ödeyecek? Avrupa'dan alacaklarımız kimin cebine girecek? Şimdi bu sorular sorulacak. AB karşıtı zındıkların soruları olarak değil, bilfiil yaşanan hayatın sordurduğu sorular olarak sorulacak. Bu sorular sadece Türkiye'de sorulmayacak. Avrupa da kendine aynı soruları soracak. Genişleyen, büyüyen Avrupa'nın ne olduğu, olacağı şimdi şimdi Avrupalı'nın kafasına dank ediyor. Türkiye ile AB'nin bu büyük tarihsel alış-verişinde herkes hem alıcı hem verici olduğundan, aynı zamanda taraf olacak. Bu "taraf"lar kimdir?

AB oluştukça, genişledikçe, şekillendikçe kendi içinde amansız bir sınıf mücadelesinin de tohumlarını ekiyor. Avrupa'nın bütün emekçileri sınıf mücadelesinin bu yeni safhasını anlamaya, öğrenmeye çalışıyorlar. Sınıf mücadelesinin koşullarının değiştiğini, eski mücadele biçimlerinin ve araçlarının yetmediğini gördükçe yeni biçim ve araçlar üretmeye çalışıyorlar. Güçleri yetmeyince — hiç bir zaman da yetmeyeceği için — Avrupa'nın dışına, dünya emekçilerine açılacaklar. Bugün mevzilerini 10-20 yıl öncesine göre tarihsel olarak daha geride bir yerde kazıyorlar, çünkü şimdi, kaybettikleri sosyal haklarını geri alma peşindeler. Bu noktada mücadele şiddetleniyor. Klasik işçi mücadelesi araçları yetmediği için değişik dayanışma örgütleri kuruyorlar. AB'yi kapsayan geniş siyasî birlikler oluşturmak için sol-sosyalist AB partileri kuruyorlar. Bu partilere, yüz elli yıla varan mücadele birikimleriyle mevcut komünist, sosyalist partiler ve sol hareketler katıldıkları için "yeni" denemez. "Yeni" olan formatlarıdır. Bu yeni formatta tartışmaya, gelişmeye açıktırlar. "Avrupa"lı olmak, Avrupa merkezli düşünmek, işçi ve emekçi sınıfın çıkarını Avrupa merkezli algılamak gibi yanlışlıklara da açıktırlar. Ancak bütün dünya ve bütün Avrupa bugün siyasî mücadeleler açısından bir deney tahtasına dönmüş bulunduğu için her deney, her girişim bir

zenginlik olarak alınmalı, böyle bakılmalıdır.

Bir de şöyle bakılmalıdır. Bu mücadele neye karşı, ne için? AB, olabilecek olanların en iyisi değil miydi? Avrupa Solu Partisi'nin kuruluş manifestosu AB vakiasına savaş ilanı gibi bir şey. Orda anlatılan AB ile burda bize anlatılan AB aynı AB midir? Avrupa solu için gündemde olan, şimdi, AB sapağından kurtulmaktır.

AB'nin içindeki mücadele Türkiye'de gelişecek. Türkiye'de sınıf mücadelesi Avrupa'dakinden de daha geri mevzilerden başlamak zorunda. Tarımdan kopan milyonlarca yeni işsiz "ön proleter" emek dünyasına mayın misali düşüp ortalığı allak bullak edecek. Örgütlü işçi hareketi bu yeni yükleri taşıyacak durumda olmadığı için spontan mücadele alanları açılacak. Bu yeni alanlara hâkim olup yön verecek bir işçi mücadelesi birikimi ve siyasal tecrübesi Türkiye'de bulunmadığı için Avrupa emekçilerinin "yardım"ına ihtiyaç doğacak. Bu ihtiyaç hem ekonomik, hem siyasî mücadele alanında yeni enternasyonalist birlik biçimlerini zorlayacak. Ne ki, bu zorlanmadan bir sonuç çıkabilmesi için o sonuca varmayı iş edinmek gerekir. Enternasyonalist birliğin somut zemini orada da, burada da sınıf mücadelesinin yükselip güçlenmesidir.

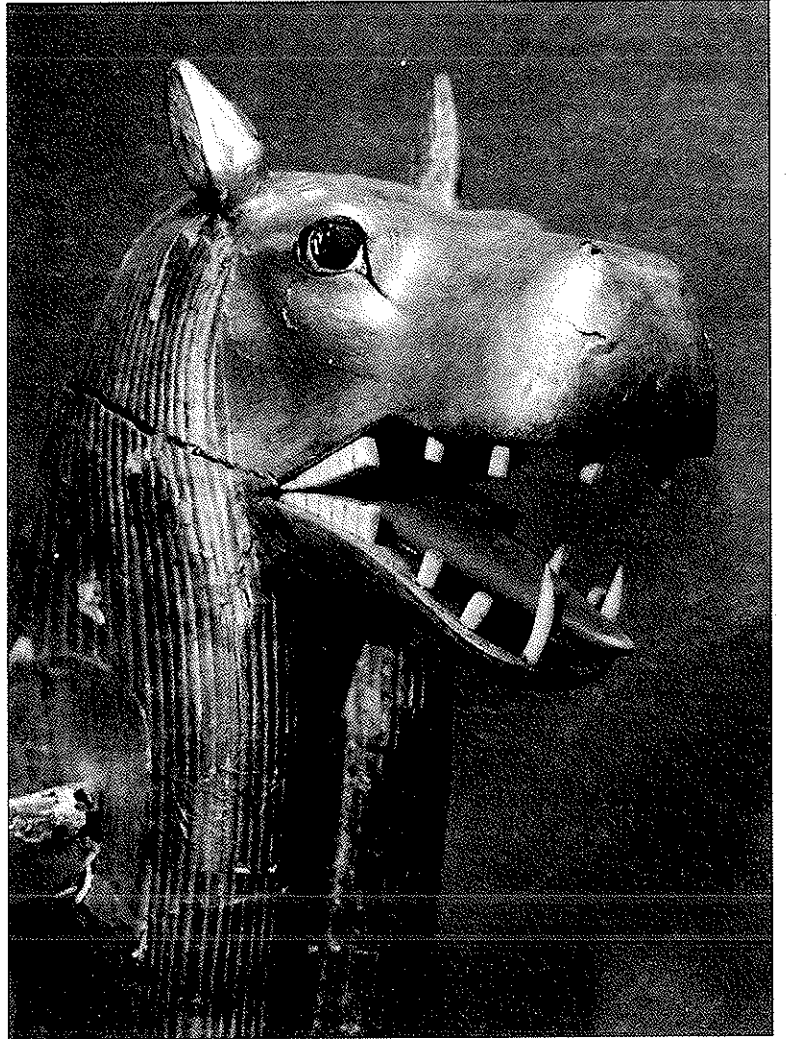
"Yapılacak iş" nedir? Herkesin işi kendi önündedir. Herkesin Avrupa'sı kendi çalıştığı yeredir. Herkesin Avrupası kendi özgün koşullarıyla belirlenmiştir. Ama "Avrupa sorunu" aynı zamanda bir dünya sorunudur. Bu diyalektiği sindiremeyen, işçi-emekçi evrenini "millî", "bölgesel" zırvallıklarla darlaştıran "sol" siyasî hareketler dökülecektir. Bu anlamda solun kendi kendine "çöküntü" dediği şey "çöküntü" değil, yeni bir başlangıcın işaretidir. Kitlelerin kendi deneylerinden öğrendikleri haklı olarak hep söylenmiştir; tamam, ama siyasî bilinç de salt kendi geçmiş deneyiminden öğrenilecekse, o "siyasî" midir, "bilinç" midir?

Gelelim dünya ve Türkiye fotoğrafının "ilham"ına.

Türkiye'de AB'ye karşı bir direnç oluşmadı. Oluşmazdı, çünkü içerde sermayeye karşı bir sınıf direnci oluşmıyordu. En büyük fireyi aydınlar verdi. Topluca denebilecek bir şekilde, önlerine başka seçenek çıkmadığı sözde gerekçesine sığınarak sermaye sınıfına destek verdiler. Başka seçenek yoktu da, TÜSİAD mı seçenekti? TÜSİAD, söz kendine düşmediği için çok konuşmadı, aydınlar konuşular. TV ekranlarını, medya köşelerini, STK dedikleri tiyatro sahnesini

onlar doldurdu. Bunu elbette sermayenin AB'den nemalanması veya kendileri sermayeden nemalanmak için değil, muhayyeledeki "Avrupa" için yaptılar. Topluma yalan söylediler. Kendilerini kandırdıkları gibi halkın %70'ini de kandırmaya kalktılar. AB'ye gitmezsek Doğu'da kalır, medeniyetten dışlanırsınız diye somut fakat gayri insanî bir korkuyu ideolojik silah olarak her fırsatta kullandılar. Kürt yerinde, işsiz-aylak milyonlar varoşlarda, milyonlarca işçi, kız erkek çocuk işçi izbe-salaş fabrikaların, atölyelerin ömür öğüten karanlığında, köylü eşeleyip durduğu bir mezarlık toprağında, yani "halk" Doğu'da kaldı. AB'ye gitmezsek medeniyetten dışlanırsınız diyenlerin o "halk"la her ne pahasına olursa olsun başbaşa kalmamak için öyle dedikleri anlaşılmadı. Bundan sonra daha iyi anlaşılacak. Halk da biz size kanmamıştık zaten, kendi ihtiyacımıza, çaresizliğimize kanmıştık demeye başlayacak.

Artık direnç, herkesin kendinde, gerçek kapısını çaldığı oranda oluşacak. Soyut siyaset itibar görme-yecek.

Tutankamon mezarından bir totem başı.

Avrupa Sol Partisi Manifestosu

Bizler — komünist, sosyalist, demokratik, çevreci, feminist esinli, neo-liberalizme karşı ve toplumsal değişimden yana olan partiler ve siyasi örgütler — yeni bir siyasi öznenin doğumunu gerçekleştirmek istiyoruz: Avrupa Sol Partisi.

Avrupa'da yeni bir umut yükseliyor. Yeni bir görüş artan sayıda Avrupalı'yı etkiliyor ve kültürel tuzağa düşürme girişimi olan kapitalist tek yön dayatmasına karşı büyük hareketlere katarak birleştiriyor. Kapitalist sömürüye karşı yeni bir direniş güçlü bir şekilde ortaya çıkıyor. Kapitalist küreselleşme politikalarının ürettiği felaketlerden giderek daha fazla etkilenen kadınların ve erkeklerin hayatlarını değiştirmek için yeni bir seçenek var.

Dünya çapında yeni iktidar biçimleri ulus-devletlerde, ittifak sistemlerinde ve II. Dünya Savaşı sonrası dünya düzeninde krizlere yol açıyor. Bush doktrininde dile getirilen kalıcı savaş teorisi, terörizmin kaynağı olan eşitsizliğin nedenlerini besleyerek büyütüyor ve demokrasinin alanını daraltıyor.

Bizim için Avrupa, uluslararası ilişkiler alanında, başka bir toplum için verilen mücadelelerin yeniden doğduğu alandır. Barışın tesis edilmesi ve varolan kapitalist toplumun dönüşümü bu girişimin faaliyet alanı olacaktır. Bizler* kapitalist ve ataerkil mantığı aşan bir toplum için çaba gösteriyoruz. Amacımız insan özgürlüğü, kadınların ve erkeklerin her türlü baskıdan, sö-

mürüden ve dışlanmadan kurtarılmasıdır.

Bizler, hem ulusal hem de uluslararası anlamda sosyalist, komünist ve emek hareketinin, feminist hareketin ve cinsiyet eşitliğinin, çevreci hareketlerin ve sürdürülebilir kalkınmanın, barışın ve uluslararası dayanışmanın, insan haklarının, insanlığın ve anti-faşizmin, ilerici ve özgürlükçü düşüncenin değerlerini ve geleneklerini temel alıyoruz.

Bizler, Avrupa'daki Sol'un rolünü ve görevini varolan kapitalist toplumların gerekli dönüşümü için sağlam alternatifler ve öneriler geliştirerek radikal bir politika değişikliği için geniş bir toplumsal ve siyasi ittifak oluşturmaya katkı olarak anlıyoruz. Bu yüzden sorumluluğumuzu ve yapabileceklerimizi, kendi yaşamlarının bir koşulu olarak daha eşit bir toplum için harekete geçen herkese yön göstermek olarak görüyoruz. Bizler, sol politikaları dayanışmanın, demokratik, toplumsal ve çevreci alternatiflerin yürütülebilmesine katkı sağlayan bağımsız, kendine güvenen, uzun süreli birer siyasi proje olarak oluş-
turmak istiyoruz.

Bu yüzden, dünyadaki gelişmelerden ayrılmayan geleneksel siyaset seviyeleri olan ulus-devletlerin, bölgelerin ve belediyelerin yanı sıra, bütün Avrupa Kıtası gibi Avrupa Birliği de alternatif siyasetler için artan öneme sahip bir alan hâline geliyor.

Bu nedenle onu "alternatif küreselleşmeciler hareketi"nin dünya çapındaki alanı olarak, geleneksel toplumsal, işçi, feminist, çevreci ve demokratik hareketlerin içinde ve üzerindeki etkisi, karşılıklı işbirliği olarak görüyoruz. Güçlü dünya iktidarlarının "özel alanlarına" karşı olan bütün hareketler, barış, demokrasi, toplumsal adalet, özgürlük, cinsiyet eşitliği ve doğaya saygı gibi temel haklarını yeniden kazanmak isteyen değişik özneler tarafından doldurulan "kamu alanları" olarak ortaya çıkıyorlar. Sol bunların bir parçasıdır. Bu, politika değişikliği için yeni bir kaynak sağlıyor.

*Avrupa Sol Partisi'nin programı ve tüzüğü 8-9 Mayıs'ta Roma'da yapılan Kuruluş Kongresi sonrasında yayınlandı. Parti, 13 ülkeden, 15 partinin katılımıyla kuruldu:

Demokratik Sosyalizm Partisi (Almanya), Estonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Fransız Komünist Partisi, Hareketlerin, Çevreciliğin ve Solun Koalisyonu (Yunanistan), Komünist Yeniden Kuruluş Partisi (İtalya), Avusturya Komünist Partisi, Sosyalist Birlik Partisi (Romanya), Komünist Yeniden Kuruluş (San Marino), İsviçre Emek Partisi, Slovakya Komünist Partisi, İspanya Komünist Partisi, Katalonya Birleşik Alternatif Solu (İspanya), Birleşik Sol (İspanya), Demokratik Sosyalizm Partisi (Çek Cumhuriyeti), İşçi Partisi (Macaristan).

Üç Parti gözlemci olarak toplantıya katıldı: İtalyan Komünist Partisi, Çalışan Halkın İlerici Partisi-AKEL (Kıbrıs), Sol (Lüksemburg).

Parti başkanlığına, İtalyan Komünist Yeniden Kuruluş Partisi (Rifondaziyone) Başkanı Fausto Bertinotti seçildi.

Değişik Avrupa ülkelerinde olağanüstü kültürel ve siyasî deneyimler ve toplumsal mücadeleler Avrupa sosyal modelinin orijinal karakterini belirledi. Bizler bugün özelde Maastricht Anlaşması politikalarına ve Avrupa Merkez Bankası kararlarına göre belirlenen piyasa değerlerine değil, bu siyasal ve kültürel kökenlere bakıyoruz.

Avrupa'da her birimizin ülkesinde büyük mücadeleler sonucu elde edilen dayanışmanın ve toplumsal kazanımların altını boşaltan büyük sermaye ve lobilerinin çıkarları doğrultusunda, hükümetler tarafından hayata geçirilen küresel kapitalizmin politikaları sonucu insanlar acı çekiyor. Emeklilik sistemlerine genel bir saldırı var, sosyal güvenlik özelleştiriliyor ve parçalara ayrılıyor, kamu hizmetleri azaltılıyor ve sağlık, eğitim, kültür gibi önemli alanlar, su ve diğer doğal kaynaklar gibi ortak kullanımlar piyasa kurallarına terkediliyor, emek pazarı ihmal ediliyor ve kuralsızlaştırılıyor. sendika karşıtı baskı ve göçü suç sayma politikası yükseliyor.

Emekten tüm yaşam çemberine her şey değişiyor.

Şu andaki Avrupa'da işsizlik, güvensizlik, Balkan savaşlarında, Afganistan'da ve Irak'ta görüldüğü gibi askerleşmenin dışa yönelmesi ve neo-liberal politikalara karşı muhalefet edenlere karşı uygulanan baskıcı ve özgürlüğü kısıtlayıcı yasalar yoluyla içe yönelmesi giderek daha ileri boyutlar kazanıyor. Bu süreç toplumun artan sayıda kesiminin siyasete yabancılaşmasını getiriyor ve yoksullar arasında savaş üretiyor, popülizmi, ırkçılığı ve anti-semitizmi yeniden ortaya çıkarıyor.

Avrupa'da Üçüncü Yol'un sosyal demokrat görüşü başarısız olmuştur, çünkü bu gelişmeye karşı durmamış ve alternatif üretmemiş, dolayısıyla ilerlememiştir. Bu durum varolan dünyayı değiştirmek isteyen Sol'a olanaklar yaratıyor ve daha büyük sorumluluk yüklüyor. Ancak bizler, devrimci bir esinle büyük başarılar elde ettiği kadar, büyük yenilgiler ve trajediler de yaşayan güçler gibi 20. Yüzyıl'daki geleneksel yolu izleyemeyiz.

Toplumu değiştirebilmek için eylemlerimizi genişletmemiz gerek. Avrupa'da alternatif, radikal, çevreci ve feminist bir sol inşa etmek, başlayan yeni bir çevrime meydan okumaktır. Hareketlerin çoğulcu yapısı bu yeni siyasi güç yoluyla kesilebilir, çünkü bizler toplum ve siyaset arasında yeni bir ilişki geliştirmek istiyoruz.

Bizler başka bir Avrupa için proje inşa etmek ve AB'ye yeni bir içerik kazandırmak istiyoruz: ABD hegemonyasından kurtulmuş, dünyanın Güneyine açılmış, kapitalizmin sosyal ve siyasal modeline alternatif olan, artan askerleşmeye ve savaşa karşı çevrenin aktif korunmasından yana ve toplumsal ve ekonomik olanlarda dahil insan haklarına saygı duyan bir AB'de, Avrupa'da yaşayan herkesin yurttaşlık hakkını savunuyoruz.

Bizler, DTÖ'nün ve IMF'nin anti-demokratik ve neo-liberal politikalarından, yabancı askerî üslerden ve dünyada askerî rekabete ve silahlanma yarışına yol açacak herhangi bir Avrupa ordusu modelinden kurtulmuş bir Avrupa istiyoruz. Bizler, barışın ve dayanışmanın olduğu, nükleer silahların ve kitle imha silahlarının olmadığı bir Avrupa, savaşı uluslararası çatışmaları çözecek bir araç olarak görmeyen bir Avrupa istiyoruz. Bu, özelde, BM çözümlerine göre çözülmesi gereken İsrail-Filistin çatışmasını da kapsıyor.

Bizler — bu kıtanın sol kanat politik güçleri — değişim için yeni bir gücün yükselmesine yardım etmek istiyoruz.

Bizler — komünist, sosyalist, demokratik, çevreci, feminist esinli, neo-liberalizme karşı ve toplumsal değişimden yana olan partiler ve siyasî örgütler — yeni bir siyasî öznenin doğumunu gerçekleştirmek istiyoruz: Avrupa Sol Partisi (ASP)

Küreselleşme sorunu, dünya barışı, demokrasi ve sosyal adalet, cinslerin eşitliği, özürli insanların hayatlarını belirlemesi, sürdürülebilir ve dengeli kalkınma ve kendine özgü kültürel, dinsel, ideolojik tercihler ya da cinsel yönelimler gibi yeni terimleri tanımlayabilmemizi sağlayacak bu yeni umudu somutlaştırmak istiyoruz.

Bizler Avrupa'nın köklü bir toplumsal ve demokratik dönüşümünün gerekliliğini görüyoruz. Evet, kutsal kabul edilen "rekabetçi serbest piyasa ekonomisi" dogmasıyla, malî piyasaların ve çok ulusluların gücüyle yüzleşen yurttaşlarımızı kendi adlarına yürütülen politikaların aktif müdahili hâline getiren mücadeleleri yoğunlaştırma zamanı gelmiştir.

Durgunlukla ve işsizliğin artışıyla gündeme getirilen "istikrar paketi"na ve Avrupa Merkez Bankası yönelimlerine, başka bir ekonomik ve toplumsal politika ve tam istihdam, eğitim lehine toplumsal öncelikler, kamu hizmetleri ve çevre için cesur yatırım politikaları yönünde itiraz edilmelidir. Sermaye akışları mutlaka vergilendirilmelidir. Öncelikler para değil, insanlık için değiştirilmelidir.

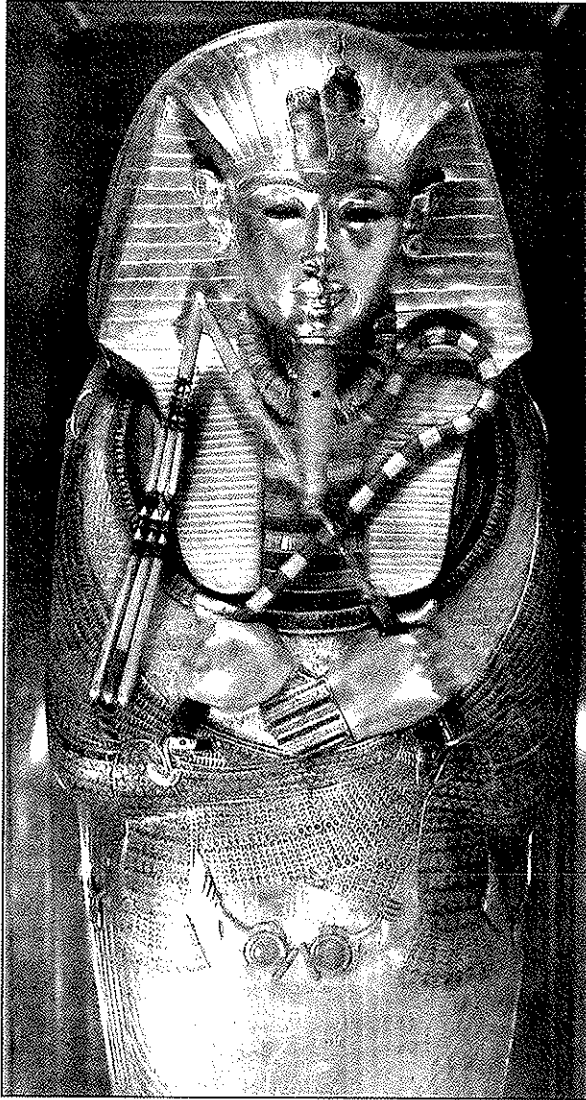
Bizler Avrupa'nın her yerinde ücretli çalışanların işyerlerindeki haklarını geliştirmek için çalışmayı üstleniyoruz. Kamu hizmetlerini, herkesin eğitime, suya, yiyeceğe, sağlığa, enerjiye ve ulaşımaya eşit ulaşımını garantileyen vazgeçilmez araçlar olarak görüyoruz. Bizler, herkese sosyal haklar sağlayan modernize edilmiş, merkezî olmaktan çıkarılmış ve demokratikleştirilmiş kamu hizmetlerinden yanayız.

Bugün on ülke daha Avrupa Birliği'ne katılıyor ve diğerleri katılma isteklerini gösteriyor. Ancak hem bu ülkelerde, hem de hâlihazırda AB üyesi olan ülkelerde genişlemeye tereddütte yaklaşan ve ya kesin olarak karşı çıkan önemli sayıda siyasî ve toplumsal güç var. Bu eğilimler

AB'nin şu andaki stratejik tercihlerinin doğurduğu çıkmazlar yüzünden güçleniyor.

ASP şu anda — Balkan devletleri ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi — AB dışında bulunan ülkelerin yapısal dönüşümlerinin yetersizliği gerekçesiyle dışlanmasına tepki gösterir. ASP bu ülkelerdeki demokrasiden, barıştan ve toplumsal adaletten, toplumsal ve ekonomik kalkınmadan, demokratik kurumların güçlendirilmesinden yana olan tüm demokratik güçlerin yanında durmaya hazırdır.

Bizler, Avrupa Parlamentosu ve ulusal parlamentolar ve temsil komiteleri (Ekonomik ve Sosyal Komite ve Bölgeler Komitesi) gibi seçilmiş kurumların daha fazla eylem ve kontrol gücü olması yönünde hareket etmek istiyoruz. Bugün, tartışılan "Anayasal Anlaşma" ile ilgili kapsamlı düşüncemiz her ne olursa olsun, Büyük Güçlerin Yönetimi'ne muhalifiz. Bizden, empoze etmeyi umdukları toplumsal baskıya yol açacak ultra-li-

Tutankamon Mumyası'nın altın kaplama üstlüğü.

beral ekonomik kriterleri ve askerleşmeyi kabul etmemiz beklenemez.

Avrupa'nın inşasının her aşamasında ve tüm seviyelerinde yurttaşların etkisi, katılımı ve kontrolü için mücadeleyi sürekli genişleteceğiz.

Son olarak, Avrupa Birliği'nin krizinin kalbinde Demokrasi var. On yıllardır Avrupa Birliği, büyük kültür ve dil çeşitliliği önemsenmeden, halktan yoksun ve çoğu kez ona karşı bir biçimde yukarıdan inşa edildi.

Ama şimdiden bir şeyler değişiyor. Savaşa karşı büyük toplumsal, sendikal, işçi sınıfı ve yurttaş mücadeleleri durumu değiştirmeye başladı. Sadece bir kaç yılda barışı, insan haklarının eşitliğini, gezegene saygıyı destekleyen yaygın toplantılara büyük katkılarda bulundular. Toplumsal dönüşümün siyasî güçleri olarak bizler, neo-liberal politikalara kararlı bir şekilde saldıran bu yeni dinamîğe katkıda bulunmak istiyoruz. Sosyal Forumlar şu andaki neo-liberal Avrupa'ya karşı düşünmenin, karşı koymanın ve ona halkçı ve sivil alternatifler üretmenin başlıca yerleri oldular. Sosyal hareketler, toplumsal ve yurttaş mücadeleleri kendi dinamiklerine, çözümleme bağımsızlıklarına, önerilerine ve girişimlerine sahipler. Bizler her türlü ayrımcılığa karşı sadece işçilerin ve sendikaların haklarını koruma tarafında değiliz, aynı zamanda işsizleri ve geçici işlerde çalışanları da içerecek şekilde işçilerin haklarını genişletmekten ve iş yerinde ve ekonomik yaşamın her seviyesinde demokrasiyi genişletmekten yanayız.

Bizler, toplumsal, çevreci, sürdürülebilir kalkınmanın alternatif bir yolunu ve önleyicilik ilkesi esasıyla çevrenin korunmasını temel alan, çevre dostu teknolojilerin kullanılmasını, yaşam boyu toplumsal dayanışmayı, yeni işler yaratmayı ve dünyanın elverişsiz bölgelerine yardım edilmesini öngören ekonomik bir yeniden yapılanmayı savunuyoruz.

Bizler, AB'deki önemli demokratik ve bölgesel kurumsal organlar olan Bölgeler Komitesi ve Ekonomik ve Sosyal Komite'nin karar verici Avrupa kurumları içinde yer alarak, artan bir rol üstlenmesini destekleyeceğiz.

AB'de çok çeşitli çıkarlar birbirleriyle çatışma içinde. Bize göre bu sınıf mücadelesi için ve çalışanların çıkarlarını ve demokrasiyi savunmada — Avrupa Parlamentosu da içinde olmak üzere — örgütleri ve kurumlarıyla Avrupa toplumunu savunmak için yeni bir siyasî alan yaratıyor.

ASP, barışın, demokrasinin ve toplumsal adaletin sürekli yayıldığı bir görüş içinde, olacağını düşündüğü büyük değişiklikleri gerçekleştirmeye katkıda bulunma görevini üstleniyor.

Hep birlikte savaşlardan ve sömürüden kurtulmuş adil bir dünya, yeni bir toplum için mücadele edelim.

Hep birlikte başka bir Avrupa mümkündür diyoruz. Gelecek buradadır, tarih asla sona ermez.

Yeni Ceza Kanunu Üzerine Notlar

Ergin Cinmen

Geçmiş tarihlerde, özellikle 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde yaşadığımız hukuk rezaletlerini hiç bir zaman unutmamamız gerekiyor.

Ceza yasaları toplumun gelişiminde etkin olan en önemli yasalardandır. Her ceza yasası temel bir yasadır. Doğal olarak toplumsal gelişimi takip eder. Her ne kadar ona pozitif anlamda sosyolojik bir görev yüklemek doğru olmaz ise de sosyolojik gelişimi yavaşlatma riskleri bulunabilir.

Bu yazı yazıldığı sırada Yeni Türk Ceza Yasası (YTCY) TBMM Genel Kurulunca henüz onaylanmamıştı. Bundan sonra Cumhurbaşkanının onayına sunulacak, Resmi Gazetede yayımlanacak ve yürürlük maddesine göre Nisan 2005 tarihinde yürürlüğe girecek.

Belirtmek gerekir ki, yasaların metinleri kadar onların uygulama sorunları da önemlidir. En iyi yasa, bilgisiz veya kötü niyetli veya geri zihniyete sahip uygulayıcıların elinde bazen toplumları hiç de hak etmedikleri yerlere götürebilir.

Geçmiş tarihlerde, özellikle 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde yaşadığımız hukuk rezaletlerini hiç bir zaman unutmamak gerekmektedir.

Hatırlayalım: Ünlü 141. ve 142. maddeler yürürlükte iken yasal faaliyet içinde bulunan bir çok kuruluş ve siyasî parti bir gün içinde yasa dışı örgüt hâline dönüştürülebilmişlerdi. Siyasî iktidarın benimsemediği siyasî partiler, demokratik meslek ve kitle örgütleri 12 Eylül 1980 günü yasal kuruluşlar iken, 13 Eylül günü hiç bir yasa değişikliği yapılmadan yasa dışı örgütler hâline getirilmişlerdi. Bunun nedeni siyasî erkin elinde adeta bir saldırı aracı hâline getirilen dönemin yargı anlayışı idi.

Bu nedenlerle, YTCY'nin bir üst yapı kurumu olduğu hiç bir zaman gözden uzak tutulmamalıdır.

YTCY'nin diğer bir özelliği, hukuksal globalizasyon dönemine rastlamasıdır. Artık dünyanın bu günden farkı vardır. Hukuk ulusal olmaktan çıkmış, ulusal-üstü bir nitelik kazanmıştır. Bu anlamda AİHS ve bu sözleşmeyi uygulamaya geçiren AİHM'in kararları ulusal hukukun üzerindeki bir yere oturmuştur.

Ulusal yargıç, yalnızca Ceza Yasasını değil,

her türlü hukuk normunu yorumlarken AİHM'in ilgili kararlarını göz önüne almalı ve ulusal yasayı buna göre yorumlamalıdır.

Bu anlamda, tüm temel yasalarda olduğu gibi Ceza Yasası'nın da 1. maddesinin gerekçesi önemlidir. Bu gerekçe, yasa koyucunun iradesini belirtir. Bu iradenin kabulü uygulayıcılar için zorunlu değilse de çoğu zaman bir yorum metodu olarak kabul edilir.

Bu anlamda YTCY'nin 1. maddesinin gerekçesi olumlu ama eksiktir. Bu gerekçede her ne kadar AİHS'nin önemi vurgulanıyorsa da sözleşmeye ruh veren AİHM kararlarının bir yorum metodu olarak kullanılması gereği belirtilmemektedir.

Bilindiği gibi AİHS, bu gün 800 milyon insanın devletlerine karşı, onların hak ve özgürlüklerini güvence altına aldığı bir ilkeler setidir. Ana metinde temel hakları düzenleyen 17. madde bulunmaktadır. Bu 17. maddenin dışında yer alan ve bugün sayıları 16'yı bulan protokollerin 800 milyon insanın temel hak ve özgürlüklerini güvence altına almasının ne kadar güç olduğu ortadadır. AİHS ve ilgili protokollerin iç hukuku tam olarak karşılayabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle AİHM kararlarının muhtevaları son derecede önemlidir.

Bu muhtevaların iç hukukla kaynaştırılması gerekiyor. Bu iş, savcısı, yargıcı ve avukatı ile hukukçulara düşmektedir. 1. Maddenin gerekçesinde AİHM kararlarına referans verilmemesini bir eksiklik olarak görüyoruz.

TCY'de olduğu gibi YTCY'de de bazı düşünceler açıklamalarını yasaklayan hükümler mevcuttur. Bu hükümler norm olarak hukuka aykırı bulunmamakla birlikte, uygulamada (geçmişte olduğu gibi) sorun yaratabilirler.

Örneğin, "Kamu Barışına Karşı Suçlar" başlıklı 5. bölümünde yer alan; "Halk Arasında Korku ve Panik Yaratmak Amacıyla Tehdit (Md. 215)", "Suç İşlemeye Tahrik (Md.216)", "Suçu ve Suçluyu Övme (md. 217)", "Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik ve Aşışılama

(Md.218)", "Kanunlara Uymamaya Tahrik (Md. 219", "Görev Sırasında Din Hizmetlerini Kötüye Kullanma (Md.221)", "Cumhurbaşkanına Hakaret (Md.302)", "Halkı Askerlikten Soğutma (Md.321", "Askerleri itaat-sizliğe teşvik (Md.322)"

Sayısını daha da arttırabileceğimiz bu suçların çoğu, uygar bir hukuk düzenine sahip birçok ülkenin de yasalarında bulunmaktadır. Sorun, bu maddelerin uygulanması esnasında düşüncüyü açıklama hürriyetinin ihlal edilmemesidir.

AİHM yerleşik kararlarıyla bu maddelerin yorumlarında yol göstermiştir.

"(...) Düşüncüyü açıklama özgürlüğü, 'demokratik toplumun başlıca temel taşlarından, kişinin ilerleyip gelişmesinin asal koşullarından birini teşkil eder. Bu özgürlük sadece itibar gören veya zararsız yahut önemsiz sayılan haberler ya da fikirler bakımından değil, aynı zamanda devlet yahut halkın bir bölümü için aykırı, kural dışı, şaşırtıcı veya endişe verici cinsten olanlar için de geçerlidir. Demokratik toplumun vazgeçemeyeceği hoşgörü ve açık fikirliliğin gereği budur."

Ulusal yargıç yukarda bahsini ettiğimiz düşünce açıklamalarının suç teşkil edip etmediğini tayin ederken, AİHM'in yukarıda belirtilen yerleşik içtihadını göz önüne almak zorundadır. Aksi takdirde YTCY eskisi gibi uygulanır ve yaşamımıza hiçbir olumlu yenilik katmaz. Eski sorunları yine yaşarız. İç hukukta düşünce özgürlüğü yine yaşama geçemez ve Türkiye yine insan haklarını sistemli olarak ihlal eden ülke statüsüne sokulur.

Diğer önemli ve halli mutlaka gereken bir konu da, YTCY'nin yürürlüğü ile birlikte TCY'ye göre halen tutuklu ve hükümlü olanların durumudur.

YTCY, "Devletin Güvenliğine" ve "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlarda "elverişli vasıta" unsuruna yer vermiştir. TCY'de ise, bu suçlara tekabül eden suçlarda "elverişli vasıta" unsuru yer almamaktaydı. Oysa YTCY'nin 319. maddesine göre artık yukarda belirtilen suçları işlemek için kurulmuş olan örgütlerin gerçekten de amaç suçları ihlal edebilecek gücünün ve cesametinin araştırılması gerekecektir. Örgütün amaç suçuyla, cesameti arasında bariz bir oransızlık varsa, örgütlenmeleri nedeniyle ceza verilmeyecek, yalnızca bu süreç-

Koç başlı tanrı.
Ahşap yontma

te amaç suç için işlenmiş olan suç teşkil eden fiil varsa ona göre ceza tayin edilecektir.

Yine infaz süreleri ile ilgili olarak tutuklu ve hükümlüler açısından lehe değişiklikler getirilmiştir. Bu durumda YTCY'de yer alan "Devletin Güvenliğine ve Anayasal Düzenin İşlemesine Karşı Suçlara" tekabül eden TCY'nin 146-173. maddelerine muhalefet nedeniyle hükümlü olanlar lehe unsur değişikliği nedeniyle ya salıverilecekler, ya da yeni yasaya göre yeniden yargılanacaklardır.

Yargıtay, geçmişteki uygulamalarıyla unsur değişikliğine gidilen suçlar açısından "lehe uygulama" şartlarının tatbikinde, eski suçun suç olmaktan çıkmadığı konusunda görüş geliştirmiştir. Ancak eski kanuna göre

unsurlar ve cezalar değişmişse, bizce CYUY yer almayan bir yolla (ancak Yargıtay'ın görüşü doğrultusunda) yeni bir yargılamayla yeni kanuna göre yeniden hüküm tesis edecektir.

Bu halde yaşanacak karmaşanın boyutları büyük olacaktır. Hem bu karmaşanın ortadan kaldırılması, hem de toplumsal barışın şu anda gerçekten gereksinimi olan, TCK'nın İkinci Kitap/İkinci Fasıllarında yer alan TCK 146-173. maddelerini kapsayan suçlarla ilgili bir affın çıkarılması en doğru yol olacaktır. Çıkarılacak bir af şu anki siyasî iktidarın tercihinin uygun değilse, bu suçların infazının ertelenmesine gidilmesi en uygun yol olacaktır.

Bu yola gidilmezse, yargı inanılmaz bir iş yükü altında kalacaktır. Mahkemeler hem ellerindeki derdest dâvalara bakacak hem de kesinleşmiş hükümleri yeni yasaya göre değiştirecektir. Bunun için de yeni duruşma açacak, o dâvalarla ilgili eski işlemlerini yineleyecektir. Ve bilindiği kadarıyla, yargıya yeni ek heyetlerin atanması da şu anda gündemde bulunmamaktadır.

Yukarda açıklanmış çetin hukukî sorunların YTCY'nin Resmi Gazete'de yayımlanmasından sonra ve yürürlük tarihini beklemeksizin gündemi epeyce dolduracağı kanısındayım.

YTCY ile daha sağlıklı bir toplumsal yaşam amaçlanıyorsa, yukarıdaki sorunları görmezden gelmek mümkün değildir.

Bu nedenlerle yargının güçlenmesi için siyasî iktidara, âdil yargılanma hakkının gerçekleşmesi için de hukukçulara önemli görevler düşmektedir.

Turşucu ile Perhizci

*AB'ye de, Müslüman Türkiye'nin laik bekçilerine de
hodri meydan diyecek hâli yok Tayyip Erdoğan'ın ama...*

Laik "kanaat önderi" yurttaşlarımız arasında, "Din halklara lâzımdır," demeyen var mı? Ya da, yeri geldiğinde, "Elhamdülillah hepimiz Müslümanız!" diye göğsünü dövme-ye? Türkiye'nin Müslüman bir toplum olarak AB'ye girmekle iki dünya arasında köprü işlevi göreceğini ve bunun AB'nin özelliikle yararına olacağını söyleyenler de yine onlar. Hepsi değilse de, bir haylisi.

Zina'yı zinadan saymıyor ve cezalandırılmasına karşı çıkıyorlar. Ama Müslümanlık'ta zina günah ve cezaya müstahak! Yoksa değil mi?

Müslüman Türkiye halkının Müslüman hassasiyetlerine sahip çıktıklarını söyleyip zinaya ceza kesilsin isteyenler de — en koyu tarikatçısından, her renk ve boydan Milli Görüş'çüsüne kadar — Müslüman Türkiye'nin AB'ye girmesinden yana. Çok azı dışında hemen hepsi. AB'nin değerlerini benimsediklerini, uyum sağlamadıkları hiç bir değer kalmadığını söyleyip duruyorlar. Oysa AB zinaya ceza kesmiyor ve ceza keseni içine almıyor.

Biri, ne biçim "Elhamdülillah" Müslüman? Öbürü ne biçim AB'ci?

İkisi de hem turşucu, hem perhizci!

Tayyip Erdoğan, Müslüman hassasiyetler ile Avrupa iştiağı arasında kaldı ve sıkıştı... gibi göründü. AB'siz iktidar... bir macera! AB'lisinin... astarı yüzünden pahalı!

Sahiden öyle mi?

Seçmeden oy isteyip alırken verdiği sözleri tutması illa gerekiyor mu? Müslüman "halkı" — nutuk atarken "benim halkım", "milletim", "köylüm", "şu-yum buyum demeye bayılıyor — ne de olsa anlayışlı bir halktır. Verilen sözlerin tutulmayıp tersinin yapılmasına uyum sağlamakta üstüne yoktur. Ülölere itaat öteden beri en şaşmaz haslettir. Arada bir emir (baş) değiştirmez değil ama, gideni ağası, geleni paşasıdır. İçinde ne isyan biriktiriyorsa, biriktirdiği kadarını geçekondur yıkıma gelen polisler-e yöneltir de polisin maaşını ödeyenle bir davası yoktur.

Bu defa da böyle olmaması için özel bir neden mi vardı? Çıktı işte TCK, "sağ ve salim", Meclis'ten! Ne oldu? Turşucusu, perhizcisi hep bir olup düğün bayram etti. ("Halkımız"ın Müslüman hassasiyetlerini ondan da, sözde onu yönlendiren hacı sakallılardan da daha ciddiye alan her zaman TC'nin matruş yüzlü "laik"leri olmuştur. Az biraz kurnazlıktan; gerisi saflıktan!)

Tarikatlara, cemaatlara filan gelince, Müslüman Türkiye'nin laik bekçilerine Tayyip Erdoğan ve benzerlerinin söz geçirememesini mesele yaptıklarını ne zaman gördünüz? İş âleminde ünsiyetleri ve özelleştirmelere, ihalelere, vb.'ye duydukları sıcak ilgiden ötürü, bundan sonra da mesele yapmayacaklardır. Nasıl yapabilirler ki? Desteklerini mi esirgerler Tayyip Erdoğan'dan ve partisinden? Onun yapamayacakları-

nı yapacak başka birilerini bulup kuyusunu mu kazarlar? Hangi birilerini?

AB'ye de, Müslüman Türkiye'nin laik bekçilerine de hodri meydan diyecek hâli yok Tayyip Erdoğan'ın ama ona oy verenlere, oy verdirenlere, ardında saf tutanlara, ya da birlikte atlatılan bunca bâdireden sonra ihtiraslarına — ya da hassasiyetlerine — gem vuramayıp Parti içinde kazan kaynatmaya kalkanlara pekâlâ meydan okuyabilir. Okursa ne olur? Hiç bir şey olmaz! Tayyip Erdoğan daha da kıymete biner. Ondan vazgeçmek bunca yıl ayazda kaldıktan sonra yeni yeni biriktirmeye koyuldukları dünyalıklarından vazgeçmektir. AB'li Türkiye'nin ballandıra ballandıra anlatılan nimetlerinden nemalanma fırsatını tepmektir. Din uğruna — "halka lâzım" olduğu kadarından fazlası için — dünyalığından vazgeçecek bir mümin tanındınız mı? Tayyip Erdoğan sözünün eri olsa en başta onlar ona düşman kesilirler. Erbakan'dan sonra Tayyip Erdoğan; Tayyip Erdoğan'dan sonra...?

Gitti işte küffarla anlaştı, uzlaştı. Tayyip Erdoğan'ın bu kaçınıcı U dönüşü? Yök yasasından başlayıp sayalım mı? Bu defa AB'nin yan baktığı mercilere de değil, kendisine çatmışlardı. Tok sesli Din-girmir Fırat ağam ne deyiverdi? "Beyaz parti ülke çıkarını parti çıkarının üstünde tutar." Di mi ya? Partinin ve ardındakilerin çıkarı "ülke" çıkarıyla çakış-tıkça AB gibi bir velinimeti tepmek ne demek!

Tayyip Erdoğan olmazsa olmazdır. En cin civelek bakanı Unakıtan, "O ne derse o olur!" demedi mi? Bu zina meselesinin başından sonuna dek onun ağzından başka bir lâf çıktı mı? Çıkamaz. Tayyip Erdoğan'sız olmaz. O giderse, tufan...

AB'ci laiklerin kopardıkları kıyamete de bakma-yın siz. Onlar da şu sıra Tayyip'siz yapamazlar. %25 oyla tek başına Meclis'e kurulmuş AB sevdalısı bir hükümetten daha ehvenini nereden bulacaklar? Bazıları boşuna telaşlandı. Gerçi Tayyip Erdoğan'ın enin-de sonunda Brüksel'den "ikna etmiş ve ikna olmuş" olarak döneceği zaten belliydi demek, olacaklar hakkında olduktan sonra kâhinliğe kalkışmak olur ama, siz söyleyin, Tayyip Erdoğan gibi işinin ehli tüccar siyasetçide AB'nin restine "Türklük" restiyle karşılık vermeden önce Brüksel'e acele telgraf çekip, "İkna olmaya geliyorum nokta bekleyin nokta" demeyecek göz var mıydı?

Sonunda, Tayyip Erdoğan, Tayyip Erdoğan olma-nın tadını çıkardı. Abdullah Gül'ler, Cemil Çiçek'ler filan onun ne olduğunu herkesten iyi bilirler. Bir kursor işledilerse, Baykal'ın CHP'sini kendi işlerine ortak ederek durup dururken payelendirdilerse mesela, bağışlanırlar. Kapalı kapılar ardında yedikleri papara onlara yeter. Arada bir tepesi atmayan, esip gürl-meyene lider mi denir?

Hoşlarına bile gitmiştir. Önemsenecek bir işe kendi başlarına kalkıştıkları görüldü!

ABD, Seçimler ve “Demokrasi”

Taner Timur

Amerika'nın terörle savaşı paranoyak saplantıların maddî çıkarlarla gizlice örtüştüğü bir ortamda dünyanın parsellenmesine, “derin devlet” mahkemelerinin kurulmasına doğru mu yol alıyor?

Sovyet sisteminin çöküşünden sonra Amerikan emperyalizminin bir “dünya imparatorluğu”na dönüşmesi daha 1990’ların başından itibaren özgürlüklere ve dünya barışına bir tehdit olarak algılanmıştı. Geçen yıl dehşet içinde izlediğimiz Irak saldırısı ise bu kuşkuvarın ne kadar haklı olduğunu gözler önüne serdi. Bir yıl boyunca bütün gözler Irak’a çevrildi ve “Irak Savaşı”nın tüm dünya açısından ne anlamı geldiği ana hatlarıyla belirgin hâle geldi.

Yıllardır “küreselleşme” adı altında yürütülen finans egemenliğinin burjuva demokrasilerinin hayli dar sınırlarını bile zorlayacağı pek de beklenmedik bir şey değildi. Daha otuz yıl önce “sosyal demokrat” eğilimde devlet adamları ve korporasyon yöneticileri kapitalizmi kurtarmak için kurdukları “Trilateral Komisyon” (ABD, AB, Japonya) çerçevesinde konuya eğilmişler ve aralarında Samuel P. Huntington’un da bulunduğu bir heyete bir rapor hazırlatmışlardı. İlginç bir şekilde Demokrasi Krizi başlığını taşıyan rapor, dokuz yıl sonra başka bir heyet tarafından aynı ad altında yeniden yazıldı. “Demokrasi”nin küresel ekonomiye uyum koşulları ve “Üçüncü Dünya ülkelerinin çıkışı büyüyen borçlarının nasıl kontrol edileceği” sorgulanan başlıca konular arasındaydı.

Liberal felsefeli “Trilateral”ciler elbetteki demokrasiyi en çok tehdit eden unsurun bizzat kendi felsefeleri olduğunu kabul edemezlerdi. Aslında sermaye akımlarının tam bir özgürlük kazanması egemen çevrelerde tartışılmaz bir dogma hâline gelmiş ve “ekonomi bilimi”nin ortaya koyduğu piyasa kanunları siyasetin yerini almıştı. Artık düzeni eleştirmek, alternatif iktisat politikaları geliştirmek anlamsız bir uğraşı sayılıyordu. Bu ortamda doğal olarak iktisat teorisi de eleştirel niteliğini kaybetti ve yerini “iktisat teknisyenliği”ne bıraktı. Siyaset adamları, bu durumun kendi özgürlük marjlarını da ortadan kaldırdığının çoğu kez farkın-

da olmadan, etraflarını “iktisat teknisyenleri” ile donattılar. Eşitsizliklerin, haksızlıkların ve zulmün giderek arttığı bir dünyada bu gelişme reformist iktisatçıları bile isyan ettirdi.

11 Eylül suikastının derinden sarstığı emperyal dünya bir “kurumsal yönetim” (corporate governance) dünyasıydı ve kendi ülkeleri içinde dahi özgürlüğe saygı duymayan sermayeci sınıflar elbetteki giderek daha da marjinalleşen yoksul dünyayı yok sayacaklardı. Komünizme karşı savaş bitmiş, “uygarlıklar savaşı” başlamıştı.

Dünya 11 Eylül suikastından sonra Afgan savaşına, arkadan da Irak savaşına tanık oldu. Bu sonuncusu günümüzde artık her türlü aracın meşrû görüldüğü bir vahşet gösterisine dönüşmüş bulunuyor. İşin traji-komik tarafı da Kasım ayı başında Amerikan halkından güven tazeleyen Cumhuriyetçi yönetimin bu saldırıyı hâlâ, hiç de yüzü kızarmadan, Ortadoğu’ya “demokrasi” götürme savaşı olarak sunabilmesidir. Bu durumda şu soruları sormak hakkımızdır: ABD’nin jandarmalığını yaptığı “dünya düzeni” insanlığı nereye doğru götürüyor? Amerikan halkı ne istiyor? Daha doğrusu ne istediğini biliyor mu?

“HEPİMİZ AMERİKALİYİZ!”

11 Eylül suikastından sonra *Le Monde* gazetesini yayımladığı bir başyazıya, teröre karşı Amerikalılarla dayanışmasını göstermek için, “Hepimiz Amerikalıyız!” başlığını koymuştu. Bu başlık çok farklı bir anlamda bugün de güncelliğini koruyor. Tek kutuplu bir dünyada, “küresel köy” beraberliği içinde, herkes az çok Amerikalı sayılamaz mı? Geçtiğimiz Mart ayında Japon gazeteci Y. Funabashi bir Amerikan gazetesinde yayımlanan yazısında, ironik bir şekilde, tüm dünya vatandaşlarının Amerikan seçimlerinde oy vermesi gerektiğini yazmıştı. Eylül başında ise aynı düşün-

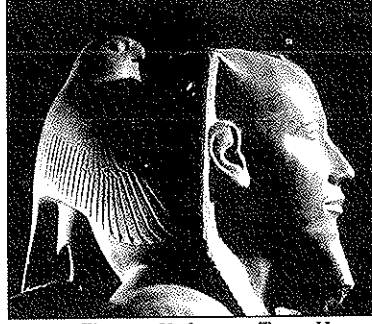
ceyi Faslı yazar Tahar ben Jelloun *Le Monde* sütunlarında yineledi. Beyaz, siyah, ya da kızıl derili, hepimiz az çok Amerikalı değil miydik?

Birazdan anlatmaya çalışacağım gibi, kendi vatandaşları için bile her gün anlamını biraz daha yitiren Amerikan seçimleri aslında hiç bir zaman demokratik seçimler olmadı. Tocqueville'in bundan yüz yetmiş yıl önce ağırlığını ve baskısını gözlediği "Amerikan kamuoyu" günümüzde çok daha etkili bir biçimde kontrol ediliyor ve yönlendiriliyor. Sovyet sistemi çökmeden önce, hemen her seçimden önce CIA damgalı bir rapor yayımlanır, Sovyetler'in nükleer silahlanmada Amerika'yı geçtiği ilan edilir ve seçim de bu ortamda, az çok militarist bir atmosferde cereyan ederdi. Sovyet sistemi çöktükten sonra Amerika fazla bocalamadı; düşmansız yaşayamayacağını bildiği için Sovyetler'in yerine "düşman uygarlıklar" heyulasını koydu. "Politically correct" olma kaygısı içinde her zaman açıkça ilan edilmese, hattâ resmî planda yadsınsa bile hedefin bu olduğu açıktı. Ne var ki formül fazla inandırıcı değildi ve çağın esprisine uygun düşmüyordu. 11 Eylülcüler tam bu sırada devreye girdiler.

Amerika'nın kutsal simgelerine saldıran ve çağdaş "Eldorado"yu gülünç ve acıklı duruma sokan 11 Eylülcüler, kimi komplo uzmanlarının iddia ettikleri gibi CIA ya da MOSSAD ajanı değildiler. Kendilerini de ölüme götüren bu "sürrealist" operasyonun aktörlerinin CIA tarafından yönlendirildiklerini iddia etmek zor görünüyor. Ne ki, terör olaylarında sık görüldüğü gibi, operasyon amacına ters sonuçlar da yaratmış, Amerikan savaş kundakçılarının, silah satıcılarının ve petrol avcılarının ekmeğine yağ sürmüştü. İstedikleri kamuoyunu bu ortamda kolayca yarattılar; "korku imparatorluğu"nu bu koşullarda kurdular. Amerikan paranoyası da aynı koşullarda başladı veya, daha doğrusu, eski hastalık yeni koşullarda nüksetti.

KÜRESEL KAPİTALİZM, ULUSAL SAĞ

Tüm "küreselleşme" ve "küresel köy" edebiyatına rağmen ulusal kültürler ve ulusal değerler varlıklarını sürdürüyorlar. Bu bağlamda siyaset arenasında "sağ" ve "sol" olarak sunulan de-

Firavun Kefren ve Tanrı Horus.
Granitten yontulma. Detay. 1.68 m.

ğerler de ülkeden ülkeye değişiyor. Amerika'da Batı Avrupa anlamında bir sol ve radikal sol olmadığı, siyasal bir sıfat sayılan "liberal" sözcüğünün bu ülkede "sol"u ifade ettiği bilinen bir husustur. XIX. Yüzyıl'ın sınıf kavgalarından geçmemiş Amerikan politikası, Batı Avrupa'ya nispetle daha tutucudur; daha "sağ"dadır. Fransa'da iki yıl önce Cumhurbaşkanlığı seçimi-

minde büyük başarı gösteren aşırı sağcı Le Pen örneğini yorumlayan Amerikalı iktisatçı P. Krugman, Le Pen olgusunun Amerika'da normal bir durum olduğunu söylüyordu. Krugman'a göre 1992 seçimlerinde bir çeşit Amerikalı Le Pen sayılabilecek Ross Perrot, Le Pen'den daha büyük bir oy oranına ulaştığı zaman hiç de kıyamet kopmamıştı. Fransa'da olduğu gibi bir "demokratik seferberlik" kimse'nin aklının ucundan geçmemişti. Cumhuriyetçi Parti içinde zaten her zaman güçlü bir "Perrotçu" kanat vardı.

11 Eylül terörü böyle bir değerler sistemi üzerine kurulu bir toplumda nasıl bir etki yapabilirdi?

İkinci dünya savaşının sonunda Nazizm ezildikten sonra Amerikan kamuoyu mimarları, kendilerine özgü beceriyle, Hitler'in yerine Stalin'i koymakta gecikmemişlerdi. Artık "Hür Dünya"yı Hitler değil, Stalin ve komünizm tehdit ediyordu. Dönüşüm merasiminin en çarpıcı sahnelerinden birini bir yargılama olayı teşkil etmişti. Rosenberglar Sovyetler'e casusluk yapmakla, onlara atom sırrını vermekle suçlanıyorlardı. Bir histeri ortamı içinde yargılandılar; mahkûm edildiler ve idam sehpasına oturtuldular. Bu sırada bütün demokrat Avrupa ayaklandı. Sartre, "Amerika delirdi!" diye haykırıırken çok yaygın bir duyguya tercüman oluyordu.

Amerika "soğuk savaş" döneminde yıllarca dünyaya korku ve paranoya ihraç etti. Dünyanın dört bir yanına yaydığı üs ve tesisler ağıyla Pax Americana'yı kurarken, dayanabileceği daha sağlam, daha inandırıcı değerler yoktu. Sovyet sistemini de devamlı baskı altında tutan, maddeten altından kalkamayacağı silahlanma yarışına sokan ve sonunda da soysuzlaştıran, Pax Americana görünümündeki "korku imparatorluğu"nun bir versiyonu değil miydi?

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle oyun bitme-

miş, sadece birinci perde tamamlanmıştı. İkinci perde 11 Eylül'de başladı ve bu kez de kamuoyu mimarları başarılı bir dönüşüm operasyonu uyguladılar. Tora Bora dağlarında kaybolan Bin Ladin adındaki parya unutulmuş, onun yerine çok daha "tehlikeli" bir diktatör, petrol kralı Saddam sanık sandalyesine oturtulmuştu.

AMERİKAN SEÇİMLERİ: KİM VE HANGİ POLİTİKA KAZANDI?

Irak saldırısının tamamen yalana ve iftiraya dayandığının anlaşılması için fazla zaman geçmedi. Buna rağmen bütün belirtiler Amerikan kamuoyunu biçimlendiren histeri dalgasının sükûnete ermediğini, hattâ seçim atmosferinde daha da arttığını gösteriyor. Cumhuriyetçi yönetim yapılanlardan en ufak bir pişmanlık duymuyor ve aynı tip maceralara her zaman açık bir zihniyet sergiliyor. Oysa 11 Eylül'den sonra "Amerikan demokrasisi"nin sınırları çok daha gerilere çekildi ve kamuoyunu kontrolü altına alan histeri dalgası hukuk sistemini de örseledi.

11 Eylül'ün üstünden daha iki ay bile geçmeden, 24 Ekim 2001'de, Amerikan Kongresi bir burjuva demokrasisinde bile yeri olmayan bir kanun kabul etmişti. "The USA Patriot Act", yani ABD Yurtseverlik Kanunu'na göre "şüpheli" insanların fişlenmeleri, telefonlarının dinlenmesi, kuşku üzerine süre tanınmadan göz altına alınmaları, avukatsız sorgulanmaları vb. tamamen legal hale geliyordu. Ne var ki bu kanun bile Amerikan otoritelerinin gözünde yeterli bulunmamıştı. Human Rights Watch Derneği sözcüsü Reed Brody'ye göre Bush'un hukuk müşaviri, terörle savaşta Cenevre Konvansiyonlarının sorgulamalarda dikkate alınmaması gerektiğini söylemiş; Pentagon ve Adalet Bakanlığı temsilcileri de ulusal güvenlik önlemlerinin kanunlarla sınırlı olamayacağını ileri sürmüşlerdi. Hattâ Pentagon bununla da kalmamış, 2002 yılı başında Beyaz Saray'a sunduğu bir raporda Irak, İran, Kuzey Kore, Libya gibi devletlerin mikro hedeflerini (depolar, tesisler, mağaralar, vb) vurmak için mini-nükleer silahlar yapılmasını bile önermişti.

Çıkarılan yasaların ve uygulamaya egemen esprinin sonuçlarını bütün dünya Guantanamo, Afganistan ve Irak engizisyonlarında gördü. Amerikalılar bununla da yetinmediler ve bazı tutukluları Pakistan, Özbekistan, Suriye, Mısır, Ürdün, Suudi Arabistan ve Fas gibi işkence-

nin olağan olduğu ülkelere taşıdılar. Bu arada kendisine beklediği ölçüde yardımcı olmayan Avrupa da unutulmamıştı. Alınan bir kararla Atlantik ötesinden gelecek turist ve iş adamları için 34 belgeye kadar bilgi içeren dosyalar hazırlanması Amerikan paranoyasının başka bir boyutunu gösteriyordu.

Bütün bu olgular Amerikan seçimlerine egemen ürkütücü atmosferi sergilemiyor mu?

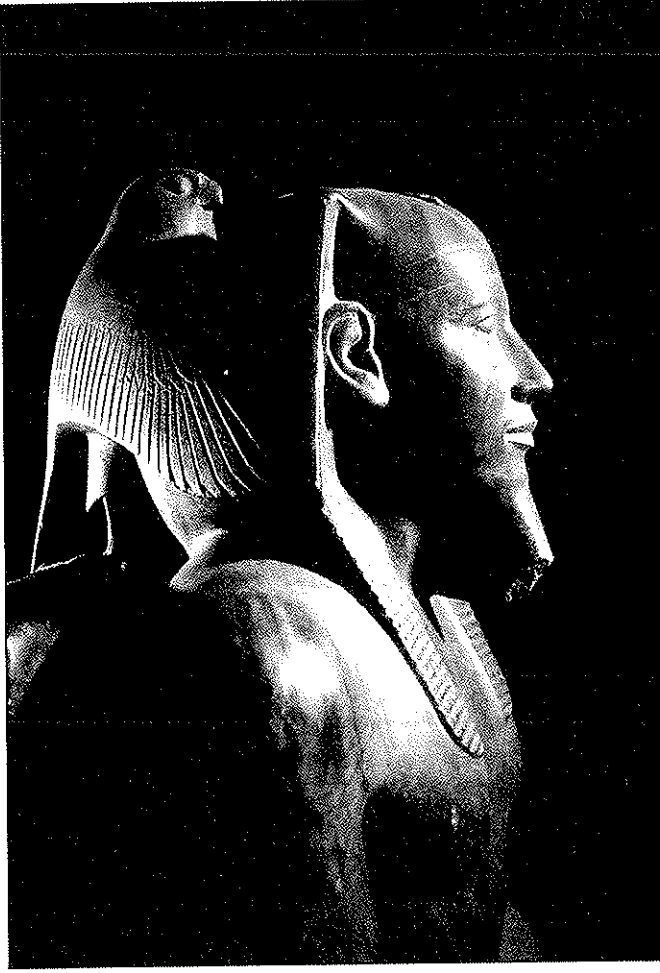
Bu zehirli atmosferi en iyi Eylül başında toplanan Cumhuriyetçi Parti Kurultayı'nda teneffüs ettik. Bir gazetemizin Washington muhabiri bu vesileyle kaleme aldığı yazıda Kurultay'da açılan kocaman bir pankarttan özellikle etkilendiğini yazıyordu. Pankartta Saddam Hüseyin'in "yüzünde şeytanî bir gülümsemeyle ağzından köpükler saçan ve ayaklarının altında, bir kan gölünün ortasında yatan kadın, erkek, çocuk ölüleri" bulunan kocaman bir resmi yer alıyordu. Ve pankartın altında da şu ifadeye yer verilmişti: "Saddam sadece kendi insanlarını öldürüyordu. Bize ne bundan!"

"BİZE NE BUNDAN!"

Bu tablo karşısında Amerika'ya şimdiye kadar hep sevecen gözlerle yaklaşmış gazetecimiz dahi "tüylerinin ürperdiğini" söylüyor ve aynı partinin üç gün sonra toplanan Gençlik Kurultayı'ndan yine "tüyler ürpertici" başka bir örnek veriyordu. Burada da genç bir kızın yükselttiği ve üzerinde "İran'a saldıralım! Hemen şimdi!" yazılı bir pankartla tanışıyoruz. Bu konuda kolayca sıralanabilecek bir sürü başka örnek vermeye gerek var mı?

Evet, "Cumhuriyetçi" cephe böyleydi. Peki ya Demokrat Parti? "Fahrenheit 11/9"un, Bush'u devirmek için seferber olan ve bunu başta gelen yurtseverlik görevi sayan John Kerry'nin davranışlarını da etkilediğini görmedik mi?

Çok gerilere gitmeye gerek yok, daha 1990'larda Vietnam Savaşı'na karşı çıkmış olmak seçimlerde bir handicap teşkil etmiyordu. Aksine, Clinton örneğinin gösterdiği gibi, böyle bir tutumun kamuoyunda sempati yarattığına bile tanık oluyorduk. Oysa son seçimlerde George W. Bush'un en büyük hasmı Demokrat Parti toplantılarında askerce selamlar verdi; "Başkomutanlığa" hazır olduğunu söyledi ve Vietnam'da madalyalar aldığını, birçok Vietnamlı öldürdüğünü hatırlattı. Bunlarla da yetinmedi; kendisine Bush'a Irak'a saldırı yetkisi veren kanuna olumlu oy verdiğini anımsatanlara, "Bugün de olsa aynı şeyi yaparım!" ya-

nıtını verdi. Ve işin daha da ilginç tarafı, bütün bunlar oylarını çok da arttırmadı. Kısaca, sonunda Amerikan halkı Kerry'yi "güvenilir" bulmadı; onun ülkeyi teröre teslim edeceğinden korktu. Amerikan seçimlerinin her zaman en belirleyici unsuru olan ekonomi kriterlerini bile ikinci plana atarak "Venus'e hayır! Mars'a evet!" dedi. Kısaca, yıllar önce Watergate skandalını ortaya çıkarmakla ün kazanmış ünlü gazeteci Bob Woodward'un dediği gibi, Bush ve Neo-Con'lar "aslında olumsuz bir şeyi (yani savaşı ve militarizmi T. T.) olumlu bir hâle getirmeyi" başardılar.

İşte Cumhuriyetçi Parti! İşte Demokrat Parti! Ve işte 2004 seçimleri öncesinde ve esnasında Amerika'nın karanlık tablosu! Bu tabloda Bob Foss'un 1930'ların Almanya'sını anlatan "Kabare" filmi yeni ve ürkütücü bir anlam kazanmıyor mu?

Son bir iki yıl içinde olup bitenlere bakarak Amerika'da bir çeşit faşizmin potansiyel bir tehlike değil, bir realite olduğunu düşünen-

ler herhalde az değildir. Buna karşılık bir çok kimse de Amerika'da faşist eğilimden söz etmeyi bile yersiz bir kaygı, ölçsüz bir abartma olarak niteleyecektir. Her türlü kökenden göçmen ve sığınmacıların daha fazla özgürlük, daha fazla adalet, daha fazla hoşgörü arayışı içinde kurdukları bir devlet nasıl faşist olabilir?

Olabilir; çünkü her devletin kendine özgü "kurucu efsaneler"i vardır. Ve tabii bir de, kendine özgü "realite"si vardır. Bu ikisi belli durumlarda birbirlerine tamamen ters düşebilirler.

Yoksa Amerikan rejiminde faşist tohumlar bir ölçüde bu ülkenin "kurucu efsaneler"inde mi mevcuttu?

"KURUCU EFSANELER": UYGARLIK SAVAŞI MI?

1970'lerde dünya bugünkü küreselleşmeye zemin hazırlayan petrol krizini yaşarken bir Fransız toplum bilimcisi de Amerika'nın "kurucu efsaneleri"ni incelemişti. Bu konudaki eserinde, E. Marientras, Amerikan kurucu efsanelerinin temeline Amerikalıların devletin "ilahî" niteliğine olan inançlarını koymuştu. Amerikalılara göre devletleri sadece tanrının bir hediyesi olmakla kalmıyordu; aynı zamanda görkemli bir geleceğe doğru da koşuyordu. Bu "kutsal" devlet, milletin de kurucusuydu ve tam bir "uzlaşma" ürünü olan Anayasa'larının kabulüyle doğmuştu. "Amerikan Devleti ulusal kimliğin yaratıcısıydı ve tek başına bir tarih, dil, örf ve âdetler ve kolektif zihniyet rolü oynamalıydı." Ahlakî açıdan da, Musa'nın "on emri" Musevilik için neyse, Amerikan Anayasası da Amerikalılar için aynı işlevi görüyordu.

Marientras'ın betimlediği gibi Amerikalılar Calvinist "Tanrısız seçim" doktrini aracılığıyla bir çeşit çağdaş Yahudiler hâlini almışlardı. Aynı zamanda, aynı bir dünyada yaşıyorlardı ve "Allah'ın seçilmiş halkı" olarak Sakson kökenlerine, Kuzey Almanya ormanlarına, dedelerinin kırsal yaşantısına özlem duyuyorlardı. Atlantik Okyanusu onlar için Beni İsrail'in göç yolu olan Kızıl Deniz gibiydi. Başka milletlerden farklıydılar ve Allah'ın vadi olarak mutluluk arayışı, sığınma toprağı ve insan hakları yuvası olan Amerikan cennetinin-

de gerçekleşecekti.

Amerikan Devleti birdenbire kurulmuştu; fakat tamamen boş bir alan üzerine kurulmamıştı. Bu yüzden "kurucu efsaneler"i yaratan Kurucu Babalar, Kızılderili'yi de tabloya dahil etmek zorunda kalmışlardı. Onlara göre Kızılderili vahşiydi; fakat Avrupalı köylü daha da kötüydü. Kızılderili uygarlık dışı hâline rağmen olumlu değerler de taşıyordu; doğal yaşamın parçası ve dürüstlük, temizlik sembolü idi. Ne var ki hiç bir zaman bir WASP'la (White/Anglosaxon/Protestant: beyaz, Anglo-sakson, protestan), aslî bir Amerikalı'yla eşdeğer tutulamazdı.

Kısaca, Amerika tarih dışı bir toplumdur, ya da kendine özgü bir tarih içinde yaşıyordu. Bir anlamda tarih çoktan yazılmış ve bitmişti. "Tarihî derinlikten yoksun Amerikan toplumunun meşrûyetini tarihinin olmamasına dayandıran teorileri Paine, Franklin, Jefferson ve Crevecoeur gibi entelektüeller geliştirdiler". Ve bunun sonucu olarak da Amerika'nın kurucu mitolojisi insanlığı uygarlar ve uygar olmayanlar diye ikiye ayırıyor ve Amerikalıları uygarlık misyoneri olarak sunuyordu.

Marietras'ın bakış açısı kuşkusuz Amerikalı tarihçiler arasında tartışılmış ve eleştirilmiştir. Ayrıca son elli yıl içinde Amerikan yazınının, Amerikan sinemasının ve Amerikan müziğinin bu efsaneleri örseleyen ve yer yer gülünç kılan eserler verdiğini de yadsıyamayız. Fakat Marietras'ın otuz yıl kadar önce yaptığı analizler, "totaliter" ve ayrımcı bir felsefenin temel unsurlarını ortaya koymuyor mu? Betimlenen "kurucu efsaneler"de, Almanlar'ın "Aryan" püritanizmini çağrıştıran bir "seçkin ulus" miti ve dinî püritanizm tutkusu göz ardı edilebilir mi? Daha da ilginç, "küreselleşme" çağında kimi Amerikalıların geliştirdiği "tarih bitti!", "uygarlıklar savaşı" gibi teoriler adeta kökenlerini Fransız tarihçinin sergilediği efsanelerden almış izlenimi vermiyorlar mı?

Yine de diyebiliriz ki asıl "yabancılaştırıcı" ve Amerikan emperyalizminin en kaba yöntemlerini "bilim" kisvesi altında meşrulaştırıcı unsur, şu veya bu "profesör"ün moda yaratan teorilerinde bulunmuyor. Daha çok, bir bütün olarak Amerikan sosyal bilimlerin-

den besleniyor.

"Çağdaş ve ileri üniversite" modeli olarak bu üniversitelerin her geçen gün küresel hegemonyalarını arttırdıkları düşünülürse bu iddia herhalde çok garip ve saçma görünecektir. Fakat isterseniz bu konuda Batı Üniversiteleri'nden yükselen bazı sesleri dinleyelim. Örneğin "Amerikan Toplum Bilimlerinin Kökeni"ni inceleyen Dorothy Ross'a kulak verelim. Bakınız, Cambridge'den D. Ross eserinde Amerika'nın "kurucu efsaneleri"ni nasıl özetliyor:

"Ulusal bağımsızlık kazanıldığı zaman ateşli Protestanlar Amerikan Cumhuriyeti'ni insanlığın nihaî kurtuluşunu sağlayacak ve tarihi bitecek bin yıllık dönemin ('milenium'un) başlaması ile özdeşleştirdiler. Amerikan ilerlemesi tarihî bir değişme süreci olmaktan çok bin yıllık tohumların açılması olarak görülüyordu."

Cambridge'li profesör, elbette ki Amerikan sosyal bilimlerini toptan yadsımıyor; fakat bu bilimlerin egemen çizgisinin "kurucu efsaneler" kaynağından beslendiğini anlatıyordu. Ne var ki sözünü ettiği tohumların günümüz konjonktüründe de bir başka türlü açıldığına tanık olmuyor muyuz?

Fritz Lang 1931 yılında çevirdiği "Lânetlenmiş Adam" isimli filmde bir türlü yakalanamayan bir çocuk kaatilinin Almanlar'ı nasıl çıldırttığını anlatmıştı. Korku ve dehşet altında, devlet hızla bir polis devletine dönüşüyor ve tüm ülke haritada parsellenerek her bir parça bir polis şefine tevdi ediliyordu. Ve sonunda devlet güçlerinin değil, kanun kaçaklarının, yer altı dünyasının, "derin devlet"in eline geçen kaatil, onların kurduğu mahkemeden korkuyor, "Ne olur," diye yalvarıyordu, "ne olur beni normal bir mahkemeye çıkarın!"

Yoksa Amerika'nın terörle savaşı da, paranoyak saplantıların maddi çıkarlarla gizlice örtüştüğü bir ortamda dünyanın parsellenmesine, "derin devlet" mahkemelerinin kurulmasına doğru mu yol alıyor?

Kuşkusuz bu kadar karamsar olmayalım; bu konuda canla başla savaşan Amerikan demokratlarına güvenelim. Fakat tüm dünyada bu konudaki kaygılarını haykıran aydınların sayısının her gün biraz daha arttığını da gözden uzak tutmayalım. Galiba, gerçekten de bir uygarlık savaşı varsa, herhalde o

Tutankamon mezarından.
Adak muskası.

Medeniyet Terörü/Barbarlık

Tektaş Ağaoğlu —

Bugün Irak'ta yaşananlar paylaşım kavgası değil; sömürenle sömürüleni, ezenle ezileni, horlayanla horlanana karşı karşıya getiren genel bir dünya ve insanlık durumu

Irak'ta Allavi'nin Amerikalı'ları geçen Ağustos başı iki gün süren bir çatışmada üç yüz Iraklı'nın öldürüldüğünü ilan ettiler. Yalan olduğu ertesi gün öğrenildi.

Savaş taktiği propoganda mıydı? Ardında yatan ne..?

Iraklı/Arap insanının hayatına Pentagon generallerinin biçtiği değer!

O iki günde değil ama daha sonra Necef'te, Bağdat'ta, Felluce'de, Samarra ve Basra'da ve başka yerlerde haftalar boyu süren çatışmalarda binlerce değilse yüzlerce Iraklı Şii ve Sünni'nin öldüğü bir gerçek. Bir çoğu "kaza" kurbanı sıradan sivil. En son yine Felluce'de neler olduğuna bütün dünya tanıklık etti.

Irak'ta direniş sürüyor, giderek de "azıyor." Bu nedir? Onca üstün güce karşı bu direniş? Ne için? Bunca hayat israfı?

Bunun cevabı ancak bir başka soru olabilir: Utanmadan BM kürsüsüne çıkıp nutuk atan Allavi'nin "müttefikleri"nin orda işi ne? (Kızılçık habire bu soruyu soruyor. Bize de gına geldi ama, işin özü burada.) O "iş" — neyse — neden, ne için onca can pahasına illa bitirilmeli?

Iraklı/Arap canını bol keseden harcayan ABD değil mi? Hiç kimse — Iraklı/Arap da olsa — canını boş yere harcamaz. Oysa bu ülkede, Türkiye'de, "ABD ile baş edilemez. Irak'ta ona karşı çıkanlar kendi canlarına kıyıyorlar," diye düşünenler var. Bu ne demektir? "Ben onların yerinde olsam, ABD ile başetmeye kalkmazdım," demektir. Bu tavıra yakın kimi deyimler, sıfatlar vardır, biliyorsunuz...

Bu böyle.

Bir de şu var: Irak'ta kan gövdeyi götürürken Amerikalı'lara çalışan kimi yabancılar kaçırılıp öldürülmekle tehdit edildi. Bir kaç kişi de feci bir biçimde öldürüldü. Buna haklı olarak tepki duyanlar, ABD'ye direnenler başkalarının da boşu boşuna canına kıyıyorlar demeye başladılar. Bir süre

Tutankamon'un altın heykeli

önce bu konuda bir yazı döşenen Yeni Şafak yazarlarından Fehmi Korumu bakınız ne diyordu: "Her boynu kesilen insan ile işgalin devamı için yeni bir gerekçe daha sağlanmış oluyor." (Yeni Şafak, 3 Ağustos 2004.)

Neden? Boyun kesen çetelerin kol gezdiği Irak, Iraklıların kendilerine emanet edilemeyeceği için mi?

Boyun kesmenin onaylanacak, desteklenecek, göz yumulacak hiç bir yanı yok. Ama yapanlar yapıyor işte. Niçin'i, niye'si ne olursa olsun, bu gidişle daha da yapacakları görünüyor. Boyun kesme değilse ona benzer bir başkası. O hâlde, işgal devam mı etsin? Bay Korum, etsin diyor. Böyle eylemlerin ardında işgale gerekçe sağlamaya yönelik komplocu bir kasıt görmediği yazdıklarından belli. Para için adam kaçırp, "Keseriz!" diyenleri de kastetmiyor. Sözüünü ettiği eylemlerin işgale direnenlerin işi olduğunu düşünüyor. Demek ki işgal muta. Doğal âfet gibi bir şey! Onaylamasak da, oldu bir kere, n'apalım denilecek ve direnişin — beyhude olduğu ima edilircesine — şöylesi ya da böylesi üzerine dışardan ahkâm kesilecek, öyle mi?

Oynamayın Irak'ın içiyle, ardıyla denildi o kadar. Şimdi ortaya dökülenler nasıl toparlanacak..? Fehmi Korum mantığına göre, işgale devam! Peki, işgale devam böylesi barbarlıkları en azından tahrik etmiyor mu? Buna karşı ne diyor Bay Korum? "İşgal güçlerini Irak'tan çekip... bir barış gücünü devreye sokmalı..." Ölme eşiğim ölme! İşgali, "barış gücü" ile sürdürecektir. Barış gücünün "münhasıran İslam dünyasından olması da gerekmez"miş. Barbarlığa giderek "gerekçe" sağlamak değilse ne?

Boyun kesmek barbarlık da — olmadığını ne söyledik, ne de düşündük — ABD tanklarının üzerine derme çatma silahlarla yürüyen insanlara havadan saldırıp bir vuruşta direnişçi ya da sivil demeden elli altmış insanı birden öldürmek niçin

barbarlık değil? Misket bombalarıyla öldürülen kadınların, çocukların “yan zayıat”tan sayılması nedir? Necef’i, Necef’te Hazreti Ali türbesinin çevresini, müstemilatını bombalamaya ne demeli? Bağdat gibi tarihin yedi bin yıldır hep kıpırdadığı, insana ait her değeri biriktirdiği bir şehir içinde yaşayanların başına yıkıp mezbeleğe çevirmek nedir? Amerikan generalleriyle Başkan’ın adamlarının ağzından teröristleri öldürmek, isyancıları öldürmek, düşmanı ÖLDÜRMEK lâfı hiç düşmüyor. Şiddetin böylesi ABD’li “medenî” müstevliye — en fazlası — “yakıştırılmaz”ken, Arabın yaptığı barbarlık olarak işgale gerekçe sayılıyor!

Barbarlığa, böylesine tek taraflı, “Barbarlıktır!” denilerek Irak’ta ve başka yerlerde olanlar ve olacaklar üzerine akla yakın laf edilemez. Senin onca aklın ve ne kadarsa vicdanınla desteklemekten geri kalmadığın AKP hükümeti stratejik ortak dediği emperyalist müstevlinin işgaline her türlü lojistik ve diplomatik, siyasî desteği vererek NATO vecibelerini yerine getiriyor mu, getirmiyor mu? Serbest girişimci iş adamların işgal güçlerinin her türlü ihtiyacını karşılamak için, aynı hükümetten gördükleri açık destek ve teşvikle “Irak pazarı”nda birbirleriyle ve başka ülkelerden hemcinsleriyle yarışmıyorlar mı? İşgale direniş adına birilerinin giriştikleri kanlı eylemlerden onlar da doğrudan sorumludur. Koşa koşa orda para kazanmaya onca işçini, şöförünü neye, kime güvenerek gönderiyorsun?

Keremeti kendinden menkul akıl kethudalığına soyunan Bay Kuru gibileri de elbette sorumludur. İşgalin sürmesi direnişin kırılması demektir. Direnişin kırılması nedir? Dişlerinin köküne kadar silahlı yüz otuz bin askeri ve Avustralyalı, Polonyalı, İtalyan, vb. şerikleriyle ABD’nin dehşetengiz savaş makinasının zaferidir. Bu zaferden yanaysan açıkça söyle!

Görünüşte bir ikilem söz konusu: uzaktan kumandalı beş yüz kiloluk füzeler ve uranyum bulaştırılmış bombalarla insanları öldürenlerin medeniyet vahşeti mi, yoksa adam kaçırpı ilkelce öldürenlerin barbarlığı mı?

Oysa yok böyle bir şey. Ortada oraya buraya saldıran azgın bir emperyalizm ve dünyanın dört bir yanında — kelimenin tam anlamında dört bir yanında — bir dediği iki edilmesin istenen bir ABD hegemonyası var. Bunun da ardında, başta ABD olmak üzere Batı’lı kapitalist ülke ekonomilerine hâkim mihrakların tekel kârlarının ve o ülkelerde yaşayan insanların görece yüksek hayat kalitesinin tehlikesiz sürmesinde merkezî bir yer işgal eden ucuz ve bol enerji ikmali ihtiyacı var. ABD’nin Es Sadr’ın milisleriyle dâvasında Necef’te terör estirip Hazreti Ali’nin türbesinin kapısına dayanmasından, Bağdat’ın iki milyon insanın yaşadığı yoksul mahallelerini yakıp yıkmaya, Sistani-Sadr anlaşmasına bir gün kala Necef yolunda yüz-

den fazla silahsız insanı kurşunlatmasına, el Gerip hapisanesinde sergilediği işkence seanslarına, Guantanamo’da ve Afganistan’da işlettiği gizli hapisane ve işkencehanelere, kör kör parmağın gözüne sürdüğü her türlü hukuk dışı uygulamaya ve bütün dünyaya yayılmış ordularının silahlanmasına harcadığı yılda 400 milyar dolara kadar bütün “iş”lerinde bu olgu belirleyici yer tutuyor. Belirleyici olan, petrolün üretimdeki yeri değil, üretim ve tüketim sürecindeki kapitalist manipülasyonudur. Onun için, hiç kimse ABD ve şeriklerinin enerji ihtiyacının “nesnel” bir olgu olduğunu ileri sürmeye kalkmasın.

Petrolün fiyatında birkaç dolar her artış kapitalist üretim ve kâr sistemi için hayatî bir önem taşıdığı sürece her ABD yönetimi dünya barışı için bir tehlike olmayı zorunlu olarak sürdürecektir ve ABD’nin “ulusal çıkarı”nı koruma ya da “medeniyeti savunma” adına saldırıya geçtiği bir çok yerde direnişle karşılaşacak. Direnenler âfâki emeller uğruna, şehit olup cennete gitme hayalleriyle filan değil, hayatî çıkarları ve gelecekleri için direnecekler. Direnmek için, başka mücadele imkânlarının olmadığı koşullarda, ellerinden ne geliyorsa onu yapacaklar. Direnişin salt Müslüman ülkelerin özel kültürel, ideolojik, sosyal koşullarından kaynaklanan nevi şahsına mahsus ârızî bir fenomen olmadığı da görülecek. Bu süreç orda burda kimi zaman barbarlığı öne çıkarıyorsa, bunun sorumlusu kapitalist dünyanın vurucu gücü ABD’nin işine gelen her yerde estirdiği “medeniyet” terörü değilse nedir?

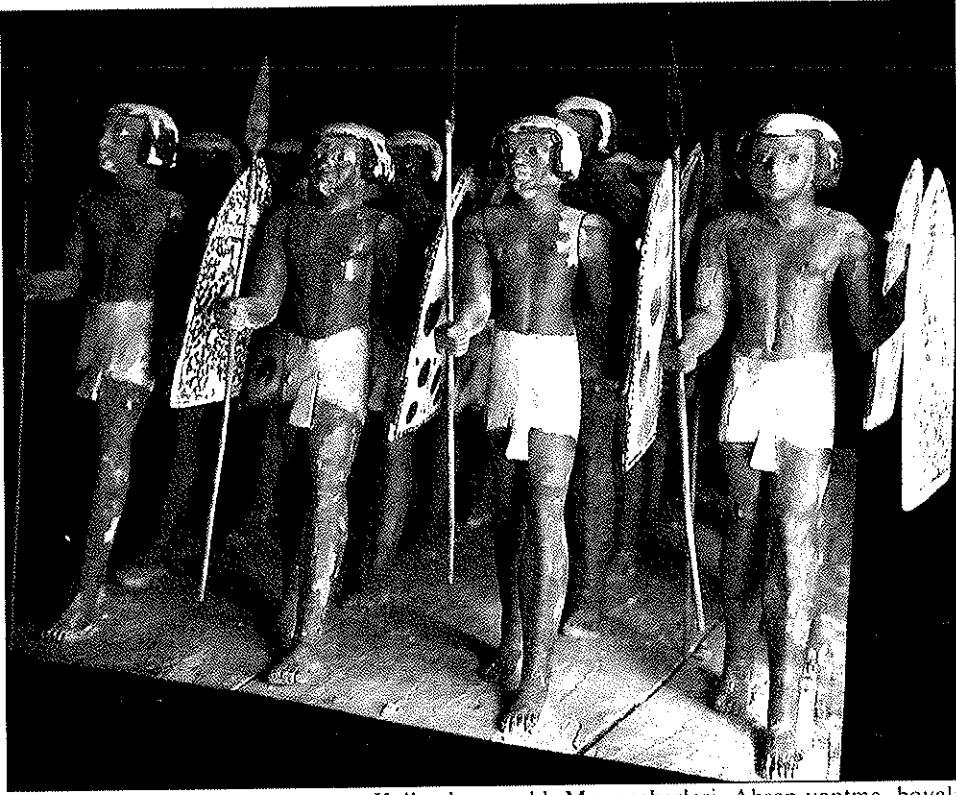
ABD şimdilerde Irak’ta olduğu gibi sergilemekten kaçınmadığı onca şiddet ve vahşetle dünyada barışı ve medeniyeti esir almak istiyor.

Ya pax Americana, ya barbarlık!

Yer yüzünde insanlık durumuna ârız çelişki buna indirgenmek isteniyor. “Medeniyetler çatışması” türünden safsatalar piyasaya sürülerek ABD/NATO kimlikli şiddet ve terörün sıradanlaştırılması amaçlanıyor.

Bush/Blair ikilisi Irak’ta savaşın Irak halkıyla “isyancılar” ve yabancı “teröristler” arasında olduğu, kendilerinin Irak halkını Saddam’ın zulmünden kurtardıktan sonra şimdi ona yardımcı oldukları yalanıyla bu medeniyet terörünü mazur gösterip haklı çıkarmaya kalkıyorlar. Irak halkı dedikleri, CIA gediklisi Allavi’nin yurtları başlarına yıkılıp aç bırakılmış, önlerine atılan beş on dolara umut bağlayacak kadar çaresizliğe düşürülmüş insanlardan devşirilme başı bozuk ordusu ve polisi. Her gün onu, on beşi Batılı koalisyon zorbalarının paralı askerleri yerine can veriyor: Bush’un ve Blair’in Irak’ta, Afganistan’da, Guantanamo’da, vb. işkence seanslarıyla savunulan “evrensel değerleri” uğruna!

Irak halkı da, dünyanın başka halkları da Bush/Blair ve benzerlerinin niyeti bozuk demokra-

Kalkanlı mızraklı Mısır askerleri. Ahşap yontma, boyalı.
Orta krallık dönemi: M.Ö. 2040-1710

si ve özgürlük anlayışı uğruna hallerinin ve geleceklerinin yağmalanmasına katlanmak zorunda değiller. Yalanı, ikiyüzlü küstahlığı, zorbalığı ve güç tapıncını evrensel değerler diye dünya halklarına dayatmanın bir adı vardır. (Ya da bir zamanlar vardı!) O ad telâffuz edilmeden Irak'ta olup bitenlere dair ne bir görüş ileri sürülebilir, ne de insanî bir duygu ya da temenni dile getirilebilir. O ad telâffuz edildikten sonra da Batılı müstevlilerin Irak'ta, Afganistan'da ve başka yerlerde ne yaptıkları ve ne yapmadıklarıyla ya da neyi nasıl yaptıklarıyla uğraşmak asıl suça ortak olmaktır.

En üst kademe sivil ve asker yöneticilerin inisiyatifi ve onayıyla yapıldığı besbelli Bağdat işkencelerinin her yerde yarattığı "ahlakçı" fırtınadan sonra dünya siyasetinin gizli, açık koridorlarında ne değişti? Hiç bir şey! Vaşington ve Pentagon daha da azdılar. Kimse ABD ile ittifaktan, ortaklıktan, işbirliğinden yüz çevirmedi. Ne NATO karıştı, ne BM'de kıyamet koptu. Bu ülkeyi yöneten hidayete ermiş eski Millî Görüş'çüler korsan koalisyona hizmeti canla başla sürdürürken, 21. Yüzyıl Amerikan realitesini doğru okumak gerekir diyen 2. Cumhuriyetçi mollalar işkence seanslarıyla "savunulmak" zorunda bırakılan "evrensel değerler" in değerini daha bir takdir eder oldular!

ABD giderek Hazreti Ali türbesini havaya uçurma tehdidi ile Irak Şii'lerini pasifize etmeye kalktı mı, kalkmadı mı? Biraz daha sıkışsa uçururdu da. Hiroşima'da 80, Nagazaki'de 40 bin insan on sa-

niye içinde öldürüldükten sonra bu niye olmasın? Almanya'nın Dresden şehri de 2. Dünya Savaşı'nın son günlerinde — Alman orduları da, Nazilik de sıfırı tüketmişken — onca insan emeği birikimi ve tarihî sanat eseriyle birlikte bir gecede yerle bir edilmiş, en az 150 bin sivilin canına kıyılmıştı. Bugün yoksul Bağdat'lı kadın ya da Felluce'li çocuk, tepesinde patlayan füzeyle niye ölüyor? Altmış yıl öncesinin pes etmiş Almanya'sından daha büyük bir tehlikeyi temsil ediyor da ondan! Daha büyük tehlike, evet, çünkü bugün Irak'ta yaşananlar paylaşım kavgası değil; sömürenle sömürüleni, ezenle ezileni, horlayanla horlananı karşı karşıya getiren genel bir dünya ve insanlık durumu. Irak'ta emperyalizmin etine batan dikenin dalları ve kökleri dünyanın her bir bucağında yaşanan hayat gerçekliğinden besleniyor. Zorunlu zor, şu ya da bu biçimde zorunlu zoru doğuruyor. Gariban gerillanın direnişi kıydığı kendi canından değil, yaşarken sürdürdüğü hayattan güç aldıkça, kıydığı başka bahtsızların canı da Yeni Dünya Düzeni denilen melanet alanında at koşturan çıkarlara tanınan meşrûiyete kurban gidiyor.

"İşgalin sürmesine gerekçe"ymiş!

....!

Dünyanın eski Sovyetler Birliği gibi elle tutulur, gözle görülür bir direniş mihrakından bugün yok-sun olması kimseyi yanıltmasın. Tarih tekerrür etmez, elbette. Tekerrür etmiyor diye, durduğu sanılmasın.

Cinnet

Sovyetler Birliği azınlık ulusal toplulukların bağımsızlık talebiyle çözülmedi. Çözülmeden sonraki iştir hepsi ve hepsinde bir bit yeniği vardır

Terörün de, “terör” demenin de bir sınırı vardır. Herkes kendi düşmanına “terörist” demeye başladı. Böyle olması bilhassa istendi. 11 Eylül bahanesiyle bir taşla iki kuş vurmak buna denir. Her şey, her düşünce ve eylem terör olursa en büyük terörist muradına ulaşır. O da terör, bu da. O halde itirazın ne? Neye?

“Çeçen özgürlük savaşçıları”nın Osetya’da giriştikleri okul baskını ne oluyor? Bir çırpıda 400 çocuğu imha eden bir terör! Daha ötesi var mı?

Peki, neresi bu Çeçenistan/Çeçenya? Kafkasya enerji kaynaklarının Batı’ya, kapitalist merkezlere aktarılmasında önemli bir uğrak yeri. Enerji yollarının güvenlik kuşağı içinde bir yer. Kime ait olmalı? Buraları iki yüz yıldır elinin altında tutan Rusya’ya mı, bu enerjiye el koymak için işe Afganistan’dan, Irak’tan, Gürcistan’dan, hattâ daha önce Yugoslavya’dan, Bosna’dan, Kosova’dan başlamış olanlara mı? Bunu kapatalım.

Ötekini açalım. Nedir “Çeçen özgürlük savaşçıları”? Bağımsızlık isterler. Ne bağımsızlığıdır bu? Rusya’nın etkisinden bağımsızlık. Kim adına? Çeçen halkı adına değil, çünkü halkın çoğunluğu başka şey istiyor. Birileri “kendi” adlarına bağımsızlık mı istiyor? “Kendi” kim? Belli değil!

Rusya bu “özgürlük savaşçıları” ile savaşıyor. Şöyle savaşıyor, böyle savaşıyor. Günahı boynuna. ABD ne yapıyor? El altından araya eski-yeni ilişkilerini ve işe müdahil olmadan rahat duramayan başkalarını da sokup destekliyor. Niçin? Çünkü onlar “özgürlük savaşçısı!”. Yapma? Irak’ta, Pakistan’da, Filipinler’de, vb. olduğu gibi Müslüman, o hâlde “terörist” değil mi? Hayır, çünkü bana meyilli. Vaktiyle bütün dünyada kıyametler koparan Sovyet işgaline karşı savaşan Taleban, Hikmetyar ve benzerleri gibi filan..?

Putin yeni Rusya’nın haddini aşmaya yönelmişti. Özel petrol devi Yukos’u tepeleyerek Rusya’da demokrasiden yan çizmeye başladı. Ardından, Avrasya’ya açılmalar, İran’la, hattâ NATO’nun göz bebeği Türkiye ile yakın ilişki kurmalar, yeni Gürcistan’a yan bakmalar...

Birbirimizi kandırmayalım. “Özgürlük” ya da “bağımsızlık” için mücadeleler “legal mücadeleler”dir. Diyelim, HAMAS. Kim olduğu ve niçin savaştığı biliniyor. Diyelim, Irak. İşgale direnenlerin kim oldukları ve niçin direndikleri bilinmiyor mu? Hepsini belli. Demek ki terör değil.

Terör “yöntem”miş. Ne yöntemi? Öldürme yöntemi. Nasıl yani? “Akıllı bomba” ile olursa değil, kör bomba ile olursa “terör”! Yani bir tür, yük-

sek teknoloji kullanma, kullanmama. Yüksek teknoloji para işi, varsa kullanırsın, demokrasiyi, özgürlüğü, medeniyeti savunursun; yoksa, kendinle beraber 10-15 masumu birden havaya uçuran “fanatik” olursun.

“Terör bir siyasettir.” Bak işte bu tamam. Siyaset teröre dönüştürüldüğü zaman terör siyaset olur. ABD, İngiltere siyaseti teröre dönüştürdülerse onların bu siyasetine karşı törer de siyasete dönüşmüş, çok mu?

Osetya okul baskını için cinayet, cinnet, saçmalık, ne dersiniz deyin doğrudur, ama farketmez. Milliyetçi Çeçen örgütlerin sahiplenmesi ya da sahiplenmemesi eylemin niteliğini ve mantığını değiştirmez. Putin’in iç siyasetine etkisi de olayın arka planını görmemize hizmet etmez. Bütün bunlar, ABD’nin dünyada giriştiği yeni hegemonya mücadelesini açıklıyorsa anlamlıdır.

“Dış parmak” artık hiç bir şey ifade etmiyor, her yer dış parmak. “Çeçenlere hakları verilsin”! Bu da anlamsız, çünkü “Çeçen hakkı” denilen şeyi de Çeçenler oluşturmuyor. Türkiye’nin bile bu “Çeçen hakları”nın oluşturulmasında yüzüstü katkıları oldu.

Rusya’nın Çeçenlere zulmüne gelince, bu da bir Yeltsin-Putin gerçeğidir. Rejim o ülkede, halk-devlet ilişkileri bağlamında neredeyse “faşizm”dir. SSCB döneminde “sorun” olmayan her şey sorun olmuş, sorun olan her şey sorun olmaktan çıkmıştır. Azınlık ulusal toplulukların hangi sorunu, bu günkü Rusya halklarının sorunları çözülmeden çözülebilir? Sovyetler Birliği bu azınlık ulusal toplulukların bağımsızlık talebiyle çözülmedi. Çözülmeden sonraki iştir hepsi ve hepsinde bir bit yeniği vardır.

Bugünkü durumda ve böylesi olaylarda “terör” deyip bir halkın haklılığını çöpe atmamak veya teröre haklı bir dâva demiş olmamak için kriter, “halk sınıfları”nın yararı ve muradı olmalıdır. Halk sınıfları diyoruz, çünkü bu olayların zemini, kimin burjuva, kimin proleter olduğunun belli olmadığı, belli olsa bile önemini kaybettiği, sınıf mücadelesinin “post-modern” koşullar bağlamında teceli ettiği bir alandır. Elinize bir “ipucu” geçmese bile “terör” olayında aklınıza takılan ilk sorunun izini sürün, mesele “açıklık” kazanırsa da, hi, anlaşılır olacaktır.

Halkların tarif gerektirmeyen çıplak hakkı için verilen mücadeleye “terör” demenin adını o zaman siz kendiniz koyarsınız.

Kayıp Kıt'a: Afrika*

Zeki Yavuz

Parmağa takılan pırlanta yüzük, içilen kahve, cep telefonunda kullanılan koltan ya da arabadaki benzin Afrika halklarının kanıyla sulanmıştır

İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1955-1970 arasındaki on beş yılda, Afrika'nın savaş öncesi dört bağımsız ülkesine — Etyopya, Liberya, Mısır, Güney Afrika — kırka yakın ülke eklendi (Abdi İpekçi'nin bölgede 1959'da yaptığı söyleşilerinin iyimser başlığı "Yarının kıtası: Afrika", ya da 1971'de Hıfzı Topuz'un "iki adım ileri, bir adım geri" de olsa ilerleyen "Kara Afrika"sı dönemin havasını yansıtır). "Kara Afrika'nın ilk bağımsız ülkesi (1957) Gana'nın lideri Nkrumah'ın "tek bir federal hükümet altında birleşmiş", "korku, kıskançlık ve kuşku üzerine kurulmayan, kimse'nin sırtından geçinmeyen, umut, güven ve dostluğa dayalı, tüm insanlığın iyiliğini gözetken yenilmez bir büyük güç" düşünüyorsa gerçekleştirmese de, Ben Bella, Nasır, Burgiba gibi Arap liderlerin de desteğiyle 1963'de Afrika Birliği Örgütü kuruldu. Sosyalistler, emperyalist sömürge sisteminin çözülüşünü, 1970'lerin ikinci yarısında, kapitalizmin genel krizinin önemli bir özelliği olarak değerlendirmekteydi. Sömürge ve bağımlı ülkelerin dünyada kapladığı alan 1919'daki %72'den %3'ün altına, nüfusları ise %69'dan %0,5'e düşmüştü. Emperyalizme ve ırkçılığa başkaldıran Afrika'nın bağımsızlık ve direniş önderleri, Kongo'da Lumumba, Gana'da Nkrumah, Gine-Bissau'da Cabral, Güney Afrika'da Mandela, Biko, Mozambik'te Mondlane, Machel, Angola'da Neto, Tanzanya'da Nyerere, Burkina Faso'da Sankara, Senegal'de Senghor, Gine'de Seku Ture, Kenya'da Odinga ve daha bir çokları, dünya devrimi umutlarını arttırıyor, en azından farklı tonlarda "Afrika sosyalizmi" söylemleri, pan-Afrikanist idealleriyle kıtanın köleci ve sömürgeci geçmişinden kopan ve geleceğe güvenle bakan bir nesil temsil ediyordu.

Türkiye'nin Gana büyükelçiliğine 1964'de atanan (ardından Togo, Mali, Fildişi Kıyısı, Gine'de görev yapan) ve gelişmeleri yakından izleyen Mahmut Dikerdem, bu ülkelerin "kendi yağıyla kavrulma", "Afrika'ya özgü bir kalkınma modeli" çabalarının sonuçta "devlet kapitalizmi" sürecine girerek "emperyalizmle savaş kisvesi altında sınıfsal

* Bu yazıda, Sahra çölünün altında kalan, siyasal, ekonomik, tarihi ve kültürel açıdan kuzeydeki Arap ülkelerinden farklılıklar gösteren bölge üzerinde durulmakta.

Firavun III. Amenofis'in karısı. Ahşap yontma, cam, alçı, kumaşla işlenmiş. 9.5 cm. 18. Hânedan.

çelişkileri örtbas etmeye" yaradığını, "bürokrasinin insafına bırakılan" denetimsiz modellerde ergeç emperyalizmle uzlaşılacağını belirtiyordu ("Üçüncü Dünyadan", 1977). Gerçekten Afrika'da iyimserlik rüzgârları çoktan dindi. Ancak bugün Sahra altı Afrika'sı, lider ve "kalkınma modeli" hatalarının ötesinde dünyadaki altüst oluşun etkilerini büyük bir çöküntü ve "marjinalleşme" olarak yaşıyor. 1970'lerin ikinci yarısında gündeme giren "Afrika krizi", (Dünya Bankası kalkınma uzmanı Easterly'e göre — Stiglitz gibi sonradan günah çıkaranlardan —) bir "büyüme trajedisi"ne, hattâ neo-liberal

politikaların sürdüğü "açlık, savaş, salgın hastalık ve ölüm saçan mahşerin dört atlısının" kol gezdiği bir "kıyamet"e dönüştü (Caffentzis). "Kıyamet" nitelemesi akla, Conrad'ın sömürge Kongo'sunda geçen "Karanlığın Yüreği" adlı romanından (1902) uyarlanan, son yirmi beş yılın en etkili filmlerinden Coppola'nın filmini ("Apocalypse Now", 1979) hatırlatıyor. Gerçekler ise, çok daha çarpıcı.

EN ALTTAKİLER

Dünyanın beşte birinde irili ufaklı elliye yakın ülkede 700 milyon kişinin (dünya nüfusunun %11'i) yaşadığı Sahra altı Afrika'nın ekonomisi 16 milyonluk Hollanda'nın beşte dördü kadar (2003'de GSMH, 417 milyar dolarla dünyanın %1,1'i). İnsanların yarısı (Dünya Bankası ölçütüyle günde 1 dolarlık) yoksulluk sınırının altında yaşıyor (nüfusta yoksul oranı 1981'de %41'den 2001'de %46'ya, yaklaşık 315 milyon kişiye çıktı). 1980'de dünyadaki on yoksuldan biri buradaydı, 2000'de üç yoksuldan biri. Yaşamın her alanında göstergeler (BM İnsani Gelişim Raporu 2004), eşitsiz gelişimin sonucunu ("gelişmiş" ülkelerle kıyaslamaksızın) ortaya koyuyor: Bölgede doğan yüz bebekten biri hemen ölüyor (2002'de hinde 104), ikisi — eğer Sierra Leona, Angola, Nijer'deyse üçü — beş yaşına gelemiyor (2001'de binde 172). Yüz anneden biri — Sierra Leone, Malawi'de ikisi — doğumda hayatını kaybediyor (2000'de yüzbinde 920). Yaşam beklentisi 46 yıl bile değil (2002'de 45,8), Zimbabve'de 40 yaşına basma şansı dörtte bir, Swaziland, Zambiya ya da Lesotho'da üçte bir. Bunun nedeni

2003'de 2,4 milyon kişiyi öldüren AIDS (15-49 yaş arasında HIV/AIDS'e yakalanma oranı 2003'de %8,5 — Zimbabve'de %25, Lesotho'da %29, Botswana %37, Swaziland'da %39—), sıtma (dünyada sıtmadan ölümlerin %90'ı bu bölgede ve daha çok çocuklarda — 2002'de 900 bin —) ya da verem (2001'de bin kişiden ikisi hasta, yüzbinde 46'sı — Cibuti, Somali, Swaziland'da yüzde biri — ölüyor) olabilir. Nüfusun üçte birinin (2000'de %33) — Kongo'nun (KDC) %75'i, Somali'nin %71'i, Burundi'nin %70'i, Eritre'nin %61'i —, toplamda iki yüz milyon kişinin yetersiz beslenmesi, hastalıklarda önemli rol oynuyor. Çocuklarda daha yaygın olan açlık, büyümelerini geciktiriyor, tekrarlayan enfeksiyonlara, ishale, zatürreye yol açıyor (çocuk ölümlerinin %60'ı kötü beslenmeden). İnsanların ancak yarısı temiz suya ve kanalizasyona erişebiliyor (2000'de %58, su tesisatı ve kanalizasyonu olanların sayısı daha az, örneğin Ruanda ve Kongo'da kentlerde bile oran %15'in altında). Kentler aslında BM-HABITAT ölçütlerine göre "varoş"lardan (2001'de kent nüfusunun %72'si), suyu, kanalizasyonu, elektriği, tapusu olmayan konutlardan ibaret (örneğin en kalabalık ülkesi 120 milyonluk Nijerya'nın başkenti Lagos'ta 6-10 milyon kişinin yaşadığı alanın üçte ikisi, çöp yığınları ve açıkta akan pislikler içinde iki yüz "varoş"tan oluşuyor, savaşlar da, örneğin Liberya'da 1989-90 arası başkent Monrovia nüfusunun üçe katlanması, bu durumu körüklüyor). Öte yandan gençlerin dörtte biri okuryazar değil (2000'de 15-24 yaş arası okuma yazma oranı %76,4), çocukların yarıya yakını — Nijer, Cibuti, Kongo (KDC), Burkina Faso'da üçte ikisi — okula gidemiyor (2000/01'de ilköğretime kaydolananların oranı %57,7).

Asıl kötüsü, durumda kaydadeğer bir iyileşme olmaması. BM'nin "Milenyum Hedefleri"nin (1990-2015) bu yılki raporu, 14 yıldır yoksulluk, açlık, kızların orta öğretimde eşitliği, ana ve çocuk ölümleri, kızamık aşılması, sıtma, ormanların yok olması, kentlerde temiz su ve kanalizasyon hedeflerinde hiç bir ilerlemenin olmadığını saptıyor (kalan hedeflerde de düzelme beklenenin altında). İşsizlik son on yılda daha da arttı (2003'de 15-24 yaş arası gençlerde %23). Elektriği güç bulan Afrika'da (Kıta'da elektrikli evlerin oranı 2000'de %17; kişi başına elektrik tüketimi — Güney Afrika hariç — dünya ortalamasının yirmide biri), "bilgi çağı"nın verileri ise, yüz kişiden beşinde (2002'de %5,5) sabit hat ya da cep telefonu, birinde bilgisayar ya da internet erişimi (2002'de %1,2 ve %0,9).

"KANLI ELMASLAR"

Afrika'nın son on beş yıldaki savaş kayıpları, köle ticareti dönemindekilerle kıyaslanabilecek ölçüde. Dünyada "kitle imha silahları" gündemde tutulurken, Afrika'da küçük ve hafif silahlarla yürütülen

savaşların 2 milyon çocuğun ölümüne, 5 milyon kişinin sakat, 12 milyon kişinin evsiz kalmasına, daha da fazlasının göçüne yol açtığı tahmin ediliyor 1970'lerde barış hareketinin yükseldiği, nükleer silah yarışı ve "yıldız savaşları"na karşı milyonların seferber olduğu bir dönemde Aziz Nesin, bir kara mizah örneğiyle emperyalistlerin körüklediği ve silah tüccarlarının beslendiği bölgesel savaşlara dikkat çekmişti: Sivri aklının biri koyunu taze tutmak için bir seferde kesmiyor, parça parça keserek yiyordu (Kıta'nın 18 ülkesindeki milyonlarca kara mayınının patlamasıyla kopan bacaklar ya da Sierra Leone'deki çatışmalarda kesilen eller, kollar âdeta alegorinin bir parçası). Afrika'nın beşte biri 1999'da savaş bölgelerinde yaşıyordu.

Büyük Göller çevresi ve Kongo'da, son on yılda "Afrika'nın birinci dünya savaşı" da denen çatışmaların başlangıcı, 1990'da ABD ve İngiltere'nin desteklediği Uganda'daki Tutsi RPF (Ruanda Yurtsever Cephesi) güçlerinin Ruanda'ya saldırılarına kadar gider. RPF'nin başında, Pentagon'un eğittiği Uganda ordusunda binbaşılık yapmış, 1986'da darbeye Uganda'nın başına geçen Museveni'nin istihbarat servis başkanı Kagame vardı. Saldırıların bir milyon kişiyi göçe zorladığı, 1993'de komşu Burundi'de yeni seçilen Hutu başkanın öldürüldüğü bir ortamda (ki Burundi'de Hutu-Tutsi çatışmalarında 300 bin kişi ölecekti), ertesi yıl Ruanda ve Burundi başkanlarının uçağının düşürülmesi, Afrika'nın en büyük soykırımlarından birini tetikledi, üç ay içinde 800 bin Tutsi ve ılımlı Hutu, Ruanda Silahlı Kuvvetleri ve Hutu milisleri tarafından katledildi (aslında bu iki grubun kökeninde Belçikalı sömürgecilerin körüklediği yapay ayrımlar yatıyor). Ardından RPF'nin saldırısı ve iktidarı ele geçirmesiyle iki milyon (Ruanda nüfusunun dörtte biri) Hutu, Zaire'ye (şimdiki adıyla Kongo Demokratik Cumhuriyeti) sığındı. Kagame, 2000 yılında Ruanda başkanı seçildi. Fransız gizli servislerinin ve 1999'da bir Ruanda subayının iddiasına göre başkanların uçağını düşürme kararını o vermişti. Katliam ortamının oluşmasında ekonomik krizin de rolü var. 1980'lerin başında yeterli gıdası, nisbeten iyi bir ulaşım sistemi ve istikrarlı ekonomisi olan Ruanda'nın gelirleri, Uluslararası Kahve Anlaşması'nın 1989'da çokuluslu kahve şirketlerinin liberalleşme baskısı sonucu iptaliyle yarılanmış (ihracatının %75'i kahve), o yıllardaki kıtlık ve Burundi'den göçlerle bunalan ülkeye dayatılan DB/IMF'nin yapısal uyum programlarıyla 1980'deki 200 milyon dolarlık borcu, her yıl ödenen milyonlarca dolara rağmen on yılda 700 milyona fırlamıştı.

Elli milyon nüfuslu, Batı Avrupa büyüklüğündeki Kongo, 1885-1908 arasında Belçika Kralı Leopold'ün özel mülküyken, ABD ve İngiliz sermayesinin de pay aldığı sömürünün şiddeti altında 5-8 milyon yaşama malolan Yüzyıl'ın ilk katliamını yaşamıştı. Ülke, 1965 darbesinden beri, başkan

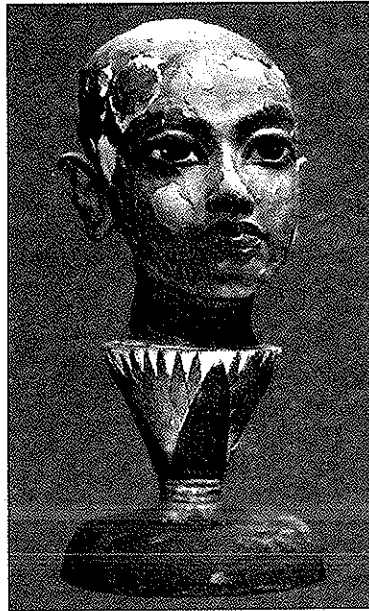
Lumumba'yı Belçika'nın önyak olduğu Katanga (madencilik merkezi) isyanından sonraki kargaşada 1961'de CIA/Belçika destekli kaatillerine veren Mobutu'nun yönetimindeydi. 1990'ların başında soğuk savaşın bitmesiyle koşullar değışti, ancak Fransa'nın Mobutu'ya desteğı sürdü. Mobutu'nun liberalleşmeden yana olmaması, ayyuka çıkan yolsuzlukları, zengin kaynakları (Şaba'da — eski Katanga — bakır, kobalt, Kivu'da, Kisangani'de çinko, elmas — 1960'da ABD ihtiyacının %80'ini sağlıyordu —, Uganda sınırında altın, Angola sınırında elmas, bilgisayar chip'lerinde kullanılan koltan — dünya rezervinin %80'i —, kahve, kereste vb.) daha etkin sömürmek isteyen çokuluslu şirketlerce engel olarak görülüyordu. Hutu mülteci kamplarının bulunduğu Kivu'da ise, Mobutu'nun ayrımcılık uyguladığı Tutsi azınlıkla (Banyamulenge) gerginlikler yaşıyordu. Nihayet 1996'da Hutu kamplarına karşı Ruanda ve Uganda askerlerinin harekete geçmesi (aynı yıl Tutsi binbaşı Bu-yoya'nın darbesinden sonra Burundi de asker gönderdi), bölgedeki muhalif Kabila² güçlerinin işine yaradı. ABD bu aşamada Ruanda'ya tam destek vererek (aynı yıl BM silah ambargosunu kaldırmıştı), gerek özel Amerikan güvenlik şirketlerinin paralı askerleriyle, gerekse sağladığı istihbaratla (bölgede İsrail'li "danışmanlar" da cirit atıyordu) Kabila'nın başkent Kinşasa'ya iki bin kilometrelik yürüyüşünü kolaylaştırdı. Daha iktidara gelmeden Kabila ile milyarlarca dolarlık maden sözleşmeleri yapan De Beers, American Mineral Fields (AMF) gibi şirketler ise, iktidarın ilk yılında para desteğini ve yatırımları sürdürdüler (Kanadalılar, ABD'liler, örneğin AMF, Belçikalı spekülörlerden Angola sınırında İsviçre büyüklüğündeki bir maden alanı aldı), isyancılara para desteğı sürdü. Ancak Kabila, uluslararası maden piyasasındaki durgunluk karşısında tarıma, endüstriye önem verdi, Küba ve Çin'le ilişki kurdu, çoğu Mobutu'nun şahsi hesaplarına giden borçları ödemeyi reddetti, kimi imtiyazlı maden sözleşmelerini feshetti. DB/IMF ve çokuluslu şirketleri bu sefer karşısına almıştı. Bir yandan muhalefete de göz açtırmıyor, etnik ayrımcılığı körüklüyordu. Hutularla işbirliğine giderek ülkeden 1998'de Ruanda ordusunu çıkarmaya yeltenince, ABD destekli Ruanda, Uganda ve Tutsi azınlık isyan başlatarak kısa süre içinde ülke içinde ilerlediler. Bunun üzerine Zimbabve, Angola ve Namibya (hattâ Libya, Çad, Uganda'yla güneyde sorun yaşayan Sudan) verdikleri askeri destekle Kabila'yı kurtardılar. Büyüyen savaşta iki

yüz bin asker farklı cephelerde savaşıyordu. Kabila'nın 2001'de öldürülmesinden sonra, oğlunun yönetimi devraldığı Kongo'da çatışmalar 1998-2003 arasında en kanlı dönemini yaşadı, savaşın doğrudan ya da dolaylı (hastalık, açlık) sonuçlarından üç milyon kişi öldü.

Kongo'da, 1980'lerde borç veren ülkelerin baskısıyla başlıca döviz kaynağı olan elmas sektörü özelleştirilmiş, küçük çapta sanayi elması ve koltan (kobalt ve koltan havacılıkta da kullanılıyor) çıkarılması başlamıştı. Ancak asıl büyük soygun, 1999'da savaşa giren komşularının elmas kaçakçılığıyla başladı (1990'lı yıllarda dünya ihtiyacının %70'ini karşılayan Kongo'ya 1998'de 328,7 milyon dolar sağlayan ihracat o yıl 18,7 milyona düşecekti; 2004 Ağustosunda biraz düzelme olsa kaçakçılığın boyutlarının 450 milyon dolar olacağı tahmin ediliyor). Ruanda ve Uganda, Kongo'dan çıkan madenî (Belçika, Almanya ve Hollanda'ya) satıyordu (1999-2000 arası Ruanda'nın koltan ihracatı tüm savaş masraflarını karşıladı, 1998-99'da Belçika'ya 2,2 ton altın sattı, Uganda'nın elmas ihracı üç misli arttı, aynı yıllarda bu ticaret, döviz girişlerinin %7'sini karşıladı). BM'nin Kongo doğal kaynaklarının gayrimeşru sömürülmesi raporu, komşu ülkelerin yanı sıra çokuluslu maden şirketlerinin rolünü de açığa çıkarıyor. Bu arada Mugabe'nin Kabila'ya para yardımı ve askeri desteğinin arka planında, ZANU-PF partisinin önde gelenlerine devasa ormanları işletme hakları verilmesinden, Lumumbaşı ve Zambiya üzerinden "aracılarla" yapılan elmas kaçakçılığından gelen dövizler olduğunu, bu sayede 1991'deki yapısal uyum programlarının ve bağımsızlıktan uzun süre sonra giriştiği toprak reformunun getirdiği "uluslararası" izolasyonun etkilerini hafiflettiğini belirtelim. Angola da, eskiden Mobutu'nun desteklediği UNITA'ya karşı avantaj sağlarken sınırdaki elmas haklarından yararlandı.

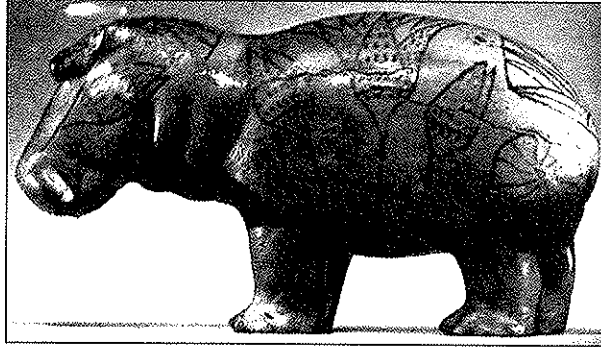
Büyük Göller bölgesi savaşlarında, Fransız-Amerikan çekişmesi ile ABD yönetiminin Ruanda'yı bölgede (İsrail gibi) etkinleştirmesi, Eritre, Etyopya ve Uganda'ya askeri yardımlarını hızlandırarak, Sudan'ı baskı altına alma, Somali'deki (direniş sırasında 10 bin Somali'nin ölümüne de mal olan) 1993 fiyaskosu karşısında Clinton yönetiminin doğrudan müdahale yerine "müttefik" güç kullanma yaklaşımı göze çarpıyor.

Sudan'ın güneyinde ABD ve Uganda destekli SPLA gerillalarıyla ("müslüman Araplar"a karşı "hristiyan Afrikalı" öne çıkarılıyor) savaşta yirmi yılda bir milyon kişi öldü. Sudan'daki İslamî rejimden

Firavun ailesinden birinin ahşap yontma portresi. Tutankamon mezarından.

kurtulmaya çalışan ABD (1999'da eski başkan Carter, "Hartum hükümetini devirme gereği"nden söz ediyordu), hükümet destekli milislerin Darfur'da "soykırım"ından söz ederek Sudan hükümetini baskı altında tutuyor. Gerçekten Darfur'da bir milyon kişi göç etmek zorunda kaldı, BM raporuna göre 70 bin kişi öldü. An-

Renkli fayansdan su aygırı. 11.5 cm. 11. Hanedan dönemi. M.Ö. 2040-1991

cak burada da, yardım edilmezse açlık ve hastalıktan kırılacak yüzbinlerce insandan çok, Sudan'ın küçümsenmeyecek petrol rezervleri (bir milyar varil civarında) ve üretimi (günde 300 bin varil civarında) ABD ve AB ülkelerinin tutumunu belirliyor. Eski köle ticareti merkezlerinden (Osmanlı imparatorluğu ve Doğu'ya) Darfur, 1999'da petrol boru hattı açıldığından bu yana, petrol şirketlerinin girişimi sonucu, ABD'nin zoruyla oturan gerillalarla hükümet arasındaki petrol pazarlıklarına sahne oluyor.

On beş yıldır bitmek bilmeyen savaşlarıyla Batı cephesinde ise yeni bir şey yok. "Afrika'nın Ortadoğusu" denen, Nijerya, Gabon, Ekvator Ginesi, Angola gibi petrol üreticilerinin bulunduğu Gine Körfezi'nin (ABD, 2015'de ihtiyacının dörtte birini karşılayacak Afrika petrolünü "ulusal stratejik çıkar" olarak ilan etti) batısına uzanan bölge, köle ticaretinin en yoğun yaşandığı yerd. ABD'den geri getirilen kölelerle (sonradan çoğunluktaki yerlilerle bir ayırım yaratılacaktır) 1847'de bağımsızlık verilen Liberya'da, ABD şirketlerinin hakimiyetinde kauçuk, demir, elmas, kereste gibi zenginlikler sömürülmekteydi (ör. Firestone, kauçuk pazarının hakimi İngiliz ve Hollandalılara karşı 1926'da — hükümetten hektarı 6 sentten aldığı — bir milyon hektarlık dev bir plantasyon kurmuş, hükümeti borca bağlayarak Monrovia limanının geliştirilmesini, demiryolu ve yolların yapımını sağlamıştı). Huzursuzluk 1989'da Taylor'un ayaklanması, 1980'de darbeye gelen ABD'nin has adamı Doe'nun öldürülmesiyle başladı. Uzun süren çatışmaların ardından Taylor, 1997'de başkan seçildi. 1999'da Sierra Leone'de sekiz yıldır süren (Libya'da beraber askeri eğitim aldığı Sankoh'un yönettiği) RUF isyanını desteklemesi, ABD ile İngiltere'nin yardım kesme baskısı, 2000'de ABD ve Gine destekli isyancılarla sınır savaşları (Gine'de askerliğini Fransız ordusunda yapan ve 1984'deki darbeden beri ülkeyi yöneten Conte'ye karşı Taylor'un desteklediği isyan ABD ve İngiltere yardımıyla kırıldı), 2001'de Liberya'ya, elmas karşılığında RUF'a silah satma nedeniyle BM silah ambargosu, 2002'de Sierra Elone'de "eski" sömürgeci İngiltere ve BM "barış gücü"nün 17 bin askerle müdahalesi,

2003'de Taylor'un ABD'nin baskısıyla ülkeyi terki, Nijerya (Batı Afrika "barış gücü") ve ABD askerlerinin ülkeye gelmesi daha sonraki gelişmeler. Ancak daha Kasım başında Fildişi Kıyısında, 10 bin kişilik "barış gücü"ndeki Fransız askerlerine saldırılar ve onbinlerce kişilik gösteriler, hesabın kapanmadığını gösteriyor.

Savaşın bilançosu üç milyonluk Liberya'da 150-200 bin, beş milyonluk Sierra Leone'de 50 bin ölü, yüz binlerce göçmen (Liberya'da nüfusun yarısı yerinden oldu), savaşa sürülen on binlerce çocuk. Arka planda, kâh sonradan İngiliz desteğiyle başkan olan Kabbah'ın İngiliz, Kanadalı, İsrailli şirketlerine, kâh Taylor'un uluslararası piyasaya sattığı Sierra Leone'nin "kanlı elmaslar"ı (ve elbette diğer altın, boksit, vb. zenginlikler). İzleri, Antwerp, Oostende, Londra, Tel Aviv gibi ticaret merkezlerine kadar sürülebilir.

Afrika'nın başlıca savaş meydanlarını harita üzerinde görmek için, doğal zenginliğin yoğunlaştığı alanlara bakılabilir (ör. *Le Monde Diplomatique*'in 2003 yılı atlası). Sözü ettiğimiz çatışmaları ABD, İngiliz, Fransız, vb. emperyalizminin çekişmesi olarak görmek doğrusu fazla bir indirgemecilik olmayacaktır. Parmağa takılan pırlanta yüzük, içilen kahve, cep telefonunda kullanılan koltan ya da arabadaki benzin Afrika halklarının kanıyla sulanmıştır.

İlkel paylaşım savaşlarının ötesinde, Afrika'nın dünya ekonomisindeki neo-liberal dönüşümden payını fazlasıyla aldığına, âdeta (Güney Afrika başkanı Mbeki'nin deyimiyle) bir "global apartheid" yaşadığına değinmiştik. Kalkıncı dönemin sonlarından, 1980'lerden itibaren Afrika'da çeşitli oluşumlara yol açan bu olgu, bu yazının ikinci bölümünde, ekonomisi, siyasi ve sınıfsal yapısıyla zaten ayrıca üzerinde durulması gereken Güney Afrika ile birlikte ele alınacak.

1. 15.-19. Yüzyıllar arası çoğu Batı Afrika'dan olmak üzere, Atlantik ya da Doğu Afrika köle ticaretinin 12 milyon kişiyi bulduğu sanılıyor (gemi, plantasyon, köle sahibi kayıtlarına göre). Kölelerin %10-20'si gemilerde, çok daha fazlası ise yakalanırken (çoğu kabile savaşlarında esir düşüp sömürgecilere satılanlar) ya da kıyıya götürülürken öldü. Kölelerin daha çok erkek olmasının etkilerini de hesaplayan projeksiyonlar, Afrika'nın 1850'de 25 milyon yerine 50 milyon nüfusa sahip olabileceğini gösteriyor.

2. Küba'nın 1975-88 arası Angola'da MPLA'nın ırkçı Güney Afrika ordusuna ve CIA güdümündeki güçlere karşı (başka bir çok Afrika ülkesindeki gibi) verdiği destek genellikle bilinir. Belki daha az bilinen, Che Guevara'nın 1965'de 128 Kübalı devrimciyle Lumumba'yı katleden Mobutu ve Çombe rejimine karşı direnenlere (ki Kabila da bunların arasındadır) yardımcı olmak üzere yedi ay bu bölgede kaldığıdır. Che, geri koşullarda büyük zorluklarla karşılaşarak bir sonuç elde edemedi döndü, yaşadıkları "Afrika Rüyası" kitabında yayımlandı.

HIV/AIDS Salgını ve Sermayenin Küresel Saldırısına Küresel Yanıt

İlkay Alptekin Demir

Rakamların ürkütücülüğünden kurtulan bir kişinin HIV/AIDS savaşımıyla günümüzün bütün önemli politik ve sosyal konuları arasındaki bağı görmemesi artık mümkün değil

Dünya AIDS Konferansı bu yaz Tayland'ın başkenti Bangkok'ta yapıldı. Son birkaç konferans gibi, Bangkok konferansı da dünyanın dört bir yanından gelen eylemcilerle ve Nelson Mandela ve Sonia Gandhi gibi katılımcılarla başlıca küresel politik gösterilerden birine dönüştü. Oysa geçmişte bu konferanslar esas olarak Batı'nın örgütlü gay, travesiti, seks işçisi hareketleri, madde kullananların temsilcileri ve son derece güçlü hasta hakları örgütleriyle bilim insanları ve ilaç şirketleri arasında yürütülen müzakereler ve polemiklerle gündeme geliyordu. Bu renkli görüntüler dışında bir de ölümcül hastalığa çare olacağı umulan ilaç ve aşı denemeleri ekrana ve manşetlere yansıtılıyordu. HIV/AIDS'le ilgili eylem ve etkinlikleri, biraz da önyargıyla medyadan izlemekle yetinen bir kişi için bu salgının mantığını anlamak oldukça güç olsa gerek. Sanki Batının "aşırılıklarından" kaynaklanan bir salgın birden bağlam değiştiriyor ve ansızın Nelson Mandela gibi isimlerin önderliğinde küresel kapitalizmin muazzam eşitsizliklerine karşı Afrika ve Asya'nın çılgılığına dönüşüyor. Bağlamda bir değişiklik olduğu bir gerçek, ama bu doğrudan salgınla değil salgına verilen yanıtlarla ilgili bir değişiklik aslında.

AIDS'İN BİR VİRÜS SALGINI OLDUĞUNUN ANLAŞILMASI ZAMAN ALDI

Salgın, "AIDS salgını" olarak ünlendi. AIDS "edinilmiş bağışıklık eksikliği sendromu" teriminin İngilizce kısaltması. Salgının bu adla ünlenmesinin birinci nedeni, başlangıçta etkenin bilinmemesi. Hastalık tıp literatürüne 80'li yılların başlarında girdi. "Önceden sağlıklı genç erkek homoseksüellerde görülen edinilmiş bağışıklık eksikliği" sonucunda ortaya çıkan fırsatçı enfeksiyonlardan ve nadir bazı kanserlerden oluşan ölümcül bir tablo şeklinde tanımlandı. Kısa zamanda hastalığa damardan madde kullanan kişilerin ve hemofili hastalarının da yakalanabileceği anlaşıldı. 1983 yılında "dört H"den söz edildiğini hatırlıyorum: Homoseksüel, Hemofilili, [H]eroininman ve Haitili'ler; o günlerin tıbbına göre "risk grupları" bu dörtliden oluşuyordu! AIDS terimi işte bu yıllarda yerleşti. 1984 yılında AIDS'e yol açan etkenin "Tanrı'nın gazabı"

değil, bir virüs olduğu anlaşıldı ve "retrovirüs" grubundan bu virüs HIV (insan bağışıklık eksikliği virüsü) olarak adlandırıldı. Esrarengiz hastalık bir HIV enfeksiyonuydu. Enfeksiyon 5-10 yıl belirti vermeksizin geliyor, giderek bağışıklık sistemini tahrip ediyor ve vücudun diğer bazı mikroplara ve kanserlere karşı direncini yıkarak, sonunda AIDS tablosuyla ölüme neden oluyordu. Bu ayrımın netleşmesinden sonra tıpta HIV enfeksiyonu terimi, tıp dışındaki tartışmalarda da HIV/AIDS terimi kullanılmaya başlandı. HIV enfeksiyonu AIDS arasında ayırım yapmak önemli; çünkü günümüzde üçlü ilaç tedavisinin uygulanması durumunda genellikle artık bağışıklık eksikliği (AIDS) tablosu gelişmiyor ve buna bağlı olarak fırsatçı enfeksiyonlar ya da kanserlerle ölüm görülüyor. Oysa HIV enfeksiyonunu tamamen iyileştiren bir yöntem henüz bulunamadı.

HIV/AIDS SALGINI TOPLUMU DERİNDEN ETKİLEYECEK VE TOPLUM SAĞLIĞI YAKLAŞIMLARINI KÖKTEN DEĞİŞTİRECEKTİ

ABD'de salgının ilk kez fark edildiği günlerde ortaya çıkan ve medya aracılığıyla bütün dünyaya yayılan ilk tepkilerden biri eşcinsellere karşı ayrımcılık ve damgalamaydı, ama salgına verilen ilk yanıtlardan biri de bu ayrımcılığa karşı uzun süreli bir savaşın başlatılması oldu. Bu savaş henüz her yerde kazanılmış değil, ama önemli yol alındığı bir gerçek. Bunu hasta hakları hareketleri ve tıp etiği tartışmaları izledi. Bu hareketlere ABD ve Avrupa'nın seçkin aydın ve sanatçı çevreleri katıldılar ve salgınlarla savaş ve toplum sağlığı alanı yepyeni yaklaşımlarla ve yeni katılımcılarla zenginleşip politikleşti. Victoria çağından kalma denetimci, kısıtlayıcı, yasaklayıcı, askerî terimlerle bezenmiş yukarıdan "kamu sağlığı" anlayışı hızla değişmek zorunda kaldı.

Aslında sanayi toplumunun modernist "hijyen" anlayışı 1950'lerin sonu ve 1960'ların başlarında da değişmeye başlamıştı. Dünya Sağlık Örgütü'nde sosyalist ülkelerin ve üçüncü dünyanın çabalarıyla sağlık yeniden tanımlanmış, sağlıklı yaşama hakkı ön plana çıkarılmıştı. Nitekim "sosyalizasyon" tartışmaları ve yasal düzenlemelerle bu değişim 1960 sonrasında Tür-

kiye'ye de yansımıştı. Geçmişin denetimci yaklaşımlarının yerini, halkçı ve toplumcu yaklaşımlar alıyordu. Bununla birlikte, toplum sağlığı alanında devletin hakları kısıtlama yetkisinden hakların gerçekleşmesini sağlama yükümlülüğüne geçmesi hiç de kolay değildi. Kaldı ki hasta hakları, hasta merkezli tıp ve "demedikalizasyon" konuları Batının gündemine bile 68 sonrasında, 70'li yıllarda girmeye başlamıştı.

İşte HIV/AIDS salgını bu alanlara yepyeni bir ivme kazandıracaktı. Geçmişte sağlık hizmetlerine ilişkin tartışmalarda daha çok güçsüzleri "koruma" perspektifi ağır basmıştı. Evet sağlık bir haktı, ama bu alanda savaşımlar (daha çok meslekten sağlıkçılar ve sağlık politikalarını oluşturanlar) onlar "adına" savaşıyorlardı. ABD ve Avrupa'da HIV/AIDS salgınıyla birlikte bu durum köklü biçimde değişti. Belki de tarihte ilk kez sağlık hakkı için savaşımın özneleri ön plana geçtiler. Acı ama gerçek: sağlık hakkı mücadelesinin gerçek sahiplerinin eline geçmesi için, Batı'nın seçkin aydınlarını ve sanatçıları da vuran ölümcül bir salgının yaşanması gerekmişti.

HIV/AIDS EYLEMCİLİĞİ VE YENİ TİPTE ÖRGÜTLENMELER

Konunun öznelerini bir araya getiren örgütlenmeler önce ABD'de dayanışma ağları olarak doğdu, daha sonra Avrupa'ya yayıldı. Ayırt edici özellikleri doğrudan konudan etkilenen kişileri bir araya getirmeleri, somut ve sonuç alıcı politik mücadeleye ağırlık vermeleri ve eylemci militan örgütlenmelerle profesyonel hizmet sunan örgütlenmeler arasındaki sınırları zorlamalarıydı.

İstanbul'da 1996'da AIDS Savaşım Derneği'nde bu örgütlerden birini yakından tanıma olanağı bulmuştuk. Bu, Fransa'daki AIDES örgütüydü. Michel Foucault'nun AIDS'ten ölümü ardından dostları 1984'te HIV/AIDS salgınına bu salgından birinci derecede etkilenen kişilerin yanıt vermesini hedefleyen bir dayanışma örgütü kurmuşlardı. Bu örgüt, son derece aktif bir hizmet ve mücadele örgütü olarak bugün de varlığını sürdürüyor. Yerel girişimlerin birleşmesinden oluşan bir federasyon şeklinde örgütlenen AIDES, "STK" etiği konusunu tartışmak isteyen herkesin yakından incelemesi gereken zengin bir örgütlenme ve çalışma etiği deneyimine sahip. Nitekim, bugün bile AIDES'in internet sitesine girerseniz, karşınıza önce çalışma etiği çıkıyor.

ABD'de ve Fransa'da sonraki yıllarda gelişen "ACT-UP" hareketi ise HIV/AIDS gibi özgül bir alanda yürütülen militan politik mücadelenin nasıl somut sonuçlar veren kalıcı bir mücadeleye dönüşebileceğini ve dünya çapında yayılabileceğini gösteren ilginç bir örnek. Bu örgüt ilaç şirketleri ve uluslararası sermaye karşısında 17 yıldır dimdik ayakta olmakla övünürken, hiç de haksız değil.

Geçtiğimiz yıllara damgasını vuran TAC Güney Afrika'daki "tedavi için eylem" örgütü. Son yıllarda Brezilyalı, Taylandlı, Hintli eylemciler ve dünyadaki diğer örgütlenmeler Kuzey'in ACT UP benzeri eylem-

ci örgütleriyle birlikte küresel bir cephe oluşturdular, tedavi ve hasta hakları konularında büyük ilerlemeler kaydettiler.

HIV/AIDS SALGINININ BAŞLARINDA PATENT SORUNLARI VE İLAÇ ŞİRKETİYLE İLİŞKİLER

HIV/AIDS salgınındaki ilk patent tartışmasını hatırlayanlar olabilir. Bu, hastalık etkeninin (virüsün) önce kimin tarafından bulunduğu tartışmasıyla ilişkiliydi. Virüsü Fransa'daki Pasteur Enstitüsü araştırmacıları bulmuş, ama ABD'deki Ulusal Kanseri Enstitüsü araştırmacıları virüsü çözümleyerek tarama testi doğrultusunda somut adımlar atmışlardı. Bu bilimsel bir yarışma olmakla kalmıyor, tarama testi gelirlerini ilgilendiren bir patent sorununa dönüşme eğilimi gösteriyordu. Ama henüz konu doğrudan büyük sermayenin eline geçmemişti. Dünyanın önde gelen bilim insanlarının çabalarıyla bu tartışma tatlıya bağlandı ve bilimsel araştırmaları ve önleme çalışmalarını destekleyen Dünya AIDS Vakfı oluşturularak ilk tarama testi gelirleri bu vakfa devredildi.

Bu ilk aşamada eylemciler ilaç tekellerine karşı yürüttükleri mücadelede, bu tekellerin ilaç araştırmalarını geciktirmelerini teşhir ediyorlar, deneme sürelerinin kısaltılmasına çalışıyorlar, tedavi denemelerine katılma hakkının genişletilmesini ve henüz onaylanmamış ancak umut vadeden tedavilere katılabilecek kişi sayısının artırılmasını talep ediyorlardı. ABD'nin New York, San Francisco gibi büyük kentlerinde her an her köşede çok farklı sosyal çevrelerden insanlar ölüyordu ve kimsenin bekleyecek zamanı yoktu. Ayrıca bilimsel araştırmalara ayrılan olanakların genişletilmesine çalışılıyor, hastalığın bağışıklık sistemini güçlendirme yoluyla yenilmesini hedefleyen yeni tedavi paradigmaları destekleniyordu. Her yeni bilimsel gelişme, her yeni ilaç yeni bir mücadele dalgası yaratıyor, ilaç şirketleri 24 saat gözetim altında tutuluyor, lokal-leri basılıyor, atıkları her adım ince elekten geçiriliyordu. Batı ülkelerinde '80'li yılların sonuna ve '90'lı yılların başına HIV/AIDS eylemcilerinin yaşam savaşımı damgasını vurdu denilebilir.

SALGIN EĞRİSİ VE HIV/AIDS SALGINININ DÜNYADA YAYILMASI

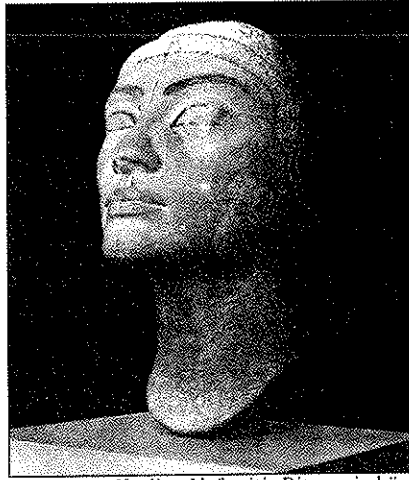
Bütün bu yıllar içinde salgının aslında cinsel bir tercihi olmadığı, vücut sıvılarıyla herkese bulaşabileceği, enfeksiyonun bulaştığı kadın sayısının giderek arttığı çoktan görülmüştü. HIV/AIDS salgını bütün bulaşıcı hastalıklara benzer bir salgın eğrisi izliyordu. Salgın önce yavaş yavaş yayılıyordu. Bu evrede hastalık seçici olarak riskli davranışların (korunmasız seks, sık sık kan nakli, cinsel eş sayısının fazla olması, mikrop- tıran arındırılmamış tıbbi gereçlerin kullanılması, şırınga paylaşımı gibi) daha yaygın olduğu bazı çevrelerde yoğunlaşabiliyordu. Öte yandan, denetim altına alınamayan her salgın eğrisinin, sonunda hızlı bir tırmanışa geçeceği biliniyordu.

HIV/AIDS salgınının merkezini oluşturan Sahra-altı Afrika'da yaşanan da bu olmuştur. Amerika'da "dört H" ile tanımlanmaya çalışılan salgın Afrika'da çoktan bütün topluma yayılmıştı. Özellikle salgının merkezinde yer alan Güney Afrika ülkeleri, sömürgecilikten çıkış koşullarında yaşanan büyük toplumsal altüst oluşlar, kitlesel göçler ve ırkçı apartheid rejiminin yarattığı gettolarla HIV/AIDS salgını için çok uygun bir ortam oluşturmıştı. Dünya Sağlık Örgütü ve daha sonra Birleşmiş Milletler AIDS örgütü (UNAIDS) tarafından her yıl yayımlanan rakamlar Afrika gerçeğini ortaya koyuyordu. Giderek artan ölümlere karşın, Afrika'da fırsatçı enfeksiyonların tedavisi bir yana, acıların dindirilmesi için bile ilaç bulmak çok zordu. Salgını denetim altına alma çabaları da başarılı olamadı. Birçok ülkede sağlık hizmetlerinde lastik eldivenler bile bulunamıyor, enjektörler tekrar tekrar kullanılıyordu. Öte yandan muazzam bir yoksulluk içinde, insanlık dışı koşullarda yaşayan insanlara riskli davranışlardan kaçınmalarını söylemek de etkili olamıyordu. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü'nün Küresel AIDS Programının yöneticisi Jonatan Mann 90'lı yılların başlarında ani bir kararlar görevini bıraktığında, "Afrikalı bir gence gelecek sunmaksızın prezervatif sunmanın" kendini aldatma olduğunu söyleyecekti.

Afrika'da salgın eğrisi tırmanışını sürdürdü. Rakamlar her yıl katlanarak arttı. Afrika'ya Brezilya eklendi. Tayland'daki patlama yaşandı. Hindistan dikkatleri üzerine toplamaya başladı. Ve nihayet Berlin duvarının yıkılmasından sonra yaşanan büyük sosyal altüst oluşlarla HIV/AIDS salgını hızla eski sosyalist ülkelere doğru kaymaya başladı.

Bu yaz yayımlanan en son tahminlerde düzeltmeler yapılarak, rakamlar düşürüldü. Bu düşürülmüş rakamlar bile inanılmaz derecede ürkütücü. Kendisi farkında olsun olmasın, dünyada HIV/AIDS'le yaşayan insan sayısının 38 milyon dolaylarında olduğu tahmin ediliyor. Bunların 2 milyonu 15 yaşından küçük çocuk ve yarısı kadın. Sahra altı Afrika'da HIV/AIDS'li kişilerin %57'si kadın. Yalnızca 2003 yılında dünya çapında 5 milyona yakın kişinin enfeksiyona yakalandığı tahmin ediliyor. Bu saat başına 500'ün üzerinde insan demek. Hastaların büyük çoğunluğunun henüz tedavi olanaklarından yararlanmadığı bugünkü koşullarda da yılda 3 milyon kişi ölüyor. Bu da günde 8000 ölüm demek. 1981 yılıyla 2003 sonu arasında dünya çapında AIDS'ten ölen toplam insan sayısı 20 milyon. Mandela iki dünya savaşında ölenlerin toplamından daha büyük bir felaketle yüz yüze geliyor. Salgın en çok gençleri etkiliyor ve dünyada her gün 6000'in üzerinde genç enfeksiyona yakalanıyor.

Bir de yetimler sorunu var. HIV/AIDS hastalığı

Kraliçe Nefertiti. Bitmemiş büst. M.Ö. 14. Yüzyıl

esas olarak doğurgan yaştaki kadınları ve aktif nüfusu etkiliyor. Cinsel yolla da bulaşma olması çoğu zaman hem babanın, hem de annenin kaybedilmesine yol açabiliyor. Afrika ülkeleri AIDS yetimleriyle dolu. Sahra altı Afrika'da yaşayan AIDS yetimlerinin sayısı 12 milyon olarak tahmin ediliyor. Bir Birleşmiş Milletler görevlisi "Zambiya'da (AIDS hastalığının) dokunmadığı bir aile bulmak çok zor. HIV/AIDS'le bağlantılı bir ölüme tanıklık etmemiş çocuk bulmak da çok zor," diyor. Yine Birleşmiş Milletler'den Sephen Lewis şu tabloyu anlatıyor: "...Zambiya'da, [HIV/AIDS] yetim sayısının denetim dışına çıktığı söylenen bir köye götürüldük. Bir eve girdik ve şu tabloyla karşılaştık: kapının hemen solunda 84 yaşında bütünüyle kör bir yaşlı erkek oturuyordu. Bu yaşlı adamın biri 76, diğeri 78 yaşındaki son derece zayıf iki eşi kulübenin içinde oturuyorlardı. Dokuz çocuklarından sekizi ölmüştü, dokuzuncusu da bir köşede ölmekteydi. Yerlerde yaşları ikiyle on altı arasında 32 yetim çocuk vardı ve kulübenin içinde kıpırdayacak, hatta nefes alacak yer bile kalmamıştı. Büyükanne ve büyükbabaların yetim kalan torunlarına bakması günümüzde çok yaygın bir durum."

Sahra-altı Afrika'da HIV/AIDS salgınının etkileri son derece ağır ve demografiden, aile yaşamına, sağlık sektöründen eğitime, kalifiye işgücünden aktif nüfusa kadar toplum yaşamının bütün alanlarını kapsıyor. Bu yük hiç bir Afrika ülkesinin tek başına üstesinden gelemeyeceği bir yük. Ve Güney Afrika'nın kararlı eylemlerine karşılık, birçok ülkede ve bölgede sorunun boyutları umutsuzluğu ve inkarı besliyor.

Bu yıl yayımlanan bölgesel istatistikler de ürkütücü. Düzeltilmiş tahminlerde Sahra-altı Afrika 25 milyonla başı çekmeye devam ediyor. Onu 6.5 milyonla Güney ve Güney Doğu Asya bölgesi izliyor. Latin Amerika 1.6 milyonla durulma eğilimi gösteriyor. Kuzey Amerika da 1 milyon dolaylarında dolaşmaya devam ediyor. Buna karşılık 1.3 milyonla Doğu Avrupa ve Orta Asya bölgesi, 1 milyonla Doğu Asya, yaklaşık 500'er binle de Karayipler ve Kuzey Afrika ve Orta Doğu bölgesi salgın eğrisinin giderek yükseldiği yeni alanlara işaret ediyor.

ÖNLEME VE TEDAVİ ÇALIŞMALARI

Önleme alanında bazı ülkelerde bazı çevrelerde başarıları sonuçlar alındı. Bu sonuçların hepsi salgın baha-nesiyle hak ihlallerini yoğunlaştırmak yerine insan haklarına önem verilmesi durumunda salgının yayılmasının daha kolay yavaşlatılabileceğini vurgulayan Jonatan Mann'ı destekliyor. Salgının yayılmasını önlemek insan haklarını ve sosyal hakları güçlendirmekle el ele ilerliyor, insan hakları ve sosyal haklar zayıf-

ladıkça salgın da başını alıp gidiyor. Nitekim, ABD’de beyaz yakalı beyazlar arasında giderek dene-
tim altına alınmaya başlayan salgın bu kez siyah ka-
dınlar arasında yayılıyor. Özellikle polisiye önlemlerin
ağır basmaya devam etmesi durumunda, madde kulla-
nımı ve paralı seks ortamında güvenli davranışları yer-
leştirmek hemen hemen imkânsız. Kaldı ki,
HIV/AIDS’in tedavisi olmayan ölümcül ve damgalayı-
cı bir hastalık olarak algılanması ve tedavi olanakla-
rına herkesin erişememesi de insanların test yaptır-
maktan kaçınmalarına, inkâra ve boş vermeye, bu da
salgının daha da yayılmasına yol açıyor.

Nitekim 1996’ya kadar bütün dünya umutta ve
umutsuzlukta eşit bir konumda, benzer sorunlarla baş
ediyordu. O güne kadar sürdürülen tek ilaçla tedavi
çabalarıyla yaşam kalitesini düzeltme dışında hiç bir
sonuç alınmamıştı. Tek ilaçla tedavi yaşamı uzatmı-
yordu. Tedavide büyük ileri adım 1996 yılının sonla-
rına doğru işte bu koşullarda atıldı. Bu tarihte dok-
torlar virüsün vücutta çoğalmasını üçlü ilaç tedavisiyle
durdurmayı başardılar. Bu tam iyileşme anlamına
gelmiyor, ama artık bağışıklık sisteminin çökmesini
önlemek mümkün. Tek ilaçla tedavide başarı sağlana-
mamasının temel nedeni, HIV virüsünün ilaca karşı
hızla direnç geliştirmesi ve tedavinin etkisini yitirme-
siydi. Virüslerin önemli bir özelliği mutasyonlarla de-
ğişim geçirme yetilerinin yüksek olmasıdır. Mutasyon
hızı çok yüksek olan grip virüsü kadar hızlı olma-
makla birlikte, HIV virüsü oldukça hızlı değişebiliyor-
du. Geçmişte benzeri bir durum tüberkülozla savaşım-
da yaşanmış ve sonunda tüberküloz çoğul ilaç tedavi-
siyle denetim altına alınmıştı. Çözüm tıbbın elindeydi,
ama oraya bakmayı bilmek gerekiyordu. Çoğul ilaç
tedavisiyle virüsün değişim yoluyla yeni ortama uyum
yapmasına fırsat tanınmıyor ve virüsün çoğalması de-
netim altında tutuluyordu. Bilim çevreleri “Darvin bir
kez daha haklı çıktı,” doğal seçimin yasaları ağır bas-
tı diyorlardı.

Üçlü tedaviyi uygulayabilen ülkelerde ölümler hız-
la azaldı. Bağışıklık sistemi çok bozulmuş kişilerde
bile iyi sonuçlar alınmaya başlandı. İlaçların yan et-
kileri ağırdı, uygulanmaları güçtü, ama tedaviyle ha-
yatta kalmak artık mümkündü. İlk araştırmaların üze-
rinden 15 yıl geçmiş, ama ölümlerin durdurulabilece-
ği gösterilmişti.

O tarihte HIV/AIDS salgınının henüz yavaş yayıl-
dığı Türkiye’de örgütlenen hastalar, bu hastaların te-
davileriyle ilgilenen hekimler ve diğer HIV/AIDS ey-
lemcileri zamanın sağlık bakanının da duyarlı davran-
masıyla imkânsız başardılar ve Türkiye’de İngiltere-
re’den birkaç ay önce, 1997 başında üçlü tedavi si-
gorta kapsamına alındı. Bu karar — tedavinin izlen-
mesine olanak veren viral yük testinin sigorta kapa-
mına alınması gibi irrasyonel tutumların eşlik et-
mesine ve Yeşil Kartlı hastaların kesintisiz tedavisin-
de ciddi sorunlar yaşanmasına karşın — Türkiye’de
tedavi hakkı kazanılmıştı. Bu satırları kaleme alırken
1996 sonlarında ve 1997 başlarında bütün bilgisini ve
olanaklarını tedavi hakkı savaşımının hizmetine sunan

ve hastalar arasındaki dayanışmanın güçlenmesi için
büyük bir özveriyle çaba harcayan, ama üçlü tedavi-
nin başlatılmasından çok kısa bir süre önce bağışık-
lık sistemi bir tümöre yenik düşen bir AIDS Savaşım
Derneği gönüllüsünü anmadan edemiyorum.

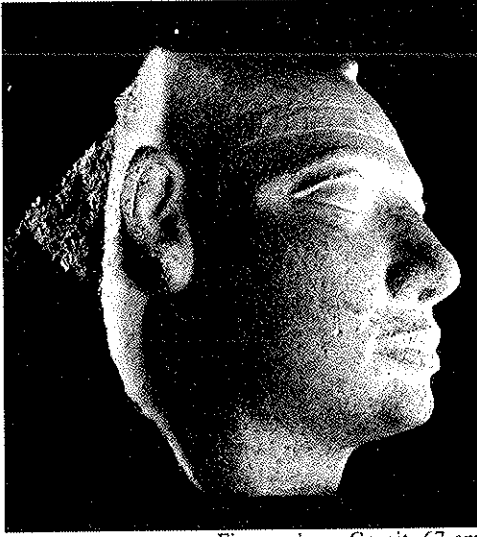
AFRİKA VE ASYA’NIN KENDİ KADERİNE TERK EDİLMESİ VE İLAÇ TEKELLERİNİN ACIMASIZ PATENT SAVAŞLARI

Üçlü HIV/AIDS tedavisi son derece pahalı bir teda-
viydi. Bir kişinin yıllık tedavi masrafı 10 bin doları
buluyordu. Bu rakamlar ABD için bile çok yüksekti
ve tedaviye erişim olanaklarını artırmak için büyük
mücadeleler yürütülmesi gerekecekti. Salgının büyük
kitleleri etkilediği Afrika ve Asya ülkelerinde ise bu
fiyatlardan bu ilaçları kullanma şansı bulanlar yalnız-
ca ufak bir azınlıktı. Batı ülkelerinde üçlü tedavinin
yarattığı sevinç dalgasına karşılık, Afrika ve Asya’yı
giderek çaresizlik duygusu sarıyordu. Başlangıçta ay-
nı umutsuzluğu ve aynı umutları yaşayan dünya, ar-
tık yeniden Kuzey-Güney ve Doğu-Batı’ya bölünüyor,
Afrika, Asya ve Latin Amerika kendi kaderine terk
ediliyordu.

Üstelik bu yıllarda uluslararası sermayenin yeni bir
saldırısı gündemdeydi. Dünya ticaret anlaşmaları çer-
çevesinde TRIPS (Trade-Related Aspects of Intellec-
tual Property Rights – Entelektüel Mülkiyet Hakları-
nın Ticaretle İlgili Yönleri) anlaşması imzalanmış,
ilaçta 20 yıllık patent hakkı koruma altına alınmıştı.
İlaç tekelleri yeni kazanımlarını korumak için tetikte
bekliyorlardı. Salgının çok yayıldığı, hasta sayısının
çok yüksek olduğu yoksul ülkelerde hastalara üçlü te-
daviyi sağlama olanaksızlığına, bir de uluslararası ilaç
tekellerinin ve onların arkasındaki ABD’nin patent an-
laşması çerçevesindeki baskıları eklenecekti.

Nitekim ilk baskılar henüz üçlü tedavi geliştirilme-
den önce Tayland’a karşı yöneltilmişti. Salgınının bü-
yük bir patlama yaptığı bu ülkede HIV/AIDS tedavi-
sinde kullanılan bazı ilaçları yerli şirketler üretmeye
başlamıştı ve ilaç fiyatları çok düşmüştü. Tayland için
TRIPS anlaşması henüz yürürlüğe girmedeği halde,
uluslararası tekeller ABD hükümetinin Tayland’ı teh-
dit etmesini sağladılar ve ticaretinin büyük bir bölü-
münü ABD’yle yapan bu ülke bir süre baskılara bo-
yun eğerek geri çekildi.

İlaç tekellerinin ve ABD’nin hedef aldığı bir baş-
ka ülke de Brezilya’ydı. HIV/AIDS vaka sayısının çok
yüksek olduğu bu ülke daha 1996 yılından başlaya-
rak uluslararası ilaç tekellerinin ticari markalı ilaçları
nın kopyaları olan markasız jenerik ilaçları üretmeye
ve dağıtmaya başlamıştı. İlaç tekelleri ve ABD Bre-
zilya’ya baskı yaptılar. Brezilya TRIPS’in 31. madde-
sinin serbestçe yorumlayarak kendini savunuyordu. Bu
madde ulusal çıkarlar gerektirdiğinde hükümetin patent
hakkını bir yana bırakabileceğini ve yerel şirketlerden
birine “zorlayıcı ruhsat” vererek patent sahibi firmaya
ilacın satışı üzerinden “yeterli bir ödeme” yapılması
koşuluyla ilacın ucuz jenerik formunu ürettirebileceğini
öngörüyordu. Çok güçlü bir HIV/AIDS savaşımı

Firavun başı. Granit. 67 cm.
Eski krallık dönemi. (M.Ö. 2575-2135)

hareketinin bulunduğu Brezilya bütün dünyadan eylemcilerin de desteğiyle müzakereleri zamana yayararak, ABD'nin ve ilaç tekellerinin saldırılarını yıllarca ustaca püskürtmeyi başardı.

Hedef alınan bir başka ülke de Güney Afrika oldu. Bu ülke HIV/AIDS salgınından en çok etkilenen ülkelerden biriydi. Anne sağlığı hizmeti veren kurumlara başvuran gebe kadınlar arasında yapılan araştırmalara göre 1990 yılında bu grupta %0.8 olan HIV pozitiflik oranı sürekli yükselmiş ve 1991'de %1.4, 1992'de %2.4, %93'te %4.3, 1994'te %7.6, 1995'te %10.4, 1996'da %14.2, 1997'de ise %17'ye çıkmıştı. Apartheid'dan yeni çıkan ülke sosyal ve politik değişikliklerle uğraşırken, bu HIV/AIDS patlaması yaşanmıştı. Mandela başından beri HIV/AIDS eylemcilerini yöreklendiriyor, salgına karşı halkı bilinçlendirmeye, önlemler alınmasını sağlamaya çalışıyordu. Üçlü tedavinin başarısı görülür görülmez Güney Afrika hükümeti 1997'de jenerik ilaç üretimi için "zorlayıcı ruhsat" çıkarılabilmesine olanak veren yasal değişiklikleri yapmaya başladı. İlaç tekelleri derhal Güney Afrika'yı hedef aldılar, hükümetin attığı yasal adımlara karşı dava açtılar ve ABD'nin bu ülkeyi sıkıştırmasını sağladılar. Ama bu kez sert bir kayaya çarpmışlardı. Ülkede yeni kurulan son derece güçlü tedavi için eylem örgütü TAC, ABD'ye karşı ulusal ve uluslararası bir direniş örgütledi. ABD'de militan HIV/AIDS eylemcileri ve siyah hakları hareketi de Güney Afrika'ya baskı uygulamaya kalkan Al Gore'u topa tuttu. ABD geri çekildi. İlaç tekelleri de 2001 yılında Güney Afrika hükümetinin jenerik ilaçlar için yasal girişimine karşı açtıkları davayı geri çekmek zorunda kaldılar. Bu büyük bir zaferdi; nitekim öyle de yaşandı. Ama değerli yıllar yitiriliyor, sayıları hızla artan hastalara tedavi olanakları sunulamıyordu. Güney Afrika'da gebe kadınlar arasında HIV pozitiflik oranı 1997'de %17'yken, ilaç şirketlerinin davalarını çektileri 2001 yılında bu oran %25.8'e çıkmıştı.

GÜNEY AFRIKA'NIN SIRTINDAKİ AĞIR YÜK VE GARİP BİR TARTIŞMA

Bu tartışmaların ortasında, 2000 yılında Güney Afrika'nın Durban kentinde gerçekleştirilen Dünya AIDS Konferansı, Mandela'dan sonraki Devlet Başkanı Mbeki'nin AIDS'e HIV virüsünün değil, yoksulluğun neden olduğunu ileri sürdüğü son derece garip bir tartışmaya sahne oldu. Mbeki mecazi anlamda konuşmuyor, bu doğrultuda görüşleri olan bazı ABD'li muhalif bilim adamlarıyla kurduğu bağlardan söz ediyordu. Mbeki bu görüşlerini daha önce de dile getirmiş, ama bu konferansta geri alacağı umulmuştu. Konuşmasının bütünü Kuzey-Güney eşitsizliğini teşhir eden son derece haklı argümanlarla doluydu. Ama Mbeki konuşurken bazı TAC eylemcileri bu tartışmaların yürüttükleri ölüm kalım savaşıyla bir ilgisi olmadığını söylediler ve hükümeti konuşmak yerine hastalara tedavi olanaklarını sağlamaya davet ettiler. Doğal olarak bu konferans Mbeki ile bilim insanları arasındaki polemiklere de sahne oldu. İmkânsız bir görevle karşı karşıya kalan Güney Afrika hükümeti bu gibi tartışmalarla sorumluluklarını üstlenmekten mi kaçınıyordu? Bulutları dağıtan, toplantının kapanış konuşmasını yapan Nelson Mandela olacaktı. Ağzından çıkacak her sözünün milyonlarca insanın yaşamı üzerinde yapacağı etkiyi bilmenin sorumluluğunu taşıdığını, hapishanede geçen uzun yılların kendisine sözlerin değerini öğrettiğini söylüyordu Mandela. Bilimsel konuları tartışacak konumda olmadığını, ancak konferanstaki tartışmaların artık taraflardan hiçbirinin haklı olamayacağı bir noktaya geldiğini bilecek kadar deneyim sahibi olduğunu, bu tartışmayı artık burada kesmek gerektiğini ekliyordu. Başkana güvendiğini, bilimin yolundan ayrılmayacağına inandığını, ülkenin bilim çevrelerinin de bilimsel özgürlüğe büyük değer verdiklerini ve bilime politika karıştırılmaması konusunda çok duyarlı olduklarını bildiğini söylüyor, "Ama yükün en ağır bölümünü taşıyan bu Kıtaya ve dünya halklarına, özellikle de yoksullara sorarsanız, bize artık bilimin mi yoksa politikanın mı üstün olduğu tartışmasına bir son vererek, acı çeken ve ölmekte olan insanların ihtiyaçlarına yanıt vermemizi isteyeceklerdir. Bunu başarmanın tek yolu da birlikte çalışmaktır," diyordu. Tedavi konusuna doğrudan değinip, hükümeti bağlamaktan özenle kaçınan Mandela, yine de yüreklerine su serpmişti. Ama Güney Afrika'nın tedavi programını başlatacağını açıklayabilmesi için aradan üç yıl daha geçmesi, patent sorunlarının dünya çapında çözülmesi, ilaç fiyatlarının uygulanabilir düzeye inmesi, üstelik bir de uluslararası yardım fonlarının seferber edilmesi gerekecekti.

İLAÇ TEKELLERİNİN KÜRESEL SALDIRISINA KARŞI KÜRESEL YANITIN ZAFERİ

İlaç tekelleriyle Afrika, Asya ve Latin Amerika arasındaki patent savaşında ilk kalıcı zafer 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün Doha toplantısında alındı ve TRIPS netleştirilerek kişisel bir hak olan patent

hakkının toplum sağlığının üzerinde olamayacağı net biçimde ortaya konuldu. Ancak ABD aracılığıyla ilaç şirketleri engellemelerini sürdürdüler ve Doha kararının uygulamaya konulmasını geciktirdiler. Bu arada ilaç şirketleri zaman kazanıyor, tek tek ülkeleri indirimli ilaç müzakerelerini sürdürüyor ve görüşmeleri anlaşmalarla sonuçlandırıyorlardı. HIV/AIDS eylemcileri Birleşmiş Milletlere ve Dünya Sağlık Örgütü'ne baskı yaparak bu gidişe bir son vermesini ve patent sorununda inisiyatifini ele almasını talep ettiler. Nitekim Mayıs 2002'de yapılan bir Dünya Sağlık Örgütü toplantısında yoksul ülkelere yana bir karar çıktı, ama ABD Dünya Sağlık Örgütü'nden çekilme tehdidiyle gelişme olmasını engelledi. Zaman geçiyor, her geçen gün binlerce kişi ölüyor. Bu arada patent sorunu bahanesiyle zengin Kuzey ülkelerinin katkılarıyla oluşacak fonlar da gecikiyordu.

Bununla birlikte artık geri dönülmez bir noktaya varılmıştı. Medyanın dikkat çektiği ilginç görüntülerden biri, ilaç tekellerinin Güney Afrika, Brezilya, Tayland ve Hindistan'a karşı açtığı savaşta bu tekellerin arkasındaki devlet olan ABD'nin eski başkanı Clinton'un bu süreçten âdeta eğitilerek çıkması ve oluşturduğu vakıfla 2002 Barselona Dünya AIDS Konferansında Mandela'nın yanında yer almasıydı. Bir başka gelişme de Dünya Sağlık Örgütü'nün 2003 yılında yayımladığı bir raporla ilaç fiyatları arasındaki farkların saydamlaştırılması, denetim olanağı sağlanması oldu. Kanada sorunun çözümü için dünyayı sıkıştıran ülkeler arasında yer aldı. Avrupa Birliği (her zamanki gibi bölük pörçük ve zayıf bir sesle de olsa) Afrika'ya destek veren bir anlaşma yapılmasından yana olduğunu gösterdi. Ve nihayet, Doha kararından iki yılı aşkın bir süre sonra, 2003 yaz aylarında Dünya Ticaret Örgütü bu ilk kararı netleştiren uygulama prosedürünü kabul etti. ABD'nin çabalarıyla sınırlı, kontrollü ve bürokratik de olsa, özel durumlarda jenerik (markasız) ilaçların ruhsatlandırılması ve ithalatı benimsenmişti. Birleşmiş Milletler, Kuzey'in katkılarıyla oluşturulan Küresel AIDS Fonu ve Clinton Vakfı Güney ülkelerindeki jenerik ilaç şirketleriyle pazarlıklarını sürdürdüler ve sonunda Nisan 2004'te bir Güney Afrika firması ve dört Hint firmasıyla anlaşarak jenerik ilaç sorununu çözdüler. Üçlü tedaviyi Afrika ve Asya'daki milyonlarca insana ulaştırabilme kapısı nihayet açılmıştı. ABD'de yılda kişi başına 10 bin dolar dolaylarındaki tedavi bu anlaşmayla kişi başına yılda 140 dolara düşürülmüştü. Üstelik tedavi sadeleştirilmiş, üçlü tedavi günde iki kez alınacak iki hapa indirgenmişti.

Bekleneceği gibi, Bush yönetiminde ABD engellemelerine bugün de devam ediyor. Afrika ve Asya'da HIV/AIDS savaşımı için oluşturulan fonlara yapmaya söz verdiği katkıyı yapmıyor. Verdiği yardımları şantaj ve boyun eğdir-

me temelinde ikili anlaşmalara bağlıyor. Jenerik ilaçlar konusunda kazanılan büyük zafere karşın ilaç tekellerinin çıkarlarını kollamaya devam ediyor. Üstelik bütün dünyaya HIV/AIDS'in "cinsel perhiz" ve "sadakatle" önlenmesini kabul ettirmeye çalışarak, önceliği prezervatif dağıtımına veren ülkeleri boykot ediyor. Uluslararası sermaye ve muhafazakar yeni sağ el ele henüz "kötülerin yenilmediğini" gösteriyorlar.

Küresel eylemcilerin kazandıkları zaferin yaşama geçirilmesi de kolay değil. Bugün dünyada ilaç tedavisine başlama aşamasında olmasına karşın, henüz bu olanağı bulamamış insanların sayısı 5.5 milyon. Bu kişilerin çoğu Afrika'da yaşıyor. Bu ülkelerde HIV/AIDS tedavilerini uygulayabilecek eğitilmiş doktor sayısı yeterli değil. Tedavinin izlenmesi için gerekli viral yük ölçüm teknolojisi uygulanmasına henüz yaygın olanak bulunmuyor. Yoksulluk, bulaşıcı hastalıklar ve yaşam güçlükleri bu ülkelerde insanların HIV enfeksiyonu bulaştıktan 2 yıl sonra ölmelerine yol açabiliyor. Oysa Batı ülkelerinde tedavi edilmeyen bir kişinin bulaşma sonrasında ortalama yaşam süresi 10 yıl dolaylarındaydı. Üstelik hâlâ ayrımcılık ve damgalanma korkusu insanların test yaptırmasını ve çok geç olmadan tedaviye başlamalarını önüyor. Bunların ötesinde ayrılan paraların harcanmasında şeffaflık, gereksiz harcamaların önlenmesi, jenerik ilaçların kalite denetimi, önleme çalışmalarında başarı kazanılması ve gelecekte tedavinin mali yükünün karşılanamaz noktalara yükselmesinin önlenmesi gibi onlarca sorun var.

Birleşmiş Milletler AIDS Örgütü yöneticisi Peter Piot bu yaz gerçekleştirilen Bangkok Konferansı'nda katılımcıları aşırı iyimserliğe karşı uyarıyor ve bütün teknik sorunların üstesinden gelindiğinde bile, "Önümüzde son derece güç kararlar var," diyordu. Bu kararlardan en dramatik olanı tedavide önceliğin kime verileceği sorusu. Peter Piot bu kararlara HIV/AIDS'li kişilerin de katılması gerektiğini vurguluyor.

Jenerik ilaçlar savaşımının kazanılmasıyla HIV/AIDS konusunun politik öneminin kaybolduğu sanılmamalı. Çok değerli bir doktor olmasına karşın, Birleşmiş Milletler AIDS Örgütü yöneticisi olarak bugüne kadar yakıcı sorunlarda bağlayıcı sözlerden kaçınmasıyla ünlü Peter Piot, son Bangkok Konferansı'nda Afrika'nın ve yoksul ülkelerin borçları sorusunu gündeme getirdi ve bu borçlar silinmeden HIV/AIDS savaşımında gerçek bir ilerleme sağlanamayacağını belirtti. Görüldüğü gibi, insanlık tarihindeki bütün büyük salgınlarda olduğu gibi HIV/AIDS salgını da çağına ayna olmaya devam ediyor. Rakamların ürkütücülüğünden kurtulan bir kişinin HIV/AIDS savaşımıyla günümüzün bütün önemli politik ve sosyal konuları arasındaki bağı görmemesi artık mümkün değil.

Çömlek taşıyan hizmetçi kız. Ahşap yontma. M.Ö. 14. Yüzyıl

Sağlıkta Deform

Dr. Turgay Yerlikaya

Vatandaşın "sağlık" kullanılarak daha ne kadar sağlanabileceği zamanla görülecek. Sağlanamayacak durumda olanlar için ne gibi çöplüklerin oluşacağını da hep birlikte göreceğiz

A KP hükümeti, 12 Eylül sonrası kurulan en gözü kara hükümet olarak el atmadığı alan bırakmadı. Dönem dönem gündeme gelen yasal düzenlemelerin hepsi birer reform olarak sunuldu. Hattâ en son ceza yasası bir "devrim" olarak ifade edildi.

Tüm bu gelişmeler bir yandan Avrupa Birliği tartışmaları ile birlikte yürüdüğünden, Avrupayı demokratik haklar açısından fersah fersah ilerde belleyen herkes tarafından olumlu olarak algılandı ve algılanmaya devam ediyor. "Türkiye geri bir ülke, Avrupa birliği sayesinde pek çok yeni yasa çıkıyor, bunlar ülkeyi hem demokratik hem zengin yapacak." Algı bu. Böyle olunca da kralın çıplaklığını gören kimse yok. (Çocuklar dışında. Hani sol da çocuktur ya biraz!)

Eh, tabii ki sınıflar rafa kalkar, ekonomik alan indirgemecilik eleştirisiyle gündem dışında tutulursa, yapılanlar Doğu-Batı karşıtlığı, modernizasyon/Batılılaşma, tutuculaşma eksenleri üzerinden tartışılır ve küreselleşme kavramı bir yeni dinsel dokunulmaz olarak sunulursa olan biteni anlamak hem güçleşir, hem de çelişik görüntüler ortaya çıkar.

Aslında marksistler için durum basit. Basit olması bazılarını şaşırtıyor ve "hayat bu kadar basit olamaz" dedirtiyor olabilir ama öyle. Türkiye çok net olarak aslında sermayenin ihtiyaçlarına göre yeniden kurgulanıyor. Sermayenin ihtiyaçlarına denk gelmeyen ne varsa kaldırılıyor ve ne gerekiyorsa yapıyor.

İşin yukarıda da belirttiğimiz tuhaf yanı, AB süreci hep bir tür, algıda kırılma yaratarak yanlış okumaya neden oluyor. Ve biz bazen reform ile deformu ayırt edemez hâle geliyoruz.

SAĞLIKTA OLAN BİTEN NE?

AKP hükümeti iktidara geldiği andan beri sağlık alanına ilişkin pek çok uygulamaya girişti. Bunların arasında yeni iş yasası ile birlikte onun öngördüğü düzenlemeleri içeren işçi sağlığı yönetmelikleri ve aile doktorluğu sistemi ilk akla gelenler. Diğer yandan Sağlık Bakanlığı'nın Çalışma Bakanlığı ile yaptığı protokol ve SSK'lıların Sağlık Bakanlığı kurumlarından hizmet almaya

başlaması bugün daha da ileriye götürülerek SSK sağlık kuruluşlarının Sağlık Bakanlığı'na devri aşamasına gelinmiştir. İşçi sendikalarının karşı çıkışı bu süreci nasıl etkileyecektir bilinmez ama ortak kullanım protokolü bile yeterince deformasyon sağlamıştır. SSK hastanelerinin ve SSK'lıların sorunlarını çözmediği gibi, Sağlık Bakanlığı kurumlarında da verimsizliğe ve kaosa neden olmuştur.

Bu arada hükümet bir yandan bunları yaparken, öte yandan kendisine muhalefet edebilecek güçleri de zayıflatma peşinde. Bunun bir örneği, işçi sağlığı alanında Türk Tabipler Birliği'nin etkinliğini kırmak ve bazı yetkilerini almaktır; yeni hazırladıkları Meslek Birlikleri Kanunu ile de alandaki örgütleri siyasi iktidarın denetimi altına sokmayı hedeflediklerini görüyoruz.

NE OLACAK?

böylece sağlık alanı bir yandan sermayenin tam egemen olduğu bir alan, bir pazar alanı hâlini alırken, öte yandan muhalefetin de olmadığı dikensiz gül bahçesi olması hedefleniyor.

Aslında AKP'nin yaptığı ve yapmaya çalıştıkları hiç de yeni şeyler değil. Süreci şöyle kısaca hatırlayacak olursak 12 Eylül anayasasına kadar geri gitmek gerekecek. Sağlık 12 Eylül ile birlikte devletin görevi olmaktan çıkıp devletin düzenleyicisi olduğu bir alana dönüştü. "Özelleştirme" sürecinin temel alanlarından biri olan sağlık kapitalize edilebilmesi için gerekli anayasal zemine kavuşturuldu. Tabii ki zemine kavuşmak gerekli diğer adımların hemen atılmasını sağlamaya yetmedi. Turgut Özal döneminden itibaren pek çok adım atılmaya çalışıldı, ancak bunların önemli bir kısmı havada kaldı.

NEYDİ BU ADIMLAR?

İlk adım Mayıs 1987'de çıkartılan "3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu"dur. Daha sonra DPT'nin hazırladığı "Türkiye Master Planı" (1989) ve "Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü"nin kurulmasıdır (1990-91). Ardından 1992'de "1.Ulusal Sağlık Kongresi" top-

lanmıştır. Daha sonra Mart 1993'de "Sağlık Kanunu Tasarı Taslağı, Sağlık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarı Taslağı, Bölge Sağlık İdareleri Kanun Tasarı Taslağı ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarı Taslağı". Kasım 1996 tarihinde "Sağlık Finansman Kurumu Kuruluş ve İşleyiş Kanunu, Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri ve Aile Hekimliği Kanunu ile Hastane ve Sağlık İşletmeleri Temel Kanunu tasarı taslakları hazırlanmıştır, Nisan 1997'de ise taslaklar revize edilerek sunulmuştur. Daha sonra üç taslak bir araya getirilerek "Kişisel Sağlık Sigortası Sistemi ve Sağlık Sigortası İdaresi Başkanlığı Kuruluş ve İşleyiş Kanunu" tasarı taslağı hazırlanmıştır.

Eylül 99 da Sosyal Güvenlik Yasası, Ekim 1999'de "Sağlık Sandığı Kurumu Kanunu" tasarı taslağı yayınlandı.

12 Eylül sonrası döneme özellikle sağlık alanından bakıldığında, tüm hedefin 24 Ocak kararları ile ifade edilen politikaların hayata geçirilmesi olduğunu görebiliyoruz. Ulusu hükümeti, Özal hükümeti, SHP-DYP koalisyon hükümeti, RP-DYP, DSP-MHP-ANAP hükümetleri hepsi aynı yaklaşıma sahip olmuş ve aynı hedefleri gerçekleştirmeye çalışmışlardır. İnsanlar da farklı politikalara oy verdiklerini düşünürken tamamen aynı yasal değişikliklerin savunusunu yapmışlardır.

Sağlık alanında "Reform" olarak bahsedilen değişikliklerin üç boyutu vardı. Birincisi finansman boyutu. Bu konuda öngörülen temel düzenleme genel sağlık sigortasına geçilmesidir. Kulağa hoş gelen bu düzenlemeyle birlikte herkes sağlık harcamaları için belirli bir miktarda sigorta ödemesinde bulunacak ve "sigorta kapsamındaki!" durumlarda masraflar sigorta tarafından karşılanacak. Prim ödeme gücü olmayan vatandaşların güçsüzlükleri oranında primleri devlet tarafından ödenecek!

Finansman alanında öngörülen, genel sağlık sigortasına geçişin öncesinde de mevcut SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı dışında kalanların sağlık finans kurumuna prim ödemeleri ve daha sonra tüm bu kurumların genel sağlık sigortası sistemiyle birleştirilmesidir.

Aslında pratikte uygulanmıyor olsa bile bu aşamadaki temel kanunlar sağlık hizmetlerinin devlet tarafından ve ücretsiz olarak verilmesini öngörüyor. Hâlen yürürlükte olan 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesine Dair Kanun sosyalleştirme bölgelerinde - 1984 yılından itibaren tüm Türkiye'de - sağlık hizmetlerinin ücretsiz verilmesini ön görür. Birinci basamak sağlık birimleri olan sağlık ocaklarına başvuranlar hizmetlerden ücretsiz yararlanabildiği gibi temel

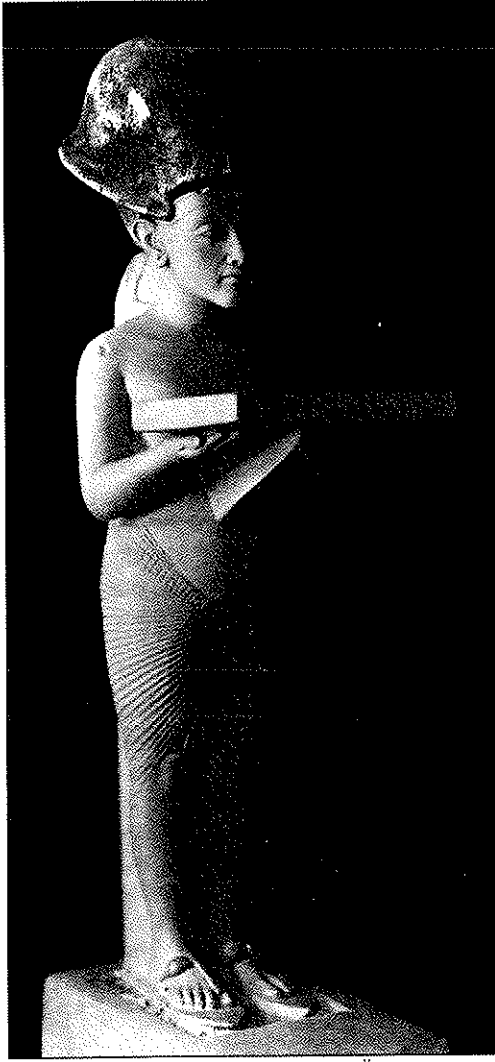
ilaçları da ücretsiz alma hakkına sahiptirler. Bunun dışında ikinci basamağa, yani hastanelere ihtiyaç olunan durumlarda sağlık ocakları hastaları sevk ettiğinde bu hastaların tedavileri de hastaneler tarafından yapılmak durumundadır.

Yasa bunu öngörmesine rağmen deformasyon sürecinin bir parçası olarak nicelik ve nitelik olarak geliştirilmeyen sağlık ocakları önce bağış adı altında para toplamaya başlamış, vatandaşın para vermeye alışmasıyla daha sonra döner sermaye uygulamasına geçilmiştir. Artık her sağlık ocağında bir yazar kasa ve kasiyer bulunmaktadır. Müşteriler (hastalar) önce paralarını kasaya ödeyip fişlerini almakta, bu yazar kasa fişleriyle beraber başvurarak muayenelerini yaptırmaktadırlar. Sağlık personeli de döner sermayeden paylarına düşecek olan miktarı çoğaltmak için yaptıkları her şeyi "fiş"lendirip kayda geçmektedirler.

İkinci boyutu birinci basamakta geline bu noktadan sonra atılması düşünülen adım aile doktorluğu olarak ifade edilmektedir. Tüm geçmiş hükümetler tarafından aile hekimliği olarak adlandırılan ve yasa düzeyinde değişikliklerle düzenlenmeye çalışılan bu alan AKP iş bitiriciliği ile genelge ve yönetmeliklerle kotarılmaya çalışılıyor. Sağlık Ocaklarında çalışan pratisyen hekimler bir anda aile doktoru unvanını alarak kendilerine bağlı belirli bir nüfusu yine kendilerine ait bir birimde takip ve tedavi edeceklerdir. Bunun anlamı sağlık ocaklarının kapatılması ya da daha doğrusu özelleştirilmesidir. Aile doktorları sağlık idaresi ile sözleşme yapacak ve bu sözleşme esaslarına göre ücretlendirileceklerdir. Tabi ki aile doktorlarının verecekleri hizmetlerden ücretsiz olarak yararlanacak olan kişiler sigorta primlerini tam ve düzenli olarak ödeyenler olacaktır.

Üçüncü boyutta öngörülen ise hastane işletmeciliği olarak ifade edilmektedir. İkinci basamak (ileri tetkik ve yatarak tedavi) sağlık hizmetlerinin sunumu işletme hâlini almış hastanelerde verilecek ve bu işletmeler özelleştirilebilecektir. Yine kamu hastanelerinin işletme hâline getirilmesi ve özelleştirilmesi parça parça gerçekleşmektedir. Hastanelerdeki döner sermaye uygulamalarından sözleşmeli personel alımına, sağlık dışı hizmetlerin taşeronlaştırılmasından, önce hekimlik dışı sağlık hizmetlerinin taşeronlaştırılmasına ve şimdi de hekimlik hizmetlerinin taşeronlaştırılmasına kadar gelinmiştir. Böylelikle kamu hastanesi olarak görülen pek çok hastane aslında binası ve yöneticileri kamuya ait olan ama içindeki tüm hizmetler özel şirketler tarafından yürütülen birimlere dönüşmektedir.

Kısacası, finansman modeli olarak prim sistemi, hizmet sunumu olarak da özel birimleri öngören yaklaşım AKP hükümeti tarafından hayata geçirilmek üzere.

Firavun Akeneton. M.Ö. 14. Yüzyıl

Yani özet olarak kamu sağlık hizmet sunumu ortadan kaldırılacak, birinci basamak hizmetleri özel aile doktorları tarafından, ikinci basamak hizmetleri kâr amaçlı kuruluşlar tarafından verilirken vatandaş ancak prim ödeyerek hizmet alabilecektir. Bir yandan bunlar olurken meslek örgütlerinin etkinlikleri de yasal değişikliklerle ortadan kaldırılacaktır.

AKP hükümeti bütün bunları kaşla göz arasına, çaktırmadan da yapıyor değil. Her şeyi açıkta yapıyorlar, yaptıklarını hiç çekinmeden savunuyorlar. Felsefeleri bu çünkü: Sağlık hizmetini bir hak olmaktan çıkarmak, hizmet alıcısını müşteriileştirmek.

Peki, AKP bu adımları atarken halkın örgütlü kesimleri ne yapmaktadır, meselenin ne kadar farkındadır diye baktığımızda kimsenin (Türk Tabipleri Birliği ve SES dışında) olan biteni doğru okuduğu pek söylenemez. 9-10 EKİM 2004 tarihlerinde düzenlenen sempozyum için Türk Ta-

bipleri Birliği Merkez Konseyi Başkanı Dr. Füsun Sayek ve İstanbul Tabip Odası Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Gençay Gürsoy sempozyuma davet mektubunda durumu şöyle özetliyorlardı:

“Sağlık Bakanlığı hizmet sunumundan çekilecek... SSK sağlık kurumları tasfiye edilecek... Kamu sağlık kurumları il özel idareleri ve belediyelere devredilecek... Herkesten Genel Sağlık Sigortası adı altında ek bir vergi toplanacak... Sağlık ocakları yok edilip aile hekimliği sistemine geçilecek... Hastalar artık müşteri olacak... Kamu sağlık kurumları kâr-zarar hesabına göre çalışan sağlık işletmelerine dönüşecek... Tüm sağlık çalışanlarının iş güvenceleri kaldırılacak...

Dünya Bankası Teknik Çalışma Grubu tarafından hazırlanan Sağlıkta Dönüşüm Programı gerçekleşirse toplumun sağlık hizmetlerine ulaşması daha zorlaşacak; sağlık çalışanlarının çalışma ve yaşam koşulları daha da ağırlaşacak.

Bütün sağlık çalışanlarıyla birlikte geçtiğimiz 5 Kasım'da başlayan, 24 Aralık 2003 ve 10-11 Mart 2004'te devam eden, örgüt tarihimizin en uzun soluklu ve kararlı uyarı eylemleriyle tepkilerimizin dinmeyeceğini herkese gösterdik. Çalışanları temsil eden tüm sendikalar, meslek örgütleri ve hasta hakları savunucuları sonuna kadar yanımızda yer aldı.

Siyasi iktidarın taleplerimize cevap vermek yerine hakkımızda toplam 255 yıla varan hapis cezası istemiyle açtığı dâva 13 Ekim 2004 günü İstanbul'da başlıyor.

Toplumsal hafızada yerini alacak bu dâvanın öncesinde düzenlediğimiz sempozyumla sağlıkta-ki neo-liberal dönüşümleri ve sağlık hakkı için toplumsal mücadeleyi bir kez daha masaya yatıracağız.

Konunun uzmanları ve bu mücadelenin bütün taraflarının bir araya geleceği sempozyuma katılımınızdan onur duyacağız.”

Bir yandan bunlar ifade edilirken, öte yandan büyük çoğunluk daha fazla “Avrupalı”, yani daha fazla “insanca yaşam” olanağına sahip olacağı beklentisiyle ümit taşımaktadır. Oh, ne güzel: istediği hekime muayene olabilecek, hekimini özgürce seçebilecek, özel olma duygusu yaşayacak, devletin “kalabalık ve pis” kurumlarında kötü davranışlara maruz kalmayacak, kuyruklarda sürünmeyecek. Üstelik sigorta ödemeyi yapacak, cebinden para filan çıkmayacak. Sigorta primlerini de, ödeme gücü yoksa, devlet ödeyecek!

Hekimlerin de bir kısmının beklentisi, sözleşmeli olunca ve hasta başı ücret alınca daha fazla para kazanmak. Özgürce, kendi muayenehanesinde çalışacakmış!

GERÇEKTE OLACAK OLAN NEDİR?

Çok basit: sağlık alanındaki paranın miktarı artacaktır. Yapılan ve yapılacak düzenlemelerin başka hiç bir anlamı yoktur. Bu alan tam bir pazar alanı olacak ve bu pazar giderek büyütülecek, sermayenin kendini yeniden üretmesine daha fazla olanak sağlayacaktır. Bunun sermayeye getirisi daha fazla kâr olacaktır.

Hadi insan sağlığı söz konusuysa, eh, insanlar daha insanca ve sağlıklı yaşayacaksa varsın sermaye de biraz daha fazla kazansın ne çıkar denebilir belki ama sonuç hiç de öyle olmayacak. Ne olacak, peki?

Hizmet sunumunun özele kayması ile birlikte kârın da devreye girmesiyle bu alanda dolaşacak paranın artacağı ve vatandaşın cebinden daha fazla para çıkacağı ortada. Ortada da, vatandaş bu paranın karşısında hangi hizmetleri alacak? Temel prim karşılığı yalnızca bazal bazı hizmetleri alabilecek. Daha fazla hizmet için daha fazla prim ödemek zorunda kalacak ve riskleri arttıkça ödeyeceği primler de artacak. Zaman zaman pek çok Bağ-Kur'lunun karşılaştığı gibi, prim borçlusu olacak ve hizmetlerden yararlanamayacak.

Bununla birlikte hizmete ulaşmak konusunda sıkıntılar artacak. Sağlık alanı kapitalize oldukça hizmetler büyük sermaye gruplarının elinde toplanmaya başlayacak (şimdiden bu yolda ilerliyoruz). Sermaye de tabii ki yatırımlarını daha kârlı

gördüğü alanlara ve bölgelere kaydıracağı için yine Hakkâri'nin köyünde sağlık hizmetine ulaşım sıkıntılı olacak. Yalnız orada mı? Büyük merkezler ve hattâ büyük merkezlerin de merkezleri dışında öyle aman aman bir hastanecilik hizmeti olamayacak. Çevre yine küçük sermayenin dar olanakları ile kurulan hastanelere sahip olacak ve vatandaş elindeki olanakları son noktasına kadar kullanarak, beş yıldızlı otelcilik hizmeti veren hastanelere son damlasına kadar sağılmaya gidecek.

Olacak olan budur.

1985 yılından itibaren kişi başına düşen sağlık harcamaları 40 ABD dolarından 140 ABD dolarına çıkarken bunun karşılığında sağlık alanında meydana gelen iyileşmeler esas itibariyle bütçe payından yoksun bırakılmış koruyucu sağlık hizmetleri sayesinde gerçekleşmiştir. Örneğin, bebek ölümleri 1988 yılında binde 82 iken 1998 de 43'e düşmüş ama 1992 yılında sağlık bakanlığı bütçesi içinde koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan pay 130 milyon ABD dolarından 59 milyon ABD dolarına gerilemiştir.

Dolayısıyla aslında sağlıkta bazı iyileşmeler oluyorsa bunlar özellikle temel sağlık alanlarındaki koruyucu hizmetler sayesinde oluyor, buraya akan para giderek azalırken sağlık alanında kişi başına harcanan para giderek artıyor. Peki bu paralar nereye akıyor? Basit. İlaç tekelleri, sağlık teknolojisi tekelleri ve hastane tekellerine akıyor. İlaç tekellerine nasıl kaynak aktarıldığını son zamanlarda gündeme gelen SSK ve Roche firması arasındaki ilişkiyi hatırlayacaksınız. Basit iki sayı bile konunun boyutlarını anlamaya yeter. 2001 yılında 400 milyon ABD doları olan ilaç harcamaları bugün 1,7 milyar ABD dolarına çıkmış bulunmaktadır.

Sonuç olarak, 1980 yılından beri yapılan her düzenleme sermayenin daha fazla kâr etmesine yol açarken şimdi bu süreç daha da hızlandırılmak isteniyor.

Vatandaşın sağlık kullanarak ne kadar daha sağlanabileceği de zamanla görülecek. Sağlanamayacak durumda olanlar için ne gibi çöplüklerin oluşacağını da hep birlikte göreceğiz.

Son olarak bir şeyi daha eklemekte yarar var. Bu süreç yalnızca sağlık alanını deforme etmiyor, pek çok kişinin algısını ve gerçeği kavrama yetisini de deforme ediyor. En azından solun bu deformasyondan kendini korumasında yarar var.

(Kaynakça: O. Hamzaoglu, B. Kılıç; Türkiye Sağlık İstatistikleri 2000. TTB yayınları 001/2000, SSK istatistikleri-www.ssk.gov.tr, A. Soyer ve arkadaşları: Sağlıkta dönüşüm programları 2003 yılında halka, hekimlere/sağlık personeline ne getiriyor. www.ttb.org.tr)

23. Hanedân dönemi. M.Ö. 9 ve 8. Yüzyıl

Aleviliği Yaratan Koşullar Aleviliği Yaratan İnsanlar

Esat Korkmaz

Anadolu Aleviliğini yaratan “Asyalı” değerler, birçok kanaldan süzülerek gelmiştir. Bu nedenle Alevilik doğrudan Şamanizm’in bir yaratısıdır yargısı doğru değildir.

Alevilik-Bektaşılık temelde Anadolu halkının “geleneksel” düşüncesinin felsefesidir; denebilir ki aydınlanmanın çocuğudur; bu bağlamda bir sözel “bilgelik ya da eren öğretisi”dir, bir “halk sülûliği”dir.

Bu öğreti, adı öne çıkan ya da çıkarılan kimi bilgelerin, erenlerin felsefesi olarak algılanmasına karşın gerçekte adı anılmayan sayısız erenlerin, bilgenin katkılarını da kapsar. Bu yönüyle “felsefi bir bilgelik”tir. Ve son tektanrıci din İslamiyet’i “felsefe” durumuna dönüştüren asıl kaynaktır.

Doğulu “duygusal” insanın “gönlüne” yerleşen ve “gönül bilgisi”yle beslenerek yaklaşık 700 yıl boyunca sürekli gelişen; yeni yeni düşünce ürünlerini kendinde özümseyen ve Sünni dogmalardan kendini kurtaran insanları bağrında toplayan Alevilik-Bektaşılık; Anadolu insanının evren görüşünü, davranış biçimini, çevreye ve insana bakışını, yaşamaktan, sevgiden ve ölümden ne anladığını dile getiren bir “felsefi din/felsefi inanç”tır, bu felsefi dinin gereği bir “yaşama biçimidir”.

Anadolu Aleviliği genelde üç kaynaktan gelen değerlerin bir yaratısıdır:

1) Doğu: Genelde Asya, özelde Orta Asya; genelde medeniyet öncesi kandaş toplumsal yaşam, özelde İslamlık öncesi Türk yaşamı; eski Türk inanışları, Şaman inanışları;

2) Anadolu-Yunan İlkçağı: Eski Anadolu düşünce/inançları.

3) Genelde tektanrıci dinlerin, özelde İslam’ın bütünü yorumu; bu yorumu destekleyen heterodoksi değerleri.

ANADOLU-YUNAN İLKÇAĞI

Anadolu Aleviliğinin inanç ya da mistik yanının “doğurgan tarlası” idealist-düşünceliğin “düşüncece görme” tasarımı ilk esin kaynağını, düşünce tarihinde derin etkisi olan İlkçağ’ın ünlü filozofu, Elca Okulu’nun kurucusu Parmenides (İ.Ö.540-?)’in görüşlerinden alır: Parmenides, algıyla bildiğimiz dünyayı aldatıcı bulur. Buna karşılık, akılla anlaşılan, akılsallık sınırları içinde kalan her düşüncenin, algıladığımız dünyanın olgularına hiç uymasa da doğruya daha yakın olduğu yargısını

ileri sürer. Gerçekliğin, algılanan dünyanın dışındaki bir varlık alanı olduğu savı, O’nun temel savıdır. İnsanların sıradan deneyimleri, algıları ile ulaştıkları inançları yalnızca sanı ve görünüşdür. Oysa bu doğruluğu vermez; doğruluğa ancak akıl ile ulaşılabilir. Görüldüğü gibi Parmenides’te, hakında düşünce yürütebildiğimiz her şey varlıktır. Algıyla kavrananların varlıkları anlamında varlık taşımaları bile, bundan daha “gerçek” bir anlamda vardır onlar.

Gelelim materyalist tasarıma: “varlığa geliş” ve “varlıktaki değişim-dönüşüm” kapsamında nesnel tasarım kaynağını Anadolu İlkçağı’nın büyük bilgisi Empedokles (İ.Ö.492-432)’in “Dört Öge Öğretisi”nden alır. Algıyla kavradığımız nesneler, kendileri başka bir şeye indirgenemeyen dört temel ögenin (hava, su, toprak ve ateş) çeşitli oranlarda bir araya gelmesiyle oluşur.

Bu iki tasarımın idealist-düşünceci ayağı Parmenides düşünceciğinin izini sürerek Platon’un “idealar tasarımı”na; Aristoteles (İ.Ö.384-322)’in “potansiyellik tasarımı”na; oradan Plotinos (205-270)’un “ışık tasarımı”na uzanır. İslam dünyasına yayılarak “vahdet-i vücudcu” bir tasavvuf anlayışına evrilir; Ortodoks İslam’a “dinsel felsefe” açılımları getirir; süreç içinde Irak, İran ve Horasan’a kadar “gider”.

Tasarımın “maddeci düşüncecilik” ayağı, Empedokles’in “Dört Öge Öğretisi”nin izini sürerek Demokritos (İ.Ö.460-370)’un “atomculuğuna”, Platon’un “kopya-gölge kuramı”na ve Aristoteles’in “aktüelliğine” uzanır. Daha sonra İslam dünyasına yayılarak “vahdet-i mevcudcu” tasavvuf anlayışıyla Ortodoks İslam’ın doğasına başkaldıran bir “materyalist açılım” getirir. Süreç içinde bu anlayış da Irak, İran ve Horasan topraklarına ulaşır.

Bu topraklarda her iki tasarım Asya’dan gelen “sezgici-doğacı” değerlerle beslenir ve Anadolu’ya taşınır. Anadolu’da “maddeci düşüncecilik” temelinde “vahdet-i mevcud” anlayışında bir felsefe olarak yapılırken, “inanç” yanını “idealist düşüncecilik” doldurur. Sonuçta temel tasarım “vahdet-i mevcud” yolunu izler; “vahdet-i vücud” anlayışını edilgenleştirir; giderek “dinsel felsefe”nin

sınırlarını aşar ve bir "felsefi din", bir "bilgelik öğretisi" olarak yaşama geçer.

Görüldüğü gibi Alevilik, idealist düşüncelilik-maddecî düşüncelilik bileşimi bir felsefe-öğretidir. Bu felesefede, öğretide, maddecî düşüncelilik, yani materyalizm egemen, idealist düşüncelilik, yani idealizm tamamlayıcı ve kutsayıcıdır.

Alevilik-Bektaşılık'te bu türden felsefi bir tasarrım dinin "felsefeleşmesini" sağlamış ve aydınlanmanın temel kanalını açmıştır. Ortodoks dinin özü olan "vahyin" yerine akli koymuş; "vahiy" ve "inanma" üzerine yapılanan ortodoks dinin/ dinlerin, yani ortodoks tanrıbilimin karşısına, "düşünme" ve "akıl yürütme" üzerine yapılanan felsefeyi yerleştirmiştir. Bir bakıma bir "akıl dini" yaratmıştır.

Kuran'dan kaynaklanan İslam düşüncesi, inanca ağırlık verdiğinden, akıl ilkelerine dayalı felsefe kuşatma altına alındı. Başlangıçta yalnız Aristotelesçi bir görüşe bağlanan felsefe, Farabi, İbn Sina, İbn Rüşd ve sürdürümcülerinin elinde, inançla akli bağdaştırmaya çalışan bir öğreti niteliğine büründü; aklın önemi vurgulanmakla birlikte inanın etkisi de onaylandı.

Daha sonra Platon'dan, Yeni-Platonculuk'tan esinlenme yoğunlaştı. Bu kanalda tasavvuf yolunu seçen Şahabeddin Suhreverdi, Muhyiddin Arabi ve sürdürümcülerinin elinde felsefe, akli, derin bir tanrısal sevgiden kaynaklanan inancın denetimine veren bir öğreti niteliğine büründü. Bu öğretiye göre, sevgi ve inan ışıktan kaynaklanmayan bir aklın başarıya ulaşması söz konusu değildi.

Bu arada Demokritos'un atomcu anlayışı yeşermeye, Eski İran ve Hint düşüncesinden de beslenerek yayılmaya başladı. Salt felsefeye dayanan ve akıl ilkelerine bağlanan bu öğreti Mutezile akımı biçiminde yapılandı. Vâsıl b. Atâ ve sürdürümcülerinin elinde bu felsefe, maddecî bir açılımı yaygınlaştırdı. İnancın karşısına akli koyarak, dinden bağımsız düşünce akımlarının yapılanıp biçimlenmesine olanak sağladı.

ASYA ŞAMANİZMİ

Anadolu Aleviliğinin Asyalı kaynağı Şamanizm, Orta Asya kandaş kan topluluklarının bir inanç sistemidir. Bu inanç sistemi, "aşağı barbarlık" konadaki "anahanlık" düzenine denk düşer. İlk cinsel yasakların yaşama geçmesiyle kan kutsallığının simgesi olarak öne çıkan "totemler" dinidir bir bakıma. Ana hukuku egemen olduğu için, totemlerin ve koruyucu ruhların hemen hepsi dışıdır.

Şamanizm'de ruhlarla, öbür dünyayla ilişki kurma ve şifa verme yeteneği taşıdığına inanılan, âyin ve törenleri düzenleyen kişiye "şaman" ya da "kam" denir. Şaman ya da kam, fiziksel ve ruhsal açıdan olağandışı bir kişidir. Görevlerini kendinden geçerek, "vecd" durumunda yerine ge-

tirir. Bu halde iken ruhlar dünyasına ulaşır; kimi kez onların sözcüsü durumuna geçer. Doğaüstü yeteneklerini ya soydan alır ya da ruhların gerçekleştirdiği bir "seçim" sonucunda kazanır. Hangi durumda kazanmış olursa olsun, şamanlığının toplumda kabul edilebilmesi için öğretmenlerinden eğitim alması ve gelenek olan zorlu sınavlardan geçmesi gerekir. Şamanın bütün yakarışları ve dansları doğaçtandı; vecd durumundayken davul, davul tokmağı, başlık, cübbe, madeni ses çıkaran takılar ve özel giysiler giyerdi; dans sırasında, görünmeyen ancak hayvan şekilli olduğu kabul edilen ruh kimliklerine bürünmek zorundaydı.

Şamanlar kadın ya da erkek olabilirdi. İlk örgütlenme aşamalarının anaerkil niteliği şamanların kimliğine yansiyordu ve bu durum uzunca bir dönem sürdü. Şamanlar ya kadındı ya da anaerkillik gereği görevlendirilmiş "kadın gibi davranan" bir erkekti.

Şamanizm, kandaş toplulukların içinde yaşadıkları nesnel evrenin Gök, Yer, Yeraltı gibi kimi bölümlerinin, topluluk zümrelerinin topluluk vicdanlarını temsil etmek üzere "bedenleştirilmesi" ile oluşturulmuş bir simgeler, semboller dinidir. Toplumda, "insan" denen kişilerin düşünce ve davranışlarına, kişilerüstü doğa güçlerini yorumlayarak uygulayan olağanüstü pratik bir evren yordamıdır.

Şamanizm, toplumsal gelişime koşut olarak bir evrilme sürecine girdi. Çevre medeniyetlerin ilişkisi bu süreci hızlandırdı. Toplum, "aşağı barbarlık konağı"ndan "orta barbarlık konağı"na sıçradı; bunu Şamanizm'in dönüşüme uğraması izledi. Şamanizm'in temeli olan ana hukukuna dayalı kan örgütü, erkek yararına değiştirilmeye başlandı. Sonuçta, kadın hukuku ile erkek hukuku arasında kurulmuş, "eşit haklı bir uzlaşma dini" olan "il dini" ortaya çıkmış oldu.

Çin'de ve Irak'ta tarım ekonomisine girilmiş, yerleşik yaşama geçilmiş olmasına karşın Orta Asya'da hâlâ "çobanlık" ekonomisi egemendi. Derken "yukarı barbarlığın" "teknik elemanı" demir Türk toplumuna girdi; demirden kaynaklanan teknik, erkeğin eline geçti. Buna koşut olarak, o zamana değin kurulmuş olan ve barışçıl yanı ağır basan "ilssel komünal toplum düzeni", "savaşçıl" bir nitelik kazandı. Ama henüz bir devlet yoktu; çünkü devlet, kan teşkilatının yok olduğu yerde ortaya çıkıyordu. Ne "il teşkilatı", ne de "ilhanlık teşkilatı" devlet değildi; kan teşkilatıydı. Yenilen "il" ya yokediliyordu ya da "il" içine katılıyordu. Tanrısıyla birlikte yenilen, kan'ın içine katılan "kan" oluyor, onunla bir federasyon oluşturuyordu.

Şamanizm'de her yer "Orta Dünya" idi. Yer'in altı ve üstü "keşfedilmiş" değildi; içinde yaşadıkları, parçası oldukları nesnel evrende her şeyin "canı" vardı; bu ilkel "canlılık" ortamında "can-

lar" arası iletişimi şamanlar kuruyordu. İl dini'yle birlikte "Orta Dünya", "Aşağı Gök"e dönüştü; iyiyle kötünün, doğruyla yanlışın kol kola gezdiği bir yaşam alanı oldu. Galipler için "Yukarı Gök", mağluplar için "Orta Dünya"nın altı "icat" edildi.

Toplumsal gelişme "orta barbarlık"tan "yukarı barabarlık"a evrilince; anahamlık yenildi, babahamlık kesin egemenlik kurdu.

Artık toplumun vicdanı erkekti; bu vicdanın göklere yansımış biçimi olarak algılanan din de benzer değişime uğramak durumundaydı. Sonuçta, erkek egemenliğine dayanan "ilhan dini" ortaya çıkmış oldu.

Şamanizm değerleri, medenî bir toprakta medenî insanların beslemesiyle yaratılan değerler değil, medeniyet öncesi kandaş toplum değerleriydi. Bu ilkel komünal değerler, kitleler hâlinde batıya göç eden insanlarca Anadolu toprağına taşındı ve Küçük Asya'da bâtını felsefenin oluşmasında üretken bir kaynak durumunda yaşama geçti. Yani Anadolu toprağında;

1) İnsanlığın kurtuluşuna yönelik, özel mülkiyetin, sınıfların ve devletin olmadığı bâtını ütopyaya esin oldu;

2) Asıl üretim alanında belirleyici üretici güçlerle taraf oldu; medeniyeti güden sisteme kafa tuttu; medenî topraktaki muhalefet insanıyla buluştu;

3) İnsan üretici gücü bağlamında, Alevilik-Bektaşiliğin yapılanıp biçimlenmesine en büyük katkı verdi;

4) İnsanseverliğin halkla taraf olmasına, kadın-erkek eşitliğine kaynaklık etti.

BUDİZM

Anadolu Aleviliğinin Asyalı bir diğer kaynağı Budizm'dir. Budizm Hint toprağında Brahmanizm'in evrilmesiyle doğdu. Budizm'in ilk biçimi çocuksu bir düşünceydi: İnsanlar istediklerini elde edemediklerinden mutsuzdular; istemekten vazgeçerlerse mutlu olurlar; acı çekmemek için hiç bir şey istememek gerekir.

Bu kolay mutluluk felsefesi, sonradan maddeci ve tanrısız bir inanç durumuna dönüştü. Yaratılmamış ve yok olmayacak bir ilk madde vardı; bu ilk madde, mekanik bir yasayla evreni ve evrensel olan her şeyi oluşturmaktaydı; her şey doğuyor, yaşıyor ve ölüyordu; evren, evrimseldi ve sonsuza dek gelişecekti.

Buda (Buddha)'ya yük-

nen kutsal söylenceye göre O, otuz üç Veda tanrısının gözlerinde yaşıyordu. Derken bir esin geldi; yeryüzüne inmek gerektiğini anladı ve insan donunda doğmaya karar verdi: Işık saçarak gökyüzünden yeryüzüne inen beyaz bir fil görünümüne büründü ve "anne aday"ın sağ bögüründen karına girdi. Anne, hiç bir "kirlenmeye" uğramadan göklerden inen nurla (ışıkla) Buda'ya gebe kaldı.

Süresi dolup sancılar artınca anne kırlara çıktı; bir ağaç dalına tutunarak çilesiz biçimde Buda'yı doğurdu; çünkü annesi Maya'ya tanrılar ebelik yapmıştı. Doğar doğmaz yürümeye başlayan Buda, dört yöne yedişer adım attı. Dünyaya gözlerini açtığı anda evleneceği eşi, bineceği atı ve arabacısı da doğdu. Buda doğduktan yedi gün sonra annesi öldü.

Buda'nın kurduğu din, Hint inançlarının bir karışımı olarak ortaya çıktı. Budizm'e göre insan, bir "arınma" varlığıydı: Mutluluk, yücelik, ölümsüzlük, doğruluk, bilgelik, vb. bu "arınma"ya bağlıydı. Arınma kişinin kendini aşması, duyulur varlıkların üstüne çıkması, gövdenin tutkularından, yaşamın acı ve sıkıntı verici etkilerinden kurtulabilmesi için bir irade olarak kalması demekti. Belirli aşamalardan geçerek arınan insan Nirvana'ya ulaşır, "yoklukta varlık"ı yakalar. Nirvana öğretisine göre canlıların ruhu dünyaya gelip giderek kusursuzluğu yakalar. Kusursuzluğa ulaşan ruh, acıdan arınmış olur. Acı çeken ruhsa bedenden bedene geçerek acıyı sürdürür. Bu acının son bulması ancak aydınlanma ve eğitimle gerçekleşir. Aydınlanan ruh, Nirvana'ya geçebilir; ruh göçü son bulur, ruh acı çekmekten kurtularak rahata kavuşur. Bu tasarım tarihsel süreci içerisinde hemen hemen bütün tasavvuf akımlarını etkilemiştir.

ZERDÜŞTLÜK

Anadolu Aleviliğini besleyen Asya kaynaklı değerler genellikle çoktanrılı dönemden tektanrılı döneme geçiş sürecinde İran ve Doğu Anadolu toprakları üzerinde egemenlik kuran Zerdüştinin potasında olgunlaştırılmıştır. Olgunlaştırılan bu değerler özellikle Zerdüştinin sonralayan Manicilik ve Mazdekçilik aracılığıyla Anadolu Aleviliğini yaratan değerler arasına katılmıştır.

Buda ve Pythagoras ile hemen hemen aynı dönemde yaşadığı kabul edilen Zerdüş (İ.Ö. 628-551), çoktanrılı eski İran dinini yıkmaya çalışmadı; ama, Ahura Mazda'yı, ölümsüzlük ve sonsuz mutluluğun geçerli olduğu

Firavun başı. Kuartz. 28 cm.
4. Hanedan dönemi (M.Ö. 2575-2465).

hak ve doğruluk ülkesinin odağına yerleştirdi. O'na göre "iyilik" ve "kötülük" aynı kaynaktan çıkamazdı; bu nedenle iyiliği Ahura Mazda'ya, kötülüğü Ehrimen'e bağlayarak bunlar arasında sürekli bir mücadeleyi tasarımı: sonunda kavgayı iyilik kazanacaktı.

İnsanların görevi iyilik ve kötülük için Tanrı'ya yakarmak değil, olumlu yana katılmaktı. İyiliği ruhta, kötülüğü maddede arayanlar da yanılmaktaydı; iyilik-kötülük hem ruhları, hem de maddeleri kapsıyordu. Mücadele iyilikle kötülük, ışıkla karanlık, gökyüzüyle yeryüzü arasındaydı.

Ahura Mazda, tapınılacak tek tanrıydı; göklerin ve yerin, başka bir anlatımla, nesnel olan ya da olmayan dünyaların yaratıcısıydı.

Gatha'lara göre Ahura Mazda, Spenta Mainyu'nun yanısıra Ameşa Spentalar'dan Aşa Vhish-ta, Vohu Manah ve Spenta Armaiti'nin babasıydı. Diğer üç Ameşa Spenta, Kshathra Vairya, Haurvatat ile Ameretat ise Ahura Mazda'dan kaynaklanan niteliklerin, "kişileşmesi"nden başka bir şey değildi. Bu nedenle Zerdüştlük'te, tanrılar ve insanlar için aynı etik kurallar geçerliydi. Tanrısal düzenin işleyişini yansıtan Ameşa Spentalar, taşıyıcısı oldukları nitelikleri "bedenleştirerek", Ahura Mazda'nın dünyasıyla O'na inananların dünyasını birbirine yaklaşıtıyordu.

Bilge Tanrı'nın karşısında kötülüğü simgeleyen Ehrimen vardı. Bu tasarım, Zerdüştlüğün "ikici" yanını oluşturur. Bilge Tanrı'nın, Ameşa Spentalar aracılığıyla kötü ruhu altedeceği inancı, "ikiciliğin" sona ereceğini belirtir. Başlangıçta dünya biri "iyinin", diğeri "kötünün" egemenliği altında bulunan iki "alana" bölünmüştü: Her insan bunlar arasında bir seçim yapmak zorundaydı; kendi özgür iradesiyle ya Bilge Tanrı'yı ve O'nun egemenliğindeki alanı, ya da Yalan Ülkesi'nde hüküm süren Ehrimen'i seçecekti. Doğru insanın ödülü, sonsuz dürüstlük ve ölümsüzlüktü. Yalan'ın yanında yer alan insanı ise yalnızca Bilge Tanrı yargılamayacak, aynı zamanda kendi vicdanınca da mahkûm edilecekti. Öte dünya öğretisi kapsamında Ahura Mazda'nın yargısından sonra iyi ruhlar, sonsuz mutluluk ve ışık ülkesine, kötü ruhlar ise korku ve karanlık ülkesine gönderilecekti. Diğer yandan, "yaradılıştan son bir evre" bulunduğunu belirten Zerdüş'te göre bu noktaya taşınıldığında Ehrimen yokedilecek, dünya kusursuz biçimde yeniden kurulacak ve bu dünyaya yerleşen iyiler sonsuz bir mutluluk içinde yaşayacaktı. Bu tasarım Anadolu Aleviliğindeki Mehdi anlayışını besleyen bir kaynak oldu.

MANİCİLİK

İranlı Mani (216-276) tarafından Zerdüştlüğün bir reformu olarak yaşama geçirilen, İsa, Buda ve Zerdüş't düşüncesinin bir potada eritilmesiyle olu-

şan, kendinden önceki bütün inançların ve dinlerin akla uygun yanlarını alarak yaratılan dine Maniheizm (Manicilik) dendi. Manicilik, özünde, kaynağını iyilik ve güzellikten alan bir ahlak öğretisiydi. Bu öğretiye göre insanlar, toplumsal düzlemde,

- 1) Kardeşçe ve barış içinde yaşamalı;
- 2) Dünya varlıklarından ortaklaşa yararlanmalı;
- 3) Aşırı kazanç peşinde olmamalı,
- 4) Kendi emeğiyle geçinmeliydi.

Bireysel düzlemde ise,

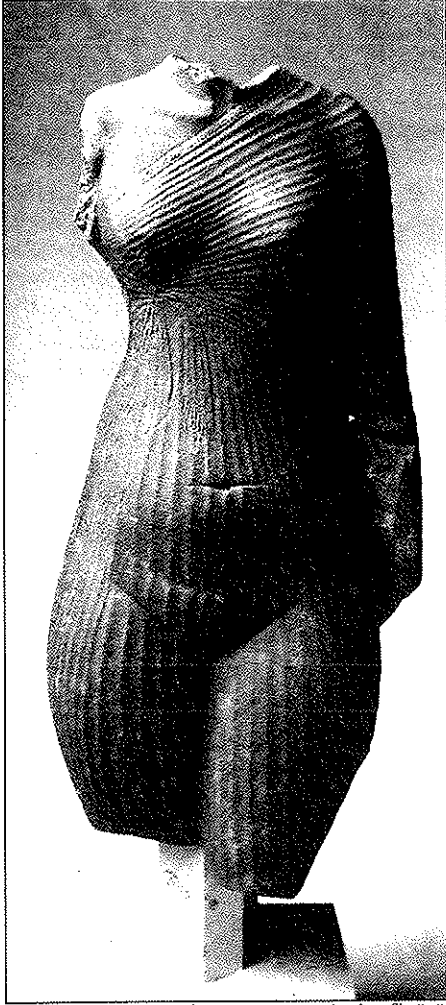
- 1) Ağızdan kötü ve pis söz çıkmamalı;
- 2) El, iyiliğe zarar verecek eylemden kaçınmalı,
- 3) Gönül bedensel isteklerden uzak durmalıydı.

Mani'ye göre evrendeki varlıkların yapısı, iyilik-kötülük (ışık-karanlık) karşıtlığı üzerine kuruluyordu. Bu karşıtlıktaki birliği sezmekle Mani, diyalektik bilimselliğe yaklaşıyordu. Özellikle, evrenin ve evrendeki bütün varlıkların bu karşıtlığın sürekli kavga alanı olduğunu belirtirken İlkçağ'ın doğacı bilgisi Herakleitos'u yeniden üretiyordu. Mani'nin düşünceleri "Erjeng" adı verilen resimlerle bezeli yazmasındaki özdeyişlerle dile getirildi. Üzerinde durduğu başlıca konu, iyilik ve kötülük arasındaki karşıtlıktı. İnsan iyiyle kötünün bir savaş alanıydı; bu nedenle iyiyle kötü birer varlık ilkesiydi; ötesinde ayrı ayrı özellikler taşıyordu. İyilik simgesi olan aydınlık, ruh, ışık ve güzellik; kötülük simgesi olan karanlık ise, gövde, madde ve şeytanın duyulur evrendeki yansımalarıydı.

Bu bağlamda insan gövde ile ruhtan, bir başka anlatımla aydınlık ile karanlıktan kurulu bir bütündü. Gövde kötülüğün, ruh iyiliğin simgesiydi. İnsanın mutluluğu yakalayabilmesi için, bu iki karşıt güç arasında bir denge sağlaması gerekiyordu. Bu "denge" ancak derin düşünce ortamında, gönül bilgisi ve duyuşla edinilebilirdi. Gönül bilgisi

- 1) Kendini bilmek;
- 2) Kendi yapısında çatışma durumunda bulunan iki karşıt gücün niteliklerini kavramak ve
- 3) Yetkinleşmek, olgunlaşmak için gerekli düşünce üretimini edinmekle elde edilebilirdi.

Manicilik, genelde Anadolu batınilliğini, özelde Anadolu Aleviliğini derinden etkiledi. Alevi gelenek-göreneklerinin; bunlar üzerine yapılan Alevi ahlak ilkelerinin başat kaynağı oldu. Bu kaynaktan beslenerek Aleviler, Maniciliğin "ağız-el-gönül" üçlemesini, "el-dil-bel" temizliğini belirten üçlemeye evriltilerek, yine Manicilikte öne çıkarılan sevgiyi, hem inanç alanında Tanrı'ya ulaşmanın, hem de düşünce alanında kardeşliğin, uzlaşmanın, barışın, eşitliğin kaynağı durumundaki "aşk"ı dönüştürerek, toplumsal ölçekte etik bir felsefeyi Anadolu toprağında yaşama geçirdiler

Kırmızı kuartz yontma kadın figürü.
29 cm. M.Ö. 14. Yüzyıl

MAZDEKÇİLİK

Zerdüştlük ve Manicilik reformcusu olarak ortaya çıkan ve bütün malların ortaklaşa bölüşülmesini savlayan İranlı Mazdek (? - 535) İranlıların dinsel inançlarını "kaba kamucu" bir inanca dönüştürdü. O'na göre yeryüzü, bütün insanların ortaklaşa yararlanmasına açık bir yaşama alanıydı. Bu yaşama alanında çalışan geçinir, çalışmayan silinip giderdi. Toplum, bireylerin oluşturduğu ortaklaşa bir kuruluştur; bu nedenle bütün toplum malları ortak; mal sahipliği doğaya aykırıydı. Toplumda kimsenin kimseyi baskı altına almaya, özgürlüğünü ortadan kaldırmaya ya da kısıtlamaya hakkı ve yetkisi yoktu.

Aile kurumu da doğaya aykırıydı. Kadın erkeğin tutsağı değildi, özgür bir insandı; bu nedenle kadının da kendi iradesiyle "ortak" olmasında, dilediği gibi davranmasında doğallık dışı bir şey yoktu.

Mazdek'e göre biri "yüce", diğeri "aşağı" olmak üzere iki evren vardı. Bu iki evreni yöneten güçler dört, yedi ve on iki gibi üç gruba ayrılı-

yordu. Bir insanda bu üç grup güç toplanırsa o insan "birlik"e ulaşıyordu; yetkin ve olgun duruma yükseliyordu; yüce evrenin yurttaşı haline geliyordu. Böyle bir insan artık toplum hizmetlisi oluyor, halkı kötülüklerden, yöneticilerin baskısından, sömürüden, soygundan kurtarıyordu; eşitsizliği ortadan kaldırmak onun temel çabası olarak öne çıkıyordu.

Mazdekçilik tasarımları Anadolu Aleviliğinin eğitim öğretisinin yapılanıp biçimlenmesinde esin kaynağı oldu. Bu bağlamda, seyr-ü süluk yolculuğunun, Enel Hak anlayışının, ermişin, kâmil insanın, kâmil insanın yüceltilmesi kanalıyla kutbun, kâmil toplumun kurulmasına "harç" olmak üzere dünyalaşmasına aracılık etti. Mazdek'in yaslandığı yoksul köylülüğün düşleri, Anadolu Aleviliğinde, sosyalizmi de öteleyen siyasal bir ütopyaya dönüştü; bu ütopya, insanlığın kurtuluşunu gerçekleştirecek bir kâmil toplum projesi olarak somutlandı.

Görüldüğü Anadolu Aleviliğini yaratan "Asyalı" değerler, birçok kanaldan süzülerek gelmiştir. Bu nedenle Alevilik doğrudan Şamanizm'in bir yaratısıdır yargısı doğru değildir.

ASYA'DAN ANADOLU'YA

1206'da, Cengiz Han, "mavi göğün uzandığı ufuklar kadar büyük olan dünyanın efendisi" ilan edildiğinde, Moğol'un uymak zorunda olduğu kuralları içeren ve tektanrılı dinlerin kutsal kitaplarının yerini tutacak olan bir "Yasa" hazırladı: Her şey Han'ın emrindeydi ve Han, Yasa'nın emrinde. "Yasa"ya göre Moğol topluluğu savaşmakta olan bir halktı ya da Moğol halkı, barış halini yaşamakta olan bir ordu. Her Moğol, doğa kadar dengeli, doğa kadar akıllı, doğa kadar mantıklı ve doğa kadar yüce gönüllüydü. Steplerin, dumanlı dağların ve yüksek yaylaların çocuğu ve efendisiydi ama uygarlığın doğaya "ilave" ettiği her şeyden nefret ediyordu. Cengiz öldüğünde (1227) bile doğaya "aykırı" davranılmadı: Bir ağacın altına gömüldü; gömülü olduğu yer doğanın "vermediği" bir şeyle "süslenmedi". Sonsuz steplerin yüzyılları kucaklayan rüzgârlarıyla savrulup gitti her şey. Ağaç yok, mezar yok; Cengiz, tüm doğaya gömülü.

İran'daki yerleşik uygarlık Cengiz'le yerle bir edilirken O'nun önünden kaçan Ertuğrul ve adamları, sonraları Söğüt'te temelleri atılacak olan Osmanlı Beyliği'nin "kutsal ataları" olacaktı.

Moğollar ilk kez XIII. yy'ın başlarında, Cengiz Han döneminde, Batı Asya'ya sokulup Türkistan'ı ele geçirdiler. Yüzyılın ilk yarısında Moğollar'ın asıl yayılma bölgesi Karadeniz'in kuzeyindeki steplerle sınırlı kaldı.

Batı Asya'da Moğol egemenliği, yüzyılın ortalarında, Cengiz Han'ın torunu Hülâgu Han'ın

İran, Irak, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'yu işgalıyla yerleşti. Hülâgu Han, Moğol'un bölgedeki temsilcisi olarak İlhanlı Devleti'ni kurdu; Azerbaycan'daki merkezinden Batı Asya'yı yönetmeye başladı. Moğol'un Batı Asya'yı işgaline, Suriye'de Memlûklar dışında kimse karşı koyamadı. İlhanlı Moğollar, bu direnmeyi kırmak için birkaç deneme yaptıysa da başarılı olamadı; Suriye ve Mısır dışında Batı Asya'da Moğol egemenliği ya doğrudan ya da Selçuklu sultanları eliyle dolaylı olarak yerleşti.

Yüzyıllar süren Moğol yayılması İç Asya'da Altay kan topluluklarının birleşmesi ve birlikte davranmasıyla yaratılmıştı. Moğol önderliğindeki bu yayılma sırasında, diğer Altay kan toplumları, yer yer Moğol ordularından kaçarak, yer yer Moğol ordularıyla birlikte Batı'ya yöneldiler. Oğuz Türkleri, Batı'ya yönelen kitlelerin en aktif kesimiydi. Aslında Oğuz Türkleri'nin Batı'ya yönelmesi daha önceleri başlamakla birlikte XI. yy'da Selçuklu Devleti'nin kurulmasıyla güçlendi: İran, Azerbaycan, Anadolu ve Suriye'ye yayılıp siyasal egemenlik kurdular. Devlet ideolojisi ve yönetim biçimi bakımından Arap ve İran geleneklerine dayandılar; ordu ise çoban ve yarı-göçebe Oğuz Türkleri'nden oluşuyordu. Sivil ve mali yönetimde İranlı vezirler ve kâtipler, kültür yaşamında İranlı ve Arap şair ve yazarlar ağır basıyordu. Yani medeniyetin dili Farsça, Allah'ın dili Arapça, çobanın, çiftçinin ve zanaatkârın dili ise Türkçe idi.

Oğuz oymakları Selçuklu Devleti'nin sınırları içinde yayılmış olmakla birlikte, iç bölgelerde tarımla uğraşan yerleşik insanları rahatsız etmiyor değildi. Bu nedenle yerleşik halkın huzurunu sağlamak ve rakip devletler üzerinde baskı yaratmak amacıyla "uç bölgeleri"ne yayılmaları isteniyordu.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun bölgesel bir uzantısı olarak algılanabilecek olan Anadolu Selçuklu Devleti de benzer koşullar içinde gelişmişti. Konya'daki sultanlar Arap-Fars kültür ve yönetim geleneğine bağlı olarak devletlerini yönetirken, Oğuz Türkmen oymakları Anadolu'yu çevreleyen sıradağlar ve yaylalarda uç boylarına yerleştiler. XII.-XIII. yy.'larda, Anadolu'nun Türkleşmesine ve heterodoksi bir örtü altında "karşı-İslamlığın" gelişmesine yardımcı oldular.

Zamanla Türkçe en yaygın dil hâline gelirken saray ve merkezî yönetimle uçlara yayılmış Türkmenler arasındaki kültürel farklılaşma kendini hissettirmeye başladı. Medeniyetin dili olan Farsça yönetim ve edebiyat alanlarında, Allah'ın dili olan Arapça medreselerde yerleşmiş durumdaydı. Sultan, büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu merkezî ordu ile gücünü sağlayıp İranlı kâtipler aracılığıyla ülkesini yönetiyordu. Devletin ve toplumun hukuksal temelini ise şeriat oluşturuyordu: Medreselerde yetişen kadılar, ülkenin çeşitli yöre-

lerinde şeriat hükümlerine göre dâvalara bakıyorlardı. Uç bölgelerinde ise İslamlaşmış görünmekle birlikte İç Asya geleneklerini sürdüren Türkmen yaşama biçimi ve töresi yaygındı: Asıl uğraşları hayvancılık olan Türkmenler, kışın ovalarda, yazın yaylalarda otlak arayarak yarı-yerleşik bir yaşam sürdürüyorlardı. Bizans köylerine ve kasabalarına yaptıkları akınlarla ganimet elde ediyorlardı. Merkezî yönetimin otoritesinden çok Türkmen babalarını dinleyerek, kendi törelerince yaşıyorlardı.

Yüzyıl'ın ortalarına doğru Tebriz'deki İlhanlı hükümeti, Anadolu üzerindeki siyasal baskısını arttırmaya başladı. Konya'daki Selçuklu sultanı Moğol baskısına boyun eğerken, uç boylarındaki Türkmenler üzerindeki otoritesini de büyük ölçüde yitirdi, uç boylarındaki halk daha başına buyruk yaşamaya başladı. Bir ara Toros Dağları'ndaki yaylalarından inen Karaman Türkmenleri 1273'te Selçuklu başşehri Konya'yı bir süre işgal ettiler; Karaman beyi Farsça'sını anlamadığı kâtiplere, Arapça'sını anlamadığı ulemaya kızarak, herkesin her yerde Türkçe konuşmasını ve Türkçe yazmasını buyurdu.

Karamanoğulları bir yandan Konya Ovası'nı ele geçirmeyi amaçlarken, diğer yandan Çukurova'daki Ermeni kalelerine akınlar yaptı; bu yolla diğer uç bölgelerdeki yığılmaları önlerken, aynı zamanda Bizans direncini zayıflattı.

XIII. yy'ın sonlarında, Selçuklu yönetiminin zayıflaması ve Bizans savunmasının zaafa düşmesi sonucu uç boylarındaki Türkmenler, yerli halkı da yanlarına alarak bir dizi uç beyliği oluşturdular. Bu beylikler Konya'yı atlayıp doğrudan Tebriz'deki İlhanlı otoritesini tanıyarak siyasal düzenlerini geliştirdiler.

1300 yılına gelindiğinde, doğrudan doğruya Moğol yönetiminde kalan Doğu Anadolu dışında, kimi yörelerde büyüklü-küçüklü bir sürü beylik oluşmuştu. Beyliklerden kimileri denizlere kadar indiler; yerli denizcilerle birleşip deniz akınlarına çıkmaya başladılar. Ege kıyılarında Menteşe, Aydın, Saruhan beylikleri deniz akıncılığında başı çekiyordu. Karada ise küçük bir beylik olan Osmanogulları, kara akıncılığıyla ün salmaya başladı.

XI.-XIV. yy'larda, bir tarih dehası olan İbn Haldun'un daha önceden sezinlediği gibi barbar toplulukların askerî üstünlüğünün belirleyiciliğinde "dünya yeniden yaratılıyor"du; bu bir "rönesans"tı, yani "yeniden doğuş".

Batı mı? O, "yeniden doğuş"un çok uzağındaydı. Yüzyıllar sonra denizlere açılabilirdi: Ticaret merkezleri kurdu; altın, gümüş, şeker ve baharatla zenginleşti; Roma, Yunan ve Hristiyanlık temeli üzerinde "yeniden doğdu"; buna "rönesans" dediler. Doğarken sınırlarını coğrafya değil, tarih "çizdi"; bu nedenle Avrupa coğrafi bir "veri" de-

ğil, tarihsel bir "ürün" oldu. Kaldı ki, Avrupa'nın kendini başlattığı Antik Yunan, Avrupalı olmaktan çok, Balkanlı olmaktan çok, Küçük Asya'lı ve Afrikalı'ydı.

Ortaçağ Anadolu "rönesansı", "ayaklarını" Ege kökenli felsefeye, Doğu'nun barbar eylemlerine ve bu eylemlerin izinde yerleşik toprağa taşınan "sınıfsal" tavra basar. Çölün gerçek bir "deniz" olduğu Mısır'da, çağları "delen" bir felsefe "vahası" olan İskenderiye Avrupalı mı? Değil: O Ege'li.

Batı'nın "karanlıklar çağı" olarak bize "bellettiği" Ortaçağ Anadolu'sunda çiçeğe "durmuş" "yeniden doğuş", dünyanın diğer coğrafyalarında "tomurcuk" bile değildi.

Asya bir koca "top" olmuş atıyor: Güp... güp... güp. Her "atışta" Asya'nın sonsuz steplerinden, dumanlı dağlarından ve yüksek yaylalarından "kopan" muazzam insan kitleleri dalga dalga akıyor Anadolu'ya.

Asya'nın barbarları, "Güney"den gelen her şeye "düşmanlık" beslediler. Sanatçı, ama tembel, gürültücü İranlıları, ötesinde İslamiyeti hor gördüler, küçümsediler; bu, yerleşik olana, kentliye, "sivil'e duyulan bir "aşağılama"ydı.

X. yy.'ın sonlarından başlayarak beş yüz yıl boyunca Asya içlerinden Batı'ya ya da Doğu'ya yönelik yanal "depresme", Amerika'nın keşfine değin, evrensel tarihin tanık olduğu en önemli olaydı ve sonuçları açısından da en etkili "yaratıcı deprem" oldu: Anadolu "yeniden doğuşunu" yarattı.

Osmanoğulları, uç beyi olmanın dinamizmini kullanarak Tuna'dan Kızılırmak'a uzanan güçlü bir devlet yaratmıştı. Devlet büyüdükçe Murat Bey "Hüdavendigâr" oldu; Bayezid Bey ise "Sultan-ı Rum".

"Sultan-ı Rum", Tuna ve Kızılırmak boylarını fethetmeye çalışırken Batı Türkistan'daki çıkış noktasından Aksak Timur başını kaldırdı, taradı dünyayı. Oyun bozuluyordu, buna izin veremezdi. Cengiz Han ve oğullarının kurduğu muazzam Asya İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmak için yola koyulacaktı. Az yol almamıştı ama daha yapacağı çok şey vardı. Ufku, Asya-Avrupa steplerindeki Altınordu yurduna, İran, Irak ve Doğu Anadolu bölgesine, Hindistan'a, ötesinde Çin'e kadar uzanıyordu.

Barbar halkların büyük fatihleri, Asya'nın "yürekle atışı"na uygun olarak Doğu'dan Batı'ya hareket ederken Türk Timur, "tersi" bir yol izledi: Asya tarihinin tanık olduğu bir cüretti bu. Ba-

İki yargıç. 5. Hânedan

tı'dan Doğu'ya yöneldi; Cengiz'in "Yasası"na karşı Kuran'ı çıkardı; somon balığı gibi akıntıya karşı ölümüne gitti, kendi kaderini kendi çizdi, kendi silahını kendi yaptı, silahının yalnızca "yoldaşı" değil, "yaratıcısı" oldu. Gerçi Asya'nın en güçlü ataları ve en cesur savaşçıları Cengiz'le birlikte hareket etmişti: Cengiz, kişisel bir dehaydı. Onun zaferleri kesindi, kuşku götürmezdi; kimse ona karşı koyamazdı, koyamadı da. Oysa Timur, sonucu önceden kestirilemeyen yengilerin "adamı" oldu: Onun yengisini açıklayabilmek için kullandığı silahı, yaşadığı dönemin olaylar örgüsünü irdelemek gerekir. Yani Timur, ancak Timur'la açıklanabilir; O, tarihin içinde bir dehadır. "Onursal Hay-

dut"tu; çünkü, hem Türk, hem Müslüman'dı; niceliğinin ötesinde niteliği vardı. Bir çatışmada ayağından yaralandığı için Aksak Timur adıyla ünlendi. Cengiz, ihaneti hiç bir zaman "zaman" ve "kader"e bırakmadı; Timur ise kimi kez "zaman"ı ve "kader"i çok iyi bir "öcalıcı" olarak kullandı.

1370'ten 1396'ya kadar Türkistan'a doğru, tarihin "ters akışı"nı gerçekleştirirken "atlarının ayaklarıyla kaldırdığı tozu" Cengiz Han'ın oğullarına ve silah arkadaşlarına "yuttur"du; beş yüzyıldır kimsenin karşısında duramadığı Selçuklu Türklerini "dörtne" dağlara kaçırdı.

O, aynı ülkeyi iki kez fethetmekten nefret ederdi. On binler diri diri gömüldü; "kellelerden" kuleler yapıldı. Aynı Timur, bilgeler karşısında "fethedilmek"ten hoşlanırdı; onlarla karşılaştığında selam vermeden geçmezdi, her birini baş üstünde tutardı. 1382'de Timur, Moskova'yı yakıp yıkıyordu; iki yüzyıldır Rusya'yı egemenliğinde tutan Altınordu Devleti "tepetaklak" oldu; Cengiz'in sistemi, Timur karşısında zerrecikler olup "uçtu gitti". Özgürlüğüne kavuşan Rusya tarihe "gözlerini açtı". Merhaba!

Bu zaferlerin, bu erdemin sırrı neydi? Bilinmedik bir "silah" mı? "Beşinci kol" örgütlenmesi mi? Yoksa ordunun "yandaşı" durumunda hareket eden "erenler" mi?

1397'de çıktığı Hint seferinden döndüğünde İran yeniden ayaklanmıştı. Timur'un nefret ettiği şey başına gelmişti; ikinci kez İran'ı fethedecekti. Zaman geçirmeden "yürüdü". İran'a girmeden İran "dağılmıştı" bile; ayaklanmanın lideri kaçarak Sultan Bayezid'e sığındı.

Anadolu insanı kaygılı, Doğu'ya bakıyor: Timur geliyor, Timur! Bağdat'tan başlayarak tüm

Anadolu kentlerini yakıp yıkarak geliyor. Bayezid, ülkesinin yok edilmesini önlemek ve halkının gözündeki saygınlığını yitirmemek için "ateş ve ölüm tufanı"na karşı göğsünü siper ediyor.

Timur'un gözündeki "Sultan-ı Rum", biraz gelişmiş bir akıncı beyinden başka bir şey değildi. Ama bey "irisi", yoldaşı olması gereken diğer gazi beylerine saldırıp Anadolu'nun içlerini fethe kalkışıyordu. Timur için bu kabul edilebilir bir şey değildi. Çin'i fethetmeyi düşünüyordu; planını değiştirdi, Batı'ya yöneldi. Suların basması gibi her yanı bastı, bütün engelleri yıktı. Sonra da Anadolu içlerine yönelip o bey irisi "şeytan"ı tepeledi.

ALEVİLİK YAPILANIP BİÇİMLENİYOR

Önem sırası ve etkinliği kimi yazarlarca farklı görülmekle birlikte Anadolu Aleviliği genelde çağdaşı durumundaki şu kaynaklardan beslenmiştir: Orta Asya'dan gelen Türk boyları Horasan'dan geçerek Anadolu'ya geldiler. Horasan yolunu izledikleri için bunlara "Horasan erenleri" dendi. Hacı Bektaş Horasan erenlerindendi ve Baba İlyas-ı Horasanî'nin taraftarlarından biriydi. Doğal olarak öncelikle Şii etkiye karşın, eski Türk geleneklerinin, törelerinin egemen olduğu Babalılık'ten etkilendi. Siyasal eşitsizliğe duyarlılaşmış kırsal kesimde hızla yayıldı. Daha sonra Şii etkinin ağırlıkta olduğu Ahiliği kendi içinde özümse-di. Kimi Ahi erkânı, Bektaşilik inancına eklendi.

Ahilik, her şeyden önce, Asya'da uygarlık öncesi eşitlikçi toplum örgütlenmelerinin bağrında yeşeren, ama Anadolu'da uygar eşitsizlikçi toplum değerleri ortamında filizlendirilen bir örgüttür. Yukarı barbarlık konağını aşarak yerleşik yaşama geçen Türkmenlerin/Türklerin, kente sokulan komünal değerlerin yedeciliğinde yarattıkları dayanışmacı/paylaşmacı yatınlığın ürünüdür.

Asya'dan kopup gelen eşitlikçi donanımlı, dayanışmacı/paylaşmacı insan yığınları, insanlık yaşı çok yüksek olan Anadolu toprağında, yine aynı yatınlık kanalında, bir köle dini olarak doğan, ancak zamanla egemenin ilahi bir ideolojisi durumuna düşen Hristiyanlığa muhalefet ederek kendine yer edinmiş bu toprağın yerlisi insanlarla buluştu. Bir devlet dini olarak doğan İslamla inançsal/sınıfsal açıdan başkaldıran İslam'ın içindeki Ali yandaşlarıyla kaynaştı.

Bu buluşup kaynaşmayla genelde, Ortaçağ'ın temel üretim aracı olan toprak / otlak zemininde, çarpıcı gelişmeler oldu: Hz. Muhammet'i müşit, Hz. Ali'yi rehber ve Hacı Bektaş Veli'yi pir kabul eden; Arap Yarımadası'nda yeşerip, İslam İmparatorluğu'nun büyümesine koşut olarak Arap ve Arap olmayan halkların memnuniyetsizliğiyle beslenip büyüyen geleneksel başkaldırıcı, hoşgörü temeli üzerinde yeniden yorumlayıp İslamlık önce-

si Türk kültürüyle yoğuran, Anadolu'ya özgü dinsel-siyasal-düşünsel bir inanç sistemi olarak Alevilik-Bektaşilik yapılanıp biçimlendi. Özelde ise kentlerde, zanaat/esnaf zemininde, üretimi ve bölüşümü düzenleyen, Alevilik-Bektaşiliği yaratan kaynakların Arap kanalında örgütlenip Anadolu'ya sokulan fütüvvet, uygarlık öncesi eşitlikçi insanlık değerlerinin kuşatıcılığında yeniden yorumlanarak, yine Anadolu'ya özgü dinsel-siyasal-ekonomik bir iş, uğraş örgütü olan Ahilik yaratıldı.

Bâtın kanalında yapılan bu iki oluşuma koşut olarak Sünni egemenin ve Moğol'un "beşinci kolu" gibi davranan Mevlevilik, kentlerde örgütlendi. Mevlevi kuşatma, kırdaki etkili olamadı; toprağa / otlığa sokulamadı; sömürünün dayanılmaz boyutlara ulaştığı siyasal eşitsizliğe duyarlı kırsal kesimde hızla yaygınlaşan Alevilik-Bektaşiliğe ulaşamadı ama kentlerde Ahiliği, zaman zaman önemli "kirlenmelere" uğrattı. Bütün bunlara karşılık Mevlevilik, Alevi-Bektaşilerle Ahilerin, Selçuklu/Moğol egemenine karşı ortak mücadelelerini kırmaya yetmedi. Osmanlı döneminde egemenin bağılısı durumundaki tarikatların, mezheplerin yalnızca adı değişti; başkaldırı kanalında değişen bir şey olmadı. Alevi-Bektaşî/Ahi dayanışması sürdü.

Bu yolda, yönde, o günlerden bu yana, Sünni kuşatma, Sünnileştirme çabaları sona ermiş değildir. Sayısız yanlı yazar-araştırmacı bâtını bir örgüt olan Ahiliği, Anadolu Aleviliğini yaratan insanlarla aynı kökenden gelenlerin kent koşullarında yarattığı bu örgütü, bu örgütün insanlarını, Sünni anlayışın daracık, karanlık dünyasına çekmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Bu noktada azımsanmayacak bir başarı da sağlamış durumdalar.

Bugün bu anlayışa dur demek zamanı gelmiştir. Anadolu halkının tarihini yeniden yorumlamak, insan üretici gücü bağlamında Aleviliği yaratanlarla Ahiliği yaratanların aynı değerlerle insana, çevreye ve dünyaya baktıklarını, aynı inancı paylaştıklarını, aynı hoşgörüyle beslendiklerini kanıtlamak; Ahiliği ve Ahileri, Sünni kirlenmişlikten kurtarmak, onların sınıfsal kimliklerini, neye karşı kimlerle taraf olduklarını gözler önüne sermek; bu yolla oynanmak istenen oyunu/oyunları bozmak gerekmektedir.

"Alevilik-Bektaşilik mi Ahiliği yaratmıştır, yoksa Ahilik mi Alevilik-Bektaşiliği?" ya da "Alevilik Ahiliktir; Ahilik Aleviliktir", "Ahilik, Aleviliğin bir türevidir" gibi fazla taraf kokan yüzeysel kestirimlerle, tartışmayı üretici kılmak olanaklı değildir.

Doğru olan, anlaşılması/bilinmesi gereken Ahiliğin bir Alevilik yaratısı ya da türevi olarak değil, Aleviliği yaratan insanlarla köken ortaklığı olan, aynı değerler tarafından eğitilen, aynı kolektif bilincin taşıyıcıları durumunda bulunan insanların, hemen hemen aynı zaman aralığında kent-

lerde yarattıkları bir örgütlenme olduğunun bilin-
ce çıkmasıdır.

Hangisi hangisini etkilemiştir sorusuna gelince,
temel olan karşılıklı etkileşimdir. Ancak, ille de
bir öncelik saptanacaksa bu öncelik Ahilere veril-
melidir.

Bu yaklaşımda bir çıkmaz varmış gibi görüle-
bilir. Asya'dan göç eden yığınlar önce Anado-
lu'nun toprağını/otlağını, dağını / taşını doldurdu,
sonra da kentlerini. Kaybedecek daha az şeyi ya
da mal varlığı "taşınabilir" olduğu için öncelikle
yerini yurdunu terkeden ve Ahilerin "öncülleri"
olarak yorumlanabilecek olan Asyalı göçmenler
Anadolu'nun kır insanı, tarım üreticisi, hayvan ço-
banı olunca, kendisine yakın, özümseyebileceği ye-
terince olgunlaşmış kurallar bulamadı. Bunu bir
süreç içerisinde, çeşitli kaynaklardan beslenerek
ağır ağır gerçekleştirdi.

Buna karşın, kaybedecek daha çok şeyi ya da
mal varlığı "taşınamaz" olduğu için daha sonrala-
rı iyice umarsız kalınca yerini terkeden Asyalı
göçmen, Anadolu'nun kent insanı, esnafı/zanaatkâ-
rı olunca, kendine yakın, özümseyebileceği, yo-
rumlayabileceği, yeterince olgunlaşmış, örgütlü
duruma gelmiş Fütüvveti buldu. Bu nedenle Ahi-
lik, Alevilik-Bektaşilik'le zamandaş olmasına kar-
şın, daha çabuk kurallandı. Bu bağlamda, önce-
likli etkilenme Alevilikten Ahiliğe doğru değil,
Ahilikten Aleviliğe doğru olmuştur, Alevilik-Bek-
taşiliği etkileyen "öncü kol" rolü oynamıştır, de-
nilebilir.

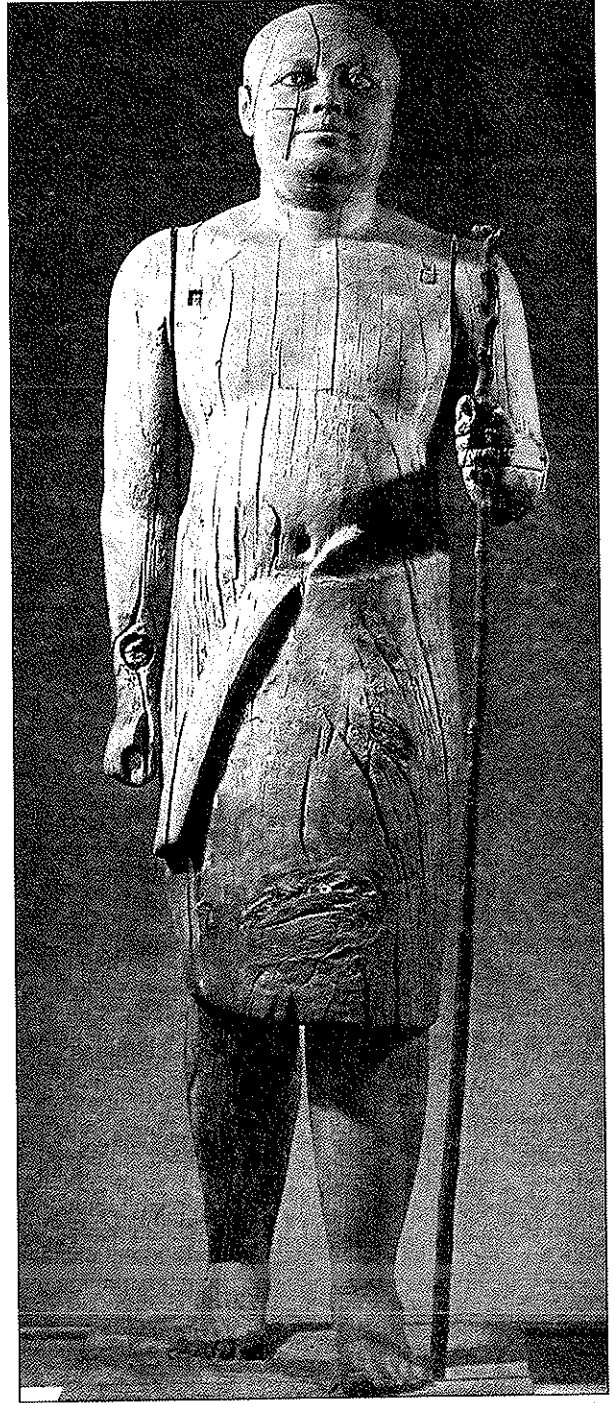
Bektaşiliğin kitle tabanını oluşturan Anadolu in-
sanı, kaynaktan getirdiği çoktanrılı döneme ilişkin
değerlerini, geleneklerini, törelerini terk etmedi ya
da edemedi. Önceki ile sonraki arasında bir bir-
lik, bütünlük oluşturdu. Bir yandan Anadolu İlk-
çağı'ndan gelen düşünceleri kendinde özümserken,
diğer yandan, göçer yaşamdan yerleşik yaşama
yeni geçmiş insanların dünyayı bir yorumlaması
olarak beliren son tektanrıci din İslamı'ğı bätünü
açıdan sorguladı, onu dönüşüme uğrattı. Dönüşüm
sonunda vahyi ve vahye bağlı kimlikleri yadsıyan
bir "akıl dini" yarattı. Bu, felsefi dinden başka
bir şey değildi.

Bektaşilik XV. yy'dan başlayarak Şii öğelerin
egemenliği altında eski Anadolu inançlarının yeni
bir senteze ulaştığı Hurufilik'ten etkilendi. Uğra-
dıkları zulüm ve baskıdan kurtulmak için Anado-
lu'ya, Bektaşiliğe sığınan Fazlullah'ın müritleri,
Rumeli dahil hemen her yere göçerek oralara Hu-
rufiliğin esaslarını taşıdılar. Bu eylemleriyle tek-
tanrıci dinlerin, özellikle İslam'ın felsefeleştirilme-
sine önemli katkılar verdiler:

XVI. yy'ın başlarından başlayarak İslamın fel-
sefeleşmesine koşut olarak kolektif bir Türkmen
tavrı olarak ortaya çıkan Kızılbaşlık, Bektaşiliğe
kesin damgasını vurdu. Adama muhabbet, yani in-

sanı sevmek, ışığa muhabbet, yani doğaya ve insa-
na dirilik veren özü sevmek ve dem'e muhabbet,
yani insanın öğrenme-öğretme gücünü sevmek ilke-
lerinin kuşatıcılığında, halkın siyasal özlemleri öne
alınarak gerçekleştirilen Kızılbaş isyanı, Bektaşiliğe
günümüze kadar gelen biçimini verdi.. Tarikat
âdap ve erkânı, Kızılbaş yöntemlerden derinden et-
kilendi.

Görüldüğü gibi Anadolu Aleviliği bir "günde"

Rahip. Ahşap yontma. 110 cm. 5. Hânedan dönemi.

doğmuş değildir. Gelişimi yüzyıllar sürmüş, oluşumunda birçok evreler yaşanmıştır. Bu bakımdan onu birkaç kişinin bir "kafa ürünü" saymaktan öte Anadolu insanının bir bilinç birikimi olarak görmek gerekir.

Bu noktada genellikle yanlışlara yol açan bir olguyu tartışmak istiyorum: Kimi araştırmacıların savlarının tersine, İslamiyet-öncesi Asya halkı, genelde yerleşik yaşama geçmiş değildi. Yani uygarlaşma sancılarını henüz yakalanmamıştı.

VII. yy'a adım atarken Anadolu yerleşik halkı, uygar olmamanın değil, tam tersine "uygar olmanın" sancılarını yaşıyordu. Medeni insanın en büyük zaafı olarak yaşama geçen tektanrıci inanç "illetine" çoktan tutulmuştu.

Son tektanrıci dinin yaratıcıları olarak tarih sahnesine çıkan Araplar ise yerleşik yaşama ve uygarlaşmaya yeni adım atmış olmanın "karmaşası" içindeydiler. Dünyü temsil eden Bedevi ülküsü yabancılaşmış, yarını temsil eden yerleşik yaşam değerleri henüz egemenlik kurabilmiş değildi.

Orta Asya halklarına gelince, onlar, uygar olma ve uygarlaşmanın biraz "gerisinde" ama, bu süreçte sıçrama platformunda bulunuyorlardı. Saf kandaşlığın ve sınıfsızlığın bir ölçüde çözülmüş olmasına karşın, ilkel kolektivizm ülküsü henüz yabancılaşmış değildi. Özgürlük, doğruluk, eşitlik ve yigittlik kapsamında özelenilebilecek olan "barbar insanlık durumu" değerlerinin güdücülüğünde bir kabile/ kavim demokrasisi, bir şefler aristokrasisiyle belirgin bir "askeri demokrasi" yaşıyordu. Arap Yarımadası'nda somutta yaşanan bir olgu olmaktan çıkmış olan ve ancak sözel gelenekte Bedevi ülküsü olarak öne çıkarılan ilkel eşitlikçi değerlere öykünülürken, Orta Asya toprağında bunlar yaşamın içindeydi.

Bu nedenle Orta Asya insanının "barbar" değerlerine "öykünmek", onları yaşanan andaki değerlerden "daha ileri" bir aşamada görmek, tam bir yanılsamadır. Tersine doğru olsaydı insanlığı medeniyet-öncesi "ilkel sosyalizme" döndürmek gerekirdi. "Barbarlık insanlık durumu", uygarlaşma yolundaki her halkın geçmek zorunda olduğu "zorunlu" bir aşamadır. Bu aşamayı daha ileri bir toplum örgütlenmesi olarak görmek/algılamak, "barbar" değerlerin yaşanan anda "çözücü/çözümleyici" olduğunu kabul etmek demektir; yaşadığımız sınıflı toplumda ezilen sınıf insanına "modern kimlik" önermek yerine "barbar" olmayı, ezilen sınıf ideolojisi yerine sınıfsız Asya toplumunun, yani kandaş toplumun düşünce yapısını önermek demektir. İnsanlık durumu bakımından "gerilikle" övünmek, tarihi çarpıtmak demektir.

Olması/ algılanması gereken, uygarlık-öncesi "ilkel eşitlikçi değerlerle" yaşanan andaki toplumsal muhalefet değerlerinin buluşmasını saptamak/yakalamak ve bunun gerçekleşmesine çalışmak olmalıdır.

Bu kapsamda uygarlığa gelinceye değin insanlığın ürettiği "ilkel kolektivizm değerleriyle" günümüz toplumunda geleceği temsil eden "sınıf değerleri" arasında bir "ara halka" oluşturan; barbar değerleri onurlandıran ve onları modern kimliğe aktaran; oluşturduğu isyan ideolojisiyle "barbar" olmayı değil, toplumcu olmayı, sınıfsız toplumun, kandaş toplumun ideoloji-öncesi düşünce yapısını değil, toplumculuğu öneren Alevilik-Bektaşiliği anlamak, onu yerli yerine oturtmak bugünün aydını için yaşamsal bir görevdir.

Alevilik-Bektaşilik, Ortaçağ karanlığında son tektanrıci din olan İslamiyet'i felsefeleştirerek geleceği aydınlatacak bir "ışık" olarak belirmiş, taraftarları, birey değerlerinin ve toplumsal mücadelelerin ağırlıklı taşıyıcıları olarak yaşanan somutta toplumu ileriye götürecek kimliklerin arayıcıları olagelmıştır. Bu anlamda inancını, tüm manevi değerlerini aklını kullanarak, yaşama yordamını onurlandıracak/kucaklayacak biçimde yeniden üretmiştir. Geleceğe yönelik bir "ışık" olarak beliren kimliğini, Sünni Ortodoksluğa, bu inancı ideoloji edinmiş egemen sınıflara karşı mücadele koşullarında "toplumsal memnuniyetsizlikle" birleştirmiş ve bu kanalda modern kimlikle buluşmuştur. Bugün ülkemiz özelinde insanlık kazanımı olarak ne varsa onun elde edilmesinde, Ortaçağ değerleriyle yaşamsal bir mücadeleye giren ve bu mücadeleyi günümüze taşıyan Alevilerin-Bektaşilerin payı yadsınamayacak denli büyüktür.

Demek ki Alevi olmak, Bektaşî olmak ve Alevilik-Bektaşilik, bir Ortaçağ kimliği değildir. Tam tersine, Ortaçağ koşullarında egemen Ortaçağ kimliğine karşı doğup biçimlenmiş, kendisini sürekli yenileyerek günümüze taşınmış, modern, çağdaş bir kimliktir.

Bu kimlik, felsefenin temeline,

1- Dünyayı "taşıyan" ve "koruyan";

2- Kendini aşarak Tanrı'yla bütünleşmek için düşüncelerinde son derece cesur ve "kural yıkıcı" olan;

3- Fiziksel sorunlarını dinsel dogmaların dışında çözmeye çalışan;

4- Bedenini ve dünyasal yaşamını "cendereye" alan her türlü baskıyı kıran;

5- Düşünen, üzülen, doğru yaptığı gibi yanlış da yapan;

6- Öldüğünde sadece düşünceleri yaşayacak olan;

7- Kendini yenileyen, özsaygısını yitirmeyen;

8- Kendi kendisinin efendisi ve tanrısı olan;

9- Kendi kendisinin yaratıcısı, şekillendiricisi, kanun koyucusu olan bir insanın yerleştirilmesini zorunlu kılar.

Görüldüğü gibi Alevilik-Bektaşilikte birey "yapıcı-yaratıcı bir yıkıcılık" içindedir. Buna "yıkıcı yaratıcılık" da diyebiliriz.

Azınlıklar ve Hak Eşitliği

Yalçın Yusufoğlu

Aslolan, gönüllü bağlardır. Gönüllü birliğin temel şartı topluluk haklarıdır. Azınlık kavramı egemen topluluğun ayrımcılığına karşı çıkan bir çeşit pozitif ayrımcılıktır

Önce AB İlerleme Raporu'nda, sonra Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu'na (BİHDK) bağlı Azınlıklar ve Kültürel Haklar Komisyonu raporunda yer alan "azınlık hakları" konusu üzerine kopan kıyamet devam ediyor. Türkiye'de gayrimüslimlerden başka (ulusal, etnik, dinsel, kültürel, vb.) azınlıkların bulunduğunu, onların ayrımcılığa (diskriminasyona) uğradıklarını söyleyenlere küfür ve hakaret düzeysizliği ve ilkelliği sürüyor. Topa tutulanların başında komisyon başkanı Prof. Baskın Oran geliyor.

Küfür varsa fikir yoktur, küfredenle hiç bir şey tartışılmaz. Çünkü, önyargıyla ve husumetle doludur. Kafasında fikir olmayanın tepkisi küfür olur. Oysa, toplumsal ve siyasal olguları, mevcut yasaları incelemek, uluslararası hukuk normlarına bakmak, çeşitli ülkelerin deneyleriyle karşılaştırmak ve evrensel demokratik kuralların ülkemiz koşullarına uygulanabilmesinin pratiğini tartışmak gerekmektedir. Soruna çözüm üretmek budur. Buna karşı çıkanlar konuya bir "bölünme" metafiziği dışında bakmazlar, birliğin aslında o "bölünme" dedikleri olgudan, "toplulukların hak eşitiğinden" geçtiğini anlamazlar. Öyle olduğu içindir ki, Yunanistan'daki Türk azınlık üzerine kitap yazmış olan Baskın Oran, Türkiye'de Kürtlerin, Alevilerin haklarını savununca vatan haini ilan edilir. Çok hiddetlenilmesinin nedeni ise, o görüşlerin Başbakanlık bünyesindeki bir kuruldan çıkmasıdır.

Azınlık haklarını ileri sürenler yabancıysalar, ya Türkiye'yi bölmek isteyen ard niyetli çevrelerdir veya başka ülkeleri şablon alanlar, Türkiye'nin iç düşmanları tarafından kışkırtılanlardır.

Yok eğer Türkseler, mutlaka vatan hainidirler. Kürtler, bölücü ve yemini devlet düşmanları. Konuya bir bölünme metafiziği dışında bakmamak, birliğin aslında o "bölünme" dedikleri olgudan — toplulukların hak eşitiğinden — geçtiğini düşünmemek, sövmekten ve önyargıdan bir an için geri durup konuyu nesnel olarak irdelememek şiddetten başka bir sonuç getirmez. Konformizm zihin tembelliğidir, hazır kalıpcılıktır, ama konformizmin önyargıyla ve

Bir firavun eşinin sanduka bezemesi. Yeni Krallık dönemi. M.Ö. 1550-1070.

bilgisizlikle bütünleşmiş olanı, en vahimidir.

Düşünen insan sövmeyeceği, verilerle, fikirlerle konuşacağı için karşıdan gelen küfür ve hakaretlere verecek yanıtımız yok. Ama bazı toplum gruplarının, azınlık diye nitelendirilmeyi hakaret saymaları üzerine konuşmak gerekiyor.

Sövgü ve demagojiden başka bir şey yapmayanlar kendilerini ülkenin aslı sahibi saymaktadırlar. Bu ülkenin esenliği ve geleceği dar kafalılıktan, paranoya ve şoven dayatmalardan değil, gelişkin bir demokratizmden, insan hak ve özgürlüklerinden, evrensel hukuk normlarından ve ayrı ırk, dil, din, kültür topluluklarının tamamen gönüllü birliğinden, kardeşlik bağlarından, güvene dayalı ilişkilerinden geçmektedir.

Bu öngörüler AB ile bağlı değil, evrensel insanlık bilincinin ve yurttaşlık kavramının gereği. Nitekim, Türkiye solu AB konusundan bağımsız olarak ve çok önceden beri — Kopenhag Ölçütleri diye bir belge ortada yokken — bu görüşleri savunuyordu. Bugün kimi liberallerin yaptığı gibi AB istiyor diye değil, evrensel özgürlük anlayışıyla ve ülke insanlarının esenliği amacıyla aynı öngörülerini savunmaya devam edecektir. Kendisini liberalizmle ve burjuva kozmopolitizmiyle sınırlamadan devam edecektir.

AZINLIK VE AYIRIMCILIK

Lozan Antlaşması'nca "ekalliyet" sayılanlar Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olan, ama Türk olmayan, ulusal-etnik kimlikleriyle değil, dinsel kimlikleriyle tanımlanan, bu nedenle "gayrimüslim azınlıklar" diye anılan Rum, Ermeni, Yahudi toplumlarıdır (Antlaşmada Rum, Ermeni, Yahudi diye adı konmuş bir belirleme geçmez, sadece gayrimüslimliği atıf yapılır.)

Bugünkü tartışma ise Kürtler ve Aleviler üzerine. Toplumun hukukî örgütlenmesinde etnik bakımdan Kürt toplumu, dinsel kültür olarak Alevi topluluğu yok sayılmaktadır. Kürtlükle Alevilik kimlik olarak aynı kavramlar değil. Türkün de, Kürdün de

Alevisi var veya Kürtler arasında Sünniler Alevilerden çok fazla. Alevi konusunun da AB raporunda yer almasına tepkiler, "bunlar bizi bölmek istiyorlar, Kürt bölücülüğü yetmedi, şimdi de Alevi konusunu getirdiler, artık çok ileri gidiyorlar" oldu. [Oysa, öyle bir ayrımcılığın varlığından Kenan Evren bile yakındı; 22.10.2004'te TV8'de yayınlanan Pınar Türeñç'e mülakatında rapor üzerine konuşurken, "Mesela adam Alevi diye işe alınmıyor, olur mu böyle şey?" dedi.]

[Lozan Antlaşması'nda sayılan gayrimüslim azınlıklara mensup insanlar TC yurttaşları değil mi? Habisinin bir devlet dairesinde göreve atandığını duydunuz? 50-60 yıl önce siyasî bir partiden aday olup TBMM'ye seçilen tek tük Ermeni, Yahudi yurttaş vardı. O zamandan beri hiç olmadı. Hukukî ya da resmî hiç bir "gereğesi" olmayan kara-kuşî bir ayrımcılık değilse ne?]

Demirel, "Kürt kökenli vatandaşlarımız niçin azınlık olsunlar, onlar çoğunluk imtiyazlarından faydalanıyorlar?" derdi. Derdi ama, yönettiği bürokrasi, doğan çocukların Kürtçe adlarını nüfus kütüğüne yazmazdı. Çocuklar büyüdüklerinde, evde-mahallade ayrı, okulda ayrı isimleri olurdu: Kürt yurttaşların hangi ismi alamayacaklarına devlet karar verirdi. Buna da yurttaşlık denirdi! [Prof. Doğu Ergil, Kanal 7'deki tartışmada, bir gün önce Diyarbakır'da bir yöneticinin bir çocuğa Sıdar adı koymasına izin vermediğini bizzat söylediğini belirtti (İskele-Sancak, 22.10.2004.) Yani uygulama devam ediyordu.]

Görüldüğü gibi, raporu hazırlayan Baskın Oran gibi, devleti bazı Avrupa platformlarında temsil eden Prof. Doğu Ergil de vatan haini çıktı. Sağlığında TUSİAD'a benzer bir rapor yazmış olan Prof. Bülent Tanör de vatan hainiydi, ilh...

Azınlık terimindeki "az"lığa dayanan kelime oyunu nerdeyse resmîyet kesbetti. Hattâ, hakları savunulan gruplara mensup olanlar da azınlık kelimesini beğenmediler, "Biz azınlık değiliz," dediler, konuyu gurur meselesi yaptılar. Oysa sorun sayısal değildir, hukuksaldır: Çok etnili, çok kültürlü bir toplumda hakim topluluğun kültürü dışında kalan milliyet, etni, dil, din, kültür aidiyetleri için var olmayan bazı temel topluluk haklarının yasal güvencelerle ve demokratik uygulamalarla getirilmesi, tüm kültürlere hukuk ve devlet nezdinde "hak eşitliği" tanınmasıdır

FARKLI OLANA KISITLAMA

Burada karşı çıkılan şey ülkedeki belli topluluklara karşı uygulanan ayrımcılıktır. Azınlık hakları kavramının uluslararası literatüre girmesinin nedeni de, ülkelerde kendilerine karşı ayrımcılık (diskriminasyon) uygulanmasını önlemek için o topluluklara güvenceler getirilmesidir.

Yani, söz konusu olan, siyasî ve hukukî bir kavramdır. Yasalarla, hukukla, toplumun siyasal örgüt-

lenmesiyle (devletle) ilgilidir. Bizde siyasal üstyapı etnik olarak da, dinsel olarak da monolitiklidir. Sadece Türk'tür, sadece Müslüman'dır, sadece Sünni'dir, sadece Hanefi'dir. Bunu söylediğiniz zaman, devletin çeşitli üst kademelerine kadar yükselmiş Kürt'lerin veya Alevi'lerin bulunduğundan söz ederler. İsmet İnönü ile Turgut Özal'ın Malatya'lı, Cemal Gürsel'in Erzurum'lu, 12 Mart'ta başbakanlık yapan Ferit Melen'in Van'lı olduğunu örnek gösterirler. El insaf! İnönü, Özal, Gürsel ve Melen'in nesi Kürt'tür? Türk'lük, Kürt'lük, Çerkeslik, Arap'lık genetikle ilgili değildir, ailenin hangi ilin/ilçenin yerlisi olmasıyla da. Milliyet veya etnisi bir topluluk kimliğidir, dil, din, kültür, davranış ve alışkanlıklar bütünüdür, bireyin hissettiği bir topluluk aidiyeti bilincidir. Konu, tek tek bireylerin devlette şu veya bu mevkiye gelmeleri ya da gelmemeleri gibi bir bireysellik sorunu değildir. [Ayrıca, hukukta yeri olmadığı halde, uygulamada devletin bazı kurumlarına eleman veya ilerde o kurumun mensubu olacak öğrenci alınırken onun Kürtlüğü veya Aleviliği ya da ikisi birden söz konusu olur. Örneğin, gayet iyi biliyorum ki, Tunceli nüfusuna kayıtlıysanız, kabul şansınız çok azdır.

"Azınlıklar", her şeyden önce "topluluk" meselesidir. Saydığımız adlar dışında, ana dili Kürtçe olan, hattâ bir aşiretten ve şeyh ailesinden gelen (Bitlis'ten insanların Ankara'ya el öpmeye gelecekleri kadar Kürt olan) Kâmrân İnan Gaydalı veya gene anadili Kürtçe olan veya kan davalı aşiretleri barıştırıp onlarla barış çubuğu içecek kadar yöre Kürt'lerinden saygı gören Hikmet Çetin bakanlığa kadar gelmişlerdi, ama Kürt kimliklerini Meclis'in ve bakanlığın kapısında bırakarak gelmişlerdi. Partilerinde üst organlara seçildikleri halde, ne Meclis'te, ne de hiç değilse kendi parti gruplarında Kürtlerin hakları lehine — ya da hiç değilse Kürtlere yapılan yaygın, sistematik haksızlıklar aleyhine — tek bir girişimlerine, konuşmalarına rastlandı.

Şu halde, hiç bir Kürt veya "Doğu doğumlu" politikacı ya da bürokrat yönetsel makama Kürt kimlikleri, Kürt kültürleri nedeniyle gelmemişlerdir.

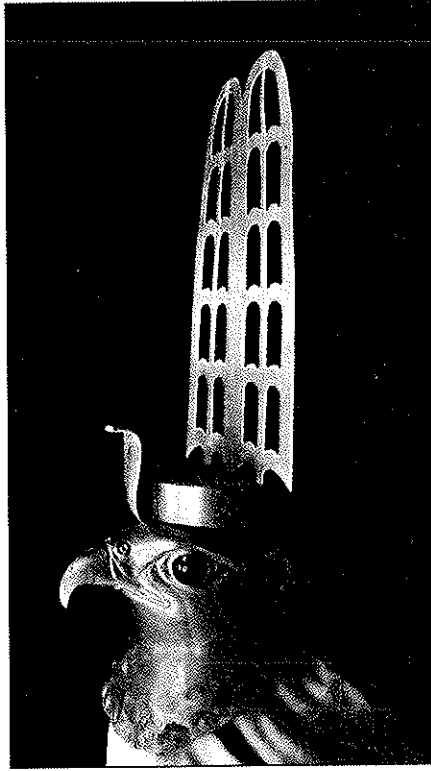
Konu, toplumun hukukî örgütlenmesinde etnik bakımdan Kürt toplumunun, dinsel kültür olarak Alevi topluluğunun yok sayılmış olmasıdır. Örneğin, "devletin dili Türkçe'dir" sözünün "resmî dili Türkçedir" diye değiştirilmesi önerisine bile asla tahammül edilmemektedir. Oysa, birden fazla resmî dili olan devletler hiç de bölünmemektedir. İsviçre'deki dört ana topluluktan üçü, etnik bakımdan komşu dört milliyetle (Alman, Avusturyalı, Fransız, İtalyan uluslarıyla) aynı kültürden oldukları halde, Helvetia Konfederasyonu (İsviçre) 9 yüzyıldır ayakta ve hiç bir parça aynı ana dili konuştuğu devlete katılmayı aklından geçirmemiştir. Zürih'li bir İsviçre'liyle, Cenevre'li bir İsviçre'li konuşamazlar, çünkü birbirlerinin dillerini bilmezler. Cenevre'li her Fransız'la, Zürih'li her Al-

man'la, Avusturyalı'yla ana diliyle konuşur, kendi yurttaşlarının çoğuyla konuşamaz. Ama ne birisi kendisini Fransız sayar, ne ötekisi Alman, ne de üçüncüsü İtalyan. Ülkenin her yanındaki kamu görevlileri, toplu taşıma sürücülerine varıncaya dek her üç dili de bilmek zorundadırlar, her yurtaş devletteki işlerinde ana dilinden konuşur, böylece dil konusu hukukî eşitliğin bir parçası sayılmıştır. Demek ki, bir devletin çok dilli olması bölünmenin işareti değil, tersine birliğin bir güvencesidir. Kuşkusuz ki, İsviçre yaygın bir örnek sayılmaz, ama resmî dilin tek, konuşulan dilin daha fazla olduğu bir çok ülkede federe birimler kendi bölgelerindeki devlet kurumlarında (resmî dil artı ana dil olmak üzere) çift dillidirler. [Bingöl valisi dertlerini anlatmak isteyen köylü kadınların söylediklerini anlamayınca sinirlenmiş, öğretmenlere dönüp, "Kadınlara dertlerini anlatabilecekleri kadar Türkçe öğretin!" demiş (Birgün, 25.10.2004.) Halbuki, çözüm vali beyin yanına tercüman almasında, devlet dairelerinde tercüman bulundurulmasındadır.]

AZINLIK KAVRAMI SAYISAL DEĞİL, HUKUKSALDIR

Azinlıklar sosyal siyaset kuramında tanımı kolay olan bir kavram değildir, zaman zaman bilimciler, politikacılar ve toplumsal konularla ilgilenenler tarafından tartışılır, görüş ayrılıkları ve pratik farklılıklar görülür. Buna rağmen, konuya mümkün olduğunca nesnel bakabilmek için şu noktaları göz önünde bulundurmamak gerekiyor.

Bir azınlığın en yaygın, en fazla kabul gören tanımı olarak "içinde yaşadığı toplumda hâkim olan ırk, milliyet, etnisite, dil, din, kültür bakımından farklılık gösteren, kendilerini farklı gören, aynı zamanda başkalarının da öyle görülen insanlar topluluğu" anlaşılır. Ayrı olmak demek, o topluluğa mensup insanlar, o ülkede egemen olandan, baskın olandan farklı oldukları için dışarlanmaları, toplumsal yaşamdan tam olarak yararlanamamaları, onlara karşı ayrımcılık güdülmesi, ön yargıyla bakılması demektir. Böyle tutum ve uygulamalara sadece baskın olan topluluk veya topluluklar değil, ülkedeki başka azınlıklar da katılabilirler. Örneğin, Birleşik Krallık denilen Büyük Britanya'nın İrlanda'daki hâkimiyetine sadece İngilizler değil, kendileri de bir azınlık olan İskoçlar ve Galliler de ortaklıklar.

Bir atmaca mumyasının altın başlığı.
6. Hânedan dönemi. M.Ö. 2323-2150.

Öte yandan, azınlık bir topluluğun mensupları güçlü bir grup aidiyeti içinde olabilirler, kendilerini toplumun diğer kesimlerinden ayrı tutmak için çaba gösterip, özgül davranış biçimleri geliştirebilirler. Toplumbilim bakımından "azınlık" ile "azınlık grubu" terimleri kuramsal olarak ayırdır.

Azinlık sözcüğü, belirgin özellikleriyle toplumdaki çoğunluktan farklılıkları aşikâr olan bir topluluk için kullanılır; onu azınlık yapan, o topluluğa mensup insanların kültürleriyle, gelenekleri, âdetleriyle kendiliğinden halleridir, yani grup olmak için özel bir çabaları, uygulamaları yoktur.

"Azınlık grubu" ise sadece ayrı bir topluluk değildir, öyle bir grup niteliğini sürdürmek, yani kimliğini, farklılıklarını koruyup pekiştirmek için, belirli amaçlar ve tanımlanmış mensubiyet kuralları koyan, zorunlu davranış kuralları geliştiren ve o topluluğu toplumun geri

kalan kesimlerinden ayırdedecek kesin bir alt kültür yaratan gruptur. Kendi farklılığını kesinkes belli edecek simgelere, kültürel davranış biçimlerine sahiptir.

Azinlık terimi bir bütün içindeki sayısal azınlığı ifade eder, ama illa ki toplumda sayıca azınlıkta olmak anlamına gelmeyebilir. Güney Afrika'da ırkçı rejim sırasında siyahlar nüfusun 5'te 4'ünü oluşturdıkları halde, egemen olan beyazlardı. Siyah çoğunluk "azınlık grubu" durumundaydı. Aynı saptamayı Doğu Afrika'daki Britanya sömürgelerinde kentlerde Hindistan'dan gelmiş tüccar, iş adamı ve zanaatkarlar hâkimdiler, oysa onların nüfus içindeki oranları % 1 kadardı. Fransa sömürgesi Mağrip ülkelerinde, özellikle zengin Cezayir'de "pied noir" denilen yerleşik Fransızlar için de aynı saptamayı yapabiliriz. Egemenlik sayısal olarak azınlıkta olana — Cezayir'li Fransız'lara — aitti, çoğunluk Araplar ise ezilendi. İngiltere İrlanda'yı 16. ve 17. Yüzyıl'larda sömürgeleştirirken oraya giden İngilizler dışında İrlandalıların bir bölümünü asimile etti, dili İngilizce, dinî Protestan — ama nüfus içindeki sayıları hayli az olan — işbirlikçi egemen bir topluluk yarattı. İrlandalılar verdikleri bağımsızlık savaşı sonrasında 1921'deki Londra Antlaşması'yla bağımsız devlet oldular, ayrılıp Serbest İrlanda Cumhuriyeti'ni kurdular. Kuzeydeki 6 kontluk Birleşik Krallık bünyesinde özerk statüde kaldı. Bu karışıklıkta Katolik ve Protestan çatışması gibi gözükse, gerçekte İrlanda-Britanya karışıklığı (sömürge

halkı ve sömürgeci efendi çatışması) olan bir mücadaleydi. Bugün 1,5 milyonluk Kuzey İrlanda'da 500.000 kadar Katolik ve 1 milyon Protestan (Britanya yanlısı) İrlanda'lı vardır. İki ayrı topluluk birbirlerine düşmandırlar ve Katolikler sayısal olarak da, topluluk olarak da azınlıktırlar. Komşumuz Irak'ta Sünni Araplar, Suriye'de Aleviler sayıca azınlıktadırlar.

ABD'nin güney eyaletlerinde Afrikalı-Amerikalılar sayıca çoğunlukta oldukları halde yukarıda tarif ettiğimiz "azınlık grubu"na örnek gösterilebilirler.

Geniş bir insan topluluğunun ana dili, her gün konuştuğu dili Kürtçe olduğu halde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın hangi müfredatında Kürt diliyle ilgili tek bir sözcük vardır? Yetişen Kürt çocukları evde Kürtçe konuşurlar, ama ne Kürtçe yazabilirler, ne de hayatları boyunca Kürtçe bir metin görürler. Yazılı olmayan dil gelişmez. Dilin ilerlemesi, kelime ailelerini bulmayı, yenilerini üretmeyi veya önermeyi, üslup geliştirmeyi, dilin üzerinde dilbilimcilerin ve edebiyatçıların çalışma yapmalarını gerektirir. Uygarlığın yazıyla başlatılması boşuna değildir. Konuşmaksa herkes konuşur, ilkel topluluklar da konuşuyorlardı, ama dil de, uygarlık da yazıyla gelişti.

Bugüne değin Kürtçe'nin gelişmesi SSCB zamanında Erivan'daki küçük Kürt Sovyeti'ndeki edebî, etimolojik, akademik çalışmalarla ve Irak Kürdistanı'ndaki uygulamalarla mümkün olmuştu.

Mesela, Cumhuriyetle birlikte Türk Dil Kurumu gibi Kürt Dil Kurumu da kurulsaydı veya diyelim ki, TDK, "Türkiye Dilleri ve Kültürleri Kurumu" olacak şekilde kurulsaydı, bünyesinde ülkemizdeki değişik dil ve lehçeleri bilimsel olarak inceleyen bilimsel ve çoğulcu bir kurum olarak açılsaydı, bölücülük mü olurdu, yoksa birlikçilik mi? Üniversitemizde Hititoloji, Ejiptoloji bölümleri, Sanskritçe Kürsüsü vardır (elbette olmalıdır), ama bırakınız dil uzmanı veya öğrencisi yetiştiren fakülte bölümünü, isteyen öğrencinin seçmeli ders olarak akademik programından yararlanacağı bir Kürdoloji Kürsüsü bile yoktur. Kendi ülkenizdeki bu kadar geniş bir topluluğun ana dilini yok sayarsanız, onların dillerini, kökenlerini, edebiyatlarını, tarihlerini, geçmiş kültürlerini inceleyecek, araştırarak bir akademik kürsü dahi kurmazsanız, somutta o insanları yok saymış olursunuz. Yunanistan'daki Türk azınlığın kısıtlı haklarının genişletilmesini savunuruz ama Kürtlere "dilinizi sadece evde konuşun, alfabenizi ve yazılı dilinizi öğrenmeyin, dilinizi geliştirmeyin, kültürünüzü zenginleştirmeyin" ana dilinizden radyo ve TV kurmayın demek, kendi kültürünüzü köreltin ve zamanla unutun, Türk dilinin ve kültürünün hâkimiyetine girin... kısacası Kürtlüğünüzü yitirin demektir.

Bunun adı asimilasyondur. Ezelden beridir uygulanan asimilasyonun sonuç vermediği, hattâ ters teptiği, büyük bâdirelere yol açtığı, insanlara acı çektiği ortaya çıktığı halde egemen şoven zihni-

yet değişmemiştir.

GÜVENE DAYALI GÖNÜLLÜ BAĞLAR

Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından dik-kate alınmamasına gelince, önce bilmek gerekir ki, devletin dini olmaz Laiklik budur. Diyanetin laik bir devlet bünyesinde yeri olmaz. Fakat bizde dini olmaması gereken devlet hem din, hem mezhep sahibidir, devlet etnik bakımdan olduğu gibi dinen de monolitiktir: yani Türk'tür, Müslüman'dır, Sünni'dir, Hanefi'dir. Laiklik diye diye, Osmanlı'daki "Din-ü devlet, mülk-ü millet birdir" diyen anlayışın Cumhuriyet'te devam etmesidir.

Azınlık demek, ırk, milliyet, etnisite, dil, din, kültür bakımdan egemenden farklı olandır, kendisini hâkim kültürden, dinden farklı hissedendir ve toplumun diğer kesimleri tarafından ona öyle bakılır. "Azınlık hakları" bir toplumda egemen olmayan, ırk, milliyet, etni, dil, din, kültür aidiyetlerine tanınmayan bazı temel topluluk haklarının yasal güvencelerle ve demokratik uygulamalarla talep edilmesidir, hukukî çerçeve istenmesidir. Topluluklar arasında hukukî eşitliğin temeli, onlar arasındaki zora dayalı bağlara karşı çıkmaktır. Azınlık hakları sorunu zora karşı çıkışın ve serbest rızanın hukukî ifadesidir.

Aslanan, gönüllü bağlardır, gönüllü birliğin temel şartı ise topluluk haklarıdır, azınlık kavramı egemen topluluğun ayrımcılığına karşı çıkan bir çeşit pozitif ayrımcılıktır.

Azınlık hakları kavramının uluslararası literatüre girmesinin nedeni de, ülkelerde kendilerine karşı ayrımcılık uygulanmasını önlemek için o topluluklara hukukî güvenceler getirilmesidir.

"Siz azınlık değilsiniz, bizim gibi çoğunluksunuz" diye azınlık kelimesini olumsuzluk vesilesi göstererek ayrımcılığı sürdürenlere karşı azınlık hakları diye dile getirilen demokrasi ve özgürlük yanlısı görüşler temel insan haklarının yasalara konulmasını, hukukî çerçeveye kavuşturulmasını öngören taleplerdir. Ama yöneteninden yönetilenine kadar çoğunluğun buna tahammülü yoktur, kolay kolay da olmayacaktır. Baş sorumlular varoluşlarını milliyetçi-şoven bir konsolidasyonda bularak, çoğunluğu o yönde şekillendiren, demokrasiden korkan, toplumsal bir paranoya yaratarak devlet tapınıcı kudretlerinin idamesinin güvencesi gören yönetici elitlerdir. Çünkü isteseler, toplumu pozitif yönde ikna edecek bütün araçlara ve dünyanın sayısız ülkelerinden örneklerle sahiptirler.

Son bir anımsatma: Küfürbazlar Avrupa'da Yeşillere pek söverlerdi, çünkü Kürtlerin sorunlarını, insan haklarını en fazla seslendiren gruplar arasındaydılar, şimdi ise Türkiye'nin AB'ye girmesini açıkça istedikleri için pek makbul oldular, İstanbul'da baş tacı edildiler. Dün Türkiye'nin düşmanıydılar; bugün dostu oldular. oysa ne Kürtlere dair tutumları değişti, ne de insan haklarına dair görüşleri. Bu anakronizmayı izah etmek, tabii ki, Türk tutucularına düşüyor.

Sûreti Haktan Bir “Kahraman”!

Halim Togan ———

Tek programı vardı: günü birlik girişimler ve uygulamalarla devletin işlerini yürütmek. Siyasî hayatının tek tutarlı, şaşmaz ihtirası, aşkı, tutkusu

Enver Paşa, daha paşa olmamışken, 1908 yılı Temmuz ayının “Hürriyet günleri”nde birdenbire kahraman oldu ve hep öyle kaldı. Gerçi o günlerde coşkulu kalabalıkların kalbinde taht kurmuş iki kahramandı. Bir de, Abdülhamit paşalarına karşı dağda cenk verirken her gittiği yere yanında bir alageyik götüren Resne’li Niyazi Bey vardı. “Hürriyet”in işleri iki kahramanla yürümeyeceği için Niyazi Bey hiç paşa olmadı, kahramanlığı dahi tevâtürde kaldı.

Kahramanlara has kılık kıyafeti, duruşu ve olağanüstü yetkileriyle Enver’i İttihat ve Terakki’nin sivil paşası Talat Bey’in yarattığı söylenir. Dağdan inen genç zabıtlar Hürriyet’i ilan ettikten sonra Selanik garından İstanbul’a uğurlanırken Enver’i vagon penceresine çıkarıp coşkulu kalabalığı göstermiş ve kulağına, “Sen artık kahraman oldun, ona göre!” diye fısıldamış...

Enver, kahraman olmaya daha o an ısınmış ol-
sa gerek. Çoğu başka kahraman gibi Napoleone Buonaparte’yi takliden kısa boylu (küçümen) ve dik, ateşin bakışlıydı. Kahraman kisvesini üzerine biçili kaftan gibi kısa ömrünün sonunadek taşıdı.

Bülent Ecevit’in “Talat”ı kimdi, bilinmiyor. Birlikte yola çıktığı ya da yolunda yanına katılan bir alay ünlü, ünsüz kişiye ne olduğu da ya hiç bilinmiyor ya da bilinmeye değer görülüyor. Bir tek o, tek başına, hâlâ ortalarda. Talat’ın iri kıyım gölgesini üzerinden hiç atamayan Enver’in tersine, hep kendi gölgesiyle başbaşa bugünlere kadar geldi.

Düşmez kalkmaz bir “kahraman”!

Cumhuriyet’in tek parti dönemi Kastamonu mebuslarından Fahri Ecevit’in oğlu. Annesi Nazlı Hanım bir İstanbul hanımefendisi, hem de ressam. Kendisi Robert Kolej mezunu. En yakın çocukluk ve gençlik arkadaşının ünlü Kılıçalı’nın oğlu Altınur Kılıç olduğu anlaşıyor. Çocukluğu ve okul çağı boyunca hiç sokakta oynamamış, İstanbul’un Bebek tepeleriyle Ankara’nın erken yıllarının Anafartalar caddesi arasında gidip gelmiş bir apartman çocuğu. Eşi Rahşan Hanım da yine Kolej’li ve devlette en üst düzey maliye bürokratlarından birinin (Namik Zeki Aral) kızı.

Bülent Ecevit halk kahramanlarında genellikle az görülür ölçüde okumuş yazmış, kültürlü bir yurttaşımızdır. Üniversite mezunu değildir ama nice Prof. Dr. sıfatlı çelebiyi cebinden çıkarmaya yeter müteşebbatı vardır. Edebiyattan, sanattan anlar, klasik Batı musikisi dinlemekten sahiden zevk alır. Kadim Hint felsefesi düşkünü ve Rabindranat Tagore adında bir Hint’li şairin hayranıdır. (Çok şiirini Türkçe’ye kazandırmıştır.) Süleyman Demirel gibi değme Karagöz’ün karşısına Hacivat tavrı ve ağzı ile çıkmaya tenezzül etmeyecek kadar da görgü ve tevazu sahibidir. Terbiyeli, nazik ve çok kibardır. Paraya pula, debdebeye hiç bir zaman tamah etmemiştir. Kayıracağı, kollayacağı ne bir biraderi, eniştesi, kayını ya da yeğeni, ne de kendi çocuğu olmuştur. Olsaydı da ne kayırır, ne de kollardı. Türkçesi iyiden de iyidir. Frenkçe lûgat paralamaz; “dönüşüm” demek istediği zaman “transformasyon” demek aklına gelmez, dönüşüm der. İlmli ama ısrarlı öz-Türkçesi’yle konuştuğu dil halkın dili değilse de, halkın dilini konuşmamakla siyasette hiç kayba uğramamış, aksine, çok şey kazanmıştır.

CESARET NÜMUNESİ

Halk kendinden biri olmadığını gördüğü, bildiği böyle bir yurttaşı bir dönem neden ve nasıl bu kadar çok sevdi ve kahraman belledi?

Birinci ihtimal, tam da işte, kendine hiç benzetemediklerinden herdaim medet umduğu için. “Halk” indinde kendinden biri, kendinden biri olduğu için, kendi gibi âcizdir. Öyle birinden kime ne hayır gelir ki? İkincisi, kendinden olmayan birini sevsin ve kahraman bellesin diye birilerince bir yerlerde her şey yapıldığı için.

“Karaoğlan” sözünü bir mahalle kahvesinde ya da bir mitingde filan halktan bir gariban mı ilk kez telaffuz etmişti de or-
dan kitlelere malolmuştu? Yoksa, “medya” öncesi Babiâli’nin sigara dumanından geçilmeyen izbe odalarından birinde akşamüstü saat beş sularında ya da geceyarısına doğru mu imal edilmişti? Kim yakıştırdıysa tuttu ve kendisinin dağa taşan yamandan çıkartması hâlinde tarihe geçti.

O çıkartmanın başka sûretleri de var. Cesur Ecevit, Kıbrıs Fatih Ecevit, Halkçı Ecevit, İşçi Babası Ecevit gibi.

Firavun I. Sesostris.
12. Hânedan.
M.Ö. 1991-1783.

Karaoğlanın "cesaretine" diyecek yoktu. Onun cesur olduğuna Babıâli karar verince "halk" da cesur bildi. Ne kadar cesur? 12 Mart cuntasına "meydan okuyacak" kadar!

"Muhtıra aslında bana karşı verildi" diyerek Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterliğinden büyük gürültüyle istifa etmemiş miydi? Etmmişti de, ne zaman? Muhtıra üzerine S. Demirel'in başbakanlıktan apar topar istifa ettiği 12 Mart 1971 gününden kaç gün sonra? Nihat Erim'in başbakan olacağını öğrenince! Kendisinin doğrudan başbakan naspedilmesini beklemiş olduğu söylenemez gerçi, o kadarı insaflı aşan spekülasyon olur; ayrıca, N. Erim'e biçilen rolün kendisine daha çok yakışacağını düşünmediği de muhakkaktır. Ama o "cesur karşı çıkış"ın temelde muhtırayı ve muhtıracıları değil, N. Erim'i hedef aldığı çok açıktır. Muhtıra ona karşı değil, basbayağı Demirel'e karşı verilmişti. Ecevit bundan cesaret aldı. Partideki rakiplerinin İsmet Paşa'yla birlikte ona karşı bir şeyler çevirmekte olduklarını görünce harekete geçti. Muhtıra emrivakisinin yerini Nihat Erim emrivakisi alıyordu. Demirel'i alaşağı eden muhtıra boşa gidecekti. Demirel aradan çıkarılmışken, siyaseti ve ülkenin işlerini N. Erim gibi birisine emanet etmenin ne âlemi vardı?

Demirel'i istemeyen asker iktidara doğrudan el koymayıp Nihat Erim'in ucube "reform" hükümetine fit olmakla Bülent Bey'in önünde beklenmedik bir yol açtı ve o yol onu önce CHP genel başkanlığına, sonra da 73 genel seçimine ve Erbakan'la koalisyona kadar götürdü.

O arada, Cumhurbaşkanı olmaya heveslenen Faruk Gürler Paşa'nın önünün kesilmesi olayı var. Ecevit ve Demirel o işte birlikte davrandılar. Ne ki, Paşa'nın ayağını kaydıran aslında askerın kendisiydi. Gürler Paşa, adı muhtıranın arka planında "karışık işler"e karışmış bir asker ocağı mensubuydu. S. Demirel Meclis'teki adamlarına Gürler'e karşı oy verdiğini her hâliyle belli etmeseydi Bülent Bey'in neye cesaret edecek olduğu o gün meçhul kaldı. Bugün de meçhul. Süleyman Bey G. Kurmay Başkanı Semih Sancar ve arkasındakilerin ne istemediğini bil-mese adamları Gürler'e karşı oy kullanırlar mıydı? 9-12 Mart cuntası ve cuntalarıyla hangi akla hizmet-se iş görmeye yatkın o zamanki kimi yakınlarıyla Ecevit'in yolunun ayrılmasında bunun rolü büyüktür. Ne gibi bir devrimci/ilerici sevda ile olursa olsun cuntalarla birlikte yürüme yerine, S. Demirel'le de olsa sivil siyaseti seçti. Doğru olanı yaptı. Lâkin Demirel'in adı, ikide bir "şapkasını alıp giden" adama çıktığı hâlde Ecevit'in uzun siyasî kariyeri boyunca "Cesur adam!" payesini harcaya harcaya bitirememiş olmasına ne demeli?

73 seçimine kadar CHP içinde İsmet Paşa'yı saf dışı edip yerine geçmek de büyük cesaret isteyen bir iş değildi. Demirel'e karşı inisiyatif askere kap-tıran ihtiyar kurda askerın de, CHP'nin de ihtiyacı kalmamıştı. Partinin içi yepyeni genç ihtiraslarla

kaynıyordu; onlara öncülük etmek için hangi büyük tehlikeyi göze almak gerekiyordu? Partiyle — ve askerle — birlikte yürümek yeterdi. Bunun için cesarete değil, çelişkili ve karmaşık ihtirasları birbirlerine karşı manipüle ederek hepsinin omuzları üzerinde yükselmeye elveriş "politik duyarlığa" ihtiyaç vardı. Bülent Bey, o politik duyarlıkla, İsmet Paşa'nın geçmiş günahlarını ve kaldığı kadarıyla siyasi ağırlığını partinin sırtından atmanın mükemmel bir seçim yatırımı olacağını gördü. Bu, ayrıca, Parti'yi Kemal Satır türünden astarı yüzünden pahalı kâzip şöretlerin ağırlığından kurtarmak için de fırsat olacaktı. Geriye, Demirel olgusu kalıyordu. 73 genel seçimine giden süreçte askerın Demirel'i bu defa seçimde harcamak için el altından Erbakan'la bile uzlaşmaya hazır olduğu siyaset âleminde herkesin bildiği bir sırdı. (Muhtıra dağdağasını İsviçre'de "tatil"de geçiren Erbakan'a özel davetiye çıkarıldığı biliniyor.) Bu durumda *orduya güven vermek ve sivil siyasete ordu destekli güvence sağ-lamaktan başka yapılacak bir şey kalmıyordu*. "Cesaret nümunesi" olmaya özel bir gerek yoktu. Benim diyen her politika kurmayında o kadar cesaret olur.

KIBRIS FATİHİ

Bir de Kıbrıs'ın "fethi" var, Bay Ecevit'in cesaret nümunesi işleri arasında. "Dış güçler"e nasıl meydan okuduğu ballandıra ballandıra anlatılır yıllardır. En çok da kendisi anlatır. O olayda, oysa, tam da "dış güçler" deyip durduğu ABD ve İngiltere'nin (Türkiye'nin NATO müttefiklerinin) istediği oldu. Onlar Türkiye'ye yol verdiler, "büyük fetih" gerçekleştirildi: O zamanki Bağlantısızlar hareketinde yer alan Bağımsız Kıbrıs bölündü ve Soğuk Savaş yıllarında NATO emperyalizminin küçük de olsa bir baş ağrısı olmaktan çıktı. (O arada kaç Kıbrıslı Türk ve Rum komünistin faşist Rumlar ve Türkler tarafından katledildiği biliniyor ama hiç sözü edilmiyor.)

Kıbrıs macerasının — ya da "davâ"sının — özü, özeti budur. Bülent Bey'in Türkiye'ye hediyesi! Ceremesi hâlâ çekiliyor. Birileri de — başta yine Bay Ecevit — hâlâ daha bundan ulusalcı dedikle-ri türden siyasetler üretmeye hevesleniyor.

Erbakan'lı koalisyona başı olmak Kıbrıs Fatihi'ne az geldi. CHP'nin 1950'den sonra nerdeyse çeyrek yüz yıl tek başına iktidar yüzü görememiş olmasına sıradan partili, çok geçmeden milletvekili ve bakan olarak katlandıktan sonra şimdi genel başkan — ve bir de Kıbrıs Fatihi — olarak da daha ne kadar katlanacaktı? Gün o gündü. Sudan bir bahaneyle koalisyona bozdu ve ülkeyi seçime götürmek istedi. Kendi partisinden başka kimseyi ikna edemeyince sonuç, 73 yenilgisinin acısını her ne pahasına olursa olsun çıkarmaya ahdetmiş Süleyman Bey'in başını çekip kotardığı, 77 genel seçimine kadar süren Erbakan'lı, Türkeş'li birinci Milliyetçi Cephe hükümeti oldu. Karaoğlan'ın ülkeye bir başka hediyesi!

1978 sonunda içine daldığı, nedense ona hâlâ yakıştırılamayan "Güneş Motel kabinesi" macerası neyin nesiydi peki? 12 Eylül darbesine hazırlık mahiyetinde içli dışlı derin provakasyon ortalığı hal-laç pamuğu gibi atarken öylesine sallapati bir hükümetle — üstelik S. Demirel gibi bir muhalefet buldozerinin hamlelerini göğüsleme pahasına — olanları ve olacakları değil önlemenin, "idare" edip geçiştirmenin dahi mümkün olamayacağını görmeden o ağır sorumluluğun altına girmesi "koltuk aşkı"yla açıklanamaz; olsa olsa, ilerde başka örnekleri de görüleceği gibi, Bülent Bey'in tüm politik kariyerinin ana damarını besleyen devlete hizmet aşkıyla açıklanabilir.

O iktidar denemesinin 79 kısmî Senato seçiminde hezimete uğramasını izleyen bir buçuk yılı, darbeye giden süreçte Demirel'in yine Türkeş ve Erbakan destekli azınlık hükümeti sırasında Cumhurbaşkanlığı seçimine yönelik entrikalarının bilerek/bilmeyerek oyuncağı olarak geçirdi. Coşku-lu kalabalıkların kahramanı, Kıbrıs Fatihî Karaoğlu'nun, siyasetin can damarının attığı arenada ne yapacağını bilemeden son anda "tribünlerin sahaya inmesi"nden söz edecek kadar çaresiz kalmış sıradan bir parti genel başkanına indirgenmişti.

12 Mart olayında parti genel sekreterliğinden âlâyı vâlâ ile istifa etmişti; 12 Eylül'den az sonra genel başkanlıktan sessizce ayrıldı. Partinin bir kıymeti harbiyesi kalmayınca CHP'yi cunta generalleri resen kapatmadan o fiilen kapattı. O sıralar Süleyman Demirel hemen yeni bir parti değil, bir kaç parti birden kurdurmakla meşguldü. Meydan okumaksa, hangisi cuntaya meydan okumaktı?

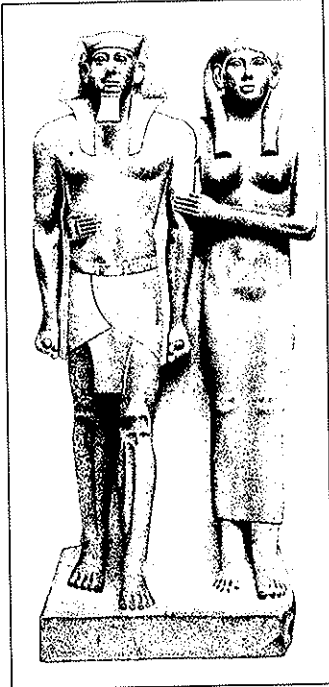
Derler ki, o kadar da hakkını yememeli. O hapislere girip çıkarken partisinde araziye uymayıp arkasında duran kimse mi kalmıştı? Doğru da, onca yıl üst yöneticilerinden, sonra da genel başkanı olduğu partinin o hallere düşmüş olmasında kendisinin hiç mi sorumluluğu yoktu? Süleyman Bey'le politik mizaç farkı burada öne çıkıyor. Süleyman Bey yalnız bırakılmadı. İki siyasî hareket (ve siyaset tarzı) arasındaki fark da burada öne çıkıyor. Biri ayağı yere basan, eğilse de bükülmeden yerinde durabilen burjuva siyaseti, öbürü devlet politikasıyla "halkçı" politika arasında yalpalayıp duran küçük burjuva hevesler mecmuası.

Cuntanın ortanın solundan daha solculara, sosyalistlere, sendikacılara, aydınlara neler ettiğini biliyoruz. Bir buçuk ay asker kampında izzetü ikbal ile zorunlu ikamete memur edilen Bülent Bey serbest kalınca hangi işe cesaretle sıvandı peki? Yeri geldikçe kendini övmek için sözünü ettiği bir iki aylık hapislere mal olan, cunta yönetimini "içine sindiremediğini" beyan etme türünden bir iki mütereddit, ihtiyatkâr çıkıştan başka?

Daha başka...? Evet, kendine tanınan ilk fırsatta kimi Avrupa ülkelerinde konferans vermeye çıkıp her gittiği yerde, "Türk ordusu başka ordulara benzemez," diyerek askerin "demokratik geleneği"ne övgüler yağdıran yine o oldu. Bu yaptığı Kenan Evren cuntasına karşı demokrasi mücadelesi mi vermektir, yoksa devletin sürekliliği zemininde geleceğe yönelik politik yatırım mı? 1967'de Yunan faşist cuntası darbe yapınca Yunanistan'ın burjuva politikacıları bile içerden ve dışardan aktif muhalefete geçtiler. 1974'de Yunan cuntası devrilinceye kadar ülke dışındakilerden hiç birinin ellerini kol-larını sallaya sallaya geri dönüp muhalif dergi çıkarma ya da "yepyeni" partiler kurma hazırlığına girişme şansı yoktu. Cuntacılar ömür boyu hapse mahkûm edildiler ve hepsi birer birer ölene kadar hapiste kaldı. Bizde ise cuntacılar emekli maaşı bağlayıp başlarına devlet kuşu kondurma âdet-tendir. Devlet geleneğidir. Konduranların başını çoğu kez B. Ecevit çekmiştir. 73'te başbakan olunca kendi deyişle geçmişi — yani 12 Mart'ta işlenen ağır anayasa suçuna — çektiği süngeri 12 Eylül'den sonra da çekmeye hazır olduğunu, Avrupa'da NATO müttefikleri ya da yakını uluslararası merciler nezninde dile getiriyordu. Süleyman Demirel — neyse ne... — darbeyi izleyen aylarda eline geçen ilk fırsatta, basının karşısında, "11 Eylül'de ülkede kıyamet kopuyordu; ne oldu da 12 Eylül günü ortalık süt liman oldu, olayların ardı bıçakla kesilir gibi kesildi?" açık mesajını taşıyan sözler etmekten çekinmezken, Ecevit'in, "İçime sindiremiyorum" ya da "Milletimiz buna lâyık değildir"den başka dişe dokunur bir şey dediğini hatırlayan var mı?

Geçmiş sünger çekmeyi şaşmaz bir politika kurallı ve sanatı katına çıkarmanın üstadıdır Bay Ecevit. Hükümet deviren, parlamento kapatan, parti, sendika yasaklayan, sendikacılara zulmeden, 16 yaşında çocukları idam eden cuntacıların suçlarına sünger... birlikte çalıştığı siyasetçilerin kokusu ay-yuka çıkmış yolsuzluklarına, hırsızlıklarına sünger... MHP'nin geçmişine, MHP'li kaatillerin suçlarına sünger... kendisine bile suikast düzenleyen derin mihrakların her türlü marifetine sünger... (Yalnız, CHP'de "çalışarak" dağıtış Halkçı Ecevit! sloganlarıyla donatmayı siyaset yapma sananlara duyduğu öfkeye sünger çekmedi. Onları — kendilerine devrimci diyenleri de, komünist diyenleri de — hiç affetmedi.)

12 Eylül ertesi 83 "seçim"inde kör topal da olsa

Firavun Mikerinos ve karısı.

4. Hânedan. M.Ö. 2575-2465

solu temsil eden siyasetlerin T. Özal'ın partisi karşısında uğradığı hezimetin hiç değilse boyutunda önemli payı var. Partisi, CHP, onu yalnız mı bırakmıştı? O, tarafını, CHP özelinde sol siyaseti — ne idiyse ve ne kadardıysa — yalnız bıraktı. Bunu yapan, herhangi bir sıradan parti genel başkanı değil, daha bir kaç yıl öncesine kadar ünü âfâka sığmayan "Halkçı" Ecevit'ti. Cuntanın seçim öncesi karakuşî emrivakilerine direnmeye kalkanların bırakın başını çekmeyi, arasında yer aldığını hatırlayan var mı? Uğradığı ilk baskı karşısında pes eden bir "muhalif" dergi macerasının ardından kabuğuna çekilip cunta-sonrasının yeni ufuklarında nereye, nasıl yol alabileceğinin hesabına dalmıştı. Pusuya yatıyordu...

28 ŞUBAT FIRSATI

TC'nin yıllarca İsmet Paşa'nın yanında yakından izlediği devlet realitesinden ve 80 öncesi ve sonrasında kendi yaşadıklarından aldığı dersleri çok iyi özümsemiş, içine sindirmiş olduğunu sonraki yıllarda siyaseti ve particiliği salt devlete hizmet anlayışına ve pratiğine indirgeyerek çok iyi gösterdi. "Ortanın solu"nun sosyal demokrasiye açılan yoluna itirazı ve "demokratik sol" dediği sözde teorik açılım, demokratikliği de, solluğu da kendinden menkul bir siyaset, giderek seçim taktiğinden başka bir şey değildi. Somutu: mevcut ekonomik, sosyal, siyasal yapılanmayı hiç zorlamaksızın — tersine, teyidine yeni gerekçeler icad ederek — devlete hizmette kusur etmeyecek yeni bir "halkçı" parti anlayışı ve pratiği. Başka sosyal, siyasal koşullarda ve farklı mizaçtan ellerde nereye varacağı malûm bir model. Sapına kadar anti-komünist, milliyetçi mi milliyetçi ve Kürt düşmanı, özel teşebbüsçü bir rejim partisi: her koşulda devlete hizmete hazır ve gönüllü yedek parti. Örgütlenme ilkeleri ve pratiği burjuvaziye hizmetten başka hiç bir sınıfsal içerik ve yönelim taşımayan, üyelerinden ve — kendisiyle karısından gayri — yöneticilerinden kendisiyle karısına olandan başka hiç bir şeye sadakat bağı beklenmeyen (ve ilk fırsatta "siyasî partilere devlet yardımı" imkânıyla beslenecek) bir devşirmeler ordusu.

Böyle bir "parti"nin başında oy listelerinin en altlarında gün doldururken hayalini kurduğu iktidar fırsatına 28 Şubat sivil/asker darbesi sayesinde önce geçici azınlık hükümetleri ve koalisyonlar yolundan geçerek 99 genel seçiminde kondu.

Ne olmuştu da Bülent Bey 3. Milenyum'un eşliğinde, TBMM'deki en büyük partinin başı olarak yine başbakan olmuştu?

1. Önce 94 yerel, ardından 95 genel seçimiyle kopan Erbakan/Refah fırtınası 28 Şubat'ta dindirildikten sonra bir tür "Cumhuriyetçi restorasyon"a ihtiyaç duyulunca, isminde hem demokratik, hem de sol deyimleri geçen yedek devlet partisine, yani Bülent Bey'in tecrübeli ellerine iş düştü. Bunca yıldan sonra işin niye ona düştüğü nedense kimseyi ırğa-

lamadı. Eşyanın doğası gibi bir şey olsa gerekti!

Restorasyon için gerekli milliyetçi/Atatürkçü dalganın, Kürt sorununun da sıcak baskısıyla, DSP'yi MHP ile birlikte o kadar öne çıkarması kamuoyunda çok da beklenen bir şey değildi ama, rejim ve büyük sermaye açısından, evet, eşyanın doğasına uygundu.

2. "Milliyetçi (Atatürkçü)" dalga dediğimiz şey öyle kendi kendine, yok yere kabarmaz. Türkiye üçüncü sınıf bir NATO ülkesidir ve burada ABD'nin müdahil olmadığı çok az seçim yaşanmıştır. Müdahelenin nasıl örgütlenip işlediğinin, usulünün ve araçlarının ne olduğunun yeterli ayrıntı ve açıklıkla izahını ileriye ertelememiz gerekiyor. Şimdilik şu kadarı söylenmeli: Türkiye'de seçim sonuçlarının hemen hep "sürpriz"li olması, bir başka deyişle, "millî iradenin" bu kadar oynak seyretmesi, seçmenin bilinçsiz ya da bilinçli tepki oylarıyla ya da her defasında neden bir öncesine taban tabana zıt tecelli ettiği bilinemeyen o dillere destan "sağduyu"suyla açıklanamaz.

3. ABD müdahalelerinde kimi zaman rol üstlenen bir özgül faktörden daha söz etmek gerekiyor. Kimsenin tarikatçılıkla uzak yakın bir bağı olduğunu söyleyemeyeceği Bülent Bey'in Fettullah Gülen adındaki bir ilginç hocaefendinin Ortadoğu ve Asya'nın belli kritik bölgelerine yayılma eğilimleri taşıyan okullarına, Türkiye'de yürüttüğü finans ve basın ağırlıklı faaliyetlere zaman zaman duyduğu yakın ilgi nedir? Nerden gelmektedir?

Ayrıca, daha da önemlisi, 99 seçiminde onca oyun ansızın Ecevitler'in partisine akmasıyla o aynı partinin oylarının aradan üç yıl geçmeden öylesine dibe vurması birbirinden bağımsız apayrı iki olgu muydu? Şu meşhur %10 barajının politik manipülasyon aracı olarak taşıdığı potansiyellerin — öyle klişeleşmiş genellemelerle değil, karmaşık ayrıntılarıyla ve bihakkın — irdelenmesi, o potansiyellerin 28 Şubat ertesindenberi günlerini ve yıllarını Amerika Birleşik Devletleri'nde "tedavi"de geçiren hocaefendiyle buradaki adamlarına sağladığı kimi inisiyatif imkânlarının yabana atılmaması gerektiğini açığa çıkaracaktır. * Fettullah Gülen ile Erbakan ve çevresi arasında sürüp giden bir tür düşman kardeşler husumetinin de hiç bir politik anlamının olmadığı sanılmamalı; 2002'de Ecevit'in par-

*Fettullah efendi kendi başına zuhur etmiş biri değil. Nurcu. Nurculuk da öyle tarikatlerden bir tarikat değil. Ülkenin dört bir yanına kök salmış, bir kaç nesil üst üste toplumun her sınıf ve katmanına nüfuz etmiş, devletle ve "devlet adamları"yla haşır neşir bir duygu, düşünce ve aksiyon yolu. Fettullah Gülen'in okullarından, vb. yıllardır her hükümet döneminde içte ve dışta esirgenmeyen imkânların başka bir izahı yoktur. CHP'li-ler ötedenberi, çok eskiden beri, bu yolu iyi tanırlar. Taa 950 seçimi öncesi adına "Ticanilik" denilen bir cemaat vardı. Nurculuğun bir kolu. O seçime doğru o zamanki Ticani şeyhine o zamanki CHP teşkilat sorumlularının "yakın ilgi" duymuş olduklarını bilir miydiniz? Bilmezsiniz! Nurculuğun ne olduğunu daha iyi anlamak istiyorsanız *Kızılçık*'ın bu sayısındaki Belge'yi okumadan geçmeyin.

tisinden esirgenen oyların Saadet Partisi'nden de esirgenmiş olduğu unutulmamalı.

Bunlar hep, para pul işlerine bulaşıp elini yakmaktan titizlikle kaçınan Bülent Bey'in "politik duyarlılığı"nın göstergeleri. Saçları politikada ve ülke yönetiminde ağarmış ileri yaşta bir yurttaşımıza saygısızlık ölçüsünü kaçırmamak için bu tırnak içi ibareyle yetiniyoruz.

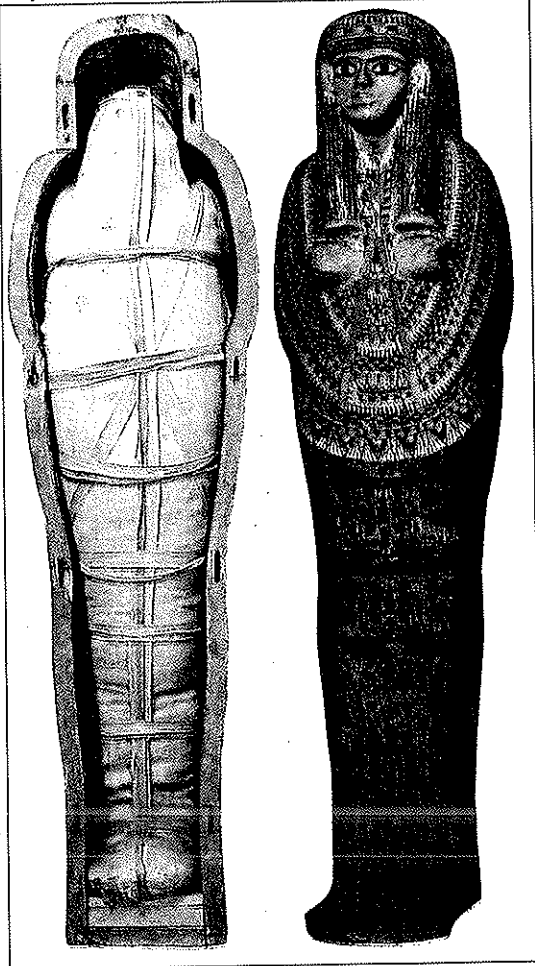
Bülent Bey'in muhalefette pek sesi çıkmayan, çıktığı kadarına da basında pek itibar edilmeyen — hattâ "bir bölenin partisi" diye sık sık tarizlere uğrayan — oy fukarası demokratik ve sol partisi, taşra küçük adamları ve devlet bürokrasisinin umur görmüş mensuplarından derlenip harmanlanmış "yetkin" kadrosuyla TBMM'nin en büyük partisi olarak Ankara'da arzı endam edince, oyu %10 civarına kadar inen ANAP'tan geriye kalanın gözetimi ve inisiyatifi altında liberal ekonominin bekçiliğine ve iyasına adadı kendini âhir ömründe Bülent Bey. Erbakan politikalarının bir kaç yıl süren tasallutundan kurtulan büyük sermayenin rahat bir nefes alarak 28 Şubat ertesi koşullarda yeni birikimlere açılmasını sağlama yeni hükümetin önüne konulan görev oldu. İç ve dış konjektüre göre devlet yönetmekten başka hiç bir programatik derdi olmayan DSP için mesele yoktu. MHP'nin gerçi kendine göre öyle dert-

leri hiç yok değildi ama, iktidarın politik ve ekonomik nimetleri — tesadüf bu ya, işte yine bir Ecevit yönetiminde! — önüne sürülerek "Merkez" in yedeğine demir atması sağlandı. Ecevit, bir kere daha, tam istediği iktidar kompozisyonunun merkezinde ve başındaydı. CHP'den kopuş üzerine kurduğu yeni politik kariyerinin doruğuna ulaşmıştı. "Solun birliği" denilen yâveye iltifat etmemenin mükâfatını görmüş, Deniz Baykal'ı oy sandığına gömmüştü. Her ne kadar 99 seçim başarısı kendisinin ve partisinin alın teri ürünü değil, onlara emanet edilmiş bir başarı idiyse de, işte yine geri gelmişti! Devletin işleri ondan soruluyordu.

"Kemal Derviş'i Türkiye'ye çağırarak siyasî hayatımın en büyük hatasıydı," diyor şimdi. "Hatâ"?! Böyle hatâlar, hatâdır denilip geçilemeyecek türden vahim, âdeta suç mertebesinde hatâlardır.

"Halkçı Ecevit" in 99 Meclisi'ndeki en büyük partinin başı olarak başbakan olmasından sonra 2000 ve ardından 2001 krizlerinin patlak vermesi salt bir rastlantı mıydı? Dünya Bankası üst düzey memuruna Türkiye'de iş ve paye vermek nereden, nasıl akla gelmişti? (1980 24 Ocak kararlarının mimarı, sonradan başbakan ve giderek Cumhurbaşkanı T. Özal da bir ara Dünya Bankası'nda çalışmamış mıydı?) Ecevit 99 seçimi öncesi daha henüz azınlık hükümetinde başbakanken Abdullah Öcalan'ın Kenya'da kaldığı yerden kaçırılıp Türkiye'ye "hediye" edilmesiyle aynı Ecevit'i iktidar koltuğuna taşıyan 99 seçimi ertesinde Derviş'in Türkiye'ye intikalinin sağlanması arasında hiç bir bağlantı yok muydu? Derviş'in, geldikten sonra, politik itibar ve yetkisine toz kondurulmayan bir hükümet adına dayattığı yenilikler ve bunların tümünün emirle kalkıp emirle oturan bir Meclis'te hemen hiç itirazsız ve firesiz destek gördüğü göz önünde tutulursa, böyle bir "spekülasyon" hiç de yabana atılmayabilir.

Öyle ya da böyle, mavi gömleklî/barış güvercinli demokratik ve sol parti devletin yedek partisi işlevini tam zamanında ve zemine uygun olarak şaşmaz bir yeniçeri disipliniyle yerine getirdi. Nasıl ve niçin patladığı hâlâ "bilinemeyen" krizin çözümü ve ülkenin yeniden yapılandırılmasına açılan yolun taşları döşenmeye başladı. Yeniden yapılandırılanlar Kemal Derviş'in çevresine topladığı bürokratlar çetesiyle, "Her kriz bizim için yeni bir atılımın yatağıdır," diyen büyük sermaye çevreleriydi. Tepelelerinde IMF ve Dünya Bankası azametle gözcü dururken, AB mercilerinden de bol alkış alıyorlardı. Yeniden yapılandırılanlar, açılan yolun taşları altında kalanlar oldu: pancardan tütüne ve hayvancılığa kadar bir çok alanda geçim kaynakları kurutulan küçük ve orta tarım kesimi; kitlesel işsizliğe itilenlerden arta kalanlarının gelirleri yarıya indirilen işçiler, kamu ve özel sektör çalışanları; yeni malî politika gereği iflas ettirilen bankaların ortada kalan mevduat sahipleri; dövizde %100'e yakın değer kazandırılmasıyla borç faizleri %200 arttırılarak temerrüte düşürülen küçük kredi borçluları, vb... Ve o arada — yine bir Ecevit döneminde! — kimin

Mumya ve sandukası.

cebine gittiği hâlâ en derin bir devlet sırrı olarak saklı kalan 5 milyar dolar!

Bu doğrultuda politikalar Halkçı Ecevit önderliğinde büyük cesaretle yürütülmekteyken, yeni bir seçime daha yıllar varken, DSP'de malum kriz patladı. İç disiplini su sızdırmayan öyle bir partide böyle bir şey nasıl olabilirdi? Pekâlâ olabilirdi. Özellikle öyle bir partide! Baştaki adamın ayağının sürçtüğü ya da sürçtürüldüğü görüldüğü anda, süregelen sadakat bağlarından eser kalmaz. Herkes kendi çıkarı, hesabı, ihtirası, ya da içinde sakladığı kını peşinde çil yavrusu gibi dağılır. Baştaki adam bunu ancak sahiden cesursa, ardında cesur politikalar ve uygulamalarla sağlanmış bir destek birikimi varsa karşı koyabilir. Bu olayda baştaki adam ayağının sürçtürülmekte olduğunu görünce korktu. Evet, lamı cimi yok, korktu! Korkması için yeterli neden vardı. Darbenin nerden, niçin geldiğini bilecek mevkideydi ve bir o kadar da geçmiş siyasi deneyim sahibiydi. Canına bile kastedilebileceğinin işaretlerini görmemiş olamaz. 2002'de seçime gitmenin intihar olduğunu haykırarak haykırarak seçime oy verdi ve verdirtti. Sonraki küskünler hareketini politik olarak değerlendirmeye kalkmadı. İşinin bittiğini görmüştü. Bir süredir Irak macerasına hazırlanmakta olan ABD'ye teslim bayrağını çekti. Devlete hizmette onun ferasetini ve takatini aşan yeni bir siyaset ufku açılıyordu TC'nin de, dünyanın da önünde. Bülent Bey yapacağını yaptıktan sonra, ABD kadar AB nezdinde de işe yarar bir işlevi kalmamıştı.

Korkmasaydı, cesareti elverseydi, üzerine gelmekte olduğunu gördüğü tekere çomak sokabilirdi. Büyük ihtimal, o çomak elinde kırılırdı ama, hiç değilse böyle bir şeye cesaret etmiş olurdu.

İŞÇİ BABASI

Bülent Bey Hint mistisizmine merak duyan heveskâr bir "şair" iken hangi dayanılmaz saikle siyasete atıldıysa, siyasî hayatı boyunca hiç bir zaman doğru dürüst bir sosyal/siyasî programa sahip olmadı. CHP'nin siyasî çizgisinin 60'lı yılların ortasında "ortanın solu" olarak takdiminde belirleyici bir rolü olmuş muydu, belli değil. Olmuş dahi olsa, ortanın solu ülke siyasetinde 1965 sonrası TİP hareketinin tahrik edebileceği tehlikeli gelişmelerin önünü kesmeye yönelik, milliyetçi içeriği İsmet Paşa tarafından ısrarla vurgulanan taktik bir manevradan başka bir şey değildi. Ecevit'in kararlı ve tavizsiz anti-komünizmi baştan beri bundan beslenmiş ve bunu beslemiştir. Bu bağlamda Mavi Gömlekli'nin en çarpıcı sloganının da — "Toprak işleyen, su kullananın!" — kimsenin ardında durmayı ciddiye almadığı bir seçim kampanyası buluşu olmaktan öte bir anlamı hiç olmamıştır. İspatı ortadadır. Böyle bir "program"ı hayata geçirmek için siyasi kariyeri boyunca ne yaptı? "Köykent" dediği göstermelik ve komik projeye dahi eğlencelik kabilinden de olsa ne kadar uğraştı? Tek bir programı oldu hep Ecevit'in: Ülke ve dünya ahvalinin gerektirdiği günü birlik girişim-

ler ve uygulamalarla devletin işlerini yürütmek. Hayatının tek tutarlı ihtirası, aşkı, tutkusu. Bunu salt kişisel politik ihtirasa bağlamak doğru olmaz. "Atatürk milliyetçiliği" dediği şeye kendini hayat boyu adanmış olduğundan şüphe edilemez. Her yaptığını o uğurda yapmıştır. Atatürk milliyetçiliği de, zaten, onun yaptıklarından ve fırsatını bulursa yapmak isteyip de yapamadıklarından başka bir şey değildir.

Bu bakımdan, adının zaman zaman "İşçi babası"na çıkarılması yine gerçekliğe asla teyet dahi geçmeyen bir medyatik buluştur. Sırtında mavi gömlek, başında işçi kasketine hiç de benzemeyen ünlenmiş kasketiyle bir kaç dönem Zonguldak'ta derlediği oylar 2002 seçiminde nasıl oldu da nerdeyse sıfıra kadar indi? Sadece o gün değil, önceki politik kariyeri boyunca da Karaoğlan'ın seçmenden gördüğü sadakatsizlik, B. Ecevit'in seçmene sadakatsizliğinin boyutuyla izah edilebilir ancak. 1963'te bir koalisyon hükümetinde grevin yasallaşmasını sağlayan yasayı hazırlamak ona nasip olduktan sonra bunca yıl, işçi hakları deyince onun adını hatıra getirecek ne yaptı? En son iktidar döneminde kamu çalışanlarının toplu sözleşme ve grev haklarını inkâr yolunda gösterdiği gayret ve inat, ANAP'lı siyasetçileri aratmayacak türdendi. 2000 krizinin çözümü yolunda "başardığı" ne varsa hepsinin başında on binlerce çalışanın (işçisiyle, hizmetlisiyle, köylüsüyle) kıyımını sağlayacak girişimleri onaylamak ve Meclis'te yasa-ya bağlatmak geliyordu. Gıki bile çıkmadan, Kemal Derviş'in bir dediğini iki etmedi. 80 sonrası siyasetinde çorak arazide geçirdiği yirmi yıldan sonra Meclis'teki en büyük partinin başı ve başbakan olarak işçi hakları için ya da işsiz güçsüz, yoksul, geleceği karanlık yurttas çoğunluğu yararına gerçekleştirmeye baş koyup da başardığı ya da, "Çok uğraştı ama yapamadı, bırakmadılar," denilebilecek en ufak bir girişimini hatırlayan varsa beri gelsin!

"Dün dündü, bugün bugündür" sözü Süleyman Bey'in sırtında hâlâ yüküdür. Bülent Bey'in tam tersi bir şöhrete nail olması, tarihin ve talihin hayretlere değer bir azizliği değil midir? Türkiye siyasetinde, onun kadar, muhalefetteyken söylediklerinden, savunduklarından iktidar olunca dönen ve tam tersini yapan, kendi uzak/yakın geçmişine sünger çeken bir başkasını tanıyor musunuz?

"En büyük partinin başı dedik. Partisi büyük değil, olduğu kadarıyla kalabalıktı. Her dediğine başüstüne demek üzere dizayn edilmiş, programlanmış sözde "parti". Kemal Derviş gibi birisinin Amerika'dan cebinde getirdiği "reform"ların tezgahlanmasına hizmet edip Tayyip Erdoğan gibi birisinin başa geçmesinin yolunu açma günü çatığında darmadağın olarak misyonunu tamamlayan devşirmeler ordusu.

Bülent Bey'in övünç kaynağı en büyük eseri!

Zamanımızın böyle kahramanları oluyor. Süreti haktan görünüp gösterilmelerine sahiden aldananların sayısı gerçi pek bilinemez ama, tarih, acze ve çaresizliğe düşürülmüş yığınların "kahraman" ihtiyacını karşılar gördüklerine bakarak, isimlerini "müstesna" şahsiyetler listesinde bir yerlere kaydetmekten geri kalmıyor.

Devlet-Toplum-Demokrasi(II)

Hüseyin Hasancebi

*Özgürleşmek için bir yere gitmek lüzumsuzdur,
herkesin prangası kendi boynundadır*

Bu yazımızın geçen sayıda yayınlanan ilk bölümünde Doğu toplumlarında "sivil toplum"suz bir tarihsel evrim gören görüşe katılmadığımızı yazmıştık. Aslında bu tartışmanın "tarihsiz" Doğunun tarihini açıklamakla ilgili bir sorun olduğunu, ancak AB üyeliğine ve demokratikleşme sorununa kilitlenmiş Türkiye'nin bugünkü tartışmasına taşındığında önem kazandığını belirtmiştik. Yani bu tartışma bugünkü dünya durumunu anlama ve bu durumdan çıkış yoluyla ilgili bir tartışma. Türkiye için çıkışı AB'de ve Batıda gören "genel" olarak sol, Marksist sol ya da daha kapsamlı olarak Türkiye aydınıyla bir tartışma.

Tartıştığımız görüş açısından, demek ki bugünden (17 Aralık) itibaren yolumuz düze çıktı. Ucu Avrupa. En başta şu musibet despot devletten kurtuluyoruz. Devlet despotsa, "ulus" devlet değildi zaten. O halde "ulus-devlet"e hiç uğramadan tarihin bugüne kadar görüp göreceği en büyük devlete, Avrupa devletine kavuştuk.

Bu devlet meselesi size de biraz karışık gelmiyor mu? Cem Eroğul, SSCB'nin çözüldüğü zamana denk gelen bir irdelemesinde, bütün devletlerin kendi evrimi içinde küçülmeye doğru gittiklerini yazmıştı. Bizim bildiğimiz, bunu yapabileceği umulan tek bir tarihî özne vardı: işçiler. İşçiler, hem de ellerine, bunun işaretini veren özel bir devlet (sovyet) âdeta gökten zenbille düşer gibi düştüğü halde, denediler de yapamadılar.

Bu "ulus-devlet" vakası bizim liberal aydınlarımızın kafasında tuhaf bir içerik yüklendi. "Ulus-devlet" dendiğinde artık somut olanı değil, Doğu'yu, Asya'yı, Rusya-İran-Çin-Hindistan gibi ülke ve toplumları, Avrasya, BOP gibi şeyleri anlamak gerek. Bu sayılan ülke, toplum ve alanların ortak bir niteliği var mı diye bakıyorsunuz, emperyalizmin küresel hegemonya planlarına şöyle veya böyle direnebilecek potansiyellerle yüklü olduğunu görüyorsunuz. Bu direniş potansiyeli başka bir biçim bulup üretmediği sürece "ulus-devlet" çerçevesine giriyor. Ya-

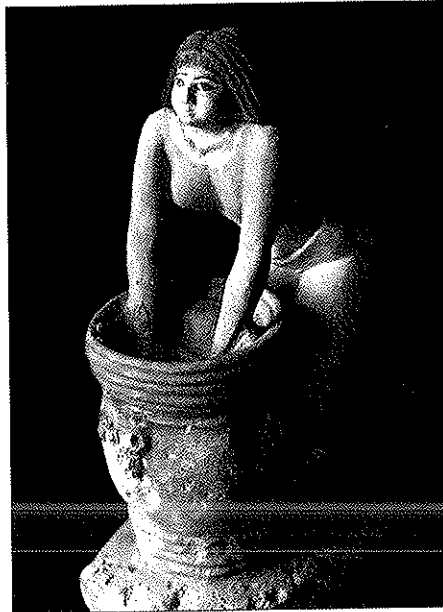
ni "ulus-devlet", küçük bir zihinsel operasyonla emperyalizme direniş hâline getiriliyor; terkedilmesinin istenmesi de sonuçta emperyalizme karşı her türlü tavrın terkedilmesi demek oluyor. Çünkü emperyalizm — Batılı gelişmiş kapitalist ülkeler — AB örneğinde de "gördüğümüz" gibi "ulus-devlet"ten sıyrılıp yeni bir döneme geçiyorlar.

Aydın "görür", çünkü analitik bakar. Bizimki akıl olarak değil, huy ve ahlak olarak ya görmez, ya da gördüğünü kendi sabit fikrine uydurur. Uydurduğu için somut dünya ve somut hayat başka bir yere giderken, o uyduruk tezlerine, varsayımlarına, tavrına herkesten fazla gerekçe bulur. Çürütürsün, ya da savaş, vb. şoklar tüm varsayımları çökertir, bizim aydınlarımızınki çökmez, çünkü gerekçeleri, rezervi tükenmez "uydurma"dır.

Batı'ya gidince "ulus-devlet"in sınırları silinmekte imiş. Öyle mi? Hiç gittiniz mi? Yeşil kart veya yeşil pasaportla gidince hakikaten öyle ama "ulus-devlet" sahiden pasaport mudur? Parası "kita" ya da "dünya" parası hâline gelmiş, borsa kanalından "sınır tanımaz" olmuş "ulus-devlet" para mıdır? Emperyalizmin, bu kez ayağının altındaki toprak da dahil her şeyini ele geçirmek için saldırdığı ülkelerin ideolojik ve kültürel refleksleri "katı", eğilip bükülmez cinsten, kılıçla boyun kes-

mek misali oluyor, "ulus-devlet" burdan mı görünür? Bunun ekonomisi, ticareti, işçisi, köylüsü, dini imanı, sofrası yok mudur? "Ulus-devlet" yaşayan durumdaki insanları neredenyle "yaşayan" bir vakıa değil midir?

Kim istemez ki ulus-devletten kurtulmayı, hattâ solcular devletten bile kurtulmak ister. Evet ama nasıl olacak? Artık Avrupa ile hepsi olacak. Aydınlarımız böyle diyor. Ulus devletlerin içine girdikleri devlet biçimlerini, federasyonları, konfederasyonları hiç mi görmedik? Bir üst devlet olarak yoğunlaştıkça kendisi ulusal devlet oluyor ve ancak bu sayede bileşeni "ulus-devlet"leri likide etme imkânı doğuyor. Yok eğer, örneğin, Sovyetler Birliği'nden

Bira yapan kadın. 5. Hânedan dönemi.

geriye kalan BDT (Birleşik Devletler Topluluğu) gibi gevşek kalırsa ulus-devletler yerli yerinde duruyor. Bunun nesi kurtulmak?

Aydınımıza bakılırsa büyük bir şey daha kazandık: Sivil Toplum. Bu bizde, bilirsiniz, ibadullah hiç olmamıştı. Çünkü Doğulu'yduk. Bu yüzden demokrasimiz de olmamıştı. Artık Avrupa ile kesin olur. Aydın bunu da diyor. Nasıl oluyorsa, biz de kapitalizm oluyordu ama sivil toplum olamıyordu! Peki o yoktu da ne vardı? Topluluk. Nasıl, sürü gibi mi, örgütsüz mü? Aile örgütlenmesi olarak var, kabile olarak var, aşiret olarak var, fakat "sivil" olarak yok. Tekke, tarikat olarak var, mafya olarak var, ama sivil yok. AKP olarak, CHP, AP, MSP olarak her kapıyı çalmış, her eve girmiş ama gene yok. Şimdi var ama. Niye var? Çünkü AB devletimizi sivil toplum kurmaya icbar etti, o da istemeyerek bile olsa sivil toplumu kurdu. Şimdi sivil toplum var. "Ol!" dedi, oldu.

Başka türlü olamayacağı için aydınlarımız Osmanlıdan beri "devlet aydınları" idiler. Niye? Sivil toplum yoktu da ondan. Sivil toplum olsaydı ona hizmet ederlerdi. Devlete devran dönsün diye hizmet ettiler. Ama artık Avrupa'da, üstelik ulus-devlet de olmayacağı için sivil topluma hizmet edecekler. Elitizm ile, halktan kopuk olmakla suçlanmışlardı. Halkla AB vizyonu içinde kaynaştılar, bu tarihsel anomali de son buldu.

En önemlisi, Avrupalıların "sessiz devrim" dedikleri şey oldu. Demokrasiye geçildi. Atatürk'ün aklına gelmemiş veya şartlar müsait olmamış olduğu için geçemediği, Menderes ve takipçilerinin İslamla flörte kalkıştıkları için kurup geliştiremedikleri, askerlerin bir verip bir aldıkları demokrasiye geçişimiz AB'liliğin — onun bile değil, 10-15 yıl sürecek AB adaylığının — tarihî bir ihsanı olmuştur. Gerçi bizim bildiğimiz "devrim"ler, hattâ "demokratik" olanları bile, "gürültülü patırtılı" olurdu; bizimki "sessiz" olduğuna göre niçin sessiz? Halk içine girmede, ilgilenmede, halkı ilgilendirecek bir yönü bulunmadığı için. Halk işin içinde olsa "sessiz devrim" mi olurmuş?

Henüz elde edemediğimiz sadece "ekonomik" mesele kaldı. Herkesin cebine yılda 30-40 bin dolar koyduğu toplum yani. Bunun da 15-20 yılı var. O da olacak. AB'ye girip de geliri düşen ülke olmadığına göre bu meseleyi de halledeceğiz.

Ben aydın olsaydım şöyle düşünürdüm

Dünyadan bağımsız bir AB şekillenmesi olanaksızdır. Bu nedenle AB'nin "kendi meselesi" diye bir mesele yoktur. Çinli'yi de, Finli'yi de aynı ölçüde ilgilendirmektedir. Bu projeye Avrupa emperyalist sermayesinin yüklediği

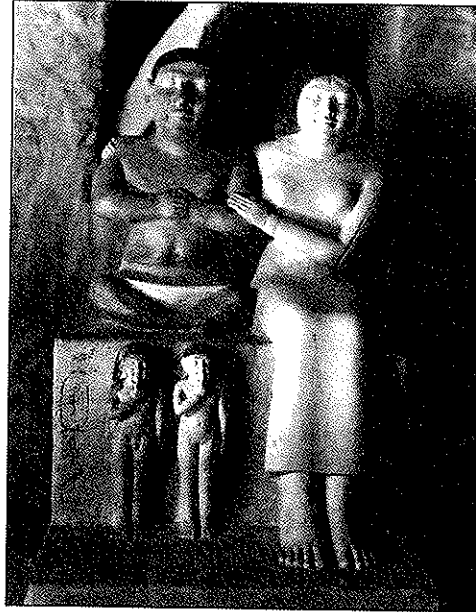
önemin herkes farkındadır. Ama herkes aynı zamanda bu projenin akibetinin kendi akibetiyle ilişkisini de çözmeye çalışmaktadır. Avrupa emperyalist sermayesinin başarısı, kendi hayalini "herkesin hayali" gibi sunmaktaki başarısıdır. Bu konuda en büyük başarısı Türkiye olmuştur. Türkiye'deki bu başarıda Türkiye aydınının sapla samanı birbirine karıştırmaktan doğan körlüğü büyük rol oynamıştır.

Buna "AB körlüğü" demek lazım. Elbette bu körlüğün önemli ve derinde, hattâ bütünü yanlış ve haksız olmayan sebepleri vardır. Bir kere aydın bu Avrupa'yı, tarihî Avrupa'nın doğal bir uzantısı saymaktadır. Tarihî Avrupa

kabulümüzdür, başımızın üstünde yeri vardır. Tarih ister "ilerleme" olarak alın, isterseniz "özgürleşme", değişmez. En büyük birikim buradadır. Neredeyse düşüncenin, felsefenin, sanatın, bilimin, en modern sınıf mücadelelerinin sahnesi tarihî Avrupa'dır. Yakın tarih bu sahnede yoğunlaşmıştır. Aydın, haklıysa bu anlamda haklıdır.

Öte yandan, bugünkü dünyada bu eski Avrupa'yı tartacak başka bir ağırlık noktası yoktur. Nereye gitseniz umutsuzluk vardır. Aydın haklıdır. Aydın olmanın özellikleri dışına çıkmadan, insanlığını yitirmeden ABD'ci aydın olunabilir mi? Ya da, örneğin, bugünkü Asya, aydın olmanın içeriğini oluşturup bir Asya'cı aydın yaratabilir mi? Afrika'cı aydın aydın değil, olsa olsa bir vicdan olabilir. Kalıyor AB'cilik. İşte aydın bu nedenle haklıdır! Yani körlüğünün bir açıklaması var.

Ancak bugünkü Birlik olarak Avrupa, "ilerleme" ya da "özgürleşme" açısından eski Avrupa'dan ileriye doğru gidilerek türetilmiş bir Avrupa değildir. O silsile merâtip içinde bugünkü Birlik Avrupası zaten üretilemez. Avrupa halkları Avrupa'nın içindedir ama bu işin içinde değildirler. Bu Avrupa, Avrupa halklarının eylemli basıncı altında oluşmuyor. Aksine, Avrupa halklarının sessiz, yeri göğü inletmeyen, ama vakur suskunluğu içinde dahi varlığını hissettiren toptan itirazına rağmen oluşuyor. Birlik Avrupa'sı dünyanın bütün aydınları üzerinde belli bir büyüğü olan eski Avrupa'yı ezip bastırmadan bir adım ilerlemiyor. Çünkü bu Birlik Avrupası emperyalist Avrupa sermayesini sıkıştırdı

Cüce Seneb ve ailesi. 5./6. Hânedan dönemi.

Alâmeti fârîka

Türkiye’de AB yanlısı sol söylem burjuva referanslardan ya kendini arındırmaktan bütünüyle âciz, ya da — bildiğimiz ve şimdi burada saymaya doğrusu üşendiğimiz bir sürü neden ve saikle — o alana rücû ediyor.

Şu sözler solcuların çıkardığı bir gazetede, muhtemel ki yirmi beş, otuz yılını solcu ve devrimci olarak yaşamış bir yazarın: “Kimi egemenlik haklarının büyük ölçüde üst bir organa devredildiği bir siyasal organizasyona katılmak doğal olarak Kemalist devlet anlayışının nitelikleriyle çatışıyor... Hem Kemalist olup, Batıcılığı kabul edip, hem de AB’ye karşı olmak bu nedenledir. Bu ikilem çözülüyor. Ve çözülen ikilem eski toplumsal kontratları tedavülden kaldırmakta, yenilenmesini gerekli kılmaktadır.” (Birgün, 11 Ekim 2004.)

Medyada burjuvazinin çıkarlarını savunan AB yanlısı köşe yazarlarının söyledikleri bundan başka bir şey midir?

“...egemenlik haklarının... üst bir organa devredildiği bir siyasal organizasyon...”

Tarihi yeni baştan mı yaşamamız gerekiyor?

1) Kapitalist burjuva devlet eski feodal yapıda mündemik “kimi egemenlik haklarının üst bir organa devredildiği bir siyasal organizasyon” değil midir? 2) *Manifesto* ne zaman yayınlandı? 1847! 3) Birinci Enternasyonal kurulmuş ve faaliyetleyken (1860’lı, 70’li yıllar) Avrupa’nın doğusunda feodal yapılar daha tasfiye edilmemişti.

Ulus-devletin kurumsal varlık nedeni olan “eski toplumsal kontrat” tedavülden kalkmaktaysa, yerine “yenilenmiş olarak” ne gelmektedir? Egemenlik haklarını devralan “üst organ” nedir? Kimin devletidir? Kimin devletiyse, “sönümlenme” sürecine mi girmiştir?

Bu söylem ve ardındaki “idrak” bütün solcu referanslardan soyunanların alâmeti fârîkası oldu çıktı. Sol, sol liberalizmin ne idüğü belirsiz bir türe indirgendi. İş o hâle geldi ki, solun temel öncüllerinin çarpıtılmasına bile gerek duyulmuyor. Artık sorun doğrudan burjuva öncüller çerçevesinde vaazediliyor, o çerçevede “çözülüyor”.

Sınıf yok, sınıf mücadelesi yok. Kapitalizm, muta. Alternatifi, tabii! Sözü bile edilmeyecek kadar.

Tarihi yeniden yaşamaktan vazgeçtik, bu “solcu” arkadaş tarihin sonunu getirmiş bile!

“...sol siyasetin neler üreteceği ve söyleyeceği çok önemlidir. Ciddi düşünme zamanıdır,” diyor.

Kimin adına konuşuyorsun?

yerden kurtaracağı umulan Avrupa’dır. Bu açıktır. Açık olması elbette deşifre olduğu anlamına gelmez. Çünkü sermaye sonuçta kendi felaketinin “herkesin felaketi” olacağına herkesi ikna edebildiği somut bir dünya örgütlemiştir. Sermayenin en küçük krizinde bile bütün bir toplumun paniğe kapılması bu nedenledir.

Buraya varacağı aslen ve aklen belliydi ama, bugünkü dünyanın böyle oluşmasına sadece Türkiye aydınının değil, dünyanın bütün aydınlarının, reel sosyalizmin yıkılışına verdikleri edilgen onay nede niyle katkısı vardır. Orada, “evet”, eşitlik ve özgürlük idealine dönük ütopyalara benzemeyen bir devinim vardı, teorik doğru ora hayatında dikiş tutturamıyordu, bu o özgün reel devinimin bize çoğu kez öğrenmek istemediklerimizi de öğreten kusurlarıydı ama bizzat o reel devinimin dünyanın gidişatı açısından müthiş bir değeri vardı. Aydın bu değerin farkına varamadı, kadrini bilemedi. Ne demek? Kendisi her ne olursa olsun işte o devinim, delinin aklına taş düşürmek gibiydi. Dünyanın bütün “huysuz”larını hareket hâlinde tutuyordu. Kendisi ileri gitmese bile dünyayı ilerlemeye özendiriyordu. Şimdi..?

Hızla batağa doğru giden bir dünya. Batağa doğru giden bir dünyada “mutluluk adası” bir Avrupa olanaklı mıdır? Bunu çözümleyebilmek için önce AB büyüünden kurtulmak lazım. Gelecek için bugünden bir şey düşünülüp yapılacaksa, bugünden önce geleceği bilmek lazım.

Geriye doğru sayarsak yaklaşık yüz yıl, işini bilen, işin bilinebildiği bir dünya vardı. Kim kime ne zaman ve hangi nedenle saldıracak, biliniyordu. Gidilen istikamet biliniyordu. Gayretli bir dünya vardı. Taş taş üstüne konabiliyordu. Yıkılmayacak olduktan sonra gökdelen bile yapılıyordu! Hükümetlerin, siyasetlerin vizyonu, on yılları kapsayan kısa ve uzun vadeli hedefleri, programları olabiliyordu. Belirlenmişlik hâkimdi. Bu dünyanın, icra gücü olmasa bile bir Birleşmiş Milletler’i olabiliyordu. O dünya bitti deniyor ya, doğrudur; şimdi bu dünya var.

Bu dünyanın bu hâliyle ve bu Batı’yla Batı’dan bir çıkışı yoktur. Batı kendi açmazından çıkmak için zaten Doğu’nun tepesindedir. Kapitalizmin kendi bahsinde sorun çözme kabiliyeti bitmiştir. Piyasa genişletmiş, derinleştirmiş, inceltmiş, kendi sonuna gelmiştir. Kendi felsefesiyle uyumlu bir yere varamadığı için felsefeyi kaldırıp atmıştır. Bush ve ekibine ve AB’ye hâlâ varitmiş gibi kendi içinde mantığı bulunan bir “değer sistemi”, sistem olamıyorsa “inancı” atfedilmektedir. Dındarlıklarına atf yapılmaktadır. Yoktur böyle bir şey. ABD ya da AB sermayesinin ne inancı, hangi değer sistemi olabilir mi? Bunlar yaşanıp tükenmiştir.

Batı’dan çıkmayan şey Doğu’dan mı, dışlanmış uygarlıktan mı çıkacak? Çıkmaz. Zaten orda kendinden kalan hiç bir şey yok. Ne inancında var kendi seçeneği, ne kültüründe, ne de siyasetinde.

Çünkü maddî zemininde kendinden bir şey kalmamış. Kapitalizm ya alıp götürmüş, ya da yerinde bitirmiş bütün bunları. Bu dışlanmış dünya artık sadece istatistiklerde "rakam" gibi var.

Bu yeni bir durumdur. Aydından beklenen bunu kavrayıp açıklamasıdır. Batı'ya ancak, dünyanın bu hâlini yaratan "şeyi" bulup imha etmek için gitmenin bir anlamı vardır. Yani Usame'nin gittiği gibi gidilirse anlaşılır bir şey, gerekçesi olan, açıklanabilen bir şey yapılmış olur. Usame gibi giderseniz gökdelen vurur, kentleri yakar, hattâ banka binalarını bile imha edersiniz, ama o "şey"i ele geçiremezsiniz. Doğu ürküntü veriyor. Aynen öyle. Çin, Hindistan, İran, kapitalizme ayak uydurdıkları ölçüde Doğu olmaktan, dolayısıyla öcü olmaktan çıkıyorlar. Doğu'dan korkan korktuğunda haklıdır. Ama aydın bu olamaz. Aydın, Doğu'dan korktuğu için Batı'yı izleyemez. Çıkış yolunu göstermesi lazım. Batı'ya gidip bulmayı umduğumuz her şeyi — aradığı şeyin ne olduğunu bilmek kaydı ile — Doğu'da bulmak mümkündür. Bugün artık özel bir "toplum biçimi" olarak herhangi bir "Doğu toplumu" yoktur. Çıkış Batı'nın tarihsel ufkunda görünüyorsa eğer, bu her yerdedir. Bunun imkânları bir yerde var, başka yerde yok değildir.

100 yıl önceye akıl takmaya hiç gerek yoktur. Dünya gene bu biçimde, benzer bir kırılmadan geçiyordu. Herkesin kafası karışmıştı. Analatik düşünce yönünden en seçkin teori olan Marksizm'in ve Doğu'daki ve Batı'daki Marksist'lerin de kafasını karıştırmıştı. Batı, Muhammed ile Konfiçyüs'un uzlaştığını düşünüyordu. Batı, Doğu'daki kendi varlığının yol açtığı şeyi anlamakta güçlük çekmekteydi. Bu bir uygarlık sorunu (çatışması) olsaydı Doğu'nun direncini anlamakta, işin içine felsefe, sanat, inanç, kültür, vb. gireceği için güçlük çekmeyecekti. Oysa bu bir *kapitalizm sorunu* idi. Girdiği yeri her tür savrulmaya hazırlıyordu. Doğu'nun direnişi önce ve onca yaygın bir ulusal platforma dönüştü. Bunlardan, gözü pek bir proletaryası olan Rusya kendini tutamayıp, bütün Marksist beklentilerin de dışına çıkıp sosyalizme savruldu. Savruldu ve o ulusal dünya platformunun bir parçası olarak kaldı. Başına ne geldiyse bundan geldi. Şimdi bu da yoktur. İlk sosyalist devrimin Doğu'dan çıkması, yayılamaması, orda kalması, ulusal burjuva hareketlerle kuşatılması ilginç bir serüven oluşturmuştur. Bugünkü dünya buradan ve böylece oluşmuştur ama şimdi artık yerinden ve sebeplerinden kayarak başka bir zeminde yeni bir "Doğu" ve yeni bir "Batı" ortaya çıkmıştır. Ben aydın olsam burdan bakarım.

Bu meseleye bakılacak yakın mercекlerden biri Türkiye'dir. Çünkü Türkiye, "Batılaşma" iddiasında olan bir Doğu toplumdur. Doğu-Batı bağlamında siyasî, ideolojik, kültürel, sanatsal ve ahlakî, her ne var ise bunlar Türkiye'de karşılıklı ve süregelen bir çatışma hâlinde vardır. Bu çatışma Türkiye'yi

belirlemektedir ve ancak bir ara kavramla tanımlanmaktadır: "kimliksizlik". Kimliksiz ama "Kapitalist"! Daha ne kimliği olacak ki? Tuhaf, ilkel, geri bir kapitalizm. Kapitalizm çağında zaten "Doğu" bundan başka nedir ki?

Tamam, aydın elbette kapitalizmi kurtarmak için illa ki Batı demiyor. Aydınlanma devam etsin, "laik — ve şimdi de demokratik — ve sosyal — nasılı belli değil — hukuk devleti" olarak Cumhuriyet elden gitmesin diye illâ Batı diyor. Üstelik o Cumhuriyet'in kendisine çektiydiklerini bacak kadar çocuklar bile bilip unutmamışken söylüyor. Oysa o Cumhuriyet bile, Batı'yı uzun menzilli bir hedef olarak göstermiş olsa bile somut siyasal pratikte Doğu'da kalarak kendini kurabilmişti. Gene kurar, üstelik artık bugün dünya "kurulmuyor", "yıkılıyor"!

Dünya kurulurken iş başkadır, yıkılırken başka. Yeniden kuruluşun hangi temeller üzerinde olacağını yıkılırkenki tavrın belirler. Neyi yıktın, ne kadar yıktın ve doğru şeyleri mi yıktın? Kurucu düşünceyi yıktığın kadar güçlü olur. Ben aydın olsaydım buraya dikkatle bakar, emeğe, özgürlüğe, insanlığa, elbette önce Türkiye'nin içindeki insanlar için burdan ne çıkar diye düşünürdüm.

Şu görünüyor: "Tek'el"de toplanmış bir dünya. Öyle mi gerçekten, bu sadece görüntü ya da eğilim mi? Bu soru da yüz yıl önce sadece tartışmak için anlamlıydı, şimdi pratik için önemli. Önü keşilemeyen yüz yıllık bir eğilim bugün nereye geldi acaba? Bu sadece Irak'taki ABD varlığına bakarak cevaplandırılacak bir soru olmaktan çıkmıştır. Vietnam'da da vardı bu asker ama bir şeyi bir şeyden korumak için vardı. Bu asker şimdi ele geçirmek için var. Dünyanın en netameli alanlarına giriyor. Yıkıyor ama, kurduğu hiç bir şey yok. Kurmasın. Yıktığı ile "devrimci"dir! Ne demek bu? Tarihin şaşmaz dili gibi bir şey. Yani tarihen "devrimci", bugün için vahşet. Vahşet olarak iradesi kendinin, sunduğu "devrimci" imkân için — eğer varsa — irade bizim.

Dünya bu yola girdiyse birlikte düşünelim. Tek hegemon güç dünyası içinde Türkiye şurda ya da burda veya da Avrupa'da olsa ne farkeder? Kim için farkeder de, kimler için etmez? Avrupa ya da her hangi bir Batı tanımı içinde olsak da farkeder, bunun dışında ve tanımlanması güç yıkım sahasında kalsak da. Hattâ belki yıkılan yerde iradesi bizde olan "devrimci" imkân daha yakın ve daha somut bir imkân olduğu için akla uygundur.

Aydın ileri görüşlü kişi olduğuna göre 10-20 yıl sonrasını da görmektedir. Orda Avrupa diye bir şey görünüyor mu? Her şey yıkılırken kurulan bir Avrupa! Bu nasıl mümkün? "Birlik Avrupası"nın her bir parçası hangi dünya zemininde kuruldu? Bu zemin Afrika, Asya, Latin Amerika değil midir? İşte bu zemin yıkılıyor. Bu zemin yıkıldığı için gerçekte Avrupa da yıkılıyor; bize kuruluyor gibi gözükmesi, bizden kaynaklanıyor.

Türkiye'nin elbette bir yere tutunmaya ihtiyacı vardır. Avrupa'ya, Avrasya'ya, vb. tutunmak lâzım gibi muhtelif tezler buradan çıkıyor. Bu tezlerin tümü de kendini "akıl"ın gereği olarak sunuyor. Bu tezlerden hiç bir şey çıkmaz. Çünkü bu tezler bugüne, bugün bir yere tutunmaktadır. Aslında aklın değil, korkunun ürünleridirler. Tarihen nerde olduğumuz da belli değildir, nerde olacağımız da. Çünkü akıl evreni daraltmakta, akıl dışı evren genişlemektedir. Dünyanın pratiği bu yönedir. Tarihin "yeni bir sarmal"ında değiliz ama belki iki çağ arasındaki vites boşluğundayız. Bu bir tür kaçınılmaz felakettir. "Nerdeyiz?" feryatları bu nedenle ayyuka çıkmaktadır. Kaos dünyanın şurasında burasında olup bitene, dine imana, kültürlere, uluslara ve etnik gruplara, bunların taleplerine ve gelişme eğilimlerine bağlı olmayarak var. Yani kaotik durumun sebebi "Doğu"nun şu veya bu çılgınlığı değildir. Doğu zaten Çin Devrimi'nden beri, bir de İran istisnası, duragandır. Kaosun sebebi Batı'dır. Batı'ya tutunmak yıkıcının yıkımına ortaklıktır. Doğu'da zaten tutunacak ne var? Kaos bize Doğu'yu ve Batı'yı çıplak veriyor. Yani soyutlamada değil, pratikte veriyor. Her bir ülkedeki sol-komünist-sosyalist hareketlere bakın, hiç birinden bu gidişata karşı temelden bir itiraz yükselmiyor. Reel sosyalizm varken bu itiraz vardı. O lâtenlenmiş deney bu itirazın bizzat kendisiydi. Komünist düşünce ve eylem evreni bütün dünyada yokolduğu için burdan da bir umut fışkırması imkân ve ihtimali "şimdilik" yoktur.

O halde Türkiye geleceğe tutunmalıdır. Geleceğe tutunmak kendine tutunmaktır.

Kendisinde tutunacak ne kaldı? Kalmış olsaydı zaten bunu önce aydın farkedirdi.

Burada kaçınılmaz olarak Marx'ın analitik, Lenin'in siyasî dehasına geri dönüyoruz.

Ne yok Türkiye'de? Demokrasi yok, sivil toplum yok. Olmasın. İşçi var mı? Her yıl yüz binlerce köylü mülksüzler ordusuna katılıyor mu? Orta sınıfın, kendini kandıran safsata bir sınıf olduğu artık açık değil mi? Proleterler eğildi, büküldü, saçıldı belki ama herkesten hep birlikte bir halk da var. Bu halk denilen şey eskisine benzemez yeni bir şey.

Bu halkta sivil ya da siyasî toplum çağrılarına uyup örgütlenecek bir bilinç bulunmuyor. Bu da galiba bu halkın gelecek vaadedenden tek özelliği. Çünkü süzgeçten geçmiş bilince mesafeli duruyor ama kendi doğal bilincine çok sıkı bağlı. Gecekonduğunu yıkmaya gittiğinizde, siz varmadan hemen önce kendi kendini öyle bir örgütlüyor ki, ne tank para ediyor, ne tüfek.

Ceberrut denilen devletin de halka meşrûiyet tanıdığı tek yer, elbette korkusundan, burası. Geri çekiliyor. halk bunun bir bilinç olduğunu bilmiyor, ama aydın da bilmiyor. Nedir o halde?

Devletin sivilleşmesinden daha tehlikeli bir tuzak yoktur. Bu bilinmez mi? Bu memlekette on binlerce solcu, siyasal eylemciyi kimler, ne uğruna imha etmiştir? Despotik devlet örtüsü kalkınca neyin ne olduğu ayan beyan görünür. Devletin sivilleşmesi tehliktir ama halkın devletleşmesi bir umuttur ve galiba "Doğu" yakıştırmalarına mâruz bizim gibi toplumlarda özgürlük için tek umuttur. Kendi işini kendisi görene bayılmak lazım. Kendi kaderine hâkim olmak dediğimiz bundan başka nedir ki? Yarparsın, olur.

Ancak bunun halkın kaba tercihlerine bırakılmayacak kadar ince bir sorun olduğunu unutmamak gerekir; bunu da aydın bilir. Ne zaman? AB'den daha büyük ve daha sahici ve kapsayıcı özgürlük projeleri yapmanın mümkün, hattâ gerekli olduğunu anladığı zaman. Bu halka dayanacak özgürleşme projeleri hem halka, hem aydına özgürlük getirir. Kritik nokta şu korkunun aşılmasındadır: halk, eline geçirdiği özgürlüğü kırıp dökmez, belki biraz acele, acemice ve hattâ bazen hoyratça kullanır! Araya aydın inceliğini davet etmemiz bu nedenledir.

Halk özgürlükçü olan şeyi algılamakta güçlük çekiyor. Bu doğru. halkı eğitmek lâzım! İşte bu saçma. halkın eğitilmesi "zararlı" bile. "Eğitildikçe" kapitalizmin ufkuna saplanıyor, kendine özgürlük geliştiremiyor. halk özgürlükçü olanı, kendi algı-

ma menziline girmedeği müddetçe reddeder. Haksız mıdır? Aydının, halkın soyut çıkarı olarak ondan önce ve daha iyi gördüğü onun bilfiil somut çıkarı olarak tecelli etmedikçe bu böyledir.

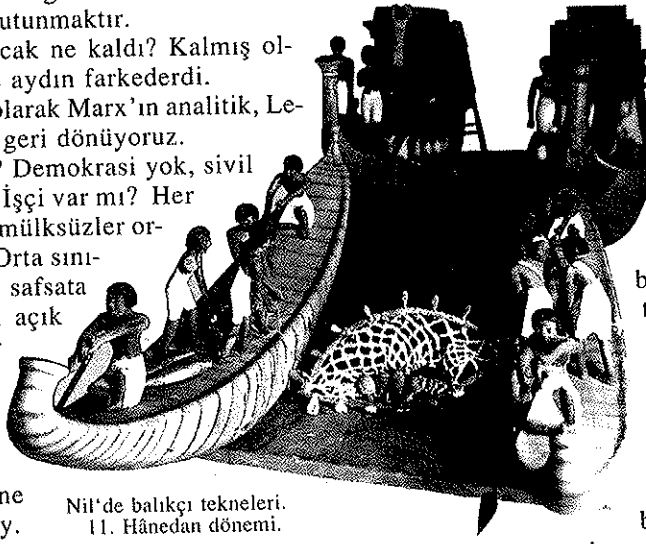
Siyasetin önemli bir iş olması da bundandır. Siyasetin ise bir tek ilkesi vardır: irade.

Halkın devletleşmesi ne demek ve hangi anlamda? Demokrasi devleti ele geçirenin demokrasisi olduğuna göre, halkın devletleşmesi ve demokrasisi de bu mu olacak? Hayır. Bu

kurguyu değiştirmedikçe şimdi-

ki çağın özgürleşmeye engel zırhı delinemez. halk kendini "devlet yerine" koyarak işini görmeli ki kendini devletleştirebilsin. Bu devletin ötekinden farkı, devlet olmayan devlet olmasıdır. Sıra bundadır. Sadece buna akıl yatırılabilen, aklının hayrını görebilecektir.

"Kendini devlet yerine koyma"yı "Halk mafya-

Nil'de balıkçı tekneleri.
11. Hânedan dönemi.

si" ile birbirine karıştırma basitliğine de düşmemek lazım. Mafya zaten birilerinin kendini devlet yerine koyması veya devleti hiçe sayıp kendi işine soyunması değil, tam tersi, devletin kendisinin "bana" koyduğu kuralı "kendisi için" ihlâlidir. Türkiye'de devletin burnunu sokmadığı pislik kalmadığını bunca zaman, bunca açık gördükten sonra bu noktayı tartışmak bile abestir. Halkın kendi işini kendini devlet yerine koyarak görmesi, devletin bu hayat böyle yaşanırken küçülmesidir. Devlet gerçek manada ancak bu yoldan küçülebilir. Bu konuda Türkiye çok deney biriktirmiş değil. Biriktirecek.

"Halk" kavramının tutulur yanı mı var ki denecek. Hangi kavramın tutulur yanı kaldı ki? Neyin sınırlarında olduğumuzu farketmediğimiz için kavramların içindeki, özündeki oynamaları da farketmiyoruz. Halk oluşacak, oluşmaktadır. Bilinciyle birlikte oluşacaktır. "Dışarıdan" taşınacak bilinç diye bir şey kalmamıştır, çünkü dışarda kurulmuş bilincin "halk"laşmasında mesele çıkmaktadır. Bu da yeni bir siyasetin niçin ve nerde gerekli olduğuna işaret eder. Siyaset halkın içinde kurulduğunda siyaset olur, çünkü irade salt oradadır.

Halkın içinde "eski" de vardır ve baskın olan da budur. Yani işçiler. Düpedüz emekçiler. Ancak işçi kim, emekçi kim, hattâ artık aydın kim diye ayıklamak pirinç ayıklamaktan daha zor. Halk burdan çıkıyor. Eylemde sınıflaşacak. Kendi için olmayan sınıfa denmez.

Sonuç olarak, dünya tanımlanmamış yeni bir dünyadır. Eski tanım çözülmektedir. Bu bir süreçtir. Yani şu an ve bundan sonra, belirsizliğe doğru bir gidiş hüküm sürecektir. Batı ve Doğu birlikte krizdedir. Bu krizin sırtına yıkılacağı, yıkılırsa taşınabileceği bir yer kalmamıştır. Öyle bir durumdur ki, bundan kendini kurtarabilen, başkalarını kurtarmış olacaktır. Herkesin kendini kurtarmaya odaklanması bu nedenle kendi kalıbına girmek değil, tersine, kalıbından çıkmak, dünyayı sahiplenmek anlamındadır. Özgürlüğü kurtarmak için bir yere gitmek lüzumsuzdur, herkesin prangası kendi boynundadır.

Anlamayı kolaylaştırmak için tez hâline getirmek şartsa bu da mümkündür. Tez şudur:

Nesnel özellikleri itibarıyla "süper emperyalizm" gözükmektedir. Ya da dünyanın sıkıntısı, nesnel gelişmenin oraya doğru olmasıdır. "Karşı konulamaz" denilen şey budur. Buna karşı koymak istemenin de zaten bir anlamı yoktur. Tek emperyalist değil de çok emperyalist olsun demek ve istemek ne demektir?

Maddî temeli bakımından dünya üzerinde egemenlik olgusunun tek emperyalist güce dönüşmüş olmasıyla dünyanın siyasal bakımdan bu yeni duruma göre yeniden tanzimini karıştırmamak gerekir. Birincisi, yani süper emperyalizm, kapitalizmin kendi iç evrimi yoluyla geldiği yerdir. Bunun yolunu

kesmek için az şey yapılmadı. 20. Yüzyıl'ın cümle muhteviyatı bu direnci anlatır. Şimdi artık madeten süper emperyalizm var. İkinci ve bambaşka olan mesele, dünyanın bu tek güç doğrultusunda değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesidir. Buna direnmek gerekir. Mesele buna izin vermemektir. Buna izin vermemek siyasettir: izin vermemekte direnmek ve kazanmak. Kazanmak burda artık yola getirmek, ıslah etmek, vb. değil, kurtulmaktır. Somutun özeti, kapitalizmden kurtulmak.

Bu yalın gerçeği aydından önce halk kavramaktır. Tepesi atıp çıldırmasıyla olduğu kadar, aydının tepesini attıran tepkisizliğiyle de. Çünkü aydın halk zeminine yeni gelmiştir. Pratik birikimi yoktur. Düşüncesi vardır. Düşünce ile pratik çatıştığında pratik üstün gelmektedir. Demek ki düzenlenmesi gereken düşünce değil, pratiktir. "Halk pratiği" siyaseten düzenlendiği zaman zaten düşüncenin sıkıntısı da ortadan kalkar.

Bu "halk" denilen ve bu çıkışsız dünyadan çıkışta kendine misyon atfedilen şey yanıltıcı olmasın. Somutuna bakmadan, ilke olarak alınırsa yanıltıcıdır. "Halk"ın ne olup olmadığı *Kızılçık*'ta hiç yazılmadı değil. Bilinçli her hangi bir siyasî faaliyet için "halk", kendini ancak "tarihin belirli, kısa ve istisnâî durumları"nda somut olarak ortaya koyması dışında, sadece bir mekândır.

Mekân az şey midir? Halkın kendini ortaya koyduğu "istisnâî" durumlar rastlantı mıdır? Halk kendini ortaya, aydının şu veya bu projesinin vakti geldi diye mi koymaktadır? Bunların hiç biri değil. Ya ne? Kendi yaşamının köklerinde saklı nedenlerden dolayı halk ara sıra sahneye çıkar. Yani kendisi için çıkar.

Genel olarak hayatı "çekilmez" olanlardan oluşur "halk" dediğimiz. Bunlar doğal olarak çalışanlar ve çalışmayanlardır. Yoksullardan oluştuğu muhakkak. Halkı şekillendirense kapitalizmdir. Bir dönem şu ise, bir başka dönem başka bir şey "halk"tır. Şimdiki dönem halkı şöyle bir şeydir:

Çalışanların hepsi yoksuldur. Maddî ve manevî, boyutlu bir yoksulluktur bu. Ayrıca herkes çalışmakta, çalışmak istemektedir. Herkes yoksuldur. Birikim kanunu, sosyal veya sosyalist devlet dönemine rağmen hükmünü dünya çapında icra etmiştir. Dünya, zenginlerinden ve zenginliğinden kopmuş, yoksul bir dünya hâline gelmiştir. Müthiş bir Batı kıskançlığı ve Batı düşmanlığı zuhur etmektedir. Bu, aydının değer verdiği şuna buna düşmanlık değil, dünyanın bozuk terazisine düşmanlıktır. Bilinç, düşünce, teori bu haksızlığın üstesinden gelemediği için pratik öne çıkmaktadır. Herkes kapitalizmden canını kurtarmaya meyletmektedir. Bu pratik, teoriyi peşinden sürükleyecektir, bilinmesinde yarar vardır.

"Gelecek uzun sürer," dediler hep, güzel söz, ama tersi de en az onun kadar güzel:

"Geleceğe dokunmaktasın"!

Adalet Bakanı: “Bu işler karışık işlerdir”

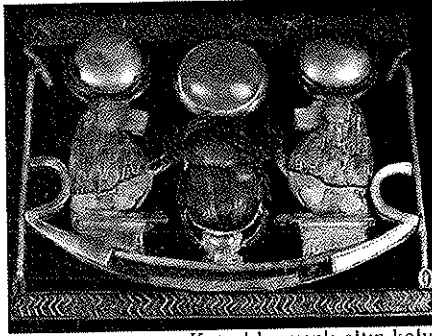
Toplumsal büyük bir bölümü derin devleti meşrû görmektedir, ülke güvenliği gereği sayıp onaylamaktadır. Bu zihniyet değişmedikçe, toplumda hukuk bilinci derin devletten daha derine kök salmadıkça, hiç bir şey eskisi gibi olmayacak diye bugünden ümitlenmek ham hayaldir

Kişi suç işlerse yakasına devlet yapıştır. Devlet suç işlerse onun yakasına kim yapışacak? Hele hele, bir merci suçluyu yakalatacağına, ona görev verip suç işletmişse ne olacak?

Susurluk kazasından bu yana 8 yıl geçti. Bu süre zarfında bir çok olay açığa çıktı, ama sadece bir kaç kişi mahkemeye çekildi. Derin devletin derin ilişkilerinin bazı ilmekleri Alaattin Çakıcı vesilesiyle, Sedat Peker vesilesiyle son aylarda da medyaya yansıdı.

Ankara Bahçelievler’de Türkiye İşçi Partisi üyesi sekiz genç öldürülmüştü. [Maktüllerin sayısı arasında 7 olarak gösteriliyor, oysa sekizinci genç bir kaç gün sonra hastanede ölmüştü.] Olayı Kırıcı’ya talimat vererek bizzat yöneten ülkücü Abdullah Çatlı’nın askerî diktatörlük zamanında hizmete koşulduğunu, cebine sahte kimlik, kırmızı pasaport ve bol para konulduğunu, emrine adam verildiğini bugün herkes biliyor. Çatlı’ya sahte isimle resmi pasaport verilmiştir, olur belgesinde Mehmet Ağar’ın imzası vardır. Ağar imzanın kendisine ait olmadığını iddia etmiştir. Kriminaloji laboratuvarından gelen raporların sonucunu tanık göstermektedir. Demek ki, Emniyet Genel Müdürü’nün imzasını taklit edecek bir emniyet görevlisi olabiliyor!!

Ağar, Erzurum Valisi olarak, cinayetten aranan Haluk Kırıcı’ya nikah şahitliği yapmış. Çatlı da orada hazır... zeybek oynayıp, halay çekmiş! Hepsü bugün fotoğraflarında var. Olay Susurluk sonrasında açığa çıkınca, İçişleri Bakanlığından istifa ettirilen eski vali, o nikah şahitliği için Kırıcı’nın aranan bir suçlu olduğunu bilmediğini söylemişti. Daha sonraki bir televizyon mülakatında ise, “Kırıcı o zaman aranmıyordu, MHP il başkanı istedi, ben de nikah şahitliği yaptım,” demiştir. (TV8, Açık Görüş, Ali Bayramoğlu, Etyen Mahcupyan, Kürşat Bumin, 28.06.2004.) [Kırıcı 2004’te “yanlış tahliye” adı altında bir kez daha kurtarıldı, sonra yanlışlık anlaşıldıysa da kaatıl yine kayıplara karıştı, neden sonra Ukrayna’da ele geçti.]

Kutsal hayvanlı altın kolye.
Tutankamon mezarından

12 Eylül zamanında Asala’ya karşı hizmete sürülenler, sonraki yıllarda Yunanistan’da orman yangını çıkardılar, Viyana’da Mesut Yılmaz’a saldırdılar, derin devlet operasyonları kapsamında Kürt aydınlarını, bir eski milletvekili de dahil politikacılarını, avukatlarını — ya da PKK örgütüne yardım yaptığı düşünülen veya saptanan kişileri — öldürdüler. Eğer kişiler suçluysalar, kanıtlarıyla birlikte Emniyet onları adliye sevkeder.

Onları öldürmeye kalkarsanız, terörist olursunuz; bunu devlet yapıyorsa, terörist devlet olur. Devlet değil, onun içindeki kişiler o suçu işliyorsa, hukuk devletin görevi onun yakasına yapışmaktır.

Türkiye Hizbullah’ı (Allah’ın Partisi) uzun süre devlete hizmet etmedi mi? Musa Anter kontrgerilla adlı yasa dışı derin devlet örgütlenmesinden yola çıkarak Hizbullah’çılara “Hizb-ül Kontra” diyordu; kendisi de Diyarbakır’da o merciye hizmet eden şahıslarla öldürüldü. Hizb-ül Kontra’nın yaygınca anılan adı ise, Nikaragua’da devrim yıllarındaki faşist diktatörlüğe hizmet eden karşı-devrimcilere söylendiği gibi “Kontralar”dı. Ne zaman ki, Hizbullah’a artık ihtiyaç kalmadığına karar verildi, sansasyonel haberlerle eski yıllara ait suçların bir kısmı ortaya çıkarıldı, ama Kürt siyasal hareketine karşı Hizb-ül Kontra’ya işletilen suçlar gene gizli arşivlerde kaldı. Bütün o ve benzeri suçların hesabı verilmedi, verilmeyecek de. O işin başını çekenler, milletvekili, bakan, parti başkanı oldular.

Veya sözkonusu kişiler, devlet göreviyle gitmişler, Marsilya’daki Ermeni anıtına bomba koymuşlar, benzer görevler yapmışlar. Bomba koymak, yangın çıkarmak terörizm değil midir? Hem de yabancı bir ülkenin hükümlerine haklarına saldırmak değil midir?

M. Ağar DYP başkanı olarak çağrıldığı aynı televizyon mülakatında, “Biz sorunlu bir coğrafyada yaşıyoruz, her devletin kendi hükümlerine alanında

örtülü operasyonları vardır,” diyerek yaptıklarını savunmuştur. [Bir gazeteci çıkıp DYP başkanının Federal Almanya’daki taraftarlarını niçin hiç ziyaret etmediğini sorsa çok iyi olacak. Zira, F. Almanya adliyesince çıkarılmış bir gıyabî tutuklama kararı bulunduğunu bizim basın yazmıştı.]

Yargı kararı olmadan hiç kimse suçlu ilan edilemez, itham da edilemez. Ne var ki, yargı ceza mı verecek, beraat mı, dokunulmazlık yüzünden o da belli olmuyor. Bu nedenle, iş sadece medyanın haberlerini ve ilgili kişilerin sözlerini alt alta yazarak, okuyarak isteyen, istediği kanaati edinmesine kalıyor.

Yakın tarihin karanlık olaylarından birisi, 37 kişinin canına mal olan Kanlı 1 Mayıs olayları ise (1977), diğeri de 5 Temmuz 1993’te Erzincan’daki Başbağlar Köyü katliamıdır. Köye baskın yapan bir grup 30 kişiyi öldürmüş, “Sivas’ın intikamı alındı” diyen bir metin bırakmış, devlet ve medya olayın PKK tarafından yapıldığını iddia etmişti. İtham edilen örgüt suçlamayı reddederek, olayın kirli savaş güden derin devlet tarafından yapıldığını ileri sürmüştü. Daha sonra, 16 kişi sanık diye yakalandı, adliye çıkarıldı, fakat hiç bir kanıt bulunamadığı için beraat kararı verildi. Bu kadar geniş çaplı bir olayın kanıtsız kalması mümkün değildir, kolluk kuvvetlerinin ortaya kanıt çıkaramaması bir rastlantı olamaz. Konuya eğilenler olayın bir provokasyon olduğu ve üç gün önce Sivas’ta Madımak otelinde 37 aydının yakılması olayını perdelemek ve gündemi değiştirmek, suçlamaları PKK ile solun üzerine yıkmak için yapıldığı kanısındadırlar. Nitekim, olayın 11. yıldönümü vesilesiyle — Saadet Partisi yanlısı — TV5 kanalının aynı köyden bir yurttaşla yaptığı söyleşide, konuk, “Bizim köyde Alevi de vardır Sünni de, ne sol, ne sağ, ne PKK bize niçin düşman olsun?” dedikten sonra, “Devlet isteseydi, suçluları mutlaka yakalardı, ama istemedi,” diye eklemiştir. (TV5, 5. 07. 2004.)

Sadece o kadar mı? Bu gizli — ama kamu yönetimli — suç örgütü (devlete yük olmamak için olsa gerek!) uyuşturucu trafiğine girmemiş mi? Özel tımcilerin yöneticilerinden İbrahim Şahin’in şöförü, 3.5 kg. eroinle yakalandığında, tabii ki, suçun şahsiliği gereği, Şahin itham edilemezdi, ama çete mensupları arasındaki birtakım ilişkiler, konuşmalar ve iç cinayetler kısmen de olsa dışa vurduğunda görüldü ki, vatan-millet-devlet adına cehde çıkanlar, beyazın kiriyile kapkara olmuşlar, dünyalıklarını epeyce doğrultmuşlar, hattâ aralarında para paylaşma kavgasına düşüp içlerinden birini temizlemişlerdi. Korkut Eken’e 6 yıl cezaıyla olayın kapatıldığı Susurluk dâvası bile, tüm yüzeyliliği ve yetersizliği içinde çetenin ne gibi suçlar işlediğini ortaya koyar. Alman devlet televizyonunun 2. kanalı ZDF, o yıllarda ülkemizle ilgili bazı haberleri ekran köşesindeki Türk bayrağının üstüne enjeksiyon iğnesiyle veriyordu. Böyle bir şey, bu ül-

kenin yurttaşı olan herkes için onur kırıcıydı.

Ekim ayı başında Sedat Peker’in göz altına alınması sırasında Emniyet’ten basına sızan haberlerde dikkat çeken bir nokta, yukarıda da söylediğimiz gibi, her şeyin vatan-millet-devlet için yapılmadığını ortaya koyuyordu. Susurluk dâvasından hapse girdikten sonra Ülkücüler arasında kahraman olan ve tahliyesinde Ülkücüler tarafından gösterilerle karşılanan emekli yarbay Korkut Eken’e, organize suç âleminden Sedat Peker’in para verdiği belirtiliyordu. Bir iddiaya göre, Peker Korkut Eken’e hapis haneye 50.000 dolar göndermiş, ailesine verdiği miktar ise milyon doları buluyormuş. [Kimse kimseye durup dururken para vermez. Her dürüst kişi kendisine gönderilen/verilen paranın kimden ve niçin geldiğini sorar. Verilen para temiz bile olsa, hangimiz bir başkasından durup dururken para kabul ederiz? Kaç tane emekli yarbayın, emekli maaşından başka her hangi bir geliri vardır? Muvazzaf subaylar emeklilik ikramiyeleriyle ve Oyak kesintilerine mahsuben ödenen tazminatla kendilerine ev satın alırlar veya o toplu parayı faize-repoya yatırılırlar, o gelirlerle kendi hallerinde geçinip giderler.]

2004 Temmuz’unda Alaattin Çakıcı Avusturya’da yakalandığında cebinden Faik Meral adlı istihbaratçı emeklisinin yeşil pasaportu çıktı. Faik Meral terör uzmanıymış, 1976-99 arasında teşkilatta çalışmış, emekli olduktan sonra MİT’çilik nüfuzunu kullanarak çek-senet tahsilat işlerine karışmış. Susurluk dâvasında adı geçenlerle de ilişkisi varmış. O dâvadan tutuklu bulunan Korkut Eken’in avukatıyla birlikte bir de dernek kurmuş. Yapılan resmî açıklamada Meral’in ilişki ve eylemlerinin teşkilatı bağlamayacağı belirtiliyordu, ama aynı Alaattin Çakıcı Fransa’da yakalandığında da bir başka teşkilat mensubu olan Yavuz Ataç’ın pasaportunu taşııyordu. [İnsan bir yurttaş olarak ister istemez soruyor: O bağlamaz, bu bağlamaz, kim bağlar?] Meral ilk sorgusunda MİT mensubu olarak Çakıcı’yla Asala’ya karşı işbirliği yaptıklarını söyledi. Teşkilatın Kontr-Terör Dairesi eski başkanı Mehmet Eymür İnternet’teki sitesinde yaptığı açıklamada, kendi seksiyonu 1997’de Çakıcı’yı yakalama hazırlığı içindeyken, Atasagun’un yönettiği diğer bir ünitenin Çakıcı’yı kullandığını, böylece aynı teşkilatın bir biriminin peşinde olduğu kişinin bir başka birimce korunduğunu yazdı. (Atasagun sonradan MİT müsteşarlığına getirilecekti.) Eymür, Çakıcı konusunda iki seksiyon arasındaki ihtilaf nedeniyle önceki birimden Yavuz Ataç’ın gelip kendisini tehdit ettiğini ve aralarında çıkan kavgaya yüzünden her ikisinin de uyarı cezası aldıklarını sözlerine ekliyordu. Faik Meral’in sorgusunda Çakıcı’yı kendisine üst düzey bir MİT yetkilisinin tanıttığını, teşkilatın Asala’ya karşı Çakıcı’yla işbirliği yaptığını söylemesi hakkında da, “Üst makamların kararıyla

böyle bir işbirliği oldu ve Çakıcı yurt dışına çıkarıldı, fakat tasarlanan eylemden sonradan vazgeçildi,” diyordu. (Akşam, 18.07.2004 ve çeşitli TV haberleri, 17.07.2004.) Meral, adliye, Çakıcı’yla birlikte Asala’ya karşı eylem yapmadığını, o işte sadece kendisinin görevlendirildiğini söyledi (NTV, 18.07.2004.) Anlaşılan, arada kulağı çekilmişti.

Hükümet sözcüsü ve Adalet Bakanı Cemil Çiçek konuyla ilgili bir soruyu “Bu işler karışık işlerdir” diye yanıtlıyacaktı.

Çakıcı olayı orada kalmadı, devam etti, aleyhindeki hapis hükmünü temyiz eden Çakıcı, anlaşıldığı kadarıyla, 2004’te cezanın Yargıtay’da kesinleşmesini önleyememişti. Dinlenen telefon konuşmalarının bantlarında Yargıtayın onama kararının tebliğ ve tebellüğünün geciktirilmesiyle ilgili konuşmalar var. Çakıcı’nın bazı Yargıtay mensuplarıyla ilişkileri kişiselken, MİT’le ilişkileri kurumsaldı. Çünkü, itham edilen hâkimlerden Yargıtay Başkanı Özkaya, MİT’çi Kaşif Kozinoğlu’nun gelerek Çakıcı lehine talepte bulunduğunu söylerken (Milliyet, 12.08.2004), Atasagun Kozinoğlu’nu Yargıtay Başkanı’na görevli olarak kendisinin göndermediği şeklinde beyanat verdi. (Milliyet, 14.08.2004.) Ne var ki, ertesi gün açıklanan bir başka telefon kaydında MİT Dış İstihbarat Dairesi başkan yardımcısı Kaşif Kozinoğlu’nun Çakıcı’nın bir adamına aynı konuda teminat verdiği, “Biz ve dostlarımız” dediği kişiler için, “Biz hallederiz merak etmeyin, biz söyleyince akan sular durur,” dedikten sonra, “1 numaranın da haberi var,” diyerek, müsteşar Şenkal Atasagun’un da olayın içinde olduğunu kastetiyordu. (Milliyet, 19.08.2004)

Yargıtay başkanının cevabı açıklaması şöyle oldu: “Kaşif bey (telefonda), ‘Ziyaretinize gelebilir miyim?’ dedi. Ekibiyle geldi. Hepsı bu. Ben herkesle görüşürüm. ‘Müsteşarımın izniyle geldim,’ dedi. Şu sırada açıklamayı mahzurlu gördüğüm bir konuda, bilgiler varmış, bu bilgileri almak istiyoruz gibi sorular sordu. Ben bilgilendirmek süretiyle Yargıtay içinden MİT çıksın amaçladım. Bilgilendirmem MİT’i dosya içinden çekmektir.” (Vatan, 22.08.2004.) Bütün bunlar alt alta konulduğunda, “bizi bağlamaz” sözleri boşlukta kalmaktadır.

Ülkü Ocaklarının bugünkü genel başkanı, Halki Cevizoğlu’yla telefonda konuşurken MİT’çi Yavuz Ataç’ın bir gazeteye verdiği mülakatta, “Ülkücüleri kullandık,” demesine çok sinirlenmişti. (Star TV, Ceviz Kabuğu, 27.08.2004) Y. Ataç o mülakatını Milliyet’ten Belma Akçura’ya vermişti. (10-12.08.2004.) Anlaşılan, “kullanılmak” kelimesi hoşla gitmemiş.

Tutankamon mezarından.
Tanrı Bez. Su mermeri ***

Ama teşkilatın meseleye yaklaşımı demek ki böyle. Siz devlete hizmet verdiğinizi düşünürken, o sizi kullandığını düşünüyormuş. Bunda gıcunulacak bir şey olmaması gerekir, devleti o denli yüceltip, ona insan üstü, metafizik bir kimlik atfederse-niz, onun sizi kullanmasından onur bile duymak gerekir. Çünkü o en doğruyu bilir, en doğruyu yapar.

Altını önemle çizmek gerekir: Çakıcı’nın veya diğerlerinin Yargıtay’la ilişkileri kurumsal değildir, tek tek kişilerledir, ama istihbarat teşkilatıyla ilişkisi kurumsaldır, bir devlet kurumuyula resmen ve fiilen ilişkidir. Şu veya bu hâkimin Çakıcı’yla veya bir başkasıyla ilişkisi, eğer varsa, karşılıklı kişisel menfaatler nedeniyle, ama aynı şeyi MİT için söylemek mümkün değildir. MİT’le ilişki kurumsaldır, merkezidir, hiyerarşiktir. Hattâ, aşağıdaki yazıda da göreceğimiz gibi, devletin en tepesi — örneğin Kenan Evren — karar merciidir.

12 Eylül öncesinde MHP yanlısı olarak bilinen gazeteci Avni Özgürel, *Radikal*’de konuyla ilgili olarak uzunca bir yazı yayınladı. Özgürel, “Attila Aytek’in başkanlığında kurulan özel birim zamanında yeraltının ünlü isimlerinin, Emniyet’in hedefi hâline geldiğini” söyledikten sonra şöyle devam ediyordu:

“Tabloyu kim değiştirdi? Tabloyu 12 Eylül’ün kuvvet komutanları, Turgut Özal, Eşref Bitlis, Mehmet Ağar ve Hiram Abbas değiştirdi. Komutanlar Asala’nın yok edilmesini, PKK’nın ezilmesini istiyorlardı; CIA’nın Güney Amerika’da gerçekleştirdiği operasyonlara ilişkin bilgileri okudukça heyecanlanan Özal da İsrail’in ‘vuruş kabiliyetine’ imrenen jandarma, emniyet ve MİT’in kadrosunun önünü açtı.

İhtilal öncesi dönemde Ülkü Ocakları Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu’yla röportaj yapmıştım. Sıkıntılı bir şekilde, ‘İçimiz ajan kaynıyor,’ demişti. Polis ve MİT’in Ülkücüleri neye ve nasıl yönlendirdiğinin hikâyesi uzun ve bu yazının konusu değil. Şu kadarını söyleyeyim, 12 Eylül’de Ülkücü kadroların suçlandığı büyük eylemler ne Ülkü Ocakları’nın, ne de MHP’nin iradesiyle gerçekleşti. Yedi TIP’linin katledilmesi, Abdi İpekçi suikastı ve diğerleri. Dönemi yaşayan ve araştıranlar MHP ve Ülkü Ocakları’nın sadece ‘fatura adresi’ olarak seçildiğini, oradan devşirilmiş çekirdek bir kadronun gözünde ne Türkeş’in saygınlığının, ne de Ülkü Ocakları’nın bir önemi olmadığını bilir. Alparslan Türkeş’in, iplerin elinden kaçtığını farketmemeye

çalıştığı, karizmasının yok olması seçeneğiyle cineti seyretme arasında sıkıştığı bir dönemdir.

Düğümü ihtilal çözdü açıkçası. Darbeciler o zamana kadar adları oyunun afişinde yazılı olmakla birlikte sahneye çıkmayan MHP ve Ülkü Ocakları'nı tümüyle devre dışı bıraktılar. Ellerinde bulunan 'devşirilmiş' ve kendilerinin 'MHP ve Ülkü Ocakları gibi işlevi sınırlı alt düzey kuruluşlar yerine, devletin gücüyle donatıldıklarına inandırılmış' gençlerin varlığı kâfiydi. Abdullah Çatlı, Alaattin Çakıcı ve daha bir kaç kişilik 'çekirdek' yani.

12 Eylül Çakıcı'nın sahneye çıkışı için dönüm noktası. Öncesi 'çekirdekten sayılan' ama esas olarak çek-senet işiyle uğraşan, büfe, çay bahçesi, otopark türünden alanlara girmeye niyetli ama girememiş sıradan küçük bir 'tahsilatlı' adayı. Bu noktada oyunun uluslararası boyutunun anlaşılması için parantez açıp ihtilalin Türk-İsrail ilişkileri açısından da dönüm noktası olduğunu vurgulamamız gerek.

ABD yönetiminin Ankara'ya açıkça İsrail'le ilişkileri düzeltmesi için baskı yaptığı, 62 senatörün imzaladığı mektubun büyükelçilik aracılığıyla Kenan Evren'e iletildiği, onun da bir taraftan Türkiye Yahudi cemaati lideri David Asseo'yla görüşüp, diğer yandan BM'de İsrail'i kınayan bir karar tasarısına çekimser oy kullanılması talimatını verdiği sürecin ardından sürpriz bir gelişme yaşandı.

1982 başlarında ABD yönetimi İsrail'den Filistin ve Arap yanlısı sinyaller veren Ankara'nın bakış açısını değiştirecek bir jest yapmasını istedi. Tel Aviv bunun üzerine harekete geçip o senenin Haziran'ında Türkiye'ye resmen bilgi notu gönderdi.

İsrail'in Lübnan'a yönelik yeni bir askerî harekâtıyla ilgiliydi not. Ancak Türkiye açısından bunun önemi, Tel Aviv'in "Beyrut'un doğusundaki Zahle kentinde Asala ve JCGA (Ermeni Soykırımı Adalet Komandoları) kamplarına yönelik operasyona istedikleri takdirde Türk güvenlik mensuplarının katılabileceklerinin ifade edilmesiydi. Konunun orgeneral Kenan Evren katında MİT mensubu damadının katılımıyla değerlendirildiği ve Türkiye'nin 'İsrail tarafından işgal edilmiş Arap toprakları' olarak nitelediği coğrafyada yapılacak böyle bir operasyona resmî görevlilerin katılmasının skandal olacağı kararına varıldığı biliniyor.

Ancak aynı değerlendirmede bu görevin görünüşte devletle ilişkisi bulunmayan sivil kişiler tarafından yerine getirilmesi kararı verildiği de. Bu işin atak, Ermenilere öfkeli, üstelik eylemcilikleri herkes tarafından bilindiği için kontrol edilmezliklerinin izahı kolay yapılabilecek bir grup Ülkücüye havale edilmesi, MİT'in Operasyon Dairesi Başkanı Hiram Abas'ın bulduğu formüldü. Fiilen Abas'ın yönetiminde, Alaattin Çakıcı ile Abdullah Çatlı'nın da aralarında bulunduğu on Ülkücünün 'devletle dansı' böyle başladı.

İsrail güvenlik birimleri söz konusu operasyonda kampları basıp dağıttı, militanları tutukladı, iki örgütün finans kaynaklarını gösteren dökümanlar da-

hil bütün arşivini ele geçirdi. Gerçi, Tel Aviv bu dökümanları Ankara'ya vermedi, baskınlar sırasında da Ülkücler hiç bir şeye karıştırılmayıp onlara olan biteni seyretme izni verildi ama, sonuç Ankara'yı tatmin etti; Ermeni terör odaklarına toparlanmalarını imkânsız hâle getirecek ölçüde büyük bir darbe vurulmuş oldu.

İsrail bir jest daha yaptı: Ankara'nın bazı kulaklara bu örgütlere malî destek verenlerin listesinin elinde olduğunu fısıldamasını kabul etti.

Sonrası malûm. Abdullah Çatlı da, Alaattin Çakıcı da devlet çarkı içindeki irtibatlarını güçlendirerek sürdürdüler. Çatlı kimlik değiştirme zorunluluğu ve koruduğuna inandığı Ülkücülüğü dolayısıyla 'derinde' kaldı, ama Çakıcı MİT'le bağlantısına alabildiğine yaslanarak ilişkiler ağını siyaset, asker/sivil bürokrasi ve iş dünyasına yaydı.

Bugün tabloya baktığımızda açıkça görünen şu: Alaattin Çakıcı elini nereye değdirse, orayı yakıyor. Siyasete sarktı, ANAP'ı, Mesut Yılmaz'ı, onunla birlikte pek çok siyasetçiye yerle bir etti. İş dünyasına uzandı, Korkmaz Yiğit, Hayyam Gariboğlu, vs. yok oldular. Bir banka battı onun yüzünden. Türkiye'nin sır küpü MİT'e dokundu, tarumar etti. Emniyet teşkilatı altüst oldu. Hariciyeyi firar olayları ve kırmızı pasaport hikâyeleriyle çalkaladı. Ötesi yok, yeraltı dünyasını yaktı Çakıcı. Dünder Kılıç'a pes ettirdi, kendi karısını öldürttü. Uruş gibi gözü kara bir çete liderini saf dışı etti. Türkiye'de zirveye oynayan, milyonlarca taraftarı bulunan Beşiktaş'ı sarstı, başkanına görevi bıraktırdı. Gazetecisinden televizyoncusuna, sanatçısından müteahhidine ulaştığı kim varsa çöktü. Yargıtaya bulaştı. Ve orayı ne hâle getirdiğini gazetelerde okuyoruz.

Şimdi sormaz mısınız? 'Bu adam ne' diye? Merak etmez misiniz, onun kimliğini bile bile, üstelik yıllarca istihbarat teşkilatında, adliyyede veya devletin kritik birimlerinde üst düzeyde görev yaptığı için Çakıcı'yla temasının sonucunda neler olabileceğini az-çok tahmin ettiğinden şüphe edilmeyecek insanları, her şeyi göze alıp onun istediği hizmeti vermek zorunda bırakan sebep ne diye? Buna ikna edici bir cevap verilmesi, bulunacak tatminkâr izah devleti ne kadar sıkıntıya sokar bilemem. Ama devletin bu 'diyet borcu'yla daha uzun zaman sıkıntı çekeceğini ve onun vermesi muhtemel zarardan daha fazla yara alacağını biliyorum..." (Avni Özgürel, "Çakıcı Sadece mafya mı? Güç alenî, kaynak karanlık", *Radikal*, 26.08.2004.)

Halûk Kırıcı 8 TİP'liyi nasıl katlettiğini mahkemede ikrar etmekle kalmadı, yazıp yayınladığı kitabında da anlattı. Onları öldürme emrini veren reis Çatlı'nın araba içinde oturduğunu yazdı. Gençlerin bir kısmını evin içinde telle boğmuş, diğerlerini de, gece karanlığında Eskişehir yoluna götürerek öldürmüş. Aynı Abdullah Çatlı sadece devletin dış operasyonlarında hizmet eden Ülkücülerin

yönetici çekirdeğinin mensubu değildi, Siverekli Bucak aşireti reisi ve Susurluk sanığı Sedat Bucak'ın mahkemeye verdiği fotoğraflardan da görüldüğü gibi, bir orgeneralle çekilmiş resmi de vardı. Korkut Eken, o şahsın korgeneral olabileceğini ve fotoğrafın "tamburalı paşa"yla dağda görev sırasında çekilmiş olabileceğini söyledi. "Tamburalı paşa" lakabı paşanın tamburalı bir hafif makineli tüfek kullanmasından ileri geliyordu. Koskoca korgeneralin silah düşkününü acemî bir er gibi tamburalı silahıyla çekilmiş fotoğrafı da gazetede yer alıyordu. Bölge üst düzey jandarma komutanları Çatlı ve ünlü kabadayılardan Drej Ali ile toplantı yapıp PKK'ya karşı mücadeleyi tartışmışlar. (Hürriyet, 29, 30, 31.09.2004.) Sekiz kişiyi öldürme emrini verdiği bizzat yakın arkadaşınca belirtilen, bu itirafa rağmen asla yakalanmayan, hattâ gidip o arkadaşının — valinin de katıldığı — düğününde zeybek oynayan Çatlı (Çakıcıyla ve başka Ülküdaşlarıyla) İsrail'e dış göreve gönderiliyor, kimbilir başka ne görevler de yapıyor ki, Kürtlere karşı dağa götürülüyor, komutanlarla birlikte operasyon yönetiyor...

Şimdi söyleyiniz, 8 insanı siyasî kanaatleri nedeniyle öldürme emrini verdiği sübûta ermiş olan (ve başka suçlarını bilmediğimiz) birisi terörist midir, değil midir? Teröristse, devletle ne işi vardır? Devlet onu yakalayıp, adaletin önüne çıkaracağına, yanına alıp operasyona gönderiyor, danışman olarak dağa çıkarıyor veya başka nedenlerle kullanıyor. Terörist niçin kullanılır? Terör yapmak için.

Ve nihayet, o sıralarda o çevrelerden sağlam bilgileri olduğu anlaşılan Avni Özgürel'in şu sözlerini tekrar anımsayalım:

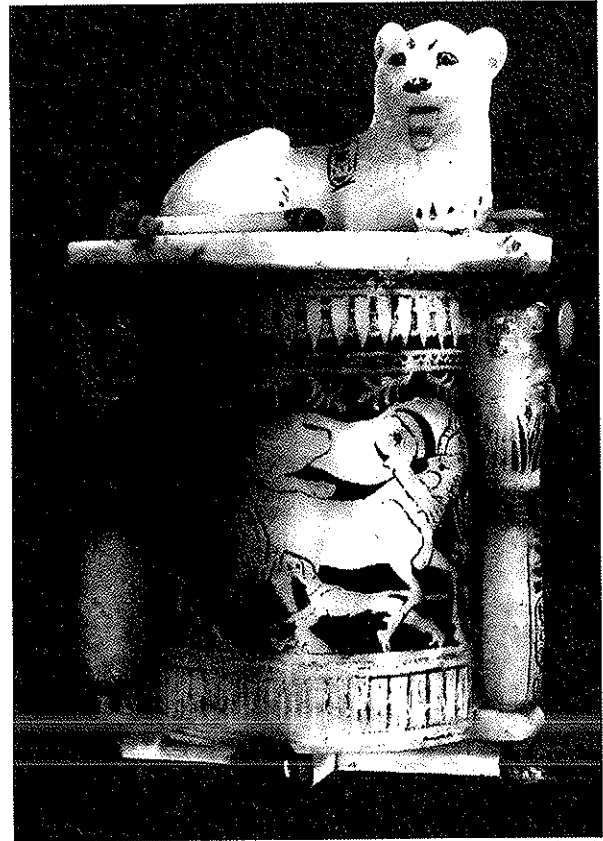
"İhtilal öncesi dönemde Ülkü Ocakları Genel Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu'yla röportaj yapmıştım. Sıkıntılı bir şekilde, 'İçimiz ajan kaynıyor,' demişti. Polis ve MIT'in Ülkücüleri neye ve nasıl yönlendirdiğinin hikâyesi uzun ve bu yazının konusu değil. Şu kadarını söyleyeyim, 12 Eylül'de Ülkücü kadroların suçlandığı büyük eylemler ne Ülkü Ocakları'nın, ne de MHP'nin iradesiyle gerçekleşti. Yedi TİP'linin katledilmesi, Abdi İpekçi suikasti ve diğerleri. Dönemi yaşayan ve araştıranlar MHP ve Ülkü Ocakları'nın sadece 'fatura adresi' olarak seçildiğini, oradan devşirilmiş çekirdek bir kadronun gözünde ne Türkeş'in saygınlığının, ne de Ülkü Ocakları'nın bir önemi olmadığını bilir."

Demek ki, neymiş? Ülkücü Çatlı ve Kırıcı'nın sekiz insanı boğazladıkları olay re'sen kendi karihâlarından çıkmamış. Ülkü Ocaklarının veya MHP'nin de değil, başka mercilerin marifetiymiş. Demek ki, istihdam... ya da şimdiki başkanın hiç sevmediği kelimeyle kullanma-kullanılma işi 12 Eylül darbesinden çok önce başlamış. (Hattâ, darbeyi getirmek için başlamış.)

Çatlı Ülkücüydü, Haluk Kırıcı Ülkücü, Alaattin Çakıcı Ülkücü, onun öldürttüğü eski sağ kolu Tevfik Ağan Ülkücü... Sedat Peker hepsinden faz-

la Ülkücü: Bir mülakatında, "Ben pan-Türkistim, dünyada bir tek Türk ulusu, ama 7-8 tane Türk devleti, bunların hepsinin tek bir bayrak altında toplanması gerekir," diyordu. 16. son Türk devletinin derin olanının niçin Ülkücüleri kullandığı belli değil mi?

İyimserlere de bir sözümüz var: Dün, Susurluk kazasını izleyen günlerde, "Hiç bir şey eskisi gibi olmayacak," diye umutlananlar, bugün, 17 Aralık'ta AB'den görüşme takvimi alınınca AKP hükümetinin güçleneceğini ve derin devletin üstüne gidebileceğini umanlar ya hayal görüyorlar, veya AKP yandaşlığından öyle inanmak istiyorlar. AB takvimini sihirli değnek gibi görme illüzyonu AKP'nin tepesinden onlara kadar sirayet etmiş. Ne AKP, ne de başkası derin devletin üstesinden gelemeyiz, çünkü derin devleti kuran, yaşatan ve devamını isteyen kudret, onlardan çok daha güçlüdür. Daha da önemlisi, toplumun — bizzat AKP'ye oy verenlerin — büyük bir bölümü derin devleti meşrû görmektedir, hukuka aldırnamaktadır, yapılan kanunsuzlukları ülke güvenliği gereği sayıp tasvip etmektedir. Örneğin, söyler misiniz, yukarıda anılan fiillerden Marsilya operasyonuna, Lübnan'a ülkücü tim gönderilmesine, dağda kumanda danışmanlığı yapılmasına seçmen kitlesinin yüzde kaç karşı çıkar? Çoğuna sorarsanız, az bile yapılmıştır. İşte bu zihniyet değişmediği müddetçe, toplumda hukuk bilinci yerleşip, derin devletten daha derine kök sal-

Tutankamon mezarından. Parfüm kâsesi. Su mermeri. Yüksekliği 27 cm.

Kapitalizm ve Mafya

Osman Şengül —

AB'ye girmek için her yolu deneyen sermaye için kâğıt üzerinde "uyum değişiklikleri" yeterli değildir. Mafya da çağdaştırılmaktadır

Her taraf mafya dolu, mafyayla yatıp mafyayla kalkıyoruz, günde yirmidört saat mafya soluyoruz. Medyada mafya dosyasız gün yok artık. AB, Irak'ın işgali gibi haberler artık "ikinci sınıf haber" olmaktan öteye gidemiyorlar. Türkiye'de insan hakları açlık, sefalet, işsizlik gibi sorunlar "havadis" olmaktan çıkmalı zaten yıllar oldu.

Her sabah mafya babalarımızın medyadaki geçit törenleri neredeyse "resmi seremoni" haline geldi. Ulusal gelirin nasıl dağıtılacağını belirledikleri gibi, adaletin dağıtımına da mafya babalarımız el koymuş durumdalar. Paşalarımız içtimaya geçmiş, otuz iki kısım tekmili birden, babalarımızla hiç bir ilişkileri olmadığına dair yemin billah ediyorlar; ama "yanlışlıkla" aynı fotoğrafta yer almış olabileceklerini de gizleyemiyorlar. Hâkim ve savcılarımız, babalarımızın oldukları yerlere uğramıyorlar ama "haberleri olmadan" evlerini tamir etmiş olabileceklerini de itiraf ediyorlar. Valilerimiz silah ruhsatları dağıtıyorlar ama "yanlışlıkla" dağıttıklarını ilave ediyorlar. Emniyet müdürlerimiz mafya babalarımızdan daha üst görevlere tayin istiyorlar.

Peki mafya nedir? Mafya babası kimdir?

Her ne kadar tarihte değişik adlar, değişik fonksiyonlar almış olsa da, mafya tarih sahnesine mülkiyetin özel biçimiyle çıkmıştır. Her toplumsal düzende değişik görevler yüklenmekle beraber, değişmeyen görevi mülkiyetin özel biçimini korumak olmuştur. Dolayısıyla mafyaya özel mülkiyetin öz evladı diyebiliriz; çünkü temeli özel mülkiyete dayalı düzenler gelmiş geçmiş ama mafya değişik adlarla da olsa hep bâki kalmıştır.

MAFYASIZ KAPİTALİZM OLMAZ

Mafyasız kapitalizm hayatını devam ettiremez. Kapitalizmin temeli olan serbest piyasa ekonomisi, "Televole iktisatçıları"nın vurgulamaya çalıştığı gibi, "görünmeyen elin hakemliğinde oynanan ve kurallara uymayanın oyun dışı kaldığı" bir ekonomi değildir; karşısına çıkacak tüm engelleri (yasal, dinî, ahlakî, kültürel, geleneksel, toplumsal) her türlü aracı kullanarak aşmaya çalışan bir ekonomidir.

Sfenks. 12. Hânedan dönemi. Yüksekliği 2.25 m. Granit.

Bu engelleri aşmak için kullandığı en önemli araçlardan biri de mafyadır. Mafya kapitalizm için vazgeçilmez bir araçtır. Niçin böyledir?

SERMAYENİN DOLAŞIM ARACI OLARAK MAFYA

Kapitalizm, sermayenin önündeki, yukarıda belirtilen engelleri kaldırma çabalarını her zaman meşrûlaştıramayabilir. Özellikle ahlaksal, dinsel ve geleneksel engelleri aşma çabalarını kolayca ve kısa sürede meşrûlaştıramaz.

Bunun için, bu engelleri aşma işini mafyaya hâvâle etmek zorundadır. Mafya, bu hizmeti yerine getirecek en iyi örgütlenmedir.

SERMAYENİN ÂZAMİ KÂR ARACI OLARAK MAFYA

Sermaye serbest dolaşırken tek amacı vardır: Âzami kâr... Kârını azamileştirmek için kullandığı meşrû araçları çoğu kere yetersiz bulur. Özellikle silah tekelleri, finans kuruluşları ve değerli maden şirketlerinin "pazarlama" faaliyetlerinin yanında, bütün sektörlerde grev kırıcılığı, ucuz işgücü için insan kaçakçılığı ve günümüzde "esnek üretim" stratejisine uygun olarak taşeronlaştırma gibi görevler, sermayenin mafyaya havale ettiği görevlerdendir.

Taşeronlaştırma görevi, sermayenin "çevre ülkeler" de uygulamaya koyduğu bir stratejidir. "Çevre ülkeler" in emekçilerini çok düşük ücretlerle, sendikası, sigortası, belirli bir mesaisi olmadan, özellikle kadın ve çocukları çalıştırmak için, o ülkenin mafyası devreye sokulur. Eğer o işe uygun mafya yoksa, yaratılır.

EMEĞİN ÖRGÜTLENMESİNİ BASTIRMA VE TERÖRİZE ETME ARACI OLARAK MAFYA

Sermayenin ezeli ve ebedi düşmanı emekçidir. Bunun bilincinde olan sermaye, bir sınıf olarak iktidara geldiği 1789 Fransız İhtilalinden beri emekçilerin siyasal ve ekonomik örgütlenmelerini önlemek için elinden geleni ardına koymamıştır. Nitekim, Devrim Hükümeti'nin ilk çıkardığı kanunlardan biri, 1791'de işçilerin dernekler kurma yoluyla örgütlen-

melerini yasaklayan bir kanun olmuştur. O günden beri, işçi sınıfının çok uzun mücadeleler sonucu elde ettiği kazanımlar, doğal olarak sermayenin huzurunu kaçırmıştır. Sermaye, zaman zaman, doğrudan faşist darbelerle, kaybettiği mevzileri geri almayı başardıysa da, bu alandaki “başarıların” kalıcı olması gerekiyor. Bunun için de, işçi sınıfı ve müttefik olan kitleleri teröriste etmesi gerekiyordu. Devreye, paramiliter hâle getirilmiş mafya çetelerini sokmak gerekirdi ve öyle de oldu. Dünyanın son iki yüz yıllık tarihinin tanıklığının yanında Türkiye’nin yakın tarihi de bunun tanıklığını yapmaktadır.

SERMAYENİN SİYASAL ÖRGÜTLENME ARACI OLARAK MAFYA

Mafya, siyasal örgütlenme aracı olarak sermayenin gündemine 2. Dünya Savaşı’ndan sonra girdi. Komünizme karşı “hür dünya”da CIA tarafından örgütlenen “Gladyo” tipi oluşumların, kendi finansmanlarını sağlamaları için, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, kara para aklama, altın ve tarihî eser kaçakçılığı gibi “kârlı” işler “Gladyo”nun denetim ve gözetimi altında yapılmaya başlandı. Bunun için, “hür dünya” ülkelerinin milliyetçi-faşistleri özellikle seçildi.

Bu tür örgütlenmenin sadece komünizme karşı olmadığı, dünyanın her tarafında sermayenin çıkarlarına karşı olan tüm devlet yöneticilerine, partilere, tek tek siyasetçilere ve bilim adamlarına karşı da her türlü eylem (darbe, suikast, vb.) gerçekleştirildiği bilinmektedir.

SERMAYENİN BİRİKİM ARACI OLARAK MAFYA

Yukarıda belirtildiği gibi, sermaye, gayrimeşrû yollarla engelleri aşarken, doğal olarak bir “kâr” elde eder. Bu “kâr”, kara paradır. Bu “kâr”ı, birikim olarak meşrû – veya şu ya da bu biçimde kayıtlı – sermayesine katabilmek için bu karaparanın aklanması gerekir. Mafya için bu aklama işi hiç de zor değildir. Bu iş için, devletlerin her türlü kurumları da hazır ve nazırdır. Siyasetçiler, bu aklama operasyonlarında önemli görevler üstlenirler. Örneğin, “kara para aklama” terimi yazılı basında ilk kez 1973 Watergate Skandalı ile yer aldı.

“Kapitalizmin kara kutuları” diyebileceğimiz İsviçre, Malta, Cayman Adaları, Liechtenstein, Singapur gibi, ekonomisi “kara para aklama hizmeti”ne dayalı devletler olduğu gibi, kıyı bankacılığı, serbest bölgeler gibi, sermayeden başka hiç bir şeyin giremediği, tamamen “özgür” alanlar da vardır. Ayrıca, “bankacılık hizmeti” dışında başka işlerle uğraşmayan bankalar da “kara para aklama hizmeti”nde kusur etmemeye özen gösterirler.

REKABETTE CAYDIRICILIK ARACI OLARAK MAFYA

Bütün bunların yanında, sermayenin bir de kendi içinde, rekabet denen bir “ölüm kalım” mücadelesi

si vardır. Bu mücadelede mafyasız olmak demek, kavgayı önceden kaybetmek demektir.

Bu kavga, bilindiği gibi, her sermaye grubunun pazardaki payını genişletme kavgasıdır; en çok da ihalelerde, bayilik ve temsilcilik açmada, ülke içi ve ülke dışı finans kurumlarının açtığı kredilerden nasiplenmede ortaya çıkar.

Bu kavgalardan galip çıkabilmek için illa “vuruşmak” şart değildir. Örneğin, bir ihaleye giren sermaye grubunun arkasındaki mafya grubunun kim olduğu belli ise ve yeteri kadar “güçlü” ise, diğer sermaye grupları için “yeteri kadar” caydırıcı olabilir; veya bir kentte bayilik veren bir sermaye grubu, eğer o kentin “en iyi” mafyasıyla anlaşmış bu işi ona yaptırırsa, aynı işi yapan diğer sermaye grupları o kentte bayilik yapacak adam bulamayabilir.

SONUÇ

Yukarıda da gördüğümüz gibi, çağdaş ekonomi, özünde bir mafya (yeraltı) ekonomisidir. Modern devlet de, bu “çağdaş ekonomi”nin hizmetinde olan bir devlettir. Dolayısıyla, devlet mafya ilişkisi, burjuva medyası kaleşörlerinin özellikle vurgulamaya çalıştığı gibi, “mafyanın devlete uzanan eli” ilişkisi değildir. Bu ilişki, mafyatik örgütlenme (yeraltı illegal örgütlenme) olmadan varlığını sürdüremeyen “modern devlet” sorunudur. Tüm “modern devletler”in gizli istihbarat servislerinin mafyayla ortak operasyonlar düzenlemeleri, bu meydana da yeri geldikçe yeraltı dünyasının “reisleri”nden emir almaları rastlantı değildir.

Bugün tüm medyanın hemfikir olduğu bir görüş var: “Türkiye AB kapılarını aralayınca toplum şeffaflaşmaya başladı, bunun sonucu olarak da kirli çamaşırlar da ortaya dökülmeye başladı,” diyorlar. Evet, son günlerde medyanın gündemini mafyanın işgal etmiş olması sorununun AB ile ilişkisi var; ama patronlarının siparişlerini yerine getirme çabasından başka bir düşüncesi olmayan yazarların dediği gibi sorun “kirli çamaşır” sorunu değildir. Bu söylem kamuoyunu manipüle etmeye yönelik bir söylemdir. Sorun, Türkiye’nin tüm kurum ve kuruluşlarının olduğu gibi, mafyanın da “AB müktesebatına” uygun hâle getirilmesi sorunudur. AB’ye girmek için her türlü yolu deneyen sermaye için kâğıt üzerindeki “uyum değişiklikleri” yeterli değildir. Çağdaş kapitalizm, gerek meşrulaştırma ve gerekse diğer yeraltı faaliyetlerini başta “Think-Tanks” ve “Vakıflar” olmak üzere bir sürü “çağdaş kurum” aracılığıyla yürütüyor. Türkiye de kapitalizmin bu en önemli kurumunu, mafyayı, “çağdaşlaştırmak” zorundadır. Bunun için tüm devletin yeraltı ve yerüstü — ve hattâ gökyüzü (dinsel) — kurumlarının uyumsal değişikliği şarttır. Örneğin, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın direktifiyle oluşturulan “İlmî Heyet”in yaptığı “ilmî çalışmalar”la, “kıyame-te kadar bâki” olan Kuran’a çağdaş yorum getirme çalışmaları da yine “AB müktesebatı”na uyum çabalarından başka bir şey değildir.

Eski Mısır'da Heykel Sanatı

Ayfer Coşkun

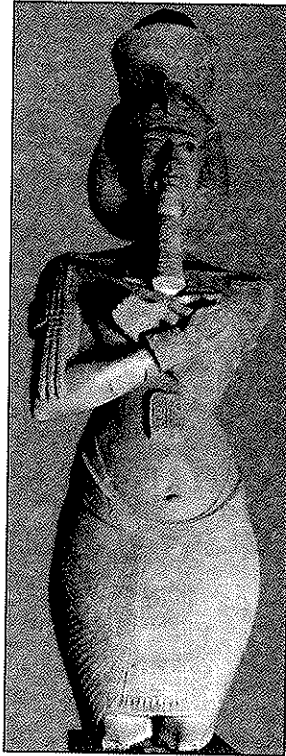
Heykeltıraş sözcüğü eski Mısır dilinde "yaşamı koruyan kişi" anlamına geliyordu

Önce görkemli piramitler çarpar insanı Mısır'da. Binlerce yıl öncesinin teknik olanaklarıyla koca taşları taşıyıp üst üste koyanlar düşünülür sonra ve yeniden daha büyük bir hayranlıkla bakılır onlara. Ne kadar sürer bu, bilinmez ama, yavaşça açılır kapılar ve alıp götürür bizi gizemli dünyalarına: Mumyalar, duvar resimleri, renkli kabartmalar, heykellerle dolu dünyalarına...

Mısır'da, başlangıçta sanatın kökeni tarımsaldı; zaman içinde tanrısallığa yöneldi ve onun hizmetine girdi. Bu değişiklik, bu topraklarda sanatın yaratıcılıktan çok, yararlı olma amacını değiştirmede. Orada yaşayanlar, iklimin zorlamasıyla, Nil'in coşup duraklamasıyla, çölün genişlemesiyle yer değiştirse de, binlerce yıl görece içine kapalı bir yaşam sürdüler. Doğal olarak yaşam biçimleri ve yaratıcılıkları kendi yalnızlıkları içinde yol aldı.

Mısır uygarlığının binlerce yıl süren bu yalnızlığı ve sınırsızlığı bağlı olduğu kurallarla yarattığı heykellerin yalnızlığı sarsar izleyenleri. Heykellerin büyük çoğunluğu görkemli anıt mezarlar için ve ölen kral, firavun ya da prensin mumyalanmasının yeterli olmadığı düşüncesiyle onu sonsuza dek yaşatmak için yapılmışlardır. Daha sonraları bunlara asiller de katılmıştır kuşkusuz. Bu nedenle olsa gerek, heykeltıraş sözcüğü "yaşamı koruyan kişi" anlamına geliyordu Mısır dilinde. Mısır heykel sanatını, başka uygarlıklarından ayıran en önemli özelliği bu olmalı. Yaşamı korumak... Yine aynı nedenle özel rahipler, heykeltıraşların kullandıkları taş, tahta gibi malzemelere "can vermek" için büyü formülleri kullanıyorlardı. Ayrıca üzerlerindeki yazılarla da (hiyeroglifler) bu büyü ve kutsama heykelle kazanılmaktaydı.

Heykellerin büyük çoğunluğu anıt mezarlar için

Akenaton'un kireç taşıdan yontulmuş devâsa heykeli. Firavun'un tıpta Akromegali diye bilinen kemik hastalığına yakalanmış olması. Böyle gösterilmesinin kendi isteği olduğu anlaşıyor.

ve onun çevresinde yapılmakla birlikte, günlük yaşamın işlendiği irili ufaklı, daha çok da küçük boyutlarda yapıtlara da bolca rastlanmaktadır. Bunlar, diğerlerinin tersine, yaptıkları işleri betimleyen devinimler içindedirler. İ.Ö. 2020 yıllarında yapılmış, sunular taşıyan, bir metreden uzun tahta kadın heykeli, bunun belirgin bir örneğidir. Gerek giysisinin desenleri, gerekse başının üstünde taşıdığı sunu kabını tutuşu ile oldukça şaşırtıcı. Orta Krallık'ta yapılmış olan, erkekli kadınlı sunu taşıyıcıları da aynı üslupta ve kadınlar âdeta çıplak. Vücut hatları, özellikle göğüsleri çok belirgin. Heykeltıraşlar, tahta malzemenin bütün olanaklarını kullanarak, her iki cinsin gövdelerine en güzeli sunmuşlar.

Heykel sanatçıları özgün olmadıkları gibi, özgün olma peşinde de değildiler ama hepsi Mısır sanatının özgünlüğüne hizmet etmişlerdi. Hem de milimi milimine. Binlerce yıl taş, ağaç, bronz gibi malzemeler, çeşitli araçlar kullanılarak, "yaşam" ve o belli kurallar korunmuştu.

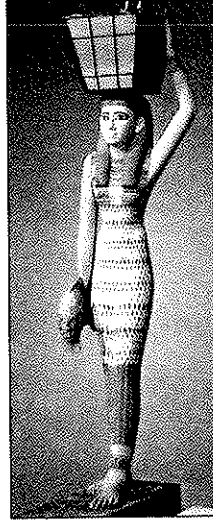
Mısırlı sanatçılar, sert malzemelere biçim verirken, araçları büyük bir maharetle kullanmışlardı. Döndür gövdeli heykellerin, düşey olarak ikiye bölündüklerinde, birbirinin aynı iki bölümden oluştuğu görülür. Baş, boyun

ve gövdede hiç bir eğrilik yoktur. Bunun bir seçimden çok, heykeltıraşların tüm maharetlerini karşın, o zamanki teknik olanaklarla sert maddelere devinim vermenin güçlüklerinden kaynaklandığı da düşünülebilir. Kral ve tanrı heykelleri hep bir aradadır ve portrelerde onları ayırt etmek neredeyse olanaksızdır. Hepsinde aynı duruş, aynı "sorgusuz sualsiz" bakış, aynı devinimsizlik vardır. Ayakta duranların da hepsinde sol bacaklar biraz öndedir. Bunun nedeni dinî inanışlara bağlanırsa genellikle. Bilinen bir şey varsa, Mısır'daki iri, görkemli ve sol bacağı önde bu heykellerin, sonrala-

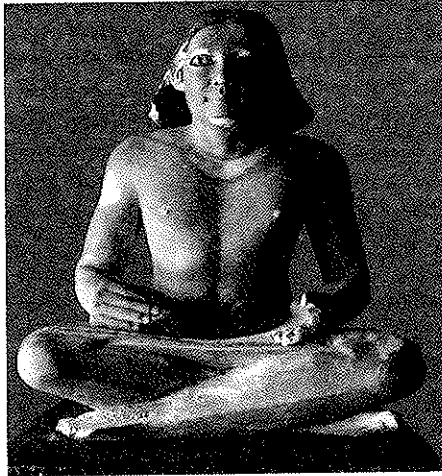
rı Grek sanatını da etkilemiş olduğudur. (Arkaik tarzda çıplak erkek heykellerinde bu açıkça görülür.) Gerek ayakta, gerekse oturur durumdaki heykellerin ortak özellikleri durağanlıklarıdır. Oturma durumdaki heykellerde bu özellik daha çok göze çarpsa da, bir bütün olarak, etkisini azaltmaz; tam tersine, artırır. Yapıtlar her iki biçimde de hiç bir aktiviteyi anırtmaz, anıtsal görünümüne gölge düşmez. Ayrıca, sanatçının böyle bir amacı yoktur. Onun derdi, kurallara uygun olarak, kişiyi sonsuzca yaşatacak biçimine kavuşturmaktır.

Bağlı kalınan kuralların belki de en önemlisi: 26. Hânedan'a dek insan figürlerinde, yumruk büyüklüğünün temel ölçü olarak kabul edilmiş olması. Gövdenin tamamı bu ölçü esas alınarak yapıldı. Bunun dışındaki kurallardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Oturma durumdaki heykellerin mutlaka ellerini dizlerine koymaları gerekiyordu. Hapu'nun oğlu Amenhotpe'nin oturan heykeli ; 4-5. Hânedan dönemine ait "Kâtip" heykeli ve İ.Ö. 650 yıllarında yapıldığı tahmin edilen rahip Petamenope bunun güzel örnekleridir. Öte yandan, Mısır heykellerinin boyalı olanlarında da, kadın erkek ayrımı yaratan ilginç bir kurala tanık oluyoruz. Erkeklerin ten rengi, kadınlarınkine göre daha koyudur. Bunun nedeni olarak kadının evinde ve gün ışığından uzakta yaşaması gösterilir. Ayrıca, kadın ve erkek birlikte gösteriliyorsa, ya da grup heykellerinde, kadın erkekten daha küçük boyutta yapılır.

Heykel sanatı Mısır'da, daha Eski İmparatorluk zamanında bile (İ.Ö. 2778-2420) yetkinliğine ulaşmıştı. Piramitlerin yapılmaya başlandığı bu dönemde, kralın tanrı Re'nin oğlu olduğu bildirildi ve Re'ye devlet tanrısı niteliği verildi. Bu dönemde yapılan heykellerde, hemen göze çarpan yetkin bir gerçekçilik vardır. Zaman içinde değişen krallar, prensler ve bunlara bağlı olarak değişen Tanrılar, doğal olarak sanatı da etkilediyse de aslı kuralları sürdürüp gitti. Başkentler değişirken, sanatın da merkezini birlikte götürdüler. Memfis oldu, Teb oldu başkent; Re, Amon ya da Amon-Re oldu en büyük Tanrı. Bunların yanında yerel tanrılar da varlıklarını çeşitlenerek sürdürdüler. Koç başlı Harsafes, balıkçıl kuşu başlı Thoth, arslan başlı Baster ve daha onlarcası duvarlara kazınıp, taşlara oyul-

Sunu taşıyan hizmetkâr. Ahşap yontma. Tahminen M.Ö. 2020.

Kâtip. Kireç taşı. 4./5. Hânedan zamanı. M.Ö. 2600-2190.

dular, altına büründüler heykeltçilerin ellerinde. Hepsinin duruşları, ellerindeki âsâlar, başlarında taşıdıkları semboller önceden belirlenmişti.

Belli kurallara uymanın dışına çıkıldığına, Mısır'ın uzun tarihi boyunca az da olsa rastlıyoruz. Örneğin, 2. Teb İmparatorluğuna dek bazı Mısır başlarında hemen göze çarpmayan bir tebessümün varlığı biliniyor ama sonraki dönemlerde bir daha görülmez bu. Ayrıca Yeni Krallık döneminde, 18. Hânedan'dan 4. Amenofis tarafından bir başka değişiklik, daha doğrusu değişiklik denemesi yapıldı. Önce tanrısını değiştirdi bu firavur. Onun taptığı tanrı, Aton'du (Güneş); kendi adını ondan esinlenerek Akenaton olarak ilan etti. Ülkede zamanla zenginleşip tehlikeli bir güce ulaşmış olan Amon rahipleriyle mücadele etti ve ruhban sınıfını kaldırdı. Amenofis bununla kalmayıp, Mısır sanatında ilginç bir üslup değişikliğine yöneldi. Klasik kurallardan uzaklaşma değil de, daha çok, dışavurumcu eğilimlerin kendini göster-

mesi olarak algılanır bu. Amenofis'i, çok doğal pozlarda gösteren kabartmalar, heykeller yapıldı: Karısıyla bahçede dolaşırken, kucığında çocuğuyla rahatça otururken... Ve daha da önemlisi, kadınların küçük yapılması kuralına aykırı olarak, karısını doğal boyuyla gösteren heykeller. Ne var ki bu dönem, onun yerine gelen Tutankhamon'la birlikte sona erdi ve yeniden eskiye döndü.* Bu da sanatçıların kendi özgür seçimleriyle özgünlük peşinde koşmadıkları ya da komşamadıklarının ilginç bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Ramsesler dönemi belki de Mısır heykel sanatının ağır ağır gerilemeye başladığı dönemdir. Bazı değerli yapıtlar görülür ama daha çok bronz heykellere yönelinir. Bu türün de üstün örnekleri olmakla birlikte, artık Pers İmparatorluğunun işgali altındaki Mısır heykeli bir süre Yunan-Mısır tünelinde yol alır ve sonra susar.

*Yine de, bu sayımızın kapak resmine bir kere daha dikkatle bakın: Prens'in yüzündeki ifade ilginizi çekecek. Prens'in de gıdığı olduğunu göreceksiniz. Sanatçı, bilinen, tanınan iki insanın portrelerini yapmış. Buna bütün Mısır tarihi boyunca başka örnekler de gösterilebilir. Mısır sanatı pek de o kadar — ötedenberi söylenegeldiği gibi — gerçekçi tasvire kapalı değildir.

Ölümünün 50. yılında

Sait Faik

Konur Ertop

İstanbul'un ve insanoğlunun görünmeyen yüzünü gösterdi

Sait Faik'in 147 öyküsü bulunduğunu saptayan Fethi Naci, bunların 111'inin (% 76'sının) İstanbul öyküsü olduğunu açıklıyor. Bu öykülerden de 63'ü kentte, 48'i Burgaz Adası'nda geçiyormuş. Buna göre Burgaz öyküleri toplamın ancak % 33'ünü oluşturuyor. Oysa öykücünün hep adasını anlattığı sanılır...

Gerçekte onun özellikle ilk öykülerinde Sakarya, Bursa gibi çocukluğunu, ilk gençliğini geçirdiği çevrelerden görünümeler yansır. Öğrenim amacıyla bir süre bulunduğu Fransa'daki yaşamının gözlemleriyle oluşmuş Marsilya, Paris, Grenoble gibi kentlerden izler taşıyan öyküleri de vardır.

Ancak onun öyküleri gerçekte İstanbul'un 1930'lardan 1950'lere uzanan döneminden zengin görünümeler aktarır. Anlattıkları, Adalar ve biraz daha fazla oranda asıl İstanbul semtleri olmak üzere iki alanı kapsar.

Yaşamının Burgaz'da geçen uzun dönemi ona ada insanlarını, Rum azınlığı, Balıkçıların yaşamını, doğayı yakından tanıtmıştı.

Küçük insanların yaşamı, azınlıkların dünyası arasından doğal çevreyi, denizi canlandıran, bu çevreyle uyumlu yaşamı konu edinen öyküleri ona asıl ününü kazandırdı.

Ötekilerin üçte birini oluşturmasına karşılık okurlar onu ada öykücüsü diye değerlendirirken kendisi de asıl bu öykülere sahip çıkar. Denizi anlatan başka bir büyük yazarımızla bu konuda bir tartışma da yaşamıştır. Sait Faik'in kendisinden etkilendiğini ileri süren Halikarnas Balıkcısı'na verdiği yanıtta şu sözler yer alır:

"Hikayelerini pek severim. Rastladığım yerde tatlı tatlı okurum. Denizden söz açan her yazıyı okurum.

(...) Sen de, ben de gene denize, balığa, balıkçıya hayranız. Denizi, balığı, balıkçıyı taklide çalışalım."

Sait Faik'in deniz öyküleri Burgaz Adası'nı, denizden ekmeğini çıkaran yokul Rum balıkçıları, denizin çekici görüntülerini konu edinir. Bu öykülerde insanların iki yüzlü davranışlarının, koydukları yasakların, çıkar düşkünlüklerinin kimi zaman onu kendi dünyasına çekilmeye zorladığı

gözlenir. Ancak, "İnsansız hiç bir şeyin güzelliği yok. Her şey onunla güzel," diyerek adanın denizinin, çamlarının yerine yeniden insanları anlatmaya koyulur.

Örneğin Kalpazankaya'daki kahveci için şunları söyler: "Kahvecinin kendisi sevimsiz bir adamdır. Kahveciden çok, ters bir devlet memuru hüviyeti taşır. Hastalıklı olmasa, doktorlar fazla yorulmamasını salık vermemiş olsalar, dünyada kahveci olmazdı." Çarşıdaki kahveci İskanavi ise bambaşka biridir: Dünyayı umursamaz, parayı pulu hiçe sayar. Ekmeğini denizden çıkaran Apostol Efendi, "Filozofluğa kalktığı zaman iki bin sene evvelki Yunanlı balıkçı suratını takınmakla kalmaz, Sokrates'in sohbetlerinde bulunmuş gibi paraya çatar, çelebiye çatar, Allah'la oğluna çatar, kibarca ıstakoza bile çatar." Sandalının içinde ölü bulduklarında bir eliyle sımsıkı ıstakoz ağına yapışmıştır... Seksenlik Barba Antimos yıllar boyunca adadaki yapılara "harcından, el emeğinden, terinden" çok şey katmıştır: "Antimos'un yaptığı duvarlar, oyduğu sarnıçlar, kurduğu evler adanın hiç bir tarafını çirkinleştirmeden, aksine güzelleştirerek kaba gibi gözükten klasik bir ruh içinde Bizans'tan eski Yunan sadeliğine ve şiirine doğru yol bulmuş giderken ve ada evinde onun sayesinde Homeros'la beraber dolaşırken zamane çirkin villalarını taktı takıştırdı..."

Papaz Efendi de unutulamayacak adalılardan. Altmış üç yaşındadır, kırkında gösterir. Toprağı ekip biçmekten hoşlanır. "Yaşamak için yerim. Bulursam bol şarap içerim. Sigarayı ağzımdan düşürmem. Yaprak yerim. Kuş yerim. Daha olmazsa toprak yerim. Ama insan eti yemem," diye konuşur.

Ancak bu "iyi insanlar"ın karşısında çalıp çırpınlar, başkalarını sömürenler, ezenler, doğayı yıkıp yıkanlar da yok değildir.

Öykücü, "denizi, balığı, balık tutanı, ekmeğini denizden çıkaran insanı" sevgiyle kucaklar. Düşlediği "ateş gibi tayfalar, erkek reisler, namuslu kayık sahipleri"yle dolu bir ada"dır; ne var ki gerçek dünyayı kötülükler de bürümüştür: "Kayıktaki tayfa, kolancı tayfadan geliyor; mal sahibi ile

reis uyuşuyor, olmazsa mal sahibi olup her seferinde tayfa hakkından dört pay alıyor. Voli parası denilen bir türlü ödenmeyen bitmez tükenmez bir parayı tayfa hakkından çıkarıyor; bu paradan hiç balığa çıkmayan muhtarla parti kâtibine pay ayırıyor.”

Yazar bu küçük adaya yansımış evrensel insanlık durumuna tanıklık etmektedir. Bu tanıklık onun varlık nedenidir: “Burada namuslu insanlar arasında sakın, ölmü bekleyecekti. Hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koşum tütüncüye, kalem kağıt aldım. Oturdum. Adanın تنها yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. kalemini yonttum. Yontuktan sonra öptüm. Yazmasam deli olacaktım.”

Sait Faik'in öykülerinde İstanbul semtleri geniş kent coğrafyasına yayılmıştır. Bir öyküde Silivrikapı'dan Topkapı'ya doğru yürüyen anlatıcı sur dışını kaplayan incirliklerden söz eder. Şehitnizam bahçelerinden, Kozluk'tan dut getirilir. Elekçi Baba, Bağdadi Baba, isyancı Arnavut Beyleri olan Yedi Şehitler, Fatih'in askerlerinden İdris'in sur kapısına asılı güzü, kapının üzerine incirle bağlanmış devâsâ balık kemikleri, çevredeki bir dükkânda çalışan akraba ressamı çocuk Hasan, eski külhanbeyi Mehmet Reis, sur dışındaki yaşamla ilgili olarak anlatılanlar arasındadır. Bir öykü Kocamustafapaşa'daki Sümbüllü Kahve'de geçer. Kimi öyküler Çingenelerin yaşadığı mahalleleri canlandırır. Anlatılan yerler arasında İstanbul'a kimliğini kazandıran Beyazıt Meydanı, Küllük Kahvesi, Şehzadebaşı kahveleri, Gülhane Parkı da bulunmaktadır. Galata Köprüsü bir çok öykünün geçtiği bir yerdir. Yüksekaldırım, Tünel, Beyoğlu, buradan Dolapdere'ye inen sokaklar, buralardaki yaşam, çevredeki içkievleri, serseriler, orospular pek çok öykünün konusudur. Hıristaki Pasajı'nda hareketli bir yaşam kendini gösterir. Bir iş tutmaya kalksa kahveci olmak istediğini anlatan yazar sık sık kahvehaneleri konu edinir. Bir öykü Anadolu Pasajı'ndaki küçük kahvehanede geçer. Asmalimescit'te 1940 kuşağı yazarlarının toplandığı kahvehane, Taksim Meydanı'na bakan Eftalikus Kahvesi, sokak çocuklarının uyukladığı sabahçı kahvesi öykülerin geçtiği yerler arasındadır.

Bir öyküde şarap fıçıları odalar kadar büyük bir meyhaneden söz edilir. Haraççılar, jigololar, fahişeler, eroinciler, “bobstiller”, sanatçılar, kadın bulmaya çıkanlar pastahanelerde bir araya gelir.

Öykücünün canlandığı semtlerden biri de Şişli Bomonti sokağına yakın kendi evinin çevresidir. Daha ötedeki Mecidiyeköy gazioları, Ortaköy'e doğru inen Menekşeli Vadi, Atikalı'den Atatürk Köprüsü'ne doğru uzanan bir gece serüveninin yaşandığı yerler, kötülük ve çirkinliklere

karşı bir masal çevresini andıran Alem-dağ, geniş kent görünümünü tamamlar.

Öykü kişileri arasında çalışıp üreten, birbirlerine destek olan özverili insanlar dikkati çeker. Çalılıkları temizleyerek kendine bahçe açan Kör Mustafa, Ada'nın 80'lik Rum duvarcısı, doğayla uyum içinde yaşayan Papaz Aleksandros, işlemeli boyacı sandıkları yapan Mercan Usta, çağdaş birer destan kişisi gibi canlandırılmıştır.

Öykücü, kentin sokaklarında herkesin her gün karşılaştığı sıradan insanların se-vilecek yanlarını bulup ortaya çıkarır.

Beyoğlu'nun arka sokaklarını, buradaki küçük insanları, azınlıkları, altkültürü bir çok öyküsünde konu edinen yazar, serserilerin, orospuların, düşkün kimselerin insancıl yanlarını gösterir.

Okurlarını insanoğluna sevgi beslemeye, sorunlarını paylaşmaya çağırır.

Sait Faik'in nerdeyse bütün yazdıklarında yazar-anlatıcı ile öykülerin başkışısı örtüşür. Kendini anlatan bu tanıdık kişinin yaşantısından çizgilerle sevgi arayışı, yalnızlık duygusu, doğa/deniz tutkunluğu, hoşgörüyü çağrısı dile getirilir. Son yapıtı “Alemdağ'da Var Bir Yılan” kitabındaki bir dizi öykünün yanı sıra onlarla ortak yanları olan daha sonra yayınlanmış üç öyküsü, yazarın ilerleyen hastalığından, bilinçaltı dünyasından derin izler taşır.

Daha önceki yirmi yıl boyunca yazdıklarından alabildiğine ayrılan bu öyküler toplumun kalıplaşmış değer yargılarına karşı çıkar. Yazarın karmaşalı iç dünyasını yansıtırken buna çok uygun ve bizim öykücülüğümüz için çok yeni anlatım olanaklarını dener.

Dostluğu, sevgiyi arayan — serüvenin baş kişisi — yalnız adamın dünyası gerçeküstü görüntüler, düşlemler, şiir imgeleriyle şekillenir. Kimi zaman düş içinde düş görülür. Sıkıntı, yalnızlık duygusu, sevginin önüne set çekilmesi anlatımı yönlendirir. Gerçekler biçim değiştirir. Yaşanan dünya ile düşlem dünyası iç içedir.

Söz konusu son öyküler yazarın baş yapıtını oluşturur. Bu baş yapıtta öykü sanatımızın gelişme serüveni bakımından ulaşılması hâlâ güç bir başarı gözlenir.

1954'te yayınlanan yapıtın öngördüğü ahlak anlayışı ise, yarım yüzyıldan sonra hâlâ gerçekleştirebilmiş değildir.

“Günün birinde dostluklardan, insanlardan ve hayvanlardan ve ağaçlardan ve kuşlardan ve çimenlerden yapılmış vazife hissiyle çarpan yüreklerle dolu bir âlemde yaşayacağımızı düşünelim. Bir ahlakımız olacak ki hiçbir kitap daha yazmadı. Bir ahlakımız, bugün yaptıklarımıza, yapacaklarımıza, düşüneceklerimize hayretler içinde bakan bir ahlakımız...”

Ataç, Sait Faik'i Anlatıyor

Ataç, 1940'tan sonraki şiirimizde Orhan Veli'nin tuttuğu önemli yeri öyküde Sait Faik'in tuttuğu kamsındaydı. Sait Faik'te çağını kavrayan bir yenilik buluyordu. Anlatımını, "canlı, gü" diye nitelemişti. Onu, gerçekçilik anlayışında örnek alınacak bir yazar diye gösteriyordu. Katı gerçekçiler gibi yaşamı, çevreyi kupkuru anlatmayışını, anılara, düşlere açılmasını, kendi içinin gerçeğini ortaya koymasını övmekteydi. K.E.

ÖLÜM — Sabahleyin vuruldum gazeteyi görünce. Sait Faik ölmüş... Yıllardır tanırdım onu. Ben İstanbul Lisesi'nde öğretmenlik ederken o da öğrenciyim, bulunmuş benim dersimde. Ama ben hatırlamıyorum, onu bir arkadaş diye tanırdım, çok severdim. İstanbul'a her gidişimde bir gün olsun arardım onu Burgaz adasında. Bulamazsam bir daha giderdim, onu görmek, onunla konuşmak bir ihtiyaçtı benim için. Ne konuşurduk? Şundan bundan. Öyle edebiyat, sanat tartışmalarına girdiğimiz pek olmazdı. Sait Faik benim gibi değildi: Edebiyat üzerinde konuşmayı değil, hikayelerini yazmayı severdi.

Sait Faik ölmüş... Biliyorum, bir yazar ölmez. Fuzuli ölmüş mü? Montaigne, Voltaire ölmüşler mi? Şiirlerini, kitaplarını okuyup yüzyıllar arasından gene konuşuyoruz onlarla. Budur işte ölümsüzlük, yalnız budur. Bir yazar, bir sanat adamı eserinin son okunduğu, okunabildiği güne kadar yaşar. Sait Faik yazıları öyle yıllarca, yüzyıllarca okunacak yazarlardan mıdır, bilmiyorum orasını, daha kestiremeyiz, kimse kestiremez, onu ancak zaman gösterir. Ben isterim ölmez yazarlardan olmasını.

Hikayeci Sait Faik, bir yazar olan Sait Faik daha yıllarca okunacak, demek yaşayacaktır. Ama ben şimdi hikayeci Sait Faik'i, bir yazar olan Sait Faik'i düşünemiyorum ki. Bir insan olan, bir dost olan Sait Faik'i düşünüyorum. O ölmüş, bir daha göremeyeceğim... Sesini duymayacağım bir daha... Bugün hep ondan konuşmak istiyorum. Ama kiminle? Çevremde onu tanımış, onunla arkadaşlık, onunla dostluk etmiş kimse yok. Şimdi İstanbul'da olsaydım, gider Fuat Ömer'i bulurdum. Onunla oturur, Sait'ten konuşurduk. Biliyorum, ağlamazdık. Bir yaştan sonra, kolay olmuyor ağlamak.

Belki de Sait'ten değil, başka şeylerden konuşurduk Fuat'la. Gülerdik belki, şunu bunu çekiştirirdik. Ama Sait'in bir daha göremeyeceğimiz, yavaş yavaş belleğimizde gölgelenecek yüzü, bir daha işitemeyeceğimiz, yavaş yavaş yitireceğimiz sesi aramızdan eksilmezdi.

Anacığını düşünüyorum Sait'in, "Ağlarsa anam ağlar..." Zavallı kadın! Bitkindir şimdi. Saklayamamışlardır oğlunun öldüğünü. Belki de başı ucundaydı. Belki değil, şüphesiz. Ne hale gelmiştir!.. Onu da göremeyeceğim. Görsem de ne diyebilirim? Ne denir böyle acılar karşısında?

En son geçen yaz Burgaz adasında görmüştüm. Beğenmemiştim hâlini: dudaklar büsbütün incelmış,

kupkuru, beniz sapsarı... İçimin burkulduğunu duydum. Ama insan kondurmak istemiyor ki!

Gençti daha. Ellisini bulmamıştı. Ölümü tabii görülecek bir yaş değil. Ama arkasında oldukça dolgun bir eser bıraktı: hikayeler, iki roman, bir şiir kitabı. Bunların hepsinin de olgun eserler olduğunu söylemiyorum, Sait Faik Abasıyanık deyişini, o canlı, kaynaktan fışkırır gibi deyişini, ancak son yıllarda bulmuştu. Günden güne bir ilerleme, bir arınma seziliyordu. Sait Faik Abasıyanık, kendisinden beklenen umutları gerçekleştiriyor, büyük bir yazar oluyordu.

Sait Faik Abasıyanık'ın eserinde ilk göze çarpan şey, yeniliğidir. Zoraki bir yenilik değil, zamanını anlamış, kavramış, zamanı yaşayan bir adamdı o. Sanatına onun kadar bağlı az yazar tanıdım. Sanatı dışında bir işle uğraştığını görmedim. Üne ermeye bile özenmedi, tanınmak için yazılarından başka bir şeye başvurmazdı. Burgaz adasında oturur, balığa çıkar, insanlarla konuşur, hikayelerinin konularını toplar, hazırlanınca da oturur yazardı. Edebiyatçılarla konuşmayı, uzun uzun tartışmalara girmeyi de pek sevmezdi. Kızdığı olurdu, o zaman da çıkışıverirdi. söyledikleri haklı mı, haksız mı, pek araştırmazdı orasını, kendisini, sanatını savunurdu.

Günümüz şiirinin başında Orhan Veli olduğu gibi günümüz hikayesinin başında da Sait Faik Abasıyanık vardı. İkisi de genç yaşta ölüp gittiler. Ama onların uzun zaman anılacağından, değerlerinin günden güne daha iyi anlaşılacağından şüphem yok.

Bugünkü Türk hikayesinin, Türk romanının gerçekçi olduğunu söyleyip öğreniyorlar. Hayatı, çevreyi olduğu gibi anlatmak gerekmiş. Nesnel (objectif) bir anlatı... Bir de Sait Faik'i düşünsünler. Hepsisi de söylüyorlar: Sait Faik bugünkü hikayecilerimizin en özlüsü, en ustası, en büyüğü. Onda var mı istedikleri gerçekçilik? Bir adam Burgaz adasında oturmuş, düşleri, anıları karıştırıyor birbirine, 'Birtakım İnsanlar' var hikayelerinde, onlar da karıştırıyor birbirine, öyle yerler oluyor, anlatılan kişilerle anlatan kişiyi seçmiyorsunuz birbirinden. Sait Faik bütün kişileri, her şeyi içten, kendi içinden anlatıyor da onun için. Gerçekçilik arkasından koştuğu yok. Az bulunur onun kadar öznelci (subjectiviste) yazar. Bir doğru var onda: kendi doğrusu, kendi iç doğrusu. (Nurullah ATAÇ'ın üç ayrı yazısından.)

Kaygusuz Abdal

Refik Zerengil —

*Kıldan köprü yaratmışsın,
Gelsin kullar geçsin deyü,
Hele biz şöyle duralım,
Yiğit isen geç a Tanrı!*

Kaygusuz Abdal halk edebiyatımızın en önde gelen isimlerinden birisidir. Yunus Emre, Karacaoğlu, Erzurumlu Emrah, Pir Sultan Abdal daha çok tanınır, ezgileri daha çok çalınır, fakat Kaygusuz Abdal, Eşrefoğlu Rumi, Abdal Musa, Hacı Bayram Veli, Kul Himmet, Âşık Garip, Kul Mustafa gibi halk ozanları nisbeten az bilinmektedir.

Halk edebiyatımızın asıl gelişimi Anadolu'da ve İslam medeniyetiyle birlikte olmuştur. Bu edebiyatın en önemli kollarından birisi "Tasavvuf edebiyatı" veya "tekke edebiyatı" diyeceğimiz tür.

Diğer bir kol daha sonra gelişen "âşık edebiyatı"ydı. Önemli ölçüde nazım olan bu iki edebiyat kolundan başka nesir niteliğinde hikaye edebiyatı ve bir de anonim edebiyat vardı. (Tekermeler, masallar, Nasreddin Hoca, Bektaşî, İncili Çavuş fıkraları, darbimeseller, hazin aşk öyküleri, geçmiş çağlardan gelerek değişmiş destanlar, efsaneler — genellikle sözel edebiyat biçiminde — anonim anlatılara girer.)

Kaygusuz Abdal Alevi-Bektaşî edebiyatının kurucusu sayılır. Kendisinin tekkeye intisab etmesi ise bir efsaneye dayanır.

Asıl adı Alaeddin Gaybî'dir. Bey oğludur, Alâiye beyinin oğlu. Alâiye şimdiki Alanya'nın eski adı. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, 1341 ilâ 1444 yılları arasında yüz yıllık bir ömür yaşadığını rivayet edenler vardır.

ALAGEYİĞİN BÖĞRÜNDEKİ OK

Bütün bey oğulları gibi, çok iyi eğitim görmüştür; ayrıca, zamanında yiğitliğin gereği olan ata binmek, avlanmak gibi hüner ve zevkleri vardır.

*Ben de gittim alageyik avına,
Çekti geyik beni kendi dağına,
Tövbeler tövbesi geyik avına,
Siz gidin kardaşlar kaldım kayada.*

Bir gün Toros'larda avlanırken bir geyiği böğründen vurur, yaralı geyik kaçır, bey oğlu kovalar... en sonunda geyik dağlarda bir eve girer. Gaybi, kapıyı çalar, dervişler açarlar. Ev meğerse Abdal Musa adlı bir Bektaşî şeyhinin dergâhıymış.

Genç adam, "Geyiğimi isterim!" diye tutturur; içtenden gelen yaşlıca bir adam, koltuğunun altına sapanmış bir ok çıkarır, "Oğul, aradığın ok bu mudur?" diye sorar. Bu şahıs Abdal Musa'dır. Bey oğlu Gaybî, ermiş kişinin ayağına kapanır ve tekkesine derviş olarak girmek istediğini söyler. [Abdal Musa Velayetnâmesi'nde Bey oğlu Gaybî'nin bu dergâha kapılanarak abdallara katılmasına ait kayıtlar vardır.]

O günden sonra serveti, rahatı, eğlenceyi bırakıp, babasının ısrarlarına aldırmayıp, Abdal Musa'nın dergâhında kalır. Zamanla, Kaygusuz Abdal adını alır. Ve halkın inancına göre, tıpkı Yunus'un Tahtuk Emre dergâhına 40 yıl odun taşıması gibi, Kaygusuz da Abdal Musa dergâhına 40 yıl hizmet eder.

Yaşı ve ilmi kemale erince, Şeyhi ona Mısır'a gidip, orada ocak açmasını söyler. Nil kıyılarına varır, dergâh kurar, derviş yetiştirir. Hicaz'a gider, hacı olur, törelerde kutsal yerler olan Necef'i, Kûfe'yi ziyaret eder. Sonra tekrar Pîr'inin yanına döner. Batı Anadolu'ya uzanır, oradan Urumeli'ne geçer, Edirne, Yanbolu, Manastır, Filibe'de kalır. Mısır'a geri gelir, öldüğünde bir Mağara'ya gömülür. Mezarının yeri nedeniyle Abdüllah'ül-Magarevi (Allah'ın mağaralı kulu) diye de bilinir. Mısır'daki dergâhı halife makamı olarak kabul edilen en kutsal dört yerden birisidir.

Bazı şiirlerinde "Sarayî" mahlasını da kullanmış olan Kaygusuz Abdal, hem aruz, hem hece vezninde yazmıştır, nazım kadar, nesir eserleri de vardır. Manzum yapıtları Divan'ında ve Gülistan, Gevher-nâme, Yasnâme, Minbernâme'de topladığı mesnevislerindedir. Nesir yazıları ise Budalanâme, Kitab-ı Mugalâta, Vücutnâme, Dilgüşa, Saraynâme gibi kitaplarında yer alır.

Kaygusuz Abdal Bektaşî'ler için en önemli ermişlerdendir, ona Kaygusuz Sultan da derler, Bektaşî meydanına serilen 12 posttan birisi Abdal Musa, diğeri onun öğrencisi Kaygusuz Sultan adınadır.

Kaygusuz Abdal, eskiden içinde yaşadığı ve Urumeli'nden Hint'e kadar çok ırak yerlerden, dertlilerin, dertsizlerin, beylerin, yoksulların, tüccarların, erlerin, hastaların, sağlamların, gayri Müslimlerin, Müslimlerin geldiği, konuk olduğu, barındığı, derviş sofrasında taam ettiği Abdal Musa dergâhını özlemle anıyordu:

*Beylerimiz elvan gülün üstüne,
Ağlar gelir, Şâhım Abdal Musa'ya.
Urum abdalları postun eğnine
Bağlar gelir Şâhım Abdal Musa'ya.*

*Urum abdalları gelir dost deyî,
Eğnimizde aba hırka post deyî,
Hasteleri gelir derman isteyî,
Sağlar gelir Şâhım Abdal Musa'ya.*

*Hintten bezirgânlar gelir yayılır,
Pişer lokmaları açlar doyunur,
Bunda gelir âşıkları soyunur,
Erler gelir Şâhım Abdal Musa'ya.*

*Benim bir isteğim vardır kerimden,
Münkir bilmez evliyanın hâinden,
Kaygusuzum ayrı düştüm pîrimden,
Ağlar gelir Şâhım Abdal Musa'ya.*

TASAVVUF BİLGELİĞİ

Yukarıda andığımız tekke şairleri gibi Kaygusuz Sultan'ın şiirlerinin de temeli tasavvuftur. Ve tüm tasavvufçular gibi, o da hurafelerin, din adına tehdit ve korkutmaların, biçimsel dindarlığın, yavan ibadetçiliğin sadece dışında değil, karşısındadır. Dinin özünü şekiller ve kurallar dizisi olarak değil, insana değer vermek diye algılar:

*Dost senin yüzünden özge, ben Kible'yi can bilmezem
Pîrin hüsnünü severim, ben gayri imân bilmezem
Bana derler ki, şeytan senin yolun azdırır
Ben şu hileci kişiden gayri bir şeytan bilmezem
Ol Şâh-ı hüsnün aşkına özümü vîran kılmuşım
Kaygusuz Abdal'dır adım, cübbe ü kaftan bilmezem*

Bektaşî ozanın verdiği öğütler, insana tepeden bakmaz, kendinden yola çıkarak sevginin içselleştirilmesini ister, yüzeysel bir inançlılığı değil, insana ve onun iç güzelliklerine, ruhsal zenginliklerine vurgu yapar. Sözlerinin sonunda, "Bu dediklerime bakıp böbürlendiğimi zannetme, ben de senin gibi birisiyim, helvayla püryan (kebab) yemekten başka bir hünerim yoktur," diyerek, o sözleri dinleyenin gönlünü alır.

*Fil yükün karıncaya yükletme, çekebilmez,
Lâl ü gevher kıymetin umma reng-i hâreden,
Hacca vardım der isen, kanda vardın hacca sen,
Kılavuzsuz kuş uçmaz bunca dağ ü dereden.*

*Hacca varan kişinin gönül yapmak işidir,
Gönül Hak'kın beytidir key sakın emmâreden.
Sen özünü bil nesin, Hak sende, sen kandasın,
Eğer aklın varısa, anla bu eş'âreden.*

*Aklına akıl deme, sözüne delil deme,
Çünkü kurtaramazsın nefsini emmâreden.
Tıfillayın dem be dem dambur dumbur söyleme,
Mansurlayın olursun, bilmezsen müdâreden.*

*Kaygusuzun hüneri helva ü biryan yemek,
Bundan özge hüneri, umma bu biçâreden.*

GERÇEKÜSTÜCÜ ÖĞELER

Halk edebiyatında, darbımesellerde, dilden dile geçen, zaman içinde çeşitlenen tekerlemelerde, meddahların söyleşilerinde uzayıp giden sözlerde gerçeküstücü öğeler vardır. Masalların girişinde, "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellâk iken, pire berber iken, ben dedemin beşiğini tıngır mıngır salları iken" gibi sözler, bağlamayla söylenen türkülerde, hatta bazan âşıkların atışmalarında ozanın yaratıcılığını gösteren ve doğaya, topluma şakayla veya ironiyle bilgece bir bakışı sergiler. Bunlar genellikle halk ozanlarında görülür, radyo televizyon türkü programlarında daha seyrek. Kırşehir'li Şemsi Yastıman'ın ünlü ettiği "Manda yuva yapmış söğüt dalına/ Yavrusunu sinek kapmış gördün mü?" tarzındaki türküler, deyişler folklorumuzun önemli öğeleri arasındadır.

Kaplu kaplu bağalar kanatlanmış uçmaya,
Kertenkele derilmiş kırım suyun içmeye,
Kelebek ok yay almış, ava şikâra çıkmış,
Domuzları korkutur ayuları kaçmaya.
Ergene'nin köprüsü susuzluktan bunalmış,
Edirne minaresi eğilmiş su içmeye.
Bir sinek bir devenin, tepmiş oyluğun ezmiş,
Bir budunu götürmüş, dönüp ister kaçmaya.
Leylek koduk doğurmuş, ovada zurna çalar,
Balık kavağa çıkmış, söğüt dalın biçmeye.
Bir aksactık karınca kırk batman tuz yüklemiş,
Gâh yorgalar gâh çeker, şehre gider satmaya.
Domuz düğün eğlemiş ayıya kızın vermiş,
Maymun sındı getirmiş, kaftan gömlek biçmeye.
Deve hamama girmiş dana tellâklık eder,
Su sığırı natır olmuş, nöbet ister çıkmaya.
Kelebek buğday ekmiş Manisa ovasına,
Sivrisinek derilmiş, ırgat olup biçmeye.
Kaygusuzun sözleri, Hindistan'ın kozları
Bunca yalan söyledin, girer misin uçmaya?

BAĞNAZLIĞA REDDİYE: TANRIYA SESLENİŞ

Dergimizin sayfaları kısıtlı. Bu değinme yazısı medyanın monokültür bombardımanı altında yaşadığımız bir devirde, 600 yıl öncesinden kalmış bilgeliği, insan sevgisini, geniş görüşlülüğü, aynı zamanda, Bektaşî kültüründeki yergi, taşlama ve mizah öğelerini anımsatmak ve merkezinde insan olan kültürel zenginliklerimize sahip çıkmamızın değerini vurgulamak için yazıldı.

Ve 2004 yılında karşı karşıya bulunduğumuz İslami yobazlığa, örümcek kafalılığa bir din adamından, bir dervişten, bir ermiştenden gelen reddiye olarak Kaygusuz şöyle sesleniyordu:

Yücelerden yüce gördüm,
Erbabsın sen, koca Tanrı!
Âlem okur kâlam ile
Sen okursun hece Tanrım!

Âsi kullar yaratmışsın,
Varsın şöyle dursun deyü,
Anları koymuş orda,
Sen çıkmışsın uca Tanrı!

Kıldan köprü yaratmışsın,
Gelsin kullar geçsin deyü,
Hele biz şöyle duralım,
Yiğit isen geç a Tanrı!

Mahşer gününde insanların günah ve sevaplarının tartılması, günahlıların ceza olarak cehennem ateşinde ve kızgın katranlarda yakılması gibi dindeki korkutmalara karşı da şöyle diyordu:

Âdemi balçıktan yağurdun yaptın,
Yapıp da neylersin, bundan sana ne?
Halkettin insanı cihana saldın,
Salıp da neylersin, bundan sana ne?

Bakkal mısın, teraziye neylersin,
İşin gücün yoktur, gönül eylersin,
Kulun günahını tartıp neylersin,
Geçiver suçundan bundan sana ne?

Katran kazanını döküver gitsin,
Mümin olan kullar dîdâra yetsin,
Emreyle yılana Tamuyu yutsun,
Söndürsün Tamuyu bundan sana ne?

Kaygusuz Abdalım sözümlüz budur,
Her nerde çağırırsan Hak onda hazır,
Hep düzâha bastırırsın, kim ne der,
Yakma kullarını bundan sana ne?

NOT: Kaygusuz Abdal'ın önde gelen temsilcilerinden olduğu tekke edebiyatı kentte de, kırdâ da yaygındı. Kentlerde sünniliğe — resmi ideolojiye — daha uygun olmasına karşılık, köy ve aşiretlerde merkezden daha özgür, daha çoğulcu, Şamanist öğeler de dahil, daha "bâtınî" ve doğaya daha yakın içerik taşıyordu.

12. yy.'da Türkistan'da Ahmed Yesevî'yle başladığı kabul edilen tekke edebiyatı daha sonra Anadolu'ya, oradan da Balkanlar'a geçmiştir ve 13. ila 17. yy.'lar arasında halk edebiyatının yaygın bir türü olmuştur.

Yesevî, Hayderî, Kalenderî, Babaî, Edhemî, Şemsî, Câmî, Bektaşî, Mevlevî, Nakşibendî, İshakî, Kadîrî, Halvetî gibi tarikatların tekkelerinde tasavvuf yaygınlaştıkça o tekkelerde âşıklar yetişti. (Buradaki "âşık" sözcüğü tasavvufi anlamdaydı ve kendilerini "ozan" veya "şair" değil, "âşık" diye çağırıyorlardı. Gene tasavvuf veya Bektaşî kültürünün özellikleri içinde adlarına Kul, Abdal, Pîr gibi sözler ekliyorlardı.)

Kısmen nesir ama büyük ölçüde nazım yapıtlardan oluşan tekke edebiyatı gerek Divan, gerekse tasavvuf dışı halk şiirinden önemli ölçüde etkilenmiş, Türk edebiyatının bir türü olmuş, bugünlere değin yaşayagelmıştır. Genellikle, hece vezniyle yazılmışlardır, ama aruzla (onun heceye yaklaşmış kalıplarıyla) yazılanı da vardır, dil gayet yalındır.

Tekke şairleri arasında adları ve yapıtları günümüze değin ulaşanlar Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal, Eşrefoğlu Rumi, Hacı Bayram Veli, Süleyman Çelebi, Kul Mehmed, Kul Himmet, Kul Mustafa, Âşık Paşa, Gaybi, Sezai-i Gülşenî, Muh-yî, Sultan Veled, Vizeli Kaygusuz, Şeyh Vefa, Emir Sikkînî, Seyfullah Halvetî, Ahmed Fakih, Seyranî, Turanî sayılabilir.

DÜZELTME

Geçen sayımızda yer alan "Vedat Türkali 85 Yaşında" başlıklı yazıda, yazarın en yakın arkadaşları arasında eski kuşak komünistlerinden Faris Erkman'ın adı geçiyordu. Abdülkadir Pirhasan dergimize yaptığı açıklamada, Faris Erkman'ın adını çokça duyduğunu, ama dönemin koşullarında onunla hiç tanışmadığını belirtti. Düzeltir, özür dileriz.

“Yunanca Düşünce, Arapça Kültür”

Ya da Bilim ve Felsefenin Evrenselliği

Fatmagül Berktaş

“Yunanca Düşünce, Arapça Kültür”, hem çok iyi bilmediğimiz bir dönemi anlamamıza, hem genel olarak tarihyazıcılığı ve özel olarak Oryantalist tarih yaklaşımları üzerine düşünmemize yardımcı oluyor

Yıllar önce, Abbasi hânedanının ünlü halifesi Harun-er Reşid’in veziri Cafer el-Bermeki ekseninde zamanın “altın kenti” Bağdat’ın yaşamını anlatan *Gecelerin Veziri* adlı romanı okumuş ve çok etkilenmişim. İyi yazılmış tarihsel romanların, tarihi ete kemiğe büründürmenin ve kişiye edebiyat tadı vermenin yanı sıra tarih duygusu kazandırmak yönündeki işlevleri yabana atılamaz, ama sağlam tarihsel araştırmalar olmaksızın tarihsel dönemleri gerçekten anlamak ve yerli yerine oturtmak da mümkün değil. Nitekim, Dimitri Gutas’ın “Yunanca Düşünce, Arapça Kültür; Bağdat’ta Yunanca-Arapça Çeviri Hareketi ve Erken Abbasi Toplumu” (KitapYayınevi, 2002) adlı kitabını okuduğumda aklıma ilk gelen, bu oldu. Gutas, 8. ve 9. Yüzyıllar’da Bağdat’ta gerçekleşen Yunanca-Arapça çeviri hareketini ve bu hareket aracılığıyla Yunan ve Arap uygarlıklarının iki farklı çağda buluşmasını mümkün kılan siyasal, toplumsal, ve ideolojik koşulları ele alıyor. “Yunanca” ve “Arapça” dendiğinde, ırk olarak kavranan bir etnik gruba değil, bu uygarlıkların kendilerini ifade etmek için kullandıkları dillere gönderme yapıldığının altını çizmek gerekir. Yazar, başlangıçta çeşitli dil gruplaşmalarını ayırt etmek için tasarlanmış ve “dilbilimin referanslarından başka nesnel olarak doğrulanabilir ve kabul edilebilir bir içeriği” olmayan bir dilbilim terimi olarak “etnisite” kavramının, tarihsel çözümlemelerde kullanılmaması gerektiğine, aksi halde bunun yanlış ve ırkçı bir tarih anlayışına yol açacağına dikkat çekiyor. Nitekim, kitabın girişine Edward Said’den yaptığı ve bütün kültürlerin melez ve heterojen niteliğini vurgulayan alıntı, Gutas’ın tarihsel çözümlemesinin de temel yaklaşımını oluşturuyor.

Arap Abbasi hânedanının, yeni başkent olarak kurduğu Bağdat’a yerleşmesiyle birlikte Yunanca’dan Arapça’ya daha önce benzeri görülmemiş bir çeviri hareketi yaşanmış ve 8. Yüzyıl’ın orta-

sından 10. Yüzyıl’ın sonuna kadar neredeyse tüm dindışı Yunanca kitaplar Arapça’ya çevrilmişti. Böylesine kapsamlı bir çeviri hareketine yol açan tarihsel ve toplumsal koşullar nelerdi, hareket nasıl ve neden gelişti ve sona erdi? Gutas, bu soruların peşinde bir yandan dönemin özgül tarihsel koşullarını araştırırken, bir yandan da konuya ilişkin literatürdeki yaygın metodolojik hatalarla tartışmaya girişiyor ve böylece kitap, içerdiği somut bilgiler kadar tarihe bakış ve tarihyazımı konusundaki teorik/metodolojik vurgularıyla da önem kazanıyor.

ÇEVİRİ YARATICI BİR KÜLTÜREL ETKİNLİKTİR

Bunlardan biri, çeviri ediminin doğasına ilişkin olanı. Genelde yaratıcılıktan uzak, hattâ “taklit” kapsamında düşünülen çeviri, yazarın belirttiği gibi, aslında her zaman “orijinal” kitap yazmak kadar yaratıcı bir kültürel etkinliktir: “Çeviriyle ilgili her şey, alıcı kültür için çevirinin kendisinden yapıldığı kültürden farklı anlamlar taşır. Çeviri yapılmasına karar verilmesi ve bunun zamanının belirlenmesi; neyin, nasıl çevrileceği kararı ve çevrilen metnin algılanışı tamamen alıcı kültür tarafından belirlenir, dolayısıyla bu kültür için bir anlam ifade eder.” (s.179.) Üstelik, hiç bir kültürün almaya hazır olmadığı öğeleri başka bir kültürden (kalıcı biçimde) almasının mümkün olmadığını hatırladığımızda, çeviri hareketlerinin anlamı daha da belirginleşir. Bu nokta, önemli bir metodolojik hatadan, yani alıcı kültürün kendisinin yaratmış olduğu bilim ve felsefe geleneğinden yalıtılmış bir çeviri hareketinin varlığını iddia etmekten kaçınmamasını da mümkün kılar: “Genellikle sanıldığı gibi, bilimlerin ve felsefenin yükselişini sağlayan çeviriler değildi. Yunanca’dan geniş çaplı çeviri yapılması ihtiyacını doğuran, Arap bilim ve felsefe geleneğinin yeşermekte oluşuydu.” (s.134.) Böyle

bir temel varolduğu içindir ki, Yunanca'dan temel eserlerin çevirisi yapılmış ve bunların etkisi kalıcı olabiliyordu. Üstelik sonuç, "Arapça açısından da 'muhteşem' olmuş ve çevirmenlerin bilimsel söylem için geliştirdiği sözcük hazinesi ve Arapça üslup günümüze dek standart kalmıştı." (Yazarın Abbasi çeviri hareketine ilişkin olarak "dilbilimsel kesinlik ve özenli akademik metodoloji"nin varlığı saptaması, içinde bulunduğumuz kültürel/zihinsel ortamda insanda kıskançlık duygusu yaratmıyor değil!)

Dimitri Gutas, son derece karmaşık bir toplumsal olgu olarak nitelendiği Yunanca-Arapça çeviri hareketinin genel bir (grand) teorik kurgu çerçevesinde anlaşılmasının mümkün olmadığını işaret ediyor ve varolan kaynakları "anlama"ya ve yorumlamaya; hangi başlıklar altında inceleneceklerini de gene "bu kaynakların kendi yapılarından çıkarmaya" yönelerek böyle bir yaklaşımın çeviri hareketinde belirleyici olan iki unsuru öne çıkardığını söylüyor. Bunlardan birincisi, Bağdat'ın kuruluşu ve Abbasi hükümdarlarının burada bir dünya imparatorluğunun yöneticileri olarak yerleşmeleridir, ve ideoloji ile mekânsal düzenleme arasındaki sıkı ilişkiyi ortaya koyması açısından da ayrıca dikkate değerdir.

İkincisi de, Abbasi hükümdarlarının ve seçkinlerinin yönetimi altında biçimlenen ve kendi benzersiz yapısıyla (oluşum aşamasındaki) Bağdat toplumunun özgül gereksinimleridir. Kitap bu özgül somut koşulların incelenmesinden hareket ederek ele aldığı konunun toplumsal, ekonomik ve ideopolitik çözümlemesini sunuyor.

DOĞU İLE BATI ARASINDAKİ SINIRLARIN KALKMASININ YARARLARI

Emevi döneminin sonuna kadar devam eden ilk Arap fetihleri ve 750'de son bulan Abbasi Devrimi, çeviri hareketinin ortaya çıkıp gelişmesini sağlayan maddi koşulların temelini oluşturdu. Arap fetihleriyle, Mısır ve Mezopotamya, İskender döneminden sonra ilk kez İran ve Hindistan ile siyasî, idarî ve en önemlisi ekonomik bakımdan yeniden ve daha uzun süreliğine birleşti. Bu durum, hammaddelerin, mamul malların, insan ve hizmetlerin, tekniklerin, fikirlerin ve düşünme tarzlarının serbestçe dolaşımına olanak sağladı. "Pax islamica"nın yarattığı koşullarda ticaret önemli bir gelişme gösterdiği gibi, tarımda da bir devrim yaşandı ve bunun sonucunda yaratılan zenginlikten toprak sahibi üst sınıflardan köylülere ve aldıkları gıdalar çeşitlenen alt sınıflara kadar bütün toplumsal tabakalar yararlandı.

Dimitri Gutas. Kitap Yayınevi

Arap fetihlerinin aynı derecede önemli bir sonucu da bilginin genel yayılışında büyük bir etken olan kâğıt yapım teknolojisinin Çinli tutsaklar tarafından İslam dünyasına sokulması oldu. Kâğıdın İslam dünyasına girişinin dışında, Doğu ile Batı arasındaki sınırların kaldırılmasıyla ortaya çıkan yeni kültürel atmosfer de onun kadar önemli bir gelişmeydi. Sınırların kaldırılması, bir yandan bin yıldır Helenleştirilmeye tâbi tutulmuş insanları ve bölgeleri birleştirirken, diğer yandan dışlayıcı bir dinsel politika izleyen Bizanslıları siyasî ve coğrafi olarak izole etmişti. Bu çekişme ve kültürel parçalanma odağının Dar-ül İslam dışında kalması, diğerlerinin ise tarafgir olmayan bir egemenin, yani İslam devletinin yönetimi altında birleştirilmesiyle daha fazla kültürel işbirliği ve etkileşimin yolu açılmış oldu. Ayrıca, Bizans'ın siyasî ve coğrafi olarak tecrit edilmesi, İslam egemenliği altında yaşayan Hristiyan topluluklarını ve bütün diğer Helenleştirilmiş halkları Bizans'ın 7. ve 8. Yüzyıllar'da Helenizm karşıtlığına kaymasından etkilenmemelerini sağladı. Böylece tarihin karşımıza sürekli çıkardığı "ironi"lerden biri daha gerçekleşerek Yunan biliminin sonraki kuşaklara ve sonuçta Avrupa Rönesansı'na aktarılmasını sağlayan Müslüman Abbasiler oldu!

Böylesi bir diğer ironi de, Aristoteles'in tartışma ve diyalektik sanatını öğreten "Topika" adlı yapının İslami evrensellik siyasetinin din dayatmacı politikasını savunan Abbasi halifesi el-Mehdi tarafından çevrilip kullanılmasıydı. Mehdi dönemindeki siyasî mücadeleler ve Abbasilerin meşruluk arayışları esas olarak rakiplerine karşı savunulması gereken dinsel ve teolojik görüşler temelinde yürütüldüğü için, diyalektik, siyasal eylemcilerin elinde bir silaha dönüşüyordu. Nitekim, 8.-10. Yüzyıllar'da Bağdat'ta gelişen ilk kelim okulunu ve İslam düşüncesindeki ilk akılcı akım olan ve ilk Abbasiler tarafından propagandacı olarak kullanıldıkları anlaşılan Mutezile hareketine mensup tanrıbilimciler (mütekellimün), çevrilen eserlerin "Grek mantığında ve diyalektiğinde buldukları" diyalektik silahını, İslam'ı canla başla savunmak için kullanmışlardı. Bu bağlamda Abbasi çeviri hareketi, ideoloji ile bilim ve felsefe arasındaki ilişki, özellikle de çok önemli bir ideolojik meşrulaştırma aracı olarak dinin işlevi konusunda çarpıcı örnekler sunuyor.

İslam imparatorluğu'nun kurulmasının entelektüel yaşam açısından çok önemli bir sonucu, İslam yönetimi altında farklı merkezlerin siyasal ve idarî olarak birleştirilmesi ve bu merkezlerdeki bilim adamlarının kendi çalışmalarını sürdürüp hangi dinden olursa olsun hiç bir resmî "Ortodoks-

luk"tan kaygı duymadan karşılıklı ilişki kurabilmesi oldu. Böylelikle, bölgenin her yanında, 7. ve 8. Yüzyıllar'da kendi alanlarında ve değişik dillerde çalışmalar yapan birçok "uluslar arası" bilgin ortaya çıktı. Bu bilginler, doğrudan seyahatler veya yazışmalar yoluyla birbirleriyle ilişki halindeydiler ve birçok dil bildikleri için de çeviri yapmaksızın bilgiyi yayabiliyorlardı. Bütün bunlar, Abbasiler bilginlerin çabalarını birleştirip yazılı kaynakların çevrilmesi işini desteklemeye karar verdiklerinde, birçok bilginin ve çevirmenin Abbasi sarayında hemen arz-ı endam etmesini de açıklamaktadır.

SIYASAL İKTİDARIN MEŞRÛLAŞTIRILMASI SORUNU

Peki, ilk dönem Abbasi halifelerini böyle bir çeviri hareketini başlatıp desteklemeye yönelten nedenler neydi? Gutas, bu hareketi başlatan el-Mansur ve oğlu el-Mehdi'nin politikalarının ardında yatan temel nedenleri anlamak açısından imparatorluk ideolojisinin ve bu ideolojinin şekillenmesinde Zerdüştcü Sasanilerin oynadığı role dikkat çekiyor. Bu rolün araştırılması, siyaset felsefesinin merkezî konularından olan, iktidarın meşrûlaştırılması sorunu-na ışık tutmaktadır.

Hız. Muhammed'in ailesindeki rakip hizipler arasındaki iç savaş sonucunda iktidara gelen Abbasiler'in, sadece eski rakipleri değil, her biri kendi amaçları doğrultusunda Abbasi devrimini desteklemiş olan farklı çıkar gruplarını da uzlaştırmak gibi bir sorunları vardı. Mansur ve haleflerinin, yeni kurulan devleti birarada tutabilmeleri, belli başlı siyasal hiziplerle ittifaklar kurup ortaklarını Abbasi devletinin korunmasında çıkarları olduğuna ikna etmelerine ve aşırı diye niteledikleri unsurları da siyasî açıdan tasfiye edebilmelerine bağlıydı. Ancak siyasal karşıtlıkları uzlaştırmamanın yanı sıra, Abbasi hânedanını çeşitli grupların gözünde meşrûlaştırmaları, dolayısıyla da bu grupların ideolojik hassasiyetlerine dikkat etmeleri gerekiyordu. Bu açıdan en fazla tatmin edilmesi gereken grup ise, Abbasilerin iktidara gelmesinde en etkili olan "İran" hizbiydi. Nitekim ilk Abbasi halifelerinin kendilerini bütün gruplar nezdinde meşrûlaştırmak için seçtikleri yol, imparatorluk ideolojisini, "İran" unsurunun kaygılarına yanıt verecek şekilde genişletmek oldu. Bu nedenle, hem Peygamberin soyundan olduklarını (böylece hem Sünni, hem Şii Müslümanlar hoşnut edilmiş oluyordu), hem de Babilliler'den Sasaniler'e kadar Irak ve İran'daki eski imparatorlukların vârisi olduklarını ilan ettiler, ve bu sayede Irak'ın doğusundaki nüfusun geniş kesimleri arasında hâlâ egemen kültür olan Sasani kültürünü Abbasi kültürünün ana potasına katabildiler.

Abbasilerin iktidara gelişinin ardından halifelik makamının Bağdat'a taşınması, Abbasiler'in yaşamını anadili Farsça olan bir nüfusun merkezine yer-

leştirdi. Böylece İran tarihi ve kültürü, henüz oluşum aşamasındaki yeni Abbasi kültürünün belirlenmesinde çok önemli bir rol oynadı. Bu nedenle Gutas, Abbasi çeviri hareketinin anlaşılması açısından, İranlılar'ın klasik Yunan bilimine karşı tutumlarını ayrıntılı olarak inceliyor. Resmi dinî Zerdüştcülük olan İran Sasani imparatorluğu (226-642) kendisini geçmişin büyük uygarlığı Ahemeniş İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak görüyordu ve dolayısıyla bu görüşü yayan bir kültür ve ideoloji benimsemişti. Sasani imparatorluk ideolojisi, bütün bilimlerin ilk olarak Avesta'dan, yani Zerdüştlüğün kutsal kitabından türediğini kabul ediyordu. Gutas'ın Sasani metinlerinin incelemesinden çıkardığı sonuç, bütün Yunanca kitapların Zerdüştcü kutsal kitabının bir parçası sayıldığıdır: "Çünkü bu kitaplar, İskender'in İran'ı yağmalaması sayesinde Yunanistan'da öğrenilebilmişti ve bu nedenle bu kitapların incelenmesi ve çevrilmesi eski Pers biliminin yeniden canlandırılması anlamına geliyordu." (s.51.)

Aynı nedenle, çeviri kültürü Zerdüştcü Sasani imparatorluk ideolojisinde yaşamsal öneme sahipti. Çevirinin sadece var oluşu değil, kültürel açıdan iyi bir şey olduğu da kabul edilmedikçe, Avesta'nın bütün kavimler için tüm bilimlerin ve felsefenin asıl kaynağı olduğu iddiası geçerli olamazdı. Böylece, Zerdüştcü imparatorluk ideolojisi hem uygarlığın temeli için gerekli eserleri, hem de bu eserlerin elde edilmesini mümkün ve arzulanan kılan genel bir kültür çerçevesi sunmaktaydı. Abbasiler'in, Sasani imparatorluk ideolojisini benimsemesi, bu ideolojinin bir parçası olan çeviri kültürünü de benimsemelerini gerekli kılıyordu.

Yeni kurulmuş hânedanın ideolojik olarak Sasaniler'in mirasçısı olduğu mesajını verecek politikalar benimsemesinin nedeni ise, Abbasi yönetimine muhalafet eden ve geçmişi canlandırmak isteyen Pers ve Zerdüştcü hareketlerinin varlığıydı. Gözüpek muhalifleri ortadan kaldırmak o kadar zor olmayabilirdi ama insanların kültürlerini tamamen ortadan kaldırmak mümkün değildi, üstelik gerekli de değildi! Dolayısıyla Mansur'un Zerdüştcü ideolojisini benimsemesi ve Bağdat'a götürmesi, son derece mantıklı ve pragmatik bir karardı. Zerdüştcü Sasani gelenekleri Bağdat'ta kabul gördüğünde, dindışı bilginin Arapça'ya çevrilmesi de bu sürecin bir parçası oldu.

İDEOLOJİNİN MEKÂNDA SOMUTLAŞMASI

Abbasiler'in devletin yeni başkenti olarak Bağdat'ı kurmaları birçok açıdan bir dönüm noktasıydı. Mansur'un yeni bir şehir kurarak yepyeni bir toplumsal formasyon yaratması, mekânın ideolojik kullanımının ya da ideolojinin mekânda somutlaşmasının çarpıcı bir örneği. Tıpkı Büyük Petro'nun, tepeden inme Rus modernleşmesinin simgesi olan Petersburg'u inşa etmesi, ya da yeni Cumhuriyet'in

başkenti olarak "köhne ve teslimiyetçi" İstanbul'a karşı "zinde" Ankara'nın belirlenmesi gibi, Bağdat'ın kuruluşu da Mansur'a, mevcut statüko tarafından kendisine dayatılan kısıtlamalardan kurtulma ve her şeye yeniden başlama fırsatını vermişti. Böylece, hânedan devrimini toplumsal devrimle birleştirmiş ve statükoyu istediği gibi biçimlendirebileceği yeni bir coğrafya yaratarak gelecekte oluşabilecek her türlü muhalefetin önünü daha başından kesme olanağına kavuşmuştu. Kendini statükodan özgür kılmak, sadece bazı grupların ve hiziplerin Müslüman toplumun geri kalanı üzerindeki siyasal iktidarına son vermek değil, daha önemlisi bu grupların entelektüel kimliklerinin dayanakları olan ideolojik kurguları da ortadan kaldırmak anlamına geliyordu.

Mekânın ideolojiyi yansıtmamasının harika bir örneği olarak Bağdat, biçimi, büyüklüğü ve ihtişamıyla Mansur'un yaymak istediği imparatorluk ideolojisinin somut göstergesiydi. Şehrin yuvarlak biçimi ve Halifenin sarayının tam merkezde olması, merkezî yönetimi ve her şeyin onun denetiminde olduğunu elle tutulur biçimde simgelemekteydi. Aynı zamanda, Mansur'un, dairenin merkezinde olduğunda şehrin bütün kısımlarına eşit mesafede olacağı gerçeği de, üzerinde ayrıca durulmaya değer. Bu, Eukleides'in daire tanımının şehir plancılığına uygulanmasını yansıtmaması (Mansur'un Eukleides'in çevirisiyle ilgilendiği, kitabı okuduğu veya başkalarını kitabı okuyup kendisine anlatmakla görevlendirdiği biliniyor) kadar, şehir toplumunu oluşturan farklı grup ve halklara eşit mesafede duruş kaygısı olarak da yorumlanabilir. Daire şeklindeki şehrin kapıları hakkında verilen bilgilerin de bu yorumu destekler nitelikte olduğu anlaşılıyor. Farklı yerlerden geldiği rivayet edilen bu kapıların temsil ettiği halkların seçiminin bir anlamı vardı. Tıpkı şehrin Ktesifon'a (Pers ve daha sonra Sasani imparatorluğu'nun başkenti) yakınlığının ve yuvarlak biçiminin Sasani kültürüne bağlı olanlar için anlam taşıması gibi, kapıların geldiği iddia edilen yerler de kitabı olan halklara, yani Yahudilere ve Hristiyanlara, ayrıca Mısırlılara ve Emevilere anlamlı geliyordu. Böylelikle Mansur, Bağdat'ı hem kendi mutlak iktidarının simgesi olarak, hem de Abbasi hânedanının farklı halklar, dinler ve gelenekler mozaiki olan Yakındoğu'nun zengin geçmişinin mirasçısı olduğunu göstermek için kullanmış oluyordu.

DOĞU'NUN KADİM GELENEĞİ: SEZARO-PAPİZM

Bağdat'ın biçimine yansıyan merkezîleşme eğilimi ve denetimin halifenin eline geçişi daha el-Mansur döneminde kendini göstermişti, ancak henüz Mansur'un iktidarını meşrulaştırmak için en geniş top-

el Mansur

lumsal desteğe ihtiyacı vardı ve dolayısıyla esnek davranmak zorundaydı. Bu olgu, Abbasi idaresinin ilk yetmiş yılı boyunca, büyük İslam şehirlerinde esas olarak hukukla meşgul olan ve hilafetin merkezî otoritesinden bağımsız bir bilginler topluluğunun gelişmesine olanak vermişti. Harun er-Reşid'in oğlu el Memun ise, kardeşler arası bir iç savaştan sonra iktidara gelmişti ve 9. Yüzyıl'ın başında varolan koşullarda artık Abbasi hânedanı eski "Sasani" hizbine ve bu hizbin politikalarına ihtiyaç duymaz olmuştu. Böylece Zerdüşt ideolojisi terk edilecek ve yerine iktidarın halifenin tekelinde merkezîleşme-

sini sağlayacak bir politika geçirilecekti. Memun'un yeni politikası, halifeyi inanç konusunda nihai otorite kabul eden mutlakçı bir İslam yorumuna dayanıyordu. Bu, İslam tarihinde daha önce görülmemiş bir şey olmakla birlikte, Memun'un iç savaşın etkisiyle zayıflayan merkezî otoriteyi yeniden güçlendirmeyi hedefleyen diğer politikalarıyla birlikte ele alındığında anlam kazanıyordu. Üstelik böylece Abbasi devleti, kendinden önceki Mezopotamya'nın hiyeratik krallıklarının ya da kendisiyle eşzamanlı Bizans'ın sezaro-papist geleneğini devralmış ve dinsel yetkiler ile dünyevî yetkileri egemenin en yüksek kişiliğinde birleştirmiş oluyordu. Bu nokta bize, Weber'in saptamasıyla "bu dünya için" geliştirilmiş bir olgu olan dinin, en etkili siyasal meşrulaştırma aracı olduğunu bir kere daha göstermektedir. Gutas'ın alıntı yaptığı bir metinde Sasani hânedanı kurucusu Ardeşir ibn Babek dinin devlet içindeki işlevi konusunda şu açıklayıcı öğüdü veriyor: "Krallık otoritesi ve dinin birbiriyle mükemmel uyum içindeki iki kardeş olduğunu bil. Hiç biri bir diğeri olamadan yaşayamaz; çünkü din, krallık otoritesinin temeli, krallık da dinin bekçisidir. Krallık otoritesi bir temele, din de bir koruyucuya ihtiyaç duyar. Çünkü koruyucusu olmayan şey kaybolur, temelleri olmayan ise yıkılır."

Memun'un bu öğüdü çok iyi kavrayıp uyguladığı, çeviri hareketini akılcı bir teoloji olan Mutezile'nin temeli olarak kullanmasında ve Mutezile'den dinsel otoriteyi halife ve onun etrafındaki entelektüel seçkinlerin elinde toplamak için yararlanmasında kendisini açıkça ortaya koymaktadır. Bu noktada Gutas, tarihyazımına ilişkin önemli bir saptama yaparak Batılı bilimcilerin "akıl" ve "iman" adını verdikleri kavramlar arasında yaşandığını iddia ettikleri çatışmanın hiç bir zaman yaşanmamış olduğuna ve imanın hiç bir zaman "akla" rakip olarak görülmediğine ve bu karşıtlığın Batı tanrıbilimine özgü olup İslamiyet'teki gerçekliklerle ilgisi olmadığına işaret ediyor. Kitabın önemi de zaten, ele aldığı konuya ilişkin somut verilerin yanı sıra tarihyazımına ilişkin bu tür sorgulamalarında yatıyor.

"TARİHİN CİLVELERİ" ANLAŞILMAZ ŞEYLER MİDİR?

Memun'un yeni benimsediği ideoloji uyarınca kendini İslam'ın en başta gelen savunucusu olarak sunması, dış politika alanında Bizanslılara karşı son derece saldırgan bir politika izlemesine yol açtı. Bizans'a karşı başlatılan topyekûn savaşın yeni bir ideolojik boyutu da vardı. Bizanslıların bu saldırılara müstehak olmalarının nedeni sadece "kâfir" olmaları değil, aynı zamanda hem Müslümanlar, hem de kendi öz ataları Yunanlılara göre kültürel açıdan geri olmalarıydı. Müslümanlar ise, aksine, İslam sayesinde, Yunan biliminin ve bilgeliliğinin değerini bildikleri ve bu dil-den Arapça'ya çeviri yaptıkları için zaten sahip oldukları üstünlüğü daha da pekiştirmişlerdi. Bu üstünlük bir din olarak İslam'ın kendisine atfediliyordu: Bizanslılar, eski bilimlere Hristiyan oldukları için sırt çevirmişlerdi; Müslümanlar ise, İslam sayesinde bu bilimlere sahip çıkıyorlardı. Böylece Bizans düşmanlığı Helenizm hayranlığına dönüşüyor, ve çeviri hareketi Bizanslılara karşı savaşlarında Müslümanlara ideolojik donanım sağlıyordu.

Bu durum, Dimitri Gutas'ın "Sonsöz"ünde dikkat çektiği metodolojik sorunu gündeme getirmektedir. Sorun, birbirinden farklı kültürel bileşenlerin imparatorluk aracılığıyla bir araya gelerek sözkonusu özgün kültürel yapıyı hangi özel tarihsel süreçte oluşturduklarını açıklamakta yatmaktadır. Gutas, sorunun yanıtının somut tarihsel ve toplumsal verilerin ayrıntılı incelemesinde olduğunu savunuyor: "Öz ayrıntıdadır; hem bu birleşimin neden belirli bir zamanda ve belirli bir yerde ortaya çıktığının sebeplerini ortaya koymak, hem de aynı unsurların görünüşte varolmalarına rağmen başka yerlerde ortaya çıkmayışını açıklayabilmek için ayrıntılara bakmak gerekmektedir." Böyle yapıldığı zaman, "tarihin cilvesi" ya da paradoksu dediğimiz şeyler de anlaşılır oluyor. Nitekim, Bizans toplumunun Yunanca konuşmasına ve Yunan kültürünün doğrudan mirasçısı olmasına rağmen, Bizanslıların erken Abbasi toplumunun eriştiği bilimsel düzeye erişmemiş olmaları ve daha sonra, kökeni eski Yunan'a dayanan düşünceleri Arapça'dan çevirmek zorunda kalmaları, bunun aydınlatıcı bir örneği.

Mansur, Bağdat'ı kurdurup şehri ideolojik olarak birbirini dengeleyecek unsurlarla doldurmakla, Emevi iktidarının başlıca özelliği olan Arap kabileciliğini siyasetin merkezinden çıkarmış ve kendi politikalarını özgürce biçimlendirerek bunlara karşı muhtemel muhalefet odaklarını da başından engellemiştir. Emevilerin yıkılışıyla birlikte Arap kültürü de siyasal ve ideolojik odak noktası olmaktan çıkmış ve yerini herkesin katılabileceği, dil üzerine kurulmuş bir ortak payda, Arapça kültürü almıştı. Böyle bir kültürel iklimde, Mansur'un Sasani imparatorluk

el Memun

ideolojisini benimsemesi, bu ideolojinin bir parçası olan çeviri hareketini benimsemesi gerçekten anlaşılır hale gelmektedir. Çeviri hareketinin, insanlık tarihi için Perikles Atinası, İtalyan Rönesansı ya da 16. ve 17. Yüzyıl bilimsel devrimiyle aynı derecede önemli olduğunu savunan Dimitri Gutas, bu hareketin önemini, bilimsel ve felsefi düşüncenin belirli bir dil veya kültürle sınırlı olmayan, uluslararası bir karakter taşıdığını tarihte ilk kez kanıtlamış olmasında yattığını belirtiyor: "Abbasi toplumunda kalıba dökülen Arapça kültürü, Yunanca felsefe ve bilim düşüncesinin evrenselliğini tarihsel olarak orta-

taya koymakla Yunan Bizans'ına ve Latin Batı dünyasına bir model sağlayarak bu düşüncenin daha sonra kolayca hayata geçirilmesinin temelini attı."

Bir yandan uygarlıklar çatışması tezlerinin kol gezdiği, bir yandan salt dinsel kültür temelinde tanımlanan bir "Avrupa kimliği"nin savunulduğu zamanımızda, yazarın dediği gibi, "uygarlıkların özünde ahenk içinde, birbirlerine dayanarak ve birbirleriyle ilişki hâlinde yaşadıklarını ve ortak paydamızın insanlık olduğunu tarihten öğrenmemiz çok uygun düşüyor."

Yunanca Düşünce, Arapça Kültür, hem çok iyi bilmediğimiz bir dönemi anlamamıza, hem genel olarak tarihyazıcılığı ve özel olarak Oryantalist tarih yaklaşımları üzerine düşünmemize, hem de giderek globalleşen bir dünyada mesafelerin kısalması ve sınırların bulanıklaşmasıyla kültürlerin daha da melezleşen niteliğinin düşüncenin gelişmesi açısından önemli bir fırsat olabileceğini kavramamıza yardım ediyor. Anlaşılır bir Türkçe'ye ve sistematik ve açık seçik bir kurguya sahip olması da cabası. İyi bir tarihsel araştırmadan daha ne bekleyebilirsiniz?

TARİHİN BİLİM KURGUYA
SİRDEN ARKEOLOJİYE

aylık

ÖNEMLİ YAZARLARIN ÖNEMLİ KİTAPLARA BAKIŞI

ZENGİN BİR DÖŞÜNCE FORUMU

kitap ve

UNUTULMUŞ KİTAPLAR

eleştiri

YENİ YAZARLARI, YENİ KİTAPLARI

dergisi,

VİRGÜL 7 YILDAN BU YANA HER AY GAZETE SAYILARINDA...

BRONZ CAD. BAĞIÇBAŞI SOKAKI NO: 24/8 ÇAMLISSIZLI BERTOLU/İST. TEL: 0212 262 42 80
FAX: 0212 263 15 44 • E-POSTA: virgul@virgul.com.tr • WEB: www.virgul.com

Henri Cartier Bresson

20. Yüzyıl'ın efsane fotoğrafçısı

1908-2004 (Ağustos)

Pandora, Helena, Afrodite

Ataerkil topluma geçildikten sonra, henüz sona ermeyen analık hukuku ile babalık hukuku arasındaki çatışmanın efsanelere yansıdığı görülüyor

PANDORA— Dansın Sultanları ve Anadolu Ateşi'nden sonra Sultanların Gecesi adını alan gösteri topluluğu "Pandora Efsanesi"ni sergiliyormuş. Öykünün baş kişileri Pandora ile Prometheus'muş!

Pandora efsanesi erkek egemenliğini ve kadın düşmanlığını temsil eder.

Yunan mitolojisinde insanlığın sembolü bir erkektir. Prometheus başlangıçta Olympos katındayken, tanrılara karşı ve insandan yana bir suç işler, demirci ustası Hephaistos'un yanından ateşi bir kamış içinde gizlice Olympos'tan çıkararak insana verir ve Olympos'tan kovulur. (Bu nedenle insanlığın simgesi sayılagelmıştır.) Ceza olarak, Kafkas'larda bir kayaya zincirlenir ve ebediyete kadar ciğerini gündüzün bir kartal yer, geceleyin ciğeri tekrar büyür. Bir rivayete göre bu ceza 30 yıl, bir başkasına göre 30.000 yıl sürmüştür.

Prometheus'un insandan yana bir suçu daha vardır: Bir öküzü keser, etlerini kemiklerden ayırır, kemikleri yığın yapıp yağla sivar, etleri postun içine doldurur, Zeus'a iki kümeden birisini seçmesini söyler. Zeus yağ kaplı kümeyi daha kıymetli sanarak tercih eder. Böylece, kemikler tanrılara, et insanlara düşer.

Çok hiddetlenen Tanrıbaşı insanı cezalandırmak için kilden eşsiz güzellikte bir kadın yapar, ona hayat verir. Bu insan İLK KADIN'dır. Tanrılar kadını nadide armağanlarla bezedikleri için adına "hepimizin (tüm tanrıların) armağanı" anlamında "Pandora" derler ve yeryüzüne gönderirler. Pandora beraberinde bir kutu götürmektedir. Kutu veba ve sair tüm öldürücü hastalıklarla, delilik, elem, sefalet, kötülük, ihanet, bela, erdemsizlikle doludur.

Prometheus elinde kutusuyla gönderilen bu armağını kabul etmez. [Eski Yunanca'da Prometheus, "önceden gören" demekmiş.] Pandora bu kez Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a gider. [Epimetheus ise "sonradan gören" miş.] Prometheus, "Tanrıların göndereceği hiç bir armağını kabul etme!" diye kardeşini uyarmış olmasına rağmen, Epimetheus Pandora'nın güzelliğine tutulur. Genişçe bir öyküsü Hesiodos tarafından "İşler ve Günler"de anlatılan (M.Ö. 8. yy.), ama başka versiyonları da bulunan efsanese de, kimilerine göre merakı, kimilerine göreyse kötülüğü nedeniyle Pandora kutunun kapağını açar ve bütün fenalıklar, lanetler dünyaya onun elinden yayılır. Kutudaki kötülükler arasında, tek iyi şey olan Umut (Elpis) kutunun içinde kalır.

Hesiodos "kadının tatlı diline, güzel görünüşüne

kanmamaları, kadınlara inanmalaları" için erkeklere öğüt verirken, Samos'lu (Sakız'lı) Semonides aynı efsaneden yola çıkarak, kadınları "Zeus'un bize yaptığı en büyük kötülük" diye tanımlıyor. "Pandora'nın kutusu" deyimini olanca olumsuzluğuyla burdan gelme.

Kadın düşmanlığını simgeleyen efsanenin erkek icadı olduğu besbelli, ama kadının en fazla aşağılandığı bu öyküde bile, Pandora sadece bir aracıdır. Dünyaya kötülükleri gönderen, asıl, tanrılar tanrısı Zeus'tur. Kötülüğün kaynağı Olympos'ta hüküm süren ataerkil despottur.

Pagan dönemindeki kadın düşmanlığı tek tanrılı dinlere şiddetlenerek geçmiştir. İlk semavi din Yahudi'lik ve onu doğuran İbrani kavmi, sonraki adıyla İsrailoğulları, fazlasıyla erkekti. "Adem ile Havva" efsanesinde de kadın Yasak Meyve için erkeği kandıran, onu da, kendisini de cennetten kovdurtan insandır. Anlaşıldığı kadarıyla, Pandora'nın kötülüğü ile Prometheus'un Olympos'tan kovulması birleşmiş olmaktadır. Yahudilikteki kadın düşmanlığı orada kalmamış, Hristiyanlığa da taşınmıştır. Kilise uzun süre kadını *instrumenta diaboli* (şeytanın aracı) ilan etmiştir. İslamiyetin kadına bakışını ise hepimiz yeterince biliyoruz.

HELENA— Ege'nin iki yakasındaki site devletleri arasındaki savaşların mitolojik bir yansıması olan Troya efsanesi iki erkek arasındaki "kadın meselesi"nden çıkmış gibi anlatılır.

Olympos'taki bir düğüne Kavga Tanrıçası Eris davet edilmez. O da kızar, ortalığı karıştırmak için düğün yerine bir elma atar. Üzerinde, "En güzel kadına..." yazmaktadır. Oradaki üç tanrıçanın (Hera, Athena ve Afrodite) her biri elmanın gökten kendisine atıldığını söyler. Zeus kavgada hakem olmak istemez, hem üç kadından birisi olan Hera Zeus'un yedinci eşidir, hem de kafasında ölümcül bir plan vardır. Zeus, ikinci eşi tanrıça Themis'le birlikte bir çözüm bulur: dağdaki çoban Paris getirilip hakem yapılır ve üç tanrıçadan en güzel olanına elmayı vermesi istenir. Üç kadın da delikanlıya vaatle bulunur: Hera Asya krallığını verecektir, Athena sonsuz akıl ve başarı bahşedecektir, Afrodite ise Akha hükümdarı Menalos'la evli Güzel Helena'nın aşkını.

Mitolojide "Paris'in Yargısı" diye geçen tercih aslında ilahi bir yazgıdır. Zeus'la Themis'in o kadar insan arasından dağdaki bir çobanı getirmeleri kimi anlatılarda (Cyprianus, Procius, Apollodorus...) onların Troya faciasına dek uzanacak yazgıyı birlikte çiz-

dikleri şeklinde verilir: Zeus, Helena ile Paris'i kullanarak Asya ile Avrupa'yı savaştıracaktır. Artan insan sayısını azaltmak, yarı-tanrı olanların soyunun saygınlığını arttırmak için böyle korkunç bir savaşa karar vermiştir

Afrodite'yi seçen Paris Helena'ya ulaşmak için kente inince çoban değil, prens olduğu anlaşılır. Troya kralı Priam'ın oğludur. Akha'ya gider, Helena'yla döner. Kıyamet kopar.

Yunanistan'dan ordular toplanarak Troya'ya gelirler. Ordulara Menalos'un kardeşi olan, Akhaların şefi Mikenai kralı Agamemnon komuta etmektedir.

Yani Kavga'nın Tanrısı yok, Tanrıçası var. "Ben en güzelim" diye kavgaya tutuşanlar kadın, rüşvet diye erkeğe peşkeş çekilen kadın, savaşa neden olan kadın. Bütün kötülükler kadından geliyor. Erkekleri birbirine düşürüyor, ülkeleri savaştırıyor, Olympos'un tanrılarını bile bölüyor, kimisi Akhalıları, kimisi Troyalıları tutuyor.

Agamemnon Troya dönüşü eşi Klytaimnestra (Helena'nın ablası) ile onun âşığı Aigisthos (Agamemnon'un kuzeni) tarafından öldürülür. Nedeni, Agamemnon'un kendi kızlarından birini Troya seferinin uğurlu geçmesi için kurban verip öldürmesine kızın anası Klytaimnestra'nın duyduğu öfkedir. Daha sonra Agamemnon'un kızlarından Elektra'nın azmettirmesiyle (Sophokles: "Elektra", Euripides: "Orestes", Aeschylus: "Oresteia" üçlemesi) oğlu Orestes annesini de, Aigisthos'u da öldürür.

Orestes'in çeşitli yazarlar tarafından tragedya olarak anlatılan öyküsünü Engels, miras hakkının kadın soyundan erkek soyuna geçmesi olarak niteler. [Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sol Y., 1992, sf.16-19]

Orestes annesini öldürdüğü için tanrılar katındaki bir mahkemede yargılanır. Erinyalar denilen üç tanrıça, Orestes'in kan bağıyla bağlı bulunduğu annesini öldürdüğünü söyleyerek suçlunun cezalandırılmasını ister. Orestes, "Annem de kocasını öldürmüştü," diye kendini savununca tanrılardan Apollo Orestes'ten yana çıkar. Sonuçta asıl yargıç olarak son sözü söyleyen Athena, Orestes'i beraat ettirir.

Ataerkil topluma geçildikten sonra henüz sona ermeyen analık hukuku ile babalık hukuku arasındaki çatışmanın efsaneye yansıdığı görülmektedir. Analığı savunanlar Erinyalar'dır, babalık hukukunu ise Apollo ile Orestes temsil etmektedir. Bir tanrıça olan Athena da ataerkilliği savunduğuna göre, nihai olarak galip gelen ataerkilliktir.

O efsanelerin merkezindeki Troya savaşının asıl nedenini Yunan ordusunun en yaşlı komutanı ve Pylos kralı Nestor, oğlu Telemakhos'a şöyle anlatır:

"Menalos, çok altın ve mal biriktirmek için, yabancı dil konuşulan illerde gemilerle sefer edip dururken, Aigisthos kendi yurdunda ona yas hazırlıyordu; [seferdeki Agamemnon] sılasına kavuşur kavuş-

Afrodite'nin denizden doğuşu. Mermer kabartma. M.Ö. 6. Yüzyıl başları

maz Agamemnon'u öldürdü, halk da ona boyun eğerek arkasından yürüdü. Tam yedi yıl altını çok Mykenai'de hanlık sürdü; sekizinci yılda, ona baş belası olarak tanrısız Orestes yetişti: tepelediği iğrenç anayı ve iğrenç Aigisthos'u gömerek Argoslulara cenaze şöleni verdi. Aynı günde, gür nârâ atarak Menalos Argos'a geldi; gemilerinin alabildiği kadar çok mal getirmişti..." (Aktaran, Aeschylus, "Agamemnon", Milli Eğitim Yayınları, Ankara, 1944, giriş bölümü, sf. IV.)

Demek ki, sorun ne Helena'yı, ne ablası Klytaimnestra: Birbirine kardeş olan kocalardan birisi (Menalos), mümkün olduğu kadar çok altın biriktirmek için (doğu Ege sahillerine) sefere çıkıyor, gemiler dolusu ganimet getiriyor; kardeşi Agamemnon da öyle yapıyor, [kadın da mal saydılığından, Troya prensesi Kassandra'yı da ganimetleri arasına katıyor.]

Agamemnon'un kuzeni (Aigisthos) ise, Klytaimnestra'yı baştan çıkarırken, malın mülkün peşindedir, Altını bol başkent Mykenai'de Agamemnon'un yerine hüküm sürmek için Klytaimnestra'ya koca olmuştur.

AFRODİTE— Ataerkil topluma evrilen süreçte, Ön Asya' mitolojilerindeki Ana Tanrıça İştar ataerkil toplumda erkek tarafından tahtından indirilir. Yunan mitolojisindeki Afrodite (Roma'da Venüs) muhtemelen Orta Doğu'dan gelmektedir. Eskiden bereket tanrıçası iken, zamanla aşk ve güzellik tanrıçasına dönüşmüştür. Fenike'den Kıbrıs'a, oradan da Girit, Yunanistan ve Sicilya'ya geçtiği sanılmaktadır. Yaygın olan versiyona göre, Kıbrıs'ta deniz köpüklerinden doğmuştur. Hefasiostos'la evlenmiştir, savaş tanrısı Ares'ten (Roma'da Mars) doğan çocuk yaşındaki oğlu Eros (Roma'da Cupidon) aşk tanrısıdır ve elinde ki yayıyla aşk okunu fırlattığı kişiyi âşık yapar.

Aşk tanrıçası olarak Afrodite'nin bir kaç kimliği vardır: Afrodite Urania saf ve ideal aşkı, Afrodite Genetrix veya Nymphia evlilik aşkını simgeler; dul kadının veya evlenmemiş kızlar kendilerine koca bulması için ona yakarılır. Afrodite Porne soylu fahişeyi (kurtizanı), Afrodite Pandemos ise (pandemos=avam demek) diğer fahişeleri temsil eder. Afrodite Pelagia (veya Pontia) denizcilerin tanrıçası olmuştur. Bu bağıntı deniz köpüğü efsanesinden değil; seferdeki denizcilerin cinsel ilişkiden yoksun kalmaları, ilk limanda fahişelere koşmalarıyla ilgilidir.

Atina, Argos ve Sicyon'da Afrodite Urania'nın, Sparta ve Naupaktos'ta Afrodite Genetrix'in, Thebai'de, Efes ve özellikle Korinthos'ta Afrodite Pandemos'un kültü ve tapınakları vardı. bu üç kentte tapınaklardaki rahibeler profesyonel fahişelerdi aynı zamanda.

Sonuç olarak, Afrodite, ataerkil topluma geçişle ve ailenin ortaya çıkışıyla birlikte, tek eşli kadın evine kapatılınca, ortaya çıkan — asil veya değil — fahişelerin mitolojideki simgesidir. Onların tanrıçasıdır. R.Z.

Kendine Yontma Üzerine

“Siyah Kalem” dört dörtlük bir renk ve çizim ustası. Turistik promosyon anlayışıyla “daha bi” yüceltilmesi mi gerekiyor?

Belli bir çağa, bir çağın görme, beğeni ve düşünme tarzlarına yontma, ya da belli bir dünya görüşüne...

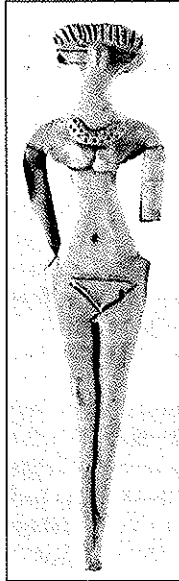
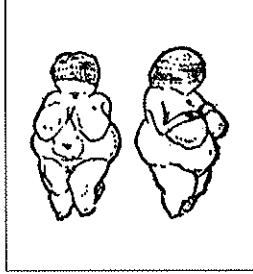
İnsanlar bundan 10-20 bin yıl ya da daha da önce anatanrıça heykelcikleri yapmışlar. Çoğuna bulundukları yere izafeten bilmem nere “Venüsü” deniliyor. İlginç nesneler. Estetik bir değer taşımıyorlar; yapılaş maksatları güzellik yaratmak değil zaten, büyü. Çoğu, aşırı denilecek kadar şişman, iri sarkık memeli, göbekli, büyük kalçalı kadınlar. Klasik örneklerinden bildiğimiz Venüs (ya da Afrodite) heykelleri de köken itibariyle onlardan gelme. Ama başka toplumsal, kültürel koşulların ürünü.

Bu ilkel “Venüs”ler üzerindeki yorumlarda öteden beri şu söylenegilir: Bunlar bereket ve doğurganlık timsalleridir, bu nedenle memeler büyük, karınlar ve kalçalar dolgun yapılmıştır. Doğurganlığı ve bereketi vurgulamak için!

Bereket timsali oldukları doğru, gerisi değil. Hiç değil. Anatanrıça, adı üstünde, kadındır. İnsan topluluklarında — bugün de — çocuk doğurmuş kadınların büyük çoğunluğu *aynen* o ilkel heykelcikler gibidir. Bu, kadın vücudunun kendi hâline bırakıldığında bir yaşa gelince aldığı doğal haldir. Kısmen beslenme kültürü, ama esas itibariyle biyolojik belirlenimle ilgili bir olgu. Utanılacak, garipsenecek bir yanı yok. Yadsınacak da.

Venüs heykelciklerini yapanlar, besbelli, ne görüyordularsa onu yaptılar. Yani bu heykelcikler *gerçekçi*. O kadar ki, bereketi temsil etme işlevi gören, küçük memeli, görece dar kalçalı, ince bedenli anatanrıça heykelcikleri de var. Hem de bir hayli. İlkel sanat hep gerçekçidir. “Stilizasyon” — gerçek olanı düzeltme ya da çarpıtma, bu yolla şu ya da bu mahiyette bir mesaj iletme — kaygısı ve pratiği daha sonra ortaya çıkar. Yirmi bin yıl önce-sinin anatanrıça figürleri üzerine “bereketi vurgulama” gibi mesaj içerikli yorumlar, geçmiş bir döneme daha sonraki dönemlerin, giderek bugünün gözüyle bakıp (bugünü geçmişe aktararak) ahkâm kesmektir.

Geçmiş dönemlerden kalan eserlere bu bakış tar-

zı hem yanlış, hem sakıncalı: geçmişin kendi özgün ve özgül varlığının inkârına yol açıyor. Bütün geçmiş tarihin, sözelimi bugünkü en son model çok marifetli cep telefonuna ulaşmak için varolmuş olduğunu düşünmek gibi bir şey!

Bir başka örnek:

Şu sıra İstanbul’da çok ilginç bir sergi var. Mehmet Siyah Kalem diye bilinen, bundan beş yüz yıl kadar önce tam nerede yaşadığı, kim ve kimlerden olduğu bilinmeyen, hakkında hiç bir yazılı belge bulunmayan bir sanatçının usta işi resimleri. Harikulade yetkin, çarpıcı çizimler. Hepsinin Uzakdoğu ve Orta Asya — Çin, Japon, Çin Hindi, Uygur, Moğol — resim ve Hint heykel sanatı ortak kültürünün kimi öğelerini taşıdığı hemen görülüyor. Ama ressamın adı Mehmet Siyah Kalem deniliyor ya — eserlerinin orjinaleri Topkapı müzesinde — bakın ne sonuçlar çıkarılıyor:

“Mazhar Şevket İpşiroğlu; ‘Bozkır Rüzgârı-Siyah Kalem’ incelemesinde, onun resimlerinde insanları tasvir etmiş: ‘Siyah Kalem’in insanları, aşırı bir gerilim içindedir. Bilinmeyen fakat her an gelebileceği sezilen bir tehlikeyi bekler gibidirler. Bakışları çivi gibi, yüzleri donmuştur. Çok defa korku ve öfke karışımı bir şaşkınlık içinde görünürler. Maskeye benzeyen bu yüzlerde, bireysel duygulardan çok kuşku, korku, kaygı gibi herkeste ortak olan, insan varlığından sökülemeyecek temel ya-santılar dile gelir.’ (Doğan Hızlan’ın 26 Eylül 2004 tarihli *Hürriyet*’teki yazısından.)

İpşiroğlu’nun “Siyah Kalem’in insanları” dediği figürlerdeki haller, hareketler, yüz ifadeleri, doğal olarak sanatçının kendi özgün gözlemlerinden ve duyarlılığından vurgular taşımakla birlikte, esas itibariyle eski Çin, Japon, Uygur Çin Hindi sanatının klasik halleri, hareketleri, yüz ifadeleri. Onları bilmeyenler Siyah Kalem’i gökten zembille inmiş ya da bozkır toprağında hüdayinabit bitmiş biri sanacaklar! İpşiroğlu, bu yazdıklarıyla okuyarlarda böyle bir izlenim uyandırmak istememişti herhalde.

Çin resmi. 13. Yüzyıl sonu.
Kung K'ai. "Cin Avcısı."

Ama D. Hızlan'ın onun yazdıklarından yararlanmaktaki kastı için aynı şey söylenemez.

Yukardaki alıntıdan sonra kendisi şöyle diyor: "Sanatçının yalnız kendi yaşadığı çağı değil, beş yüz yıl sonrasını gören sezgisi... bu yüzlere tarihin acısı yansımıştır. Televizyon ekranlarına bakın, gazete sayfalarındaki fotoğrafları görün, bütün kütüphanelerdeki insan tiplerini anımsayın. Mehmet Siyah Kalem, beş yüz yıl önce onları çizmiştir."

Ne alâkası var?

Siyah Kalem'in "maskeye benzeyen" yüzlerini o çağın ya da daha sonrasının Çin, Japon, vb. resimlerinde de görürüz. Uzak Doğu'nun değişik başka yörelerinin gölge oyunu figürlerinde de. Bunların sergilendiği bir galeriyi gezse D. Hızlan yine böyle duygulanıp insanlığın beş yüz yıl önceden seziлип görülen hâli üzerine tefekküre dalar mıydı acaba? Ya da bu kadar etkilenip böyle bir yazı döşenir miydi?

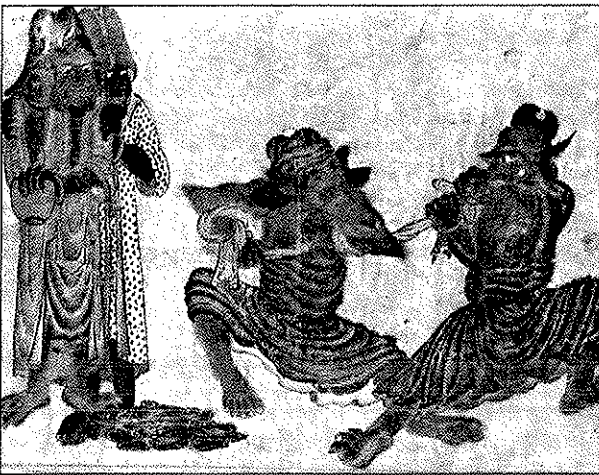
Bitmedi... Daha sonra şöyle yazıyor: "Dünya ahvâlini gördüğü, yaşadığı, acı çektiğini dile getiren sözleri serginin girişindeki kocaman levhada okunur:

'Ben Mehmet Siyah Kalem.

Güneşin doğduğu topraklarda yaşadım. Asya haritasını tutuşturan hükümdarların savaşını gördüm.

İnsanlar ve cinlerle aynı kaderi paylaştım.

Adını, çağını ve kimliğini hafızanın ihanetine

Siyah Kalem. Fatih albümünden.
15. Yüzyıl ikinci yarısı. "Cinlerin Savaşı."

Japon resmi. 17. yüzyıl. Sotatsu.
"Kanatlı Tanrı."

teslim eden zaman hep hayatımın üzerinde sürdü saltanatını.

Yalnızca resimlerim başkaldırdı bu mutlak dünya yasasına.

Ürkütücü, çekici ya da şaşırtıcı olmadan yalnızca insana ait hayatın izini sürdüm. İpekyolu boyunca.

Onlara dikkatle bakın, yaşarken unuttuklarını size kendini hatırlatacaktır.' "

Bu sözleri beş yüz yıl önce yaşamış Mehmet Siyah Kalem'in insana ve sanata dair görüşlerinin ve duyarlılığının kendi ağzından ifadesiymiş gibi görmek ve göstermek ne kadar doğru? Kendi duyduğu — nasıl duyuyorsa? — "tarihin acısı"nı beş yüz yıl önce yaşamış bir insana atfediyor D. Hızlan. Geçmişe bugünden bakarak ona yaşadığı çağın toplumsal, kültürel referansları dışında, sonradan imal edilmiş bir hüviyet yakıştırıyor.

Üstelik bir de cinlere takmış... Siyah Kalem cin-den minden "söz ediyor" diye aklına Dostoyevski'nin "Ecinniler"i düşmüş.

Nerden nereye...

Siyah Kalem'in Türk olduğuna dair öteden beri orda burda görülen beyanlar ya da imalar göz önünde tutulunca satır aralarında gizli bir övünç ya da Türklüğe yontma payı da var dediklerinde.

Türk ya da değil, Siyah Kalem işte Siyah Kalem: dört dörtlük bir renk ve çizim ustası. Turistik promosyon anlayışıyla "daha bi" yüceltilmesi mi gerekiyor?

Mehmet Siyah Kalem'e mâledilen bu metin onun Topkapı Sarayı'ndaki resimlerinin bulunduğu tomarların neresinde yer alıyor acaba? Gerçekten var mı böyle bir metin? Sanatçının kendi sözleri mi, yoksa İstanbul'daki sergiyi hazırlayanların "sunuş" mahiyetinde ona yakıştırdıkları bir şey mi? (Söz gelimi, merhum Sabahattin Eyüboğlu'nun kaleminden vaktiyle çıkmış bir yakıştırma olmasın?) Sergiyi düzenleyenler bu konuyu niçin esrar perdesine büründürmüşler?

Siyah Kalem'in "tarihin acısını yansıtan" sözlerini bir daha dikkatle okuyun. Dile getirdiği düşünceler, duygular ve bunları dile getiriş tarzı ne kadar da modern ve çağdaş! demez misiniz?

Geçmişle bu kadar oynanmaz. T.A.

Yaz ayları İstanbul'daki NATO zirvesine karşı eylemlerle başladı. İlk uğraşımız, zirve öncesi kampanyayla ses getiren Küresel BAK'ın sitesi. Sonbaharda ABD başkanlık seçimleri, AB'ye giriş tartışmaları gündemdeydi. ABD'de Nader'in (35-38) yanı sıra Yeşiller (28), Sosyalist İşçi Partisi (14), Sosyalist Eşitlik Partisi (bir kaç eyalet) de seçim pusulalarına girebilen alternatifler oldular ve internette de seslerini duyurdular (Komünist Partisi, Bush ve aşırı sağın yenilgisine odaklanarak aday göstermedi). KızılCIK ise, farklı iki sitede mola verdi: Bu yıl (TMMOB gibi) 50. yılını kutlayan Mimarlar Odası ile bir işçi hareketi tarihi sitesi.

www.kureselbarisveadalet.org

(Küresel Barış ve Adalet Koalisyonu)

Küresel Barış ve adalet Koalisyonu (BAK), ülke çapında „kampanya birliği“ sağlamak, „küresel anti-kapitalist savaş karşıtı hareketle“ ilişkileri geliştirmek ve „örgütsüzleri harekete geçirmek“ amacıyla 2003 Haziranında kuruldu. Küresel BAK, 32 kentteki aktivistleriyle imza ve protesto kampanyaları (ör. Ocak-Haziran 2004'de „Bush gelme“, Ekim 2004'de „Bush'a hayır, Irak'ta işgale son!“ kampanyaları), toplantılar, yürüyüşler düzenliyor, Dünya ve Avrupa Sosyal Forumlarına katılıyor, BAK bülteni ve bildiriler yayınlarak geniş dağıtımını yapıyor.

Küresel BAK anasayfasında, güncel kampanya ve faaliyetlerle ilgili çağrı ve bilgiler, NATO zirvesiyle ilgili suç duyuruları ve açıklamalara bağlantılar bulunuyor. Menü üzerinden, BAK'ın kuruluş çağrısına, çağrıyla destekleyen adlara, basın açıklamalarına, ayrıntılı etkinlik raporlarına (özellikle Mayıs-Haziran 2004), Türkiye ve özellikle dünyadaki barış hareketiyle ilgili diğer site bağlantılarına, bültenlere (5 sayının kapakları) erişilebilir. Ayrıca anasayfadan, Irak savaşı, silahlanma harcamaları, Dünya Sosyal Forumu, savaş karşıtları buluşmalarıyla ilgili bilgi, belge ve eylem resimlerine bağlantılar var: E-mail adresi, on-line çağrıyla imzalamaya ve/veya kampanyada çalışma isteği formu, 34 il ve ilçede ilişki kurulabilecek ad ve telefonlar ve haberleşme grubuna (kuruluşu Haziran 2003, 1100 kadar üyesi var) bağlantı.

MİMARLAR ODASI GENEL MERKEZİ
THE CHAMBER OF ARCHITECTS OF TURKEY

www.mimarlarodasi.org.tr

(Mimarlar Odası)

Mimarlar Odası, 1954'de TMMOB yasası ile kuruldu. Halen 21 ilde şubesi, 30 bin civarında üyesi olan Oda, çoğu kentte denetleyici, mimarî proje yarışmalarında kendi ve üyesi olduğu Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) kurallarına uyumu sağlayıcı, sergi ve ödülleri ise tanıtıcı bir işlev görmektedir. Oda'nın gündeminin başında, AB üyelik sürecindeki düzenlemelerle ilgili meslek hukuku ve 2005 Temmuz ayında İstanbul'da binlerce mimarın beklendiği Dünya Mimarlık Kongresi hazırlıkları var.

Zengin içerikli Mimarlar Odası anasayfası, „Odanın“ (kongreler, 50. yıl etkinlikleri, „Mimarlar Bildirgesi“), „Etkinlik“ (sergi, konferans), „Haber“ (ödü, toplantı), „Mevzuat“ (meslekle ilgili kapsamlı yasa, yö-

netmelik, tüzük, tebliğ, oda yönetmelikleri) ve „Yarışma“ (duyuru ve koşullar) başlıklarına ayrılmış. Menülerle Oda organlarına, üyelik dağılımı ve koşullarına, açılan davalara, raporlara, mimarlıkla ilgili sitelere bağlantılara (dünya ve Avrupa mimarlık birliklerine, „Tarihi Kentler Birliği“ne, staj rotasyonu, „Mimarlık Vakfı“, vb.) erişiliyor. Aynı şekilde „Mimarlık“ dergisinin son 20 sayısına, bültenlere, „Kayaköyü Dünya Barış ve Dostluk Köyü“ projesi sayfalarına ve „Mimarın objektifinden İstanbul“ kampanya çağrısına erişiliyor. Ayrıca sık erişilebilecek yerler olarak, Oda çalışma programı, üye ödentileri, iş ve eleman arayanlar, birim maliyetler, Oda kütüphanesi gibi bağlantılara yer verilmiş. Oda, üyelerine Web üzerinden e-mail (halen 800 kullanıcı), haber listesine ve Forum'a katılma olanakları da sağlıyor.

www.ialhi.org

(International Association of Labour History Institutions, İngilizce)

Avrupa ülkeleri, ABD, Brezilya, Avustralya, Japonya ve İsrail'den „işçi hareketinin tarihi ve teorisi“ üzerine çalışan yüzün üzerinde kütüphane, arşiv, enstitü, sendika, dernek ve vakfı bir araya getiren Uluslararası Emek Tarihi Kuruluşları Birliği, IALHI 1970'de kuruldu. Kurucuları, İsveçli (İsveç İşçi Hareketi Arşiv ve Kütüphanesi), Alman (DGB ile Friedrich-Ebert Vakfı), Hollandalı (Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü, IISG) ve İngiliz (İşçi Partisi ile TUC) sosyal demokrat kuruluşlar olmakla birlikte tutulan milyonlarca belge, komünistleri de kapsayan biçimde tüm işçi sınıfı hareketine yönelik. Birliğin amacı, üyeler arası işbirliği, belge alışverişi, bibliyografya gibi yayınların desteklenmesi.

IALHI sitesi, Birlik hakkında bilgi (tüzük, üyeler), haber, duyuru (konferans, seminer), yayın eleştirilerinin yanı sıra zengin belgelere sahip üyelerin sitelerine ulaşmak için bir rehber. Anasayfadan, bazı üye kuruluşların arşivlerindeki on binlerce süreli yayının abonelik bilgilerine, içindekiler bölümünü tarama olanağına erişilebilecek IALHInet'e, kadın hareketiyle ilgili arşiv bağlantılarına ya da bazı üyelerin elindeki zengin görsel malzemeden (resim, posteri afiş, bayrak, vb.) örneklerin sergilendiği Web müzesine geçmek mümkün. Ayrıca arama menüsünden IISG (Hollanda) arşivini tarama olanağı veren site, emek tarihi araştırmacıları için önemli bir uğrak yeri.

“Türkiye’nin görevi: Said-i Nursi’yi anlamak/anlatmak

Cüneyt Ülsever

Bu köşede ısrarla Türk insanının **zihniyet haritasının** AB’ye hazır olmadığını yazıyorum. Türkiye’de gerek **İslamcı**, gerek **Kemalist** geleneğin **tek-doğru** formasyonundan kopmadan **çoklu-doğru** formasyonuna geçemeyeceğini iddia ediyorum.

Farklılıkların bir arada yaşama projesine kendi doğrusunu hâlâ “tek” ilan ederek duhul olmaya çalışan **cahil zihniyet**; ister **Kuran’a**, ister **Atatürk’e** sığınsın; farklılıkları hazmedecek bir **analiz sistemi** yaratamaz, sadece doğru kabul ettiği **şablonunu** hatmeder durur.

1999’da yazdığım “**21. Yüzyıl’da Küreselleşme ve Türkiye Perspektifi**”-Siyaset üzerine bir tez (Timaş Yayınları) isimli kitapta 21. Yüzyıl’da Türkiye’nin **İslam** ve **Batı medeniyet** çığıruları arasında yapıştırıcı olacağını ve bu yönü ile 21. Yüzyıl’ı belirleyeceğini yazarken her iki kesimden de benimle bol bol alay eden insan çıkmıştı.

ABD’deki bir konferansta, “Peki İslam’la uzlaşma, bir arada yaşama yolunu nerede arayalım?” sorusuna da şu cevabı vermiştim.

— **Said Nursi ve Nur Hareketi!**

Said Nursi, muhakkak ki tüm faniler gibi hata ve eksiklerle doludur. Onun ilahiyatçı yönü ile ilgili kelimelerim benim ihtisas alanımı aşar. Ancak, **siyaset bilimi**, **eğitim** ve **ekonomi** açısından bakıldığında, açıkça iddia ediyorum ki; Said Nursi bu topraklarda yetişmiş en önemli **mütefekkirlerden** birisidir.

“Benim doğrum senin doğrunu döver” mealli kavgalarla “yok saymaya” çalışılan ama uluslararası fikir dünyasında devamlı irdelenen bu düşünür hakkında sadece yurtdışında 1000’e yakın makale yazılmıştır.

Neden?

Zira, diğer çalışmaları yanında, bana göre Nursi dünyaya ve Müslümanlığa siyaset/eğitim/ekonomi alanında 3 önemli katkıda bulunmuştur:

1) İslam’ın fizik, kimya, biyoloji gibi müspet bilimlerle bezenmeden 1. lige çıkmayacağını açıkça yazmıştır.

2) Muhteşem bir Weberian yaklaşımla, tıpkı Protestanlığın kapitalizme uyum göstermesi çabaları gibi, o da para kazanmanın, istihdam yaratmanın, iş kurmanın, verimli çalışmanın ibadet kadar önemli olduğunu daha 1900’lerin başında Müslüman bir ülkede ifade etmiştir.

3) Düşmanın katiiyen **başka dinler** olmadığını söylemiş, tersine semavi dinlerin ortak düşmana karşı işbirliğini önermiştir.

Nursi, 20. Yüzyıl’ın başında yeni bir **düşman konsepti** geliştirmiş, “bizim düşmanımız **cehalet**, **zaruret** ve **ihtilaftır**” demiştir. “Bu düşmanlara karşı **marifet**, **sanaat** ve **ittifak** silahlarıyla cihat edeceğiz” diye ilan etmiştir.

İstanbul İlim ve Kültür Vakfı tarafından 3-5 Ekim 2004 tarihinde İstanbul’da (Lütfü Kırdar ve Kaya Ramada Plaza-Beylikdüzü) gerçekleştirilecek olan, tüm dünyadan 80’e yakın bilim ve fikir adamının katılacağı ve Nursi’nin fikirlerinin etrafında tartışılacak “**Çok Kültürlü Bir Dünyada İmanlı, Anamlı ve Barış İçinde Yaşama Pratiği**” konulu sempozyumun **ön yargıdan** uzak ve başlıkta önerilen **görev tarifi** içinde takip edilmesini herkese tavsiye eder, **medyayı** bu sempozyuma **duyarlılık** göstermeye davet ederim. ”

(Hürriyet, 2 Ekim 2004.)

USAF ve RAF pilotları madalya ile ödüllendirilmişti

Dresden Bombardımanı

Tarih boyunca savaşlar insanın insana karşı vahşetinin alanı olmuştur. Savaşan insanlar hiç tanımadıkları, hiç bir kötülük görmedikleri insanları öldürmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Karşılıklı olarak süren bu vahşette, savaşan ülkelerin cephe gerisindeki insanları da birbirlerine aynı derece düşman kesilmişlerdir.

Tarihin gördüğü savaşların en büyüğü olan II. Dünya Savaşı'nda vahşet en ileri seviyeye varmıştı. Bu savaşa dair okuduğumuz kitaplarda, izlediğimiz belgesel ya da diğer filmlerde Nazilerin vahşeti vardır. Böyle olduğu doğrudur. Nazi Almanyası'nın başını çektiği Mihver devletleri asker sivil demeden 45 milyon insanın ölümüne yol açmışlardır. Bunu herkes bilir.

Ne var ki, savaşan insanın insanlıktan çıkması Nazi mezaliminden ibaret değildir. ABD'nin Ağustos 1945'te Hiroşima ve Nagasaki'ye attığı iki atom bombası da buna benzer bir suçtur.

Daha az bilinen, ama o iki kent gibi yerle bir edilen diğer bir kent de Almanya'nın doğusundaki Dresden'dir. Barok mimarinin hâkim olduğu, anıtsal güzel binalarıyla, kilise ve saraylarıyla, sayısız sanat eserini barındıran müzeleriyle Dresden, Almanya'nın incisi sayılabilecek bir kentti. Savaşta ilginç bir konumu vardı ayrıca. Avrupa'nın çeşitli yerlerinden kaçıp gelmiş aydınların, ressamların, tiyatro oyuncularının bu kente barınmasına Nazi yönetimi her nasılsa izin vermişti. Gizli Devlet Polisi Gestapo'nun çok sıkı kontrolü ve baskısı altında ve korku içinde de olsa birçok ulustan 6000 kadar aydın Dresden'de yaşamaktaydı. O kâbuslu yılları ve boğucu atmosferi anlatan insanlardan sağ kalanlar sonradan yazdıkları kitaplarda kentin o dönemi üzerine bize tanıklıklar bıraktılar.

Savaşın bitmek üzere olduğu

son bir kaç aya girildiğinde, Sovyet orduları doğudan Polonya üzerinden Berlin'e doğru ilerlerken, batıdan girmiş ABD ve Britanya orduları, Gotik kilise mimarisinin incisi ünlü Köln katedrali başta olmak üzere her şeyi yakıp yıkarak doğuya doğru geliyorlar. Almanları cezalandırıyorlardı. İşte o haftalarda 13-15 Şubat 1945'te Dresden faciası yaşandı. Kent, Britanya ve ABD uçaklarıncı yerle bir edildi.

Uçaklar Dresden üzerine üç gün süreyle tonlarca bomba yağdırdı. İki gün USAF (ABD Hava Kuvvetleri) 350'şer uçaklı iki filoyla, tam 3 bin bomba attı, bir başka gün Britanya'nın Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) kentin ve kent dışındaki insan konvoylarının üzerine bomba yağdırdı.

Müttefik uçakları, 200 bin binanın yarısını tamamen, geri kalanını kısmen yıktılar, şehirden kaçan insan kabilelerini bombaladılar, mitralyözlerle taradılar. Kimine göre en az 135.000, kimine göre 200.000 sivil Almanı kitle hâlinde öldürdüler. Dresden'de ölenlerin sayısı altı ay sonra Hiroşima'da öldürüleceklerin sayısından da fazlaydı.

Nazi Almanyası lanetlendiği için, savaşın son günlerinde ABD ve Britanya ordularının işledikleri bu savaş suçuna kimse alımdırmadı, sonra da bundan hemen hiç söz edilmedi. Oysa, bu iki ordunun askerleri II. Dünya Savaşı'nda 2,5 milyonu aşkın sivil öldürmüşlerdir; ABD'deki esir kamplarına götürülen yüz

binlerce savaş esirine ise Cenevre Konvansiyonu kurallarını pervasızca çiğneyerek, insanlık dışı davranmışlardır, sayısız esir orada ölmüştür.

Sinema tarihinin en büyük on filmi arasında gösterilen Charlie Chaplin'in Monsieur Verdoux diye bir filmi var (1949.) Sanatçının kara listeye alınmasına, sonra da McCarthy komisyonu önüne çıkarılmasına neden

olan bu film, kadınları öldüren bir çeşit "Mavi Sakal" Landru öyküsüdür.

Verdoux adlı orta yaşlı bir centilmen Fransa'nın değişik yerlerinde paralı ama akrabasız, orta yaşlı kadınlarla ayrı kimlikler altında evlenir ve onları öldürerek bankadaki paralarını alır. Sonuçta yakalanır, yargılanır, idam edilir. Verdoux, bankacıyken 1929 krizinde iflas ettiğini, daha sonraki yıllarda geçimini "bu yolla" sağlamaya başladığını söylediği savunmasında, "Savaşta bir bomba atarsınız bin kişiyi öldürürsünüz, sizi kahraman yapıp madalya takarlar, barış döneminde bir kişiyi öldürürsünüz, giyotine gönderirler," der.

USAF ve RAF'ın pilotları, kahraman diye madalya aldılar!

Verdoux giyotine gitmeden önce, kendisini takdis etmek üzere hücrelerine gönderilen rahibe, "Sizin için ne yapabilirim, Peder?" diye sorar.

Film ABD burjuvazisini ve devletini çılgına çevirdi, Chaplin'in ABD'nin bütün temel değerlerine, sadece sermayeye, devlete ve aileye değil, dine de saldıran iflah olmaz bir tanrıtanımaz olarak nitelendirilmesine yol açtı. Amerikan Aleyhtarı Faaliyetler Komisyonu'na (McCarthy komisyonu) ifade vermeyi reddeden Chaplin, ABD'yi terketti, İsviçre'ye yerleşti; ABD hükümetinin sonradan özür dilemesine rağmen, 1970'lerde bir ödül töreni için bir kaç gün New York'a gitmesi dışında bir daha ABD'ye adımını atmadı.